

ตารางที่ 20 เครือข่ายเกษตรกรจังหวัดนราธิวาส

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม / ชุมชน	จำนวน (ครัวเรือน)
1	กลุ่มอนุรักษ์ป้าชุมชนบ้านนำ้ตก ตำบลสุคิริน อำเภอสุคิริน	12
2	กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกบ้านไอรุจโจะ ตำบลศรีสาคร อำเภอศรีสาคร	15
3	กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกบ้านจำปาโก-มะยูง อำเภอบาเจาะ	16
รวม		43

นอกจากเครือข่ายด้านการเกษตรทางเลือกดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่าได้เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากร ที่ทำงานเกี่ยวกับการฟื้นฟู อนุรักษ์และการจัดการป่ามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโครงการการศึกษาวิจัยพื้นที่ชุมชน และพิพิธภัณฑ์ประวัติธรรมชาติและเครือข่ายเรียนรู้ท้องถิ่น คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เข้าไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ สรุปบทเรียนร่วมกันอีก 17 เครือข่าย ได้แก่²⁵

- บ้านท่ากำชា ตำบลท่ากำชា และ บ้านบางตาวา ตำบลบางตาวา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี
- บ้านจะรังตัดง ตำบลท่าช้าง และบ้านกือเมือง ตำบล老子่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ในเครือข่ายองค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี
- บ้านแผลware ตำบลละโนะแมเน และ บ้านปาเชปูเต็ช ตำบลปาเกูก อำเภอหุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ในเครือข่ายอนุรักษ์พรุลาน Crowley
- โรงเรียนท่าข้ามวิทยาคม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี
- โรงเรียนบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี
- โรงเรียนบ้านมะนังกาhey อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส
- โรงเรียนปอเนาะมิฟตาชูลอัตฟารียะห์ ตำบลท่ากำชា อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม กับ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี
- องค์การบริหารส่วนตำบลปี Yam มัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
- บ้านยางกับบ้านยาง Neu ตำบลราดาบันยัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
- บ้านเทียรยา ตำบลตาแกะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
- บ้านแหลม ตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

²⁵ แผนกวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, “โครงการเสริมสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายป่า พรุ-สันทราย-ชายเลน เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการจัดการป่าให้เกิดความยั่งยืน,” 2549, น.158.

- วัดโพธาราม อำเภอปะนาحر จังหวัดปัตตานี
  - วัดปิยาราม อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
  - โครงการวิจัยพื้นที่ชุมชน้ำและพิพิธภัณฑ์ประวัติธรรมชาติและการเรียนรู้ท้องถิ่น คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
  - ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
  - กลุ่มแม่ค้าผ้ากล่องสารพิษ จังหวัดปัตตานี
- ด้วยการทำงานอย่างต่อเนื่องของภาคี เครือข่ายดังกล่าวเหล่านี้ ย่อมมีความเป็นไปได้ที่ว่า ประชาชนซึ่งปราศจากอยู่ในเครือข่ายต่าง ๆ อันครอบคลุมลุ่มน้ำสายบุรีนั้นพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเข้ามายัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีส่วนร่วม และมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้ไม่ยาก

3.3 สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะแสดงให้เข้าใจว่า ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร อยู่ได้ด้วยการประกอบอาชีพอะไรเป็นหลัก และมีอาชีพใดหนูนเสริมหล่อเลี้ยงครอบครัว โดยพยาามพิจารณาหาความสัมพันธ์กันระหว่างรายได้ รายจ่าย หนี้สิน ปัจจัยการผลิต เป็นตัวอธิบายสถานะทางเศรษฐกิจ ตลอดทั้งซึ่งให้เห็นว่า สภาพเศรษฐกิจดังกล่าวมีปัญหาอุปสรรคอะไร ดังนั้น การทำความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจจึงมีเรื่องที่ควรกล่าวถึง 8 ประการ ได้แก่ อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ รายจ่าย หนี้สิน การถือครองที่ดิน แหล่งอุดสาหกรรม และปัญหาด้านเศรษฐกิจในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การถือครองที่ดิน

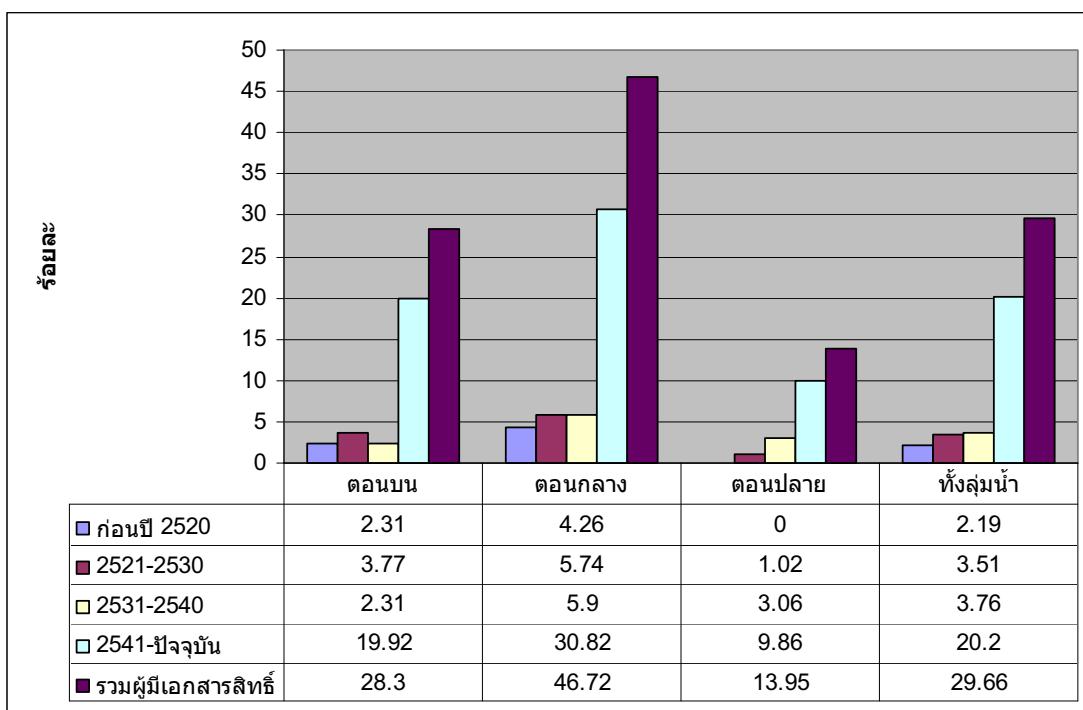
เนื่องจากชุมชนลุ่มน้ำสายบุรีส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตร ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก ที่ดินจึงเป็นปัจจัยการผลิตและการดำรงชีพ เป็นพื้นที่ตั้งของบ้าน เป็นพื้นที่ทำการเกษตรและเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมสาธารณสุข เป็นทรัพย์สิน เป็นต้น ผู้มีที่ดินจึงหมายถึงผู้มีอำนาจ มีสิทธิในการจัดการที่ดินในฐานะทรัพย์สินภายใต้อาณานิคมของตน ซึ่งแตกต่างจากผู้ไร่ที่ดิน การศึกษาข้อมูลการถือครองที่ดินของประชากรตัวอย่างลุ่มน้ำสายบุรีในครั้งนี้จึงต้องการสำรวจเพื่อให้พอเข้าใจลักษณะการถือครองที่ดินเบื้องต้นว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะสังคมเกษตรกรรม ที่ดินนับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ดังแสดงให้เห็นตามรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 21 การถือครองที่ดิน

ที่ดิน	ร้อยละของประชากรถือครองที่ดิน			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งลุ่มน้ำ
มีที่ดินของตนเอง	90.10	87.2	81.60	86.3
ไม่มีที่ดินของตนเอง	9.40	12.3	18.4	13.36
ที่ดินเช่า	0.6	1.5	1.6	1.23
ที่ดินของผู้อื่นให้ทำกิน	5.5	5.4	3	4.63
ที่ดินที่ยังไม่ได้แบ่งมรดก	13.5	16.1	12.1	13.9
มีเอกสารสิทธิ์ที่ทำกิน	43.6	70.7	49	54.43
มีเอกสารสิทธิ์ที่อยู่อาศัย	48.4	71.3	52.4	57.37
มีที่ดินสาธารณะในหมู่บ้าน	14.7	23.3	8.2	15.4

ข้อมูลแบบสอบถามพบว่าประชากรตัวอย่างมีที่ดินเป็นของตนเองร้อยละ 81-90 ซึ่งเป็นตัวเลขค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าประชากรลุ่มน้ำสายบุรีส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองอย่างไรก็ได้ การศึกษาข้อมูลเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดิน ทั้งในส่วนการทำกินและอยู่อาศัย พบร่วมกัน

เอกสารสิทธิ์ที่ทำกินร้อยละ 43-70 และเอกสารสิทธิ์ที่อยู่อาศัย ร้อยละ 48-71 ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่างกันตัวเลขการถือครองที่ดินจริง แสดงว่ายังมีประชากรที่มีที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินอีกจำนวนหนึ่ง และงานวิจัยยังพบอีกว่า ประชากรส่วนมากพึงจะได้รับเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดินระหว่างปีพ.ศ. 2540-ปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าสาเหตุของการได้รับเอกสารสิทธิ์เพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 เนื่องจากมีโครงการจัดสรรที่ดินทำกินและมีการแจกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง ส่วนประชากรอีกจำนวนหนึ่งพบว่า มีการเช่าที่ดิน ร้อยละ 1.23 การทำกินบนที่ดินของผู้อื่น ร้อยละ 4.63 และยังไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 13.36

ภาพที่ 40 ผู้มีเอกสารสิทธิ์ที่อยู่อาศัย

อย่างไรก็ตาม การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการสนทนากลุ่มทำให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้นว่า ผู้ไม่มีที่ดิน หมายถึง บุคคลที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง กล่าวคือ ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน หรือไม่มีสมบัติ เพราะที่ดินส่วนใหญ่เป็นของพ่อแม่ ซึ่งยังไม่ได้แบ่งมรดก และไม่ได้หมายความว่าผู้คนเหล่านี้ไม่มีที่ดิน ดังนั้น กลุ่มคนดังกล่าวส่วนมากแล้วเป็นผู้มีที่ดิน เพียงแต่ไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เท่านั้น สำหรับขั้นตอนในการแบ่งมรดกจะมีเวลาในการแบ่ง 2 ช่วงคือ

- 1) แบ่งตอนที่มีชีวิต คือ เจ้าตัวหรือเจ้าของมรดกเป็นคนแบ่งด้วยตนเองให้แก่ญาติพี่น้อง ลูกหลาน
- 2) แบ่งตอนตาย จะแบ่งตามหลักศาสนา โดยมีกฎหมายที่ในการแบ่งว่าใครจะเป็นคนรับและสามารถรับมรดกได้เท่าไร โดยโตะอิหม่านจะเป็นคนจัดการให้อย่างยุติธรรม

ที่ดินสาธารณะหมายถึงที่ดินที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นด้วยแบบสอบถามพบว่า ในภูมินิเวศต่อนบนใช้ปาร่วมกันในการทำมาหากิน ร้อยละ 14.7 ภูมินิเวศต่อนกลางมีพื้นที่สาธารณะที่ใช้ทำกินร่วมกัน ร้อยละ 23.3 ได้แก่ ป่า พรุ และแหล่งน้ำในช่วงที่รองรับน้ำ ชาวบ้านจะหาปลา และเมื่อน้ำลด สภาพพรุเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าชาวบ้านจะใช้พื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่ภูมินิเวศต่อนล่างจะมีพื้นที่ทำกินร่วมกันน้อยที่สุดคือ ร้อยละ 8.2

ตารางที่ 22 ที่ดินสาธารณะ

ที่ดินสาธารณณะที่ทำกิจกรรมกัน	ร้อยละ			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	รวมทั้งสิ้น
มี	14.7	23.3	8.2	15.4
ไม่มี	84.5	75.4	90.5	83.47

นอกจากนี้ จากการสนทนากลุ่มทำให้พบว่า ที่ดินสาธารณะหรือที่ดินที่ใช้ร่วมกันนั้นหมายถึง สถานที่รวมสัตว์ในหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน สถานที่รวมสัตว์นั้นจะใช้เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ชาวบ้านจะนำสัตว์เลี้ยงของตนมารวมกันในสถานที่นี้ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวรัฐเป็นผู้จัดสรรงให้ แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านไม่ค่อยได้ใช้ร่วมกัน และได้กลایเป็นสถานที่ปลูกบ้านเรือนและแบ่งเป็นพื้นที่ทำกินส่วนบุคคล พื้นที่ที่ใช้ร่วมกันจริงๆ มีเพียงพื้นที่เลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ ยังมีหัวย หนอง คลองบึง ที่ใช้น้ำร่วมกัน เพื่อนำน้ำไปใช้สำหรับพืชสวน ไร่นา

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากแบบสอบถามพบว่า ที่ดินสาธารณะที่ทำกินร่วมกันนั้นมีจำนวนมาก พอสมควร แต่ผู้ให้ข้อมูลในแบบสอบถามส่วนมากไม่ได้ระบุประเภทที่ดิน (72.23 %) ว่ามีอะไรบ้าง จึงทำให้ยังไม่สามารถแยกให้เห็นได้อย่างชัดเจน ประเด็นเรื่องที่ดินสาธารณะที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งมีความสำคัญต่อระบบความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม จึงน่าที่จะทำการศึกษาเจาะลึกเพิ่มเติมต่อไป

ตารางที่ 23 ประเภทที่ดินสาธารณะที่ทำกินร่วมกัน

ที่ดินสาธารณะ	ต่อนบน	ต่อนกลาง	ต่อนล่าง	รวมทั้งสิ่งปลูกสร้าง
ป่า	3.6	2.2	3.4	3.07
พื้นที่เกษตร	2.4	2.6	-	1.67
พรุ (ลูบะ)	0.6	3.9	0.3	1.6
แหล่งน้ำ (คลอง สรวงน้ำ)	1	1.8	-	0.93
ที่ดินนิคม	0.2	-	-	0.07
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	-	0.7	-	0.23
ไม่ระบุ	74.2	64.9	77.6	72.23

2) เศรษฐกิจครัวเรือน

ข้อมูลเศรษฐกิจในครัวเรือน เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม จำนวน 1,381 ชุด และการสนทนากลุ่ม ประกอบข้อมูลด้านอาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ที่จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว และรายละเอียดปลีกย่อยที่สำคัญ เพื่อให้เข้าใจสภาพทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ดังนี้

1.1) อาชีพหลัก

อาชีพหลักของประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบูรีแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้มีเงินเดือนประจำจากหน่วยงานรัฐ/เอกชน 2) กลุ่มผู้มีรายได้จากการค้าขาย/รับจ้างทั่วไป และ 3) กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากร อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่า ทุกอาชีพไม่ว่ามีอัตราผู้ประกอบอาชีพมากน้อยต่างกันเพียงไร ล้วนแต่มีความสำคัญสำหรับชาวบ้านทั้งสิ้น เพราะหมายถึงอาชีพหลักที่ทำให้ชาวบ้านอย่างน้อยหนึ่งครอบครัวสามารถดำรงชีพอยู่ได้

ตารางที่ 24 อาชีพหลักแบ่งตามประเภทกลุ่มรายได้

อาชีพหลัก	ร้อยละ			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งลุ่มน้ำ
กลุ่มรายได้ประจำจากเงินเดือน				
ลูกจ้างของรัฐ	11.30	8.90	14.30	11.50
รับราชการ	7.80	10.70	6.10	8.20
พนักงานเอกชน	3.60	3.90	2.40	3.30
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	0.40	0.30	0.00	0.23
กลุ่มสร้างรายได้เองจากธุรกิจ				
ค้าขาย	12.20	11.80	15.00	13.00
รับจ้างทั่วไป	15.30	13.80	29.90	19.67
กลุ่มรายได้อิสระจากทรัพยากร				
สวนยางพารา	54.30	41.30	21.40	39.00
ทำนา	11.50	17.40	13.60	14.17
สวนผลไม้ผสมผสาน	20.30	10.30	5.40	12.00
เลี้ยงสัตว์	9.60	11.80	11.90	11.10
รับจ้างก่อราก	9.60	12.30	3.10	8.33
สวนผลไม้	7.10	5.60	1.00	4.57
ประมงน้ำจืด	1.70	2.10	2.00	1.93
ประมงชายฝั่ง	0.00	0.00	5.40	1.80
สวนปาล์ม	1.30	20	0.70	1.33
กลุ่มอื่นๆ				

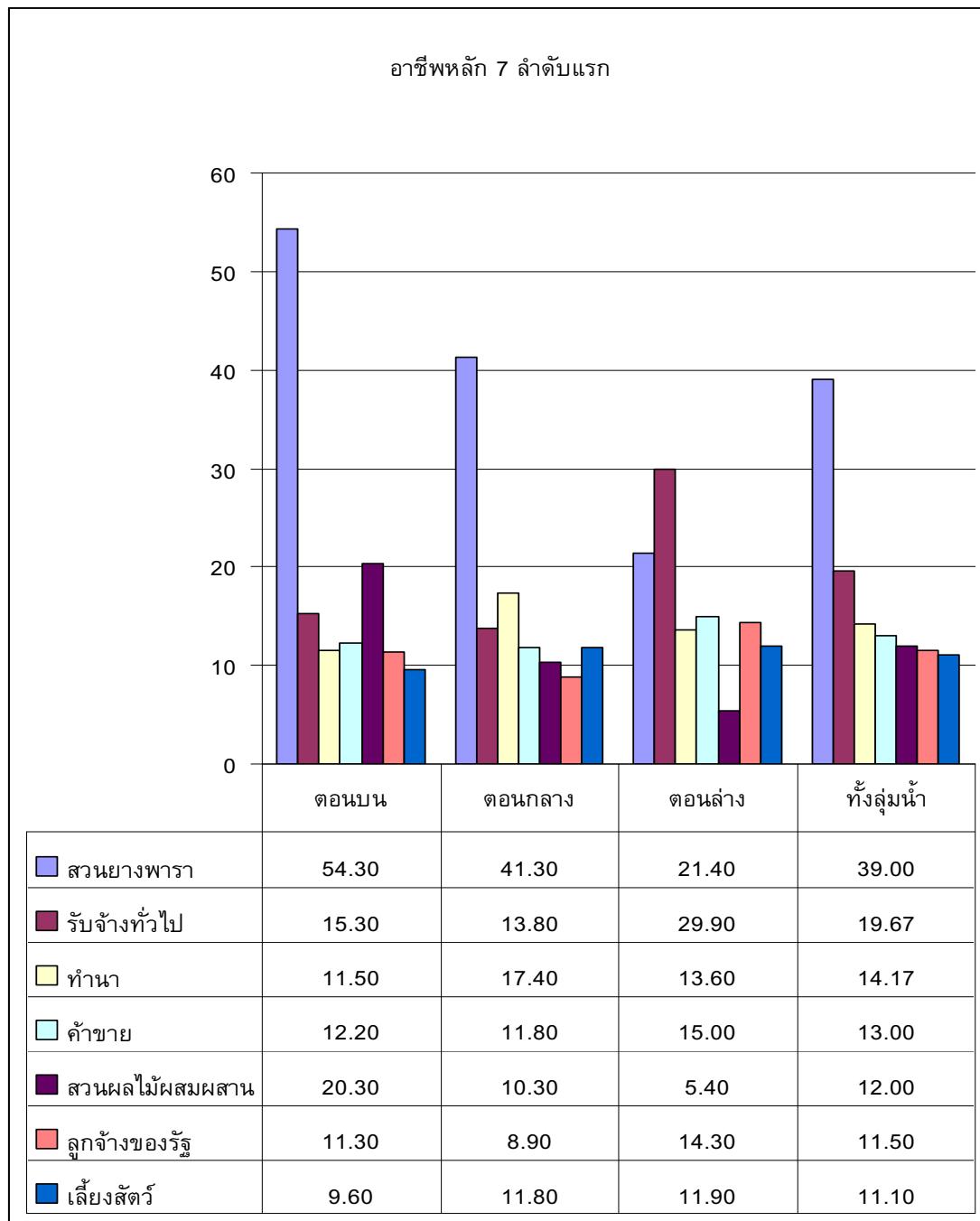
อาชีพหลัก	ร้อยละ			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งลุ่มน้ำ
นักเรียน นักศึกษา	3.10	4.10	2.40	3.20
อื่นๆ	12.60	13.60	15.60	13.93
ไม่ได้ทำงาน	0.80	1.60	1.00	3.40

จากการข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่า ภูมินิเวศตอนบนมีผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราในอัตราสูงสุดถึงร้อยละ 54.3 รองลงมาได้แก่ การทำสวนผลไม้ผสมผสาน (20.3 %) และรับจ้างทั่วไป (15.3 %) ซึ่งเป็นไปได้ว่าสภาพภูมินิเวศลุ่มน้ำสายบุรีตอนบนมีลักษณะเป็นป่าเข้า จึงมีการทำสวนยางพาราและทำสวนผลไม้มากกว่าอาชีพอื่น

ภูมินิเวศตอนกลางมีผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราในอัตราสูงสุดร้อยละ 41.3 รองลงมาได้แก่ การทำนา (17.4 %) และรับจ้างทั่วไป (13.8 %) ซึ่งน่าสังเกตว่าภูมินิเวศตอนกลางนี้ การทำนาเคยเป็นอาชีพดั้งเดิม ปรากฏให้เห็นมากที่สุดกว่าทุกภูมินิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภูมินิเวศของตอนกลางที่เป็นพุ แลทีราบลุ่ม แต่ปัจจุบันพื้นที่นาและพุจำนวนมากเปลี่ยนไปเป็นสวนยางยางพาราจนทำให้อาชีพสวนยางพารามีมากที่สุด ส่วนอาชีพรับจ้างทั่วไปก็เป็นอาชีพที่มีความสำคัญในระดับต้นๆ

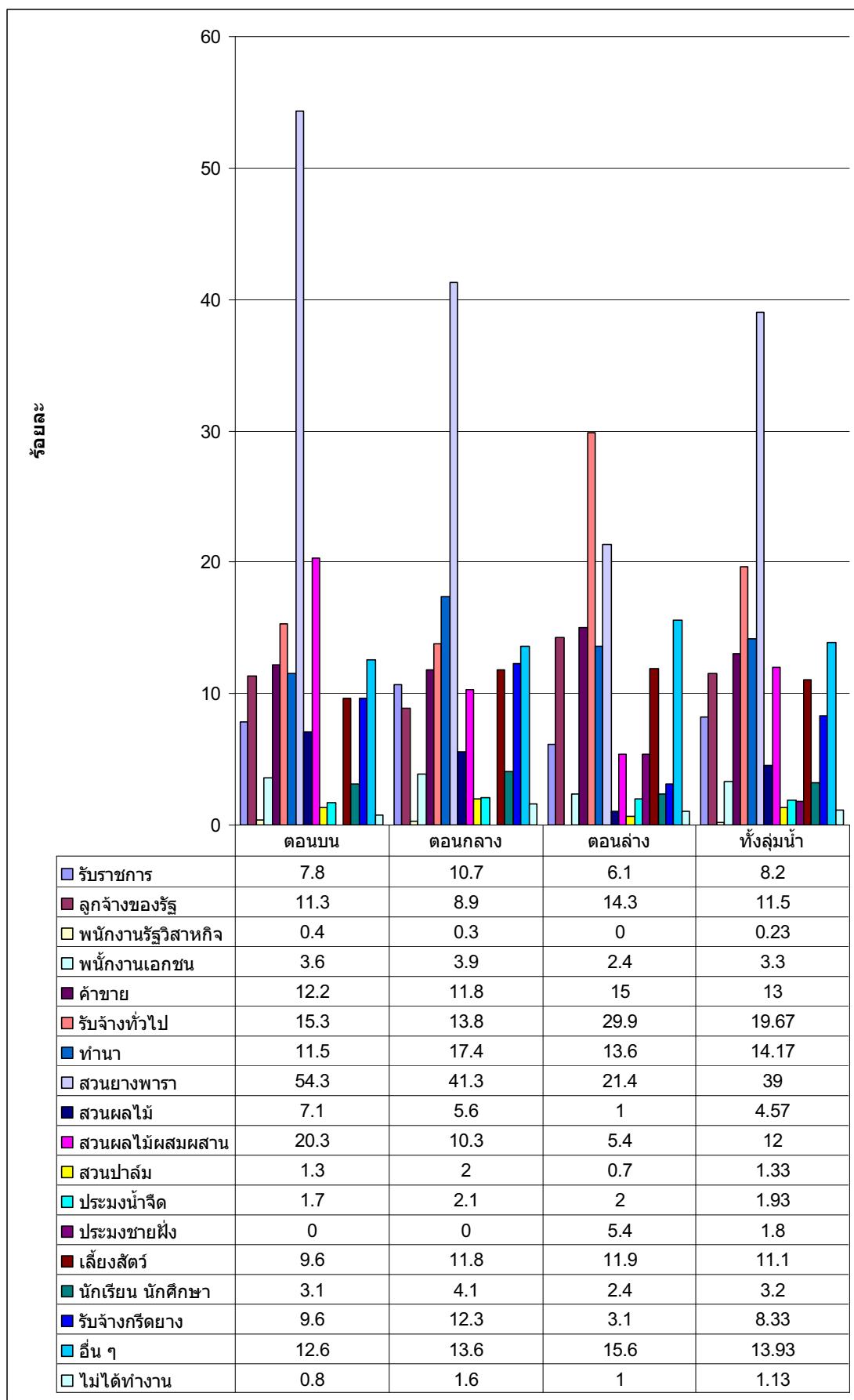
สำหรับภูมินิเวศตอนล่าง แม้อาชีพหลักมีลักษณะใกล้เคียงกับภูมินิเวศตอนบนและตอนกลาง คือ การทำสวนยางพาราและรับจ้างทั่วไป แต่น่าสังเกตว่า อาชีพรับจ้างทั่วไปมีอัตราสูงสุด ร้อยละ 29.9 ขณะที่การทำสวนยางพารามีเพียงร้อยละ 21.4 รองลงมาได้แก่อาชีพค้าขาย (15 %) และอาชีพลูกจ้างของรัฐ (14.3 %) อย่างมีนัยสำคัญที่ควรอภิปราย เพราะแม้จะมีลักษณะอัตราสูงสุดในลักษณะที่คล้ายคลึงกับภูมินิเวศตอนบนและตอนกลาง แต่ก็แสดงนัยสำคัญที่ว่า สภาพภูมินิเวศตอนล่างที่มีความเป็นเมืองมากกว่านั้นทำให้การประกอบอาชีพของชาวบ้านมีอัตราส่วนการประกอบอาชีพที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เพราะภูมินิเวศตอนล่างที่ต่างออกไปด้วยลักษณะความเป็นเมืองแบบทันสมัยมากกว่าแล้ว ภูมินิเวศตอนล่างยังมีชุมชนชาวจีนซึ่งอยู่มาอยู่ยาวนานมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ภูมินิเวศตอนล่างจึงนิยมการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ลูกจ้างของรัฐ รวมทั้งอาชีพค้าขาย ตามคุณลักษณะทั่วไปของชาวไทยเชื้อสายจีน

อย่างไรก็ตาม อาชีพหลักลำดับต้นๆนั้น การทำสวนยางพาราจัดเป็นอาชีพที่มีอัตราสูงสุดในชุมชนลุ่มน้ำสายบุรีถึงร้อยละ 39 รองลงมาได้แก่ อาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 19.67 การทำนา ร้อยละ 14.17 ค้าขาย ร้อยละ 13 ลูกจ้างรัฐ ร้อยละ 11.5 และเลี้ยงสัตว์ 11.10 ซึ่งทั้งหมดเป็นอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำสายบุรี

ภาพที่ 41 อาชีพหลัก 7 ลำดับแรก

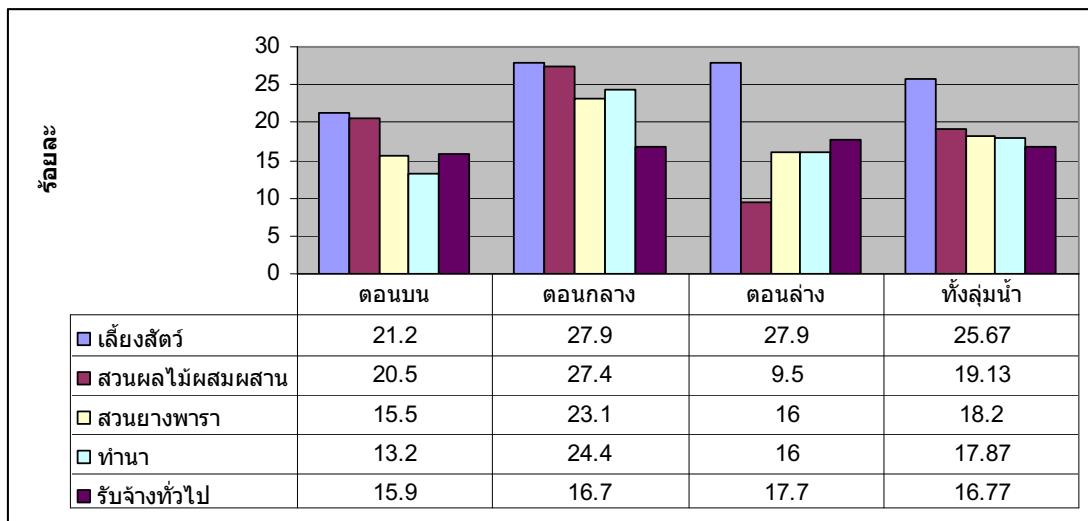
นอกจากนี้ อาชีพหลักอื่นๆ ก็พบว่ามีความสำคัญต่อชาวบ้านเช่นกัน ดังตารางข้อมูล และภาพที่แสดงไว้แล้ว

ภาพที่ 42 อาชีพหลักแยกตามภูมิภาค

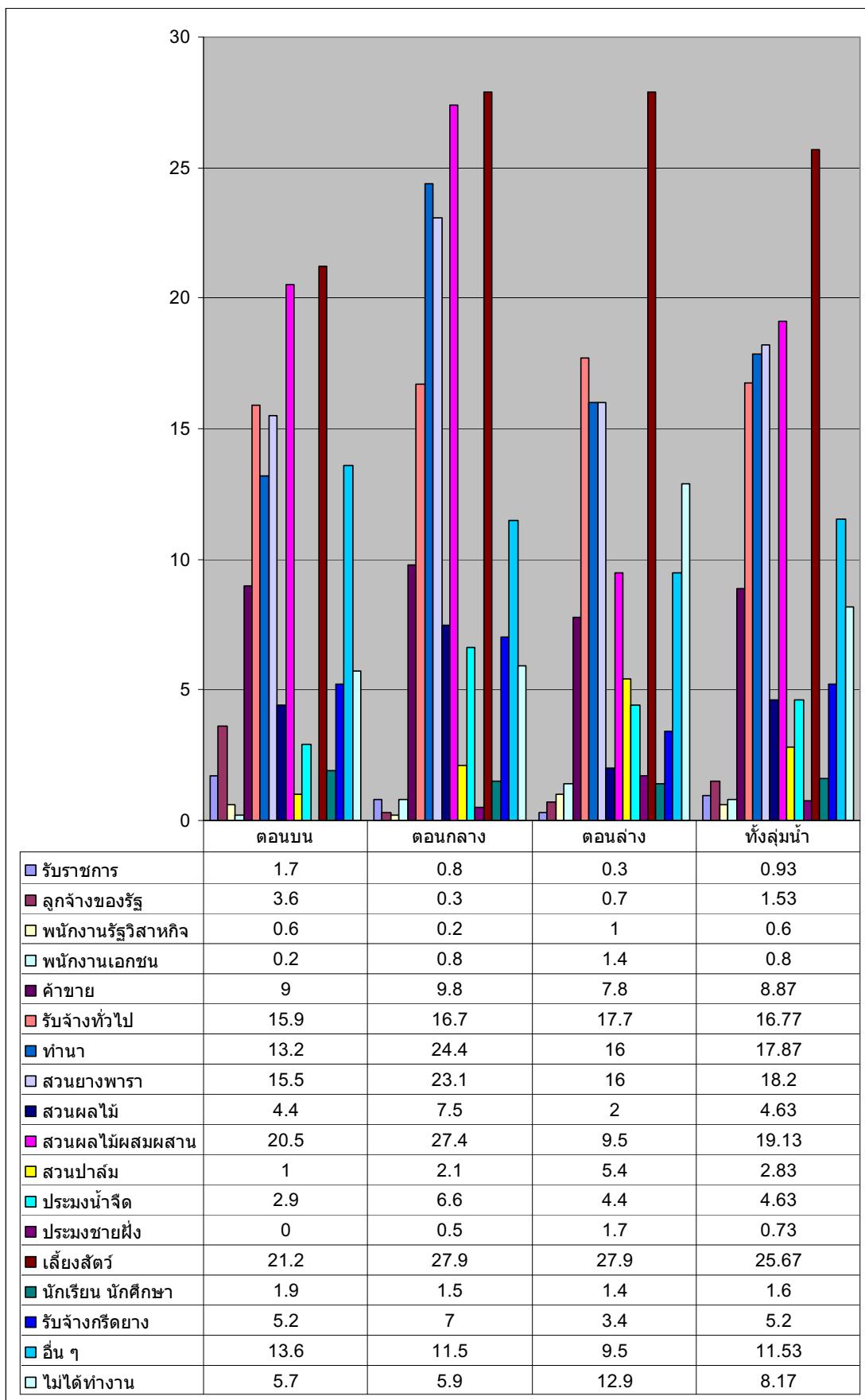
1.2) อาชีพรอง

ประชากรลุ่มน้ำสายบุรีทั้งสามภูมิภาคมีอาชีพรองที่หลากหลาย ส่วนมากนิยมเลี้ยงสัตว์ ส่วนอาชีพรองประเภทอื่นๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกับอาชีพหลัก โดยมีการทำสวนผลไม้ผสมผสาน สวนยางพารา ทำนา และรับจ้างทั่วไป ในอัตราส่วนมากน้อยลดหลั่นกัน ดังแผนภาพอาชีพรอง 5 อันดับแรก

ภาพที่ 43 อาชีพรอง 5 อันดับแรก

สำหรับอาชีพรองประเภทอื่นๆ นั้นมีหลากหลายคล้ายคลึงกับอาชีพหลักที่มีอย่างกระจัดกระจางซึ่งเป็นอาชีพที่เข้ามาเสริมรายได้หลักของครอบครัว แม้จะมีลักษณะเป็นอาชีพรองแต่ก็มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ดิบดันของชาวบ้านเพื่อหารายได้เข้ามาหล่อเลี้ยงครอบครัวให้อยู่รอด

ภาพที่ 44 อาชีพรอง

นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกต การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างไม่เป็นทางการ พบว่าชาวบ้านให้ข้อมูลอย่างกระตือรือร้นและรู้สึกสนใจกับการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ กेี่ยวกับการทำมหาภกิจ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

- **การค้าขาย** อาชีพการค้าขาย คนจากตอนล่างมักขึ้นไปทำการค้าขายกับคนตอนบน กลุ่มน้ำ โดยนำสินค้า เช่น งานชาม น้ำบุญ เกลือ ขنمหวาน เครื่องอุปโภค บริโภค เป็นต้น และเมื่อค้าขายเสร็จก็จะซื้อผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน ลองกอง จากตอนบนมาขายตอนล่าง

- **รับจ้างทั่วไป** ชาวบ้านบริเวณตอนล่างแอบอ้างภูมิปัญญา อำเภอสายบุรี อำเภอยะหริ่ง อำเภอยะรัง อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอเมาย จะรับจ้างขับสามล้อ ทำงาน กรีดยาง ออกทะเล รับจ้างออกเรือประมง ซึ่งส่วนใหญ่ รับจ้างทำประมงในหมู่บ้าน และเป็นลูกจ้างโรงงานอาหารในปัจจุบัน ส่วนที่ไปทำงานที่เดาห์ ประเทศไทยเชยันนั้น ชาวบ้านมักไปรับจ้างในร้านอาหาร เช่น แม่ครัว เด็กเสิร์ฟ และเจ้าของร้านอาหารต้มยำกุ้ง

- **สวนผลไม้** การทำสวนผลไม้มีอยู่แทบทุกพื้นที่ทั้งตอนบน ตอนกลาง ตอนล่าง โดยอยู่แถบบริเวณที่ราบเชิงเขา เช่น ศรีสาร รามัน สุクリน รือเสาะ และมักปลูกผสมผสาน ไม่มีพื้นที่ใดที่เป็นสวนผลไม้เชิงเดียว เช่น ลองกอง ทุเรียนหรือเงาะอย่างเดียว แต่สวนผลไม้เชิงเดียวนั้น จะปรากฏในพื้นที่ยะลา เช่น สวนสมัย

- **ทำนา** พื้นที่การทำนาที่ใหญ่ที่สุด คือ บริเวณตอนกลางจนถึงตอนล่างของกลุ่มน้ำสายบุรี ได้แก่ รือเสาะ รามัน มากอ สายบุรี กะพ้อ ยะหริ่ง ยะรัง โดยทั่วไปในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะทำนาปี แต่บางพื้นที่จะทำนาถึงสองครั้งต่อปี แต่หลังจากมีโครงการพัฒนาเข้ามานับตั้งแต่พ.ศ. 2525 เช่น การขุดสร้างระบายน้ำปัตติวุฒิ (U) ก็ทำให้ป่าพรุหายไปแทบทุกหมู่บ้านในอำเภอรามัน หลังจากนั้นเมื่อมีระบบชลประทานที่ไม่เหมาะสมเข้ามาระยะสั้นๆ ก็ทำให้การทำนาปี นาปรังหายไป จนกลายเป็นนาร้างจำนวนมาก

- **การปลูกปาล์มน้ำมัน** ก่อนมีนโยบายปีพ.ศ. 2535 มีการปลูกปาล์มน้ำมันไม่มากนัก ซึ่งในช่วงนั้นจะมีการทำแปลงทดลองเพื่อปลูกปาล์มน้ำมันพื้นที่อำเภอราโต ต่อมาได้ทำการส่งเสริมให้แก่ชาวบ้าน และได้มีการปลูกเพิ่มมากขึ้นที่นิคมสหกรณ์บานเจาะ ซึ่งชาวบ้านได้รับการเชิญชวนหรือโฆษณาจากภาครัฐให้ปลูกชนิดน้ำมันปาล์มน้ำมันตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ.

2547-2552 โดยส่งเสริมให้ปลูกในพื้นที่นาร้างและพื้นที่พรุ มีเป้าหมายภายในปีพ.ศ. 2553 จำนวน 100,000 ไร่ แต่ปัจจุบันปลูกได้ประมาณ 35,000-40,000 ไร่ ภาครัฐจึงได้มีการส่งเสริมอย่างเร่งด่วนเพื่อสร้างผลผลิตตอบสนองโรงงานปาล์มน้ำมันที่สร้างเสร็จแล้ว

- **ประมงน้ำจืด** การทำประมงน้ำจืดมีให้เห็นตลอดลำน้ำสายบุรี แต่ที่เด่นชัดคือช่วงบริเวณตอนกลางถึงตอนล่าง เพราะบริเวณนี้จะมีป่าพรุ และคลองเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่รือเสาะ รามัน ทุ่งยางแดง กะพ้อ ไม้แก่น สายบุรี มีผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายเป็น ปลาส้ม ปลาแห้ง ซึ่งกลุ่มน้ำสายบุรีมีปลาชนิดพิเศษมากกว่า 50 ชนิด เช่น ปลาแมงกร ปลาเกี๊ยะ ปลาเกี๊ยว ปลาเกี๊ยวแร เป็นต้น แต่สำหรับปลาเกี๊ยะนั้นเป็นปลาที่อร่อยที่สุด อาศัยอยู่บริเวณโขดหิน เป็นปลาที่อาศัย

อยู่ตลอดลำนำ ปัจจุบันปลาชนิดนี้หายาก เพราะนอกจากเป็นอาหารแล้ว ยังจัดว่าเป็นปลาสวยงามด้วย ปลาเศรษฐกิจของลุ่มน้ำสายบุรี ได้แก่ ปลาตะเพียน ปลาลามะ ปลาตูกอ เป็นปลาที่จับได้やすและราคาไม่แพง ส่วนปลาที่มีราคาแพง ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุกอย ปลากัดเหลือง ปลาเหล่านี้มีราคาในพื้นที่ ประมาณกิโลกรัมละ 120 บาท แต่ถ้าขายในห้องตลาดอาจมีราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 180-400 บาท ส่วนปลาจะโดยมีราคา กิโลกรัมละ 70 บาทซึ่งไม่แพงมากนักเมื่อเทียบกับปลาชนิดอื่น

บริเวณที่มีปลาเยอะ เช่น พรุลานคaway พรุน้ำดำ เป็นต้น การทำประมงน้ำจืดมีกฏเกณฑ์หรือข้อตกลงร่วมกันในช่วงหน้าแล้ง และฤดูว่างไป แต่ในปัจจุบันนั้นควบคุมได้ยากเนื่องจากมีคนนอกพื้นที่เข้ามาจับปลาในพื้นที่ด้วย เช่น ชาวพม่า คนไทยจากภาคอีสาน เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลา ได้แก่ ogan แท๊ง แท๊งบอดอนนั้นเป็นไซท์ที่ได้รับความนิยมมากเนื่องจากไซดังกล่าวไม่ต้องใส่อาหาร เพียงแค่นำไปวางไว้เฉยๆ ก็สามารถจับปลาที่ว่ายไปมาได้คุณสมบัติเช่นของไซชนิดนี้ คือ จะไม่สามารถจับปลาที่ว่ายไป หรือ ตั้งท้องได้ เนื่องจากไซนี้จะจับได้เฉพาะปลาที่ว่ายไปมา หรือเคลื่อนไหวในลำน้ำเท่านั้น แต่สำหรับปลาที่ตั้งท้องจะไม่เคลื่อนไหว จนกว่าจะคลอด จึงทำให้ปลอดภัยต่อปลาเหล่านี้

นอกจากนี้ บริเวณลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่างยังมีการเลี้ยงปลากระชังกันเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำสายบุรี ได้แก่ พื้นที่บริเวณบ้านกาแลรายอ, บ้านบางตาหาด, บ้านปากาตีมอ, บ้านลูกากายะ บ้านປะเสยะວอ, บ้านໂອโน บริเวณตลาดตะลุบัน รวมถึงพื้นที่ส่วนใหญ่ในคลองປะเสยะວอ เป็นบริเวณที่มีการเพาะเลี้ยงปลาในกระชังหนาแน่นเป็นจำนวนมากสืบเนื่องมานานหลายปีแล้ว ปลาที่ชาวบ้านนิยมเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลากระพงขาวและปลาทับทิม ผลการสำรวจการเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณปากแม่น้ำสายบุรีเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2552 โดยการนับกระชัง ได้ผลการสำรวจดังนี้

ตารางที่ 25 การสำรวจการเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณปากแม่น้ำสายบุรี

หมู่บ้านริมแม่น้ำสายบุรี	จำนวนกระชัง	ชนิดปลา
1. กาแลรายอ	15	กระพง
2. บางตาหาด	100	กระพง
3. ปากาตีมอ	850	กระพง
4. ลูกากายะ	120	ปลาทับทิม 20 ปลากระพง 100
5. ປະเสยะວอ	600	ปลาทับทิม 100 ปลากระพง 600
6. ໂອໂນ	240	ปลากระพง
7. ตลาดตะลุบัน	650	ปลากระพง
8. ດືອແປ	5	ปลากระพง
9. ເກະກລາງ	10	ปลากระพง

จากการสอบถามคุณสมพร แซ่หง่าน บ้านเลขที่ 9/1 ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณปากแม่น้ำสายบุรีมาอย่างยาวนาน ได้ให้ข้อมูลว่า อาชีพการเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณนี้เป็นที่น่าสนใจของกลุ่มผู้เลี้ยงปลา เพราะคุณภาพน้ำค่อนข้างดี มีความเสี่ยงน้อยกว่าที่อื่น อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงปลาในกระชัง ต้องลงทุนสูง เช่น ค่าทำกระชัง ลูกปลา แรงงาน อาหารปลาและเหยื่อ นอกจากนั้น ต้องเสียเงินในการพยายามปลูกที่เลี้ยงและราคาของปลาที่ไม่แน่นอน เป็นต้น

สำหรับค่าใช้จ่ายต่างๆสามารถคำนวณได้ ดังนี้

1. การทำกระชังขนาด 5x5 เมตร ต้องลงทุนโครงเหล็ก 7 ชุด ละ 1,500 บาท ทำได้ 2 กระชัง

2. ใช้ก้อนโฟม 11 ก้อน ละ 350 บาท ทำได้ 2 กระชัง

3. ใช้อวนกระชัง อีก 1 ก้อน ละ 5,000 บาท ทำได้ 2 กระชัง

4. ใช้อวนกันรอบนอกกระชัง อีก 1 ก้อน ละ 10,000 บาท

5. เสาไม้สำหรับยึดกระชัง อีก 4 ตัน รวมกันประมาณ 1,000 บาท กระชังใช้ได้ประมาณ 5 ปี

6. ค่าลูกปลากระเพง ขึ้นอยู่กับขนาด ถ้าปลา 5 นิ้ว ราคากลางๆ ละ 12 บาท จะปล่อยเลี้ยงประมาณ 2,000 ตัว/กระชัง ปลาขนาด 8-9 นิ้ว ราคากลางๆ ละ 25 บาท ปล่อยเลี้ยงประมาณ 1,200 ตัว/กระชัง ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงขนาด 8-9 นิ้ว ซึ่งจะใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 1 ปี 2 เดือน จะได้ปลา ขนาด 2-3 กิโลกรัม/ตัว

7. ลงทุนค่าอาหารปลา ประมาณ 150,000 บาท/กระชัง เท่าที่ผ่านมาโดยเฉพาะปีที่แล้ว เหลือปลาประมาณ 100-200 ตัว/กระชัง มีปลาเป็นโรคตายมาก ปลากระเพงที่มีขนาดไม่เกิน 3 กิโลกรัม/ตัว ขายส่งตลาดกิโลกรัมละประมาณ 110 บาท

8. จ้างค่าแรง 2 คน ละ 200 บาท/วัน ดูแล 2 กระชัง

ถ้าเลี้ยงปลาทับทิม จะเลี้ยงประมาณ 3,000 ตัว/กระชัง เมื่อปีที่แล้วเหลือรอดประมาณ 400-500 ตัว/กระชัง หรือประมาณ 200 กิโลกรัม/กระชัง ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 4 เดือน ให้อาหารสำเร็จรูปของบริษัท Peace Feed ราคากลางๆ ละ 445 บาท (ประมาณ 20 กิโลกรัม/กระสอบ) 4 เดือนต้องใช้ประมาณ 75 กระสอบ/กระชัง

สรุปประมาณรายจ่ายในการลงทุนและรายรับ/กระชัง ในการเลี้ยงปลากระเพงและปลาทับทิม บริเวณปากแม่น้ำสายบุรี จากการสำรวจเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2552

ตารางที่ 26 รายจ่ายในการลงทุนเลี้ยงปลากระชัง

รายการ	จำนวนที่ใช้	ราคา/หน่วย	ราคา/กระชัง (บาท)
1. โครงเหล็กขนาด 5x5 เมตร	7 ชุด /2 กระชัง	1,500 บาท/ชุด	5,250
2. ก้อนฟอม	11 ก้อน/2 กระชัง	350 บาท/ก้อน	1,925
3. อวนทำกระชัง	1 ก้อน/2 กระชัง	5,000 บาท/ก้อน	2,500
4. อวนกันรอนรอบกระชัง	1 ก้อน /2 กระชัง	1,000 บาท/ก้อน	500
5. เสาไม้ยืดกระชัง	4 ตัน	250 บาท/ตัน	1,000
6. ค่าลูกปลา			
- ลูกปลากระพง ขนาด 9 นิ้ว	1,200 ตัว	25 บาท/ตัว	30,000
- ลูกปลาทับทิม ขนาด 3 นิ้ว	3,000 ตัว	3 บาท/ตัว	9,000
7. ค่าจ้างแรงงาน	1 คน	200 บาท/คน/วัน 10 กระชัง	8,400 2,400
- ปลากะพง ใช้เวลา เลี้ยง 420 วัน			
- ปลาทับทิมใช้เวลา เลี้ยง 120 วัน			
8. ค่าอาหารปลา			
- ปลากะพงใช้ปลา เหี้ยอ			150,000
- ปลาทับทิมใช้ อาหารสำเร็จรูป ราคา 445 บาท/ กระสอบ 75 กระสอบๆ ละ 20 กิโลกรัม			33,375
- รวมรายจ่ายลงทุนเลี้ยงปลากะพง/กระชัง			208,575
- รวมรายจ่ายลงทุนปลาทับทิม/กระชัง			235,950

ตารางที่ 27 รายรับในการลงทุนเลี้ยงปลากระชัง

รายการ	ขนาดปลาโดยประมาณ	ราคา/หน่วย	ปลาอุดชีวิต	ราคา/กระชัง(บาท)
1. ปลากะพง	3 กก./ตัว	110 บาท/กก.	200 ตัว/กระชัง	66,000
2. ปลาทับทิม	1 กก./ตัว	50 บาท/กก.	400 ตัว/กระชัง	20,000
- รายได้จากการขาย				66,000
- รายได้จากการขาย				20,000

ปัญหาของการเลี้ยงปลาในกระชังคือปัญหาปลาตายมากเป็นพัน แต่เหลือเป็นร้อย ไม่ทราบสาเหตุว่าเป็นเพราะอะไรแน่ ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่ามีสาเหตุมาจากการน้ำเสียและการเลี้ยงที่หนาแน่นมากเกินไป

- การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ที่พบมาก ได้แก่ วัว ควาย ร้อยละ 42-51 และพบมากที่สุดในภูมิภาคตอนกลาง ตอนล่าง ในปัจจุบันนิยมเลี้ยงวัว ควาย เพื่อขาย และรองลงมาก็เพื่อบริโภค เช่นเดียวกับการเลี้ยงแพะ แกะ ในขณะที่การเลี้ยงเป็ด ไก่ จะเลี้ยงเพื่อบริโภค นอกจากนี้ การเลี้ยงสุกรยังคงมีอยู่ในชุมชนที่ไม่ใช้มุสลิม

ตารางที่ 28 การเลี้ยงสัตว์

สัตว์เลี้ยง	ลำดับที่ (ร้อยละ)			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	รวมทั้งหมด
วัว/ควาย	42.3	51.5	44.2	46
ขาย	1 (30.6)	1 (35.1)	1 (32.0)	32.57
กิน	2 (16.8)	2 (18.4)	2 (18.0)	17.73
พิธีกรรม	3 (9.9)	3 (17.9)	3 (14.3)	14.03
ใช้งาน	4 (7.1)	4 (11.3)	4 (9.9)	9.43
แพะ/แกะ	27.7	31.8	32	30.5
ขาย	1(15.7)	1(15.1)	1(18.7)	16.5
กิน	2 (9.6)	1(13.3)	2 (14.6)	12.5
พิธีกรรม	3 (8.6)	3 (16.4)	3 (13.6)	12.87
เป็ด/ไก่	68.3	78	78.2	74.83
กิน	1(50.5)	1(59.8)	1(52.0)	54.1
ขาย	2 (31.9)	2 (38.0)	2 (40.1)	36.67

สัตว์เลี้ยง	ลำดับที่ (ร้อยละ)			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	รวมทั้งสิ่งที่มีหัว
พิธีกรรม	3 (22.6)	3 (29.2)	2 (32.0)	27.93
สุกร	1.5	1	1	1.17
ขาย	1(0.8)	1(0.7)	1(0.7)	0.73
กิน	1,2(0.4)	1,2(0.3)	2(0.3)	0.33
พิธีกรรม	2(0.4)	1,2,3(0.2)	0	0.2

นอกจากนี้ การสนทนากลุ่มทำให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับข้อมูลจากแบบสอบถามและได้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า นอกจากการเลี้ยงสัตว์ที่มีมากในภูมิภาคตอนกลาง ตอนล่าง สัตว์ที่นิยมเลี้ยงส่วนมากคือ วัว ควาย ส่วนตอนบนนั้นจะนิยมเลี้ยงแพะแกะแล้ว บริเวณพื้นที่ตอนกลางซึ่งมีลักษณะเป็นพรุ ทุ่งหญ้ากว้าง จึงเหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ส่วนใหญ่ที่เลี้ยงเป็นสัตว์พื้นเมือง การเลี้ยงสัตว์นั้นจะเลี้ยงเป็นๆๆๆ เช่น ถูกปล่อยสัตว์ จะกระทำเมื่อสิ่นถูกเก็บเกี่ยว ซึ่งถูกนี้เจ้าของสวนจะต้องดูแลสวนไม่ให้สัตว์เข้าไปทำลายพืชผล สมัยก่อนนั้นจะเลี้ยงสัตว์ด้วยการเดินตามหลัง แต่ปัจจุบันเมื่อปล่อยสัตว์แล้วก็ไม่ต้องไปดูแล สามารถอยู่กับบ้านได้ เพราะเมื่อถูกนี้ปล่อยสัตว์ เจ้าของสวนจะต้องเป็นผู้ดูแลสวนเอง ไม่ว่าจะเป็นรักกัน หรืออุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในการป้องกันสัตว์ไม่ให้มาทำลาย หรือ กัดกินของในสวน ซึ่งในบางพื้นที่จะมีการประกาศช่วงถูกนี้ให้สมาชิกในหมู่บ้านได้รับทราบ เพื่อเป็นการแจ้งเตือนแก่สมาชิกทุกคนว่า ถึงถูกนี้ปล่อยสัตว์ หรือถูกนี้หัวนกกล้าแล้ว

การเลี้ยงสัตว์มีจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น เลี้ยงเพื่อบริโภค ขาย ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อใช้งาน และยังพบว่ามีการใช้ควายลากสิ่งของด้วย ควายลากสิ่งของนั้นมีขนาดใหญ่กว่าควายปกติที่ใช้สำหรับลากไม้เลื่อน สำหรับสัตว์ที่นำไปใช้ในพิธีกรรมจะต้องพิจารณาว่า จะนำไปใช้ในพิธีกรรมอะไร เพื่อถูกความเหมาะสมของงาน งานเล็กๆ ใช้แพะ แกะ เช่น กรณีที่มีเด็กเกิดใหม่ ถ้าเป็นผู้ชายให้ใช้แพะ 2 ตัว ถ้าเป็นผู้หญิงใช้แพะ 1 ตัว และแบ่งออกเป็น 7 ส่วนตามหลักการทางศาสนา โดยแบ่งให้คนจน ซึ่งเรียกว่า อาแกเกะ การบริจาคออาหารสุก หรือเนื้อสุกนั้นจะเป็นการบริจาคที่ได้บุญกว่าการบริจาคนื้อสด

นอกจากนี้ สัตว์ที่จะนำไปใช้ในพิธีกรรมมี 2 ลักษณะ คือ (1) สัตว์ 4 เท้า ได้แก่ วัว ควาย แพะ แกะ สัตว์เหล่านี้จะใช้ในทุกพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม เช่น วัน忌าร้ายօอีดีลฟิตี อะสรอร์มีฮ์รอซ ฯลฯ (2) สัตว์ปีก ได้แก่ เป็ด ไก่ สัตว์ประเภทนี้ใช้เฉพาะพิธีทำกิน หรือใช้ในการประกอบอาหารทั่วไป เพราะบางพิธีกรรมไม่สามารถใช้ประกอบพิธีกรรมได้ เช่น งานกรبان เป็นต้น

ลักษณะของสัตว์ที่จะนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นั้น สัตว์จะต้องมีความสูงไม่มีตำหนิ มีอายุครบต่อการประกอบพิธีกรรม และสัตว์ที่ใช้ในพิธีกรรมนั้น คนนับถือศาสนาอื่นไม่สามารถรับประทานได้

- อาชีพอื่น ๆ

นอกจากอาชีพหลักดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประชารринพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรียังมีอาชีพอื่น ๆ อีกที่มีความสำคัญกับกลุ่มคนอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ อาชีพทางป่า รับจ้างในโรงงาน เช่น บริเวณตอนกลางมีการรับจ้างในโรงงานไม้ย่างพารา ตอนล่างรับจ้างเกี่ยวกับอาหารทะเลหรือการประมง สำหรับภูมิโนเวศตอนบนมีรับจ้างกรีดยางอย่างแพร่หลายโดยมีอัตราค่าจ้าง ดังนี้

อัตราค่าจ้าง 1:1 อัตราที่นายจ้างและลูกจ้างจะได้ส่วนแบ่ง 50% เท่าๆ กัน แต่ส่วนนั้น เป็นของนายจ้างซึ่งสิ่งที่ลูกจ้างจะต้องทำคือ ถางป่า ใส่ปุ๋ย ดูแลสวน รวมถึงค่าปุ๋ยด้วย ซึ่งลูกจ้าง และนายจ้างจะทำการตกลงกันว่าจะให้ค่าจ้างโดยการแบ่งกันคนละครึ่ง โดยนายจ้างทำหน้าที่ในการรับเงินและออกคำสั่งเท่านั้น นอกจากนี้ ขี้ยา นายจ้างจะยกให้แก่ลูกจ้างด้วย พื้นที่ที่มีการจ้างในลักษณะนี้ได้แก่ นาทวี

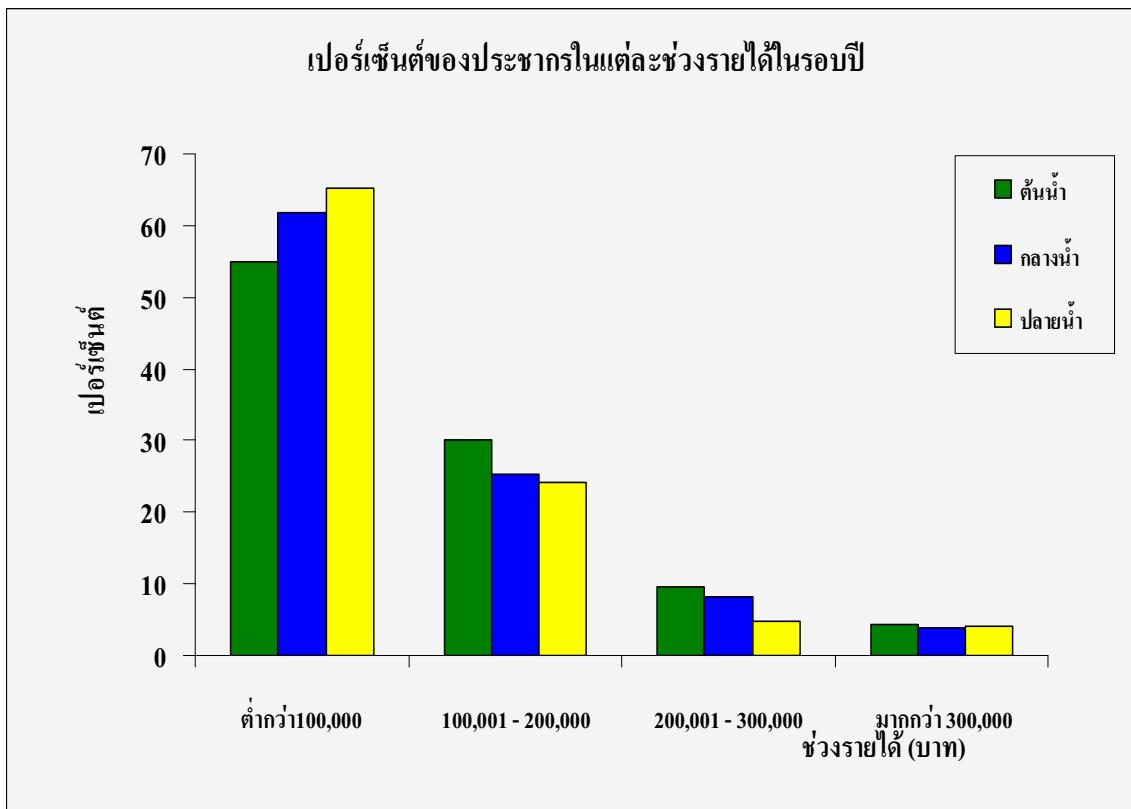
อัตราค่าจ้าง 1:3 อัตราที่ นายจ้างจะเป็นคนซื้อปุ๋ย นายจ้างจะเป็นคนดูแลทุกอย่าง ลูกจ้างจะเป็นคนออกแรง ใส่ปุ๋ย ถางป่า ค่าใช้จ่ายภายในสวนยางจะตกเป็นของนายจ้าง ซึ่งพื้นที่ที่มีการจ้างงานลักษณะนี้อยู่ແவตตอนกลางของลุ่มน้ำสายบุรีขึ้นไป

อัตราค่าจ้าง 1:4 อัตราที่ลูกจ้างทำหน้าที่กรีดยางอย่างเดียว ส่วนภาระด้านค่าใช้จ่าย หรืออื่นๆ นั้น นายจ้างจะเป็นผู้รับภาระทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นค่าถางป่า ค่าไส่ปุ๋ย หรือค่าดูแล ฝ่าสวน เป็นต้น

1.3) รายได้

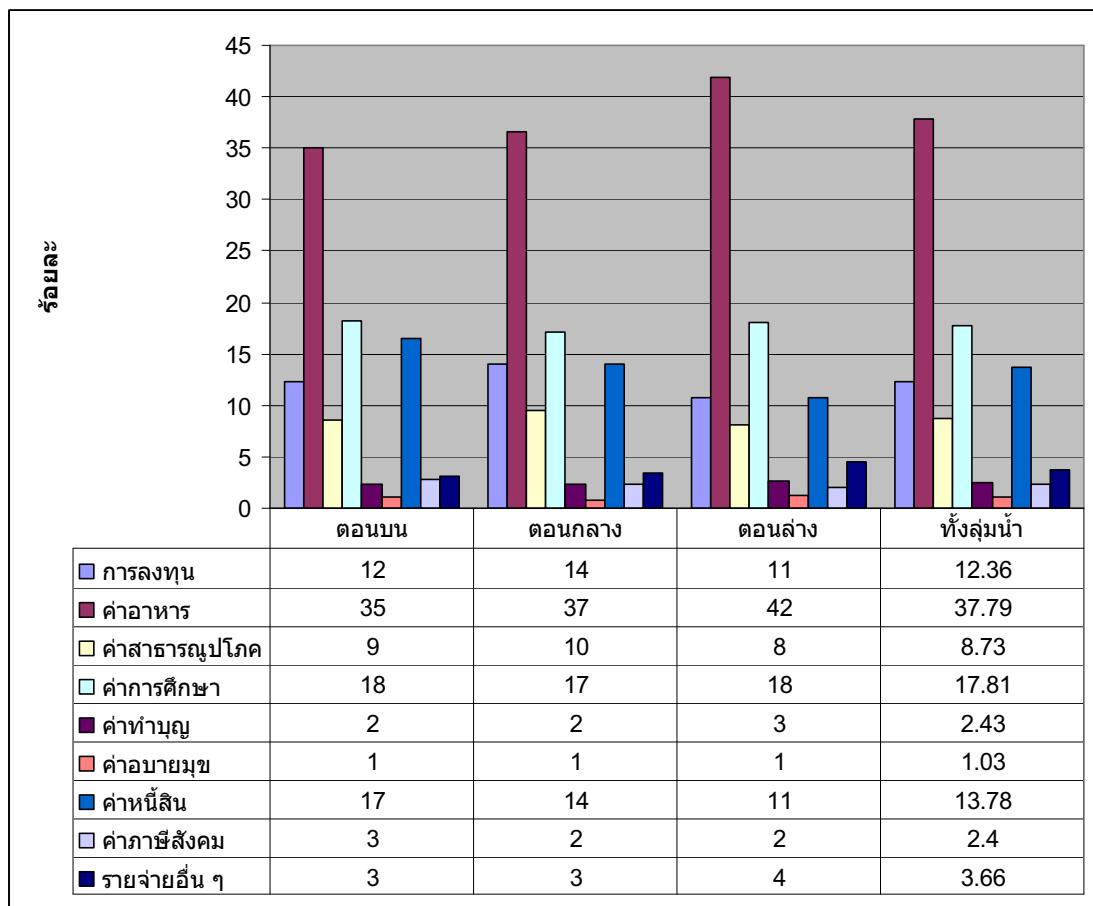
การศึกษาข้อมูลรายได้และรายจ่ายของประชารринพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี กระทำได้ยากมาก แม้จะมีการทดลองใช้และปรับปรุงแบบสอบถามหลายครั้ง แต่เมื่อมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ก็จะเกิดความหวาดระแวงและโวยวายมากถึงการพูดคุยสอบถามข้อมูลของนักวิจัยท่องถิ่นไปด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ข้อมูลรายรับ รายจ่ายที่เป็นตัวเงิน อย่างไรก็ดี ทีมงานวิจัยพยายามใช้วิธีการสอบถามทางอ้อมหลาย ๆ คำถามเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับรายได้ รายจ่ายของประชารринพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีที่จะได้เสนอต่อไปโดยสังเขป

รายได้รวมจากอาชีพหลักและอาชีพรองพบร่วมกับประชารทั้งสามภูมิโนเวศมีรายได้สูงสุดจากการทำสวนยางพารา รองลงมา ได้แก่ การทำสวนผลไม้ ผสมผสาน การทำงานและการเลี้ยงสัตว์ ส่วนการค้าขายและรับจ้างทั่วไปจะเป็นรายได้ส่วนใหญ่ของประชาชนในภูมิโนเวศตอนล่าง ประชารринพื้นที่ ร้อยละ 55-65 มีรายได้ต่อครัวเรือน ต่ำกว่า 100,000 บาทต่อปี

ກາພທີ 45 ຂ່ວງຮາຍໄດ້ໃນຮອບປີ

ຮາຍຈ່າຍຂອງປະກາດສ່ວນໃໝ່ໃຊ້ເປັນຄ່າອາຫານ ຮ້ອຍລະ 36-42 ຮອງລົງມາຄືອຳຄ່າ ການຕຶກຂາຂອງບຸຕຸຣແລະຮາຍຈ່າຍເກີ່ຽວກັບໜີສິນ ສໍາຮັບຄ່າໃຊ້ຈ່າຍດ້ານອາຫານນັ້ນ ພື້ນທີ່ຕອນລ່າງມື ຄ່າສູງສຸດ ຄິດເປັນຮ້ອຍລະ 42 ຂອງຄ່າໃຊ້ຈ່າຍທັງໝົດ ທີ່ສົ່ງສອດຄລັງກັບວິທີໆວິທີທີ່ມີຄວາມເປັນເນື່ອງ ມາກກວ່າກຸມືນິເວສອື່ນ ຂະທິງກຸມືນິເວສຕອນບົນແລະຕອນກາລາງ ສກາພນິເວສປະກອບດ້ວຍປ້າເຂາແລະ ພຽວັນເປັນແຫ່ງໆອ່າຫາຮສຳຄັນ ປະກາດຈຶ່ງສາມາດພື້ນພາກຮຽກຮ່າງຮ່າງຮ່າງ ດີ່ມາກກວ່າ ທຳໄ້ ຄ່າໃຊ້ຈ່າຍເຮື່ອງອາຫາຮມີຄ່າໄກລ໌ເຄີຍກັນ ດືວ້າ ຮ້ອຍລະ 35 ແລະ 37 ຕາມລຳດັບ ອຍ່າງໄຮກົດາມ ການທີ່ ຄ່າໃຊ້ຈ່າຍດ້ານອາຫານມີອັດຮາສູງກວ່າຄ່າໃຊ້ຈ່າຍອື່ນໆແສດງໃຫ້ເຫັນວ່າ ວິທີໆວິທີຂອງໜ້ານັ້ນກຳລັງຜູກ ດີໂຍ້ງກັບຮະບບົດບັນດາໂຄນິຍມອຍ່ມາກ ຈຶ່ງມີລັກຂະນະຂອງຜູ້ຂໍອສິນຄໍາມາບຮົງໂຄ ມີໄດ້ຜົລືຕື່ນເອງ ທີ່ຢ່າງແສວງຫາຈາກຮຽກຮ່າງຮ່າງຮ່າງ

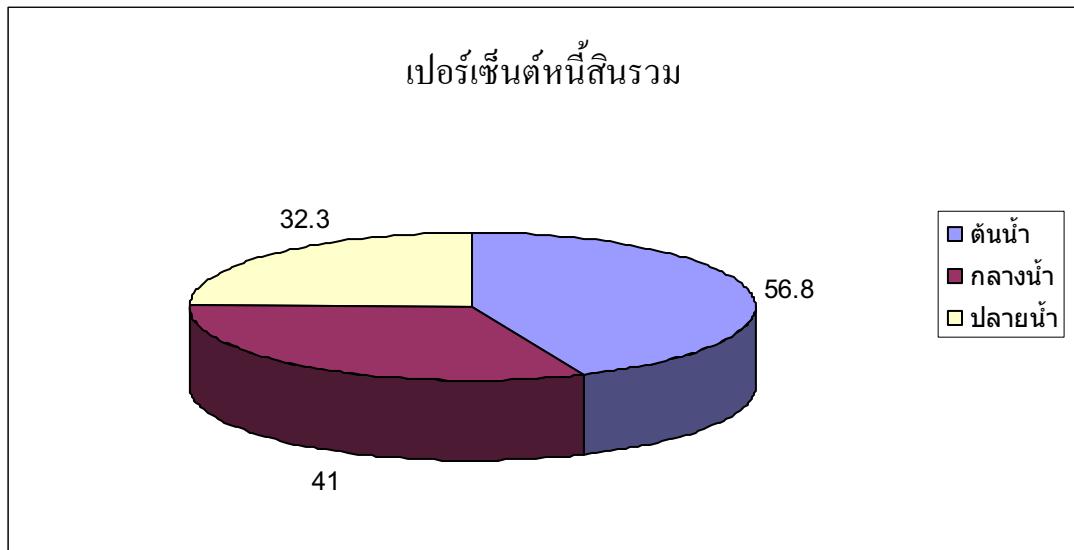

ภาพที่ 46 รายจ่ายของประชากรต่อปี

1.5) หนี้สิน

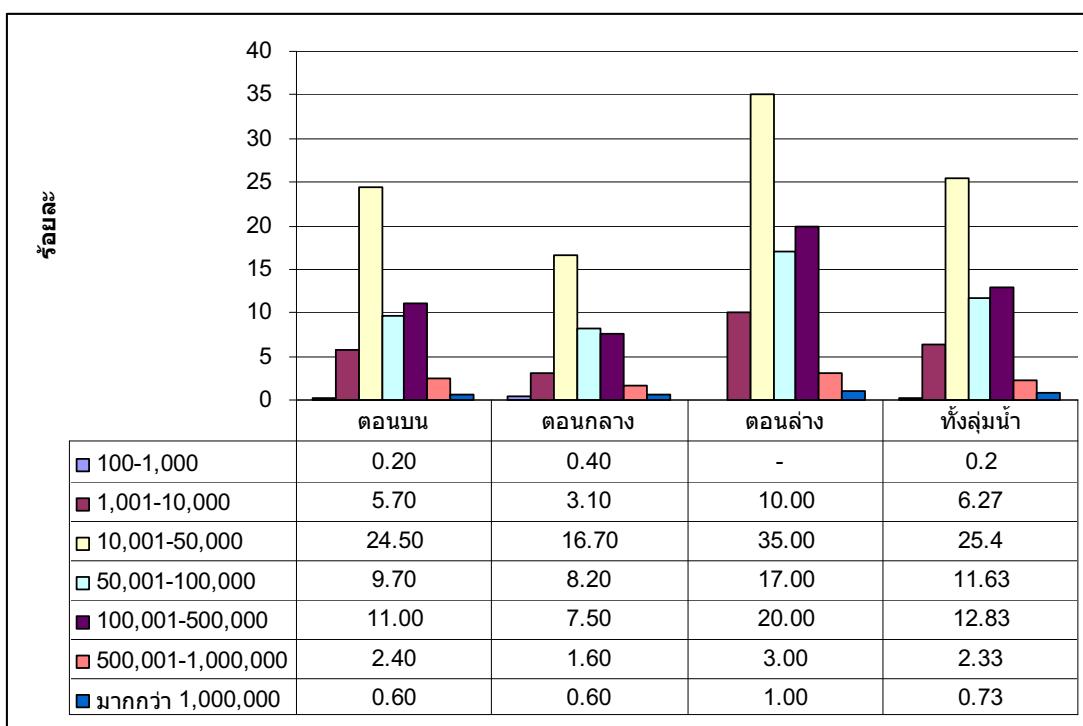
แหล่งหนี้สินส่วนมากได้แก่ รภส. ธนาคารพาณิชย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสงเคราะห์ สรวยยาง กองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา สหกรณ์ต่างๆ นอกจากนี้ได้แก่ กองทุนอิสลาม สัจจะ หมู่บ้าน เพื่อน ญาติพี่น้อง กองทุนอปป. หนี้นอกระบบ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ หลากหลาย เช่น การลงทุนประกอบอาชีพ การศึกษา ผ่อนสินค้า เช่น โทรศัพท์ เครื่องคอมพิวเตอร์ รถมอเตอร์ไซค์ รถยนต์ จำนำบ้าน เล่นแชร์ เป็นต้น และมีเงื่อนไขการชำระแตกต่างกันไป เช่น ชำระเป็นรายเดือน โดยมีตั้งแต่ 1-6 เดือน และชำระแบบรายปี

การมีหนี้สินของประชากรตัวอย่างนั้นพบว่า ประชากรลุ่มน้ำสายบุรีตอนบนมีหนี้สินมากที่สุด ร้อยละ 56.8 ขณะที่ตอนกลางและตอนล่างมีหนี้สินร้อยละ 41 และ 32.3 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม จัดได้ว่าประชากรตัวอย่างต่างก็มีภาระหนี้สินจำนวนมาก

ภาพที่ 47 หนี้สินรวม

สำหรับหนี้สินที่เกิดขึ้น ส่วนมากมียอดหนี้สินอยู่ระหว่าง 10,000-50,000 บาท ยอดหนี้สินรองลงมาอยู่ในช่วง 100,000-500,000 บาท และ 50,000-100,000 บาท ตามลำดับ ส่วนผู้ที่มีหนี้สินตั้งแต่หนึ่งล้านขึ้นไปมีอยู่ไม่นานนัก ดังแสดงให้เห็นตามแผนภูมิข้างล่างนี้

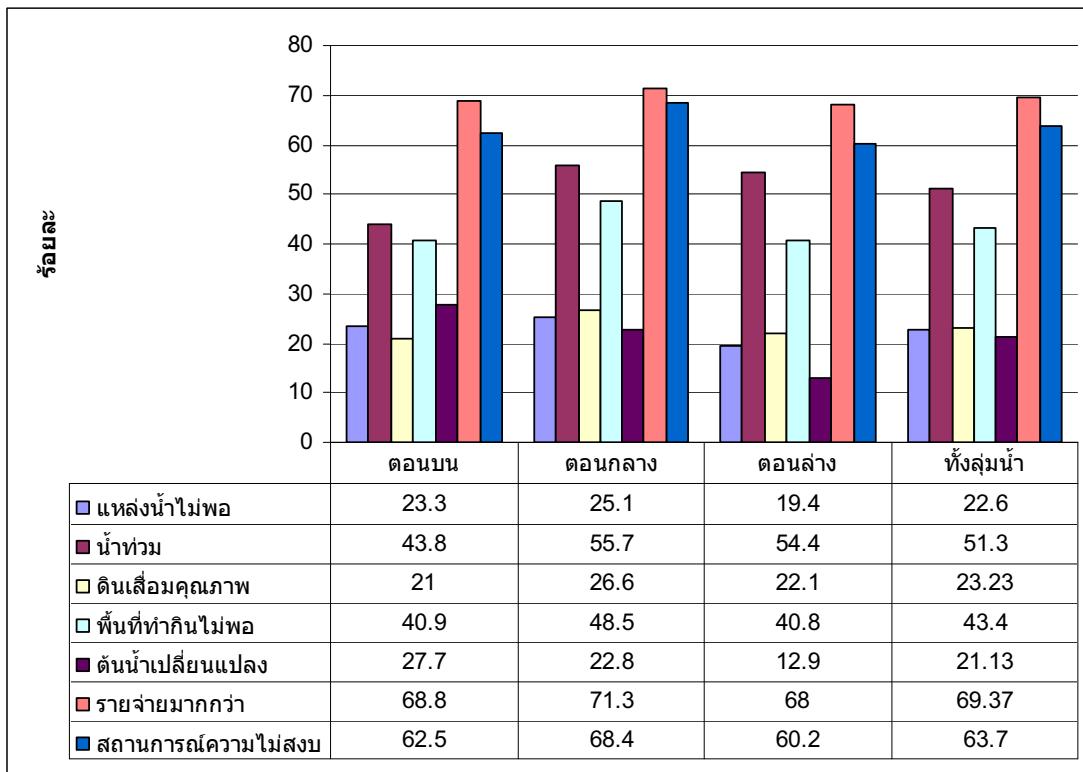

ภาพที่ 48 ยอดหนี้สิน

3) เศรษฐกิจชุมชน

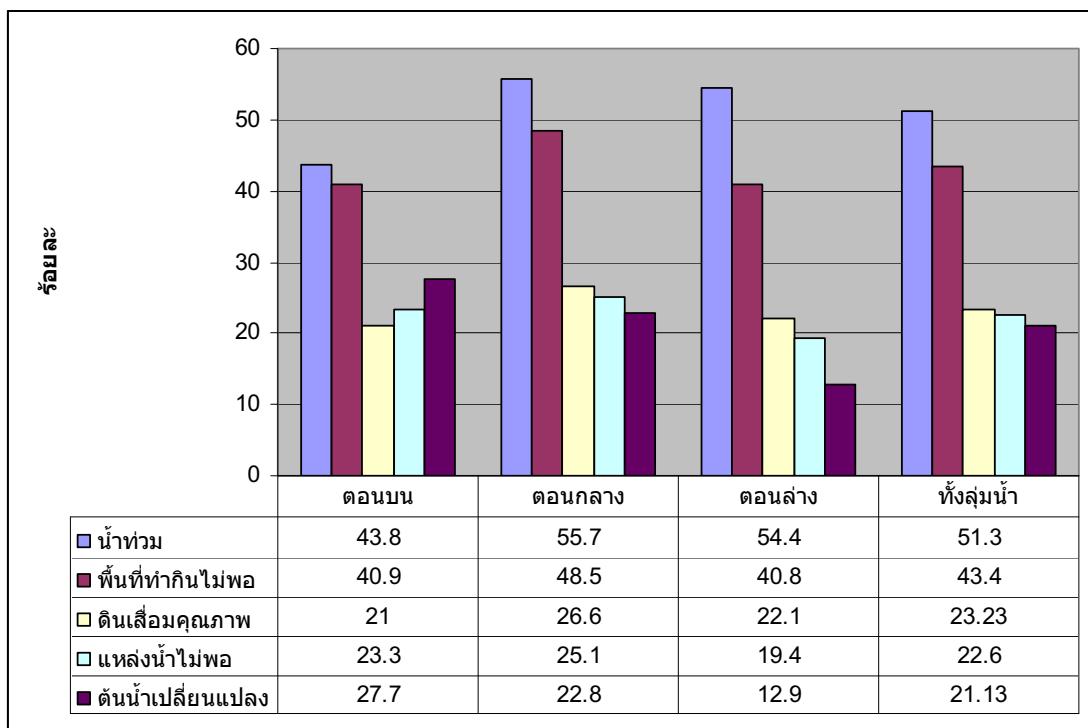
สภาพเศรษฐกิจชุมชนของลุ่มน้ำสายบุรี เป็นเศรษฐกิจของเกษตรกรรมอยู่ ส่วนมากเป็นสวนยางพารา สวนผลไม้ การเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเศรษฐกิจครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเศรษฐกิจที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละภูมิภาค กล่าวคือ ภูมิภาคตอนบนมีลักษณะเป็นป่าเข้า จึงมีการทำสวนยางพาราและทำสวนผลไม้มากกว่าอาชีพอื่น ลำดับรองลงมา ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย ทำนา เช่นเดียวกับภูมิภาคตอนกลางที่ส่วนมากเป็นการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ซึ่งเดิมที่การทำนาเคยเป็นอาชีพหลักตามลักษณะภูมิภาคของตอนกลางที่เป็นพรุ และที่ราบลุ่มหรือพื้นที่รองรับน้ำ แต่ปัจจุบันพื้นที่นาและพรุจำนวนมากเปลี่ยนไปเป็นสวนยางพาราจนมีอัตราสูงสุด แต่ทั้งนี้ ในภูมิภาคตอนกลางก็มีการทำนาสูงสุด ส่วนอาชีพรับจ้างทั่วไปก็เป็นอาชีพที่มีความสำคัญในระดับต้นๆ นอกจากนี้ได้แก่อาชีพ ค้าขาย และสวนผลไม้พัฒนา สวนภูมิภาคตอนล่าง แม้ลักษณะเศรษฐกิจจะมีความคล้ายคลึงกับภูมิภาคตอนบนและตอนกลาง คือ การทำสวนยางพาราและรับจ้างทั่วไป แต่การรับจ้างทั่วไปมีอัตราสูงสุด ภายใต้ภูมิภาคที่มีความเป็นเมืองมากกว่า ทำให้การประกอบอาชีพของชาวบ้านแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ขณะเดียวกันภูมิภาคตอนล่างยังมีกลุ่มคนเชื้อสายจีนมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ซึ่งนิยมการค้าขาย ตามคุณลักษณะทั่วไปของชาวจีน รวมทั้งเป็นลูกจ้างของรัฐด้วย อย่างไรก็ตาม อาชีพหลักลำดับต้นๆ ของลุ่มน้ำสายบุรีนั้น ก็คือ การทำสวนยางพารา รองลงมา ได้แก่ รับจ้างทั่วไป การทำนา ค้าขาย สวนผลไม้พัฒนา ลูกจ้างรัฐ ที่หลอมรวมกันเป็นเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำสายบุรี ส่วนอาชีพเสริมที่พบเห็นได้ทั่วไปคือ การเลี้ยงปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ ทั้งเพื่อขาย บริโภค และประกอบพิธีกรรม

อย่างไรก็ตาม สภาพเศรษฐกิจชุมชนดังกล่าวอยู่ภายใต้สถานการณ์ความไม่ปกติทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม ซึ่งเกิดความขัดแย้งอย่างกว้างขวาง ได้ทำให้เป็นปัญหาต่อการประกอบอาชีพหรือระบบเศรษฐกิจชุมชน ในที่นี้สามารถแบ่งปัญหาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ปัญหาด้านปัจจัยเกี่ยวกับฐานทรัพยากรเพื่อการประกอบอาชีพ ปัญหาสังคม และปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปลายปีดที่ให้เลือกตอบได้มากกว่าหนึ่งคำตอบ ซึ่งประชากรตัวอย่างหนึ่งคนมักประสบปัญหาหลายอย่างรวมกัน ดังนี้

ภาพที่ 49 ฐานทรัพยากรเพื่อการประกอบอาชีพ

ปัญหาด้านปัจจัยเกี่ยวกับฐานทรัพยากรเพื่อการประกอบอาชีพ พบว่าปัญหารးเรื่องน้ำ เป็นปัญหาหลัก ประกอบด้วยปัญหาแหล่งน้ำไม่พอ (22.6 %) น้ำท่วม (51.3 %) ตันน้ำถูกเปลี่ยนแปลงสูง (21.13 %) ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับน้ำนั้นมีนัยสำคัญที่จะ Orrata ชิบะยต่อไป ข้างหน้าในเรื่องทัศนคติว่า ชาวบ้านมีความคิดอย่างไรเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว เพราะทัศนคติ ดังกล่าวมีความสำคัญที่จะนำไปพิจารณา ก่อนที่จะมีการจัดการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับ ความต้องการและตามความจำเป็น เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง

ภาพที่ 50 ประเด็นหลักด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ขณะเดียวกัน ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ พื้นที่ทำกินไม่พอ ก็เป็นปัญหาหลักอีกด้วย เพราะพบว่าดินเสื่อมคุณภาพถึงร้อยละ 23.33 และพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอถึงร้อยละ 43.4 ปัญหาทั้งสองประการนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพในสังคมเกษตรกรรมเช่นชุมชนลุ่มน้ำสายบุรีอย่างต้องพิจารณาหาแนวทางแก้ไขแบบเร่งด่วน ข้อสรุปนี้มีความเชื่อมโยงกับผลการศึกษารณิการปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นารัง¹ และกรณีศึกษานารังดำเนินบ้านกลาง² ที่สะท้อนปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพดินเสื่อมโกร穆ลงอย่างชัดเจน

ปัญหาสังคมได้แก่ ความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการณ์ความไม่สงบ นับว่าเป็นสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบหลายด้าน ระบบเศรษฐกิจของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยภาพรวมก็ส่งผลกระทบอย่างมีอาจประเมินความสูญเสียได้ เพราะสถานการณ์ความไม่สงบได้เกิดขึ้นมาหลายทศวรรษ ภาครัฐได้สูญเสียงบประมาณหลายแสนล้านบาท ประชาชนสูญเสียรายได้อีกจำนวนมหาศาล ยิ่งในปัจจุบันก็พบว่าสถานการณ์ความไม่สงบยังคงเป็นปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมอย่างกว้างขวางและยากต่อการแก้ไข ประกาศตัวอย่างมีจำนวนถึงร้อย 63.7 มีความกังวล และเห็นว่าสถานการณ์ความไม่สงบเป็นปัญหาสำคัญต่อการประกอบอาชีพ

¹ อาคม โ Sourana, การปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นารัง, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552)

² บังฑิกา จารุมา, กรณีศึกษาเรื่องนารัง ดำเนินบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552)

สำหรับปัญหาเศรษฐกิจได้แก่ รายจ่ายมากกว่ารายรับ ที่ประชาชนต้องย่างเหินว่าเป็นปัญหาสูงสุดถึงร้อยละ 69.37 สะท้อนให้เห็นว่ารายจ่ายของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีอยู่ในระดับสูงอย่างน่ากังวล ไม่ว่ารายจ่ายที่เกิดขึ้นจะหมายถึงสิ่งใดก็ตาม แต่ในด้านเศรษฐกิจ ทำให้เข้าใจภาพของการประกอบอาชีพได้ว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนกำลังสูญเสียดุลยภาพของระบบเศรษฐกิจโดยรวม อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังอยู่ในระดับการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น จึงยังขาดข้อมูลเชิงลึกที่หนักแน่นอยู่มากเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเสียดุลยภาพทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญมากน้อยเพียงไร แต่อย่างน้อย การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวก็ทำให้เกิดคำถาม การวิจัยที่ควรจะได้รับการศึกษาข้อมูลเชิงลึกกันต่อไปเพื่อพิสูจน์ความเที่ยงตรงและความจริง หล่ายประการ

นอกจากนี้ ในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรียังพบว่า มีโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ 4 ประเภท ได้แก่ อุตสาหกรรมยางพารา อุตสาหกรรมต่อเนื่องจากยางพารา อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม และอุตสาหกรรมอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนและเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากประชากรจำนวนไม่น้อยมีอาชีพหลักในโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้

ตารางที่ 29 สถานประกอบการอุตสาหกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำสายบุรี

ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวน (โรงงาน)	เงินทุน(บาท)	คนงาน (คน)	กำลังเครื่องจักร (แรงม้า)
อุตสาหกรรมยางพารา	28	320,500,533	1161	13,269.91
อุตสาหกรรมต่อเนื่องจาก ยางพารา	27	425,087,500	1484	16,638.16
อุตสาหกรรมอาหารและ เครื่องดื่ม	2	30,055,000	19	1,095.50
อุตสาหกรรมอื่นๆ	68	299,289698	804	11,171.06
รวม	125	1,074,932,731	3468	42,174.63

ที่มา : สำนักอุตสาหกรรมจังหวัดราชบุรี ปัจจุบัน ยะลา

บทที่ 4

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี เป็นการอธิบายสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร องค์ความรู้ท้องถิ่น การประเมินสถานการณ์น้ำและการจัดการน้ำของท้องถิ่น และคุณค่าความหมาย เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของทรัพยากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐ ภายใต้หัวข้อหลัก 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะ述ถัดไปนี้

4.1 ฐานทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรธรรมชาติจะครอบคลุมเนื้อหาการกระจายทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ และการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ตัวเมืองหรือที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตร พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่ใช้สอยเบ็ดเตล็ด ทุ่งหญ้า ไม้ละมาะ พื้นที่ลุ่มแม่น้ำ บ่อชุด บ่อลูกรัง บ่อทราย หาดทราย พื้นที่ถม เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การกระจายทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ

พื้นที่ตอนบนเป็นเขตแดนจังหวัดราษฎร์สกับจังหวัดยะลา ซึ่งเป็นสันปันน้ำ ที่ให้น้ำท่าลงแม่น้ำสายบุรี พื้นที่แบ่งตามลุ่มน้ำโดยจุดบนสุดคือ เขตแดนมาเลเซีย ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดราชบุรี ลุ่มน้ำตอนบนส่วนใหญ่เป็นลำห้วย ตอนบนและตอนกลางส่วนมากปลูกยางพารา และยังขยายพื้นที่ไปยังแม่น้ำอกเข้าสันกาลาคีรี และที่อกเขานบูโอด

พื้นที่โดยมากของลุ่มน้ำสายบุรีเป็นพื้นที่ตอนบนและตอนกลาง ตอนล่างเป็นพื้นที่ชายฝั่ง บริเวณอำเภอสายบุรี อำเภอไม้แก่น ในด้านความสัมพันธ์ทางลุ่มน้ำกับตอนบนยังมีน้อย เพราะยังไม่มีระบบชลประทานที่เชื่อมต่อทางตรง แต่สิ่งที่น่ากังวลคือ ในอนาคตจะมีโครงการชลประทานสองแห่งที่จะก่อสร้าง คือ บริเวณอำเภอรามันและอำเภอพ้อ ซึ่งเป็นจุดก่อสร้าง มีลักษณะเป็นระบบสูบ ไม่มีเขื่อนกัน แต่เรียกว่าประตูระบายน้ำ

สภาพลุ่มน้ำสายบุรีในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ฝนตกมาก ปริมาณน้ำจึงยังเหลือที่จะสนับสนุนอาชีพเกษตร จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยระบบชลประทานขนาดใหญ่ แต่จากการศึกษาข้อมูลจากสำนักชลประทานพบว่า จังหวัดยะลา ปัจจุบัน มีระบบชลประทานจำนวนมาก ในอนาคตสำนักชลประทานยังมีแผนที่จะพัฒนาอีกมาก โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง

อุทกวิทยาของลุ่มน้ำ ตัวลุ่มน้ำถือว่าสนับสนุนการเกษตรได้โดยธรรมชาติ ในอนาคตอาจจะมีผลกระทบ เพราะน้ำฝนเปลี่ยนเป็นน้ำท่าประมาณ 80 เมอร์เซ็นต์ สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือพื้นที่ป่าไม้ที่ลุกไหม้ก่อตัวเนื่อง โดยเฉพาะป่าดันน้ำเริ่มลดน้อย

ข้อมูลที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ตลอดลุ่มน้ำจะมีสันทราย และมีตะกอนเยอะเขี้ยว ซึ่งเกิดขึ้นจากหlaysาเหตุ ตอนบนอาจจะมีน้อย แต่บริเวณตอนกลาง อำเภอวีเชะ รามัน มีมาก โดยเฉพาะเมื่อน้ำหลากมาแรงจะมีตะกอนเยอะมาก ตั้งก็จะพัง

2) การใช้ประโยชน์ที่ดิน¹

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินหรือการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา คือ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2550 สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ตัวเมืองหรือที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตร พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่อื่นๆ โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นการใช้ที่ดินลุ่มน้ำสายบุรี และการใช้ที่ดินรายจังหวัด ดังนี้

2.1) การใช้ที่ดินลุ่มน้ำสายบุรี

การใช้ที่ดินลุ่มน้ำสายบุรีระหว่างปีพ.ศ. 2530-2550 มีรายละเอียดที่ควรกล่าวถึง ดังนี้

1) ตัวเมืองหรือที่อยู่อาศัย ได้แก่ พื้นที่ชุมชนซึ่งใช้สำหรับปลูกสิ่งก่อสร้าง ที่อยู่อาศัย ในปีพ.ศ. 2530 มีการใช้ที่ดิน 532.22 ตารางกิโลเมตร (16.28 %) และเพิ่มขึ้น 18.52 ตารางกิโลเมตร (0.58 %) ในปีพ.ศ. 2540 ส่วนในปีพ.ศ. 2550 มีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก 21.02 ตารางกิโลเมตร (0.65 %) ทำให้ช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีการใช้พื้นที่สำหรับตัวเมืองหรือที่อยู่อาศัย รวม 39.54 ตารางกิโลเมตร หรือ 24,712 ไร่ (1.23 %)

2) พื้นที่เกษตร ได้แก่ พื้นที่ที่ใช้สำหรับเกษตรกรรม เช่น เกษตรผสมผสาน ไม้ยืนต้น นาข้าว ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ สถานที่เพาะเลี้ยง เป็นต้น ในปีพ.ศ. 2530 มีการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร 1,813.79 ตารางกิโลเมตร (56.44 %) และเพิ่มขึ้น 22.82 ตารางกิโลเมตร (0.71 %) ในปีพ.ศ. 2540 ส่วนในปีพ.ศ. 2550 มีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก 50.64 ตารางกิโลเมตร (1.57 %) ทำให้ช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีการใช้พื้นที่สำหรับการเกษตร รวม 73.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 45,912.50 ไร่ (2.28 %)

3) พื้นที่แหล่งน้ำ ได้แก่ พื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่มีการสร้างขึ้นด้วยระบบชลประทานต่างๆ เช่น คลอง แม่น้ำ เขื่อน ฝาย ประตูกันน้ำ เป็นต้น ในปีพ.ศ. 2530 มีการใช้พื้นที่แหล่งน้ำ 14.69 ตารางกิโลเมตร (0.46 %) และเพิ่มขึ้น 3.11 ตารางกิโลเมตร (0.09 %) ในปีพ.ศ. 2540 ส่วนในปีพ.ศ. 2550 มีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีก 9.06 ตารางกิโลเมตร (0.29 %) ทำให้ช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีการใช้พื้นที่สำหรับแหล่งน้ำ รวม 12.17 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,606.25 ไร่ (0.38 %)

4) พื้นที่ป่าไม้ ได้แก่ พื้นที่ป่า ต้นไม้ ที่ไม่ใช่พื้นที่ใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ เช่น ป่าดิบชื้น ป่าเลน ป่าพรุ เป็นต้น พื้นที่ป่ามีการเปลี่ยนแปลงมากคือในปีพ.ศ. 2530-2540 ได้ลดลง

¹ อาคม โสรณา. “รายงานการประเมินผลกระทบจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำสายบุรี,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

อย่างรวดเร็ว มีพื้นที่ที่กล้ายเป็นยางพาราจำนวนมาก จุดที่เปลี่ยนมากคือบนภูเขา อำเภอสุクリน เทือกเขานบูด ส่วนอำเภอศรีสาร อำเภอรือเสาะที่สูงชันพอจะมีป่าอยู่บ้าง โดยเฉพาะบริเวณ พื้นที่ที่เป็นนิคมฯป่าไม้แทบไม่เหลือ ป่าที่เหลืออยู่ในอำเภอพ้อเพียงเล็กน้อย แต่บริเวณ ส่วนกลางแทบจะไม่เหลือเลย ส่วนที่ลงมาตอนล่างเหลือป่าเฉพาะสันเขาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับพื้นที่รمامันแทบจะไม่มีป่า ซึ่งขณะนี้พืชเชิงเดียวได้ลุกขึ้นไปบนภูเขา ซึ่งในช่วงปีสิบปี หลังนั้นนับว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ในปีพ.ศ. 2530 มี พื้นที่ป่า 821.95 ตารางกิโลเมตร (25.58 %) และลดลง 60.92 ตารางกิโลเมตร (1.9 %) ในปี พ.ศ. 2540 ส่วนในปีพ.ศ. 2550 ลดลงอีก 79.36 ตารางกิโลเมตร (2.47 %) ทำให้ช่วง 20 ปีที่ ผ่านมา มีพื้นที่ป่าลดลง รวม 140.27 ตารางกิโลเมตร หรือ 87,668.75 ไร่ (4.37 %)

นอกจากนี้ ก่อนพ.ศ. 2530 ป่าพรุได้มีการเปลี่ยนแปลงและหายไปมากแล้ว จากนั้นในปี พ.ศ. 2540 ก็ยิ่งสูญหายไปอีกมาก โดยเฉพาะในช่วงสิบปีหลังที่ป่าพรุได้เปลี่ยนไปเป็นส่วน ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ส่วนพื้นที่นาซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตอนกลางและตอนล่าง ตั้งแต่รามัน ลงมาจะมีพื้นที่นาจำนวนมาก ส่วนตอนบน มีเพียงเล็กน้อย โดยปรากฏการร้างที่อำเภอบาเจาะ จำนวนมาก สาเหตุการร้างส่วนหนึ่ง เพราะระบบชลประทานที่ทำให้ไม่สามารถทำนาได้ ในอดีต นั้นพ่อนารังสักระยะหนึ่งชาวบ้านจะปลูกยางพารา แต่ปัจจุบันหน้าปลูกปาล์มน้ำมัน สาเหตุที่ นารังเพิ่มขึ้น เพราะระบบชลประทาน เนื่องจากก่อนปลูกปาล์มน้ำมัน ภาครัฐได้มีการระบายน้ำ ออกจากพรุ เมื่อฝนตกและมีน้ำขังในพรุ ก็จะต้องรีบระบายน้ำออก เพราะไม่เช่นนั้นปาล์มน้ำมัน จะตาย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับระบบชลประทานที่จะไปหล่อเลี้ยงนาข้าว ชาวบ้านจึงเลิกทำนา และทำให้นารัง แม้ส่วนหนึ่งเพชรบูรณ์ไม่อยากทำ แต่ส่วนหนึ่งก็ เพราะระบบ ชลประทานทำให้พื้นที่ทำนามีปัญหา ไม่มีน้ำหล่อเลี้ยงนา ปัจจุบันชาวบ้านได้หันมาปลูกปาล์มน้ำมันจำนวนมากโดยการสนับสนุนของนิคมสหกรณ์บ้าเจาะ

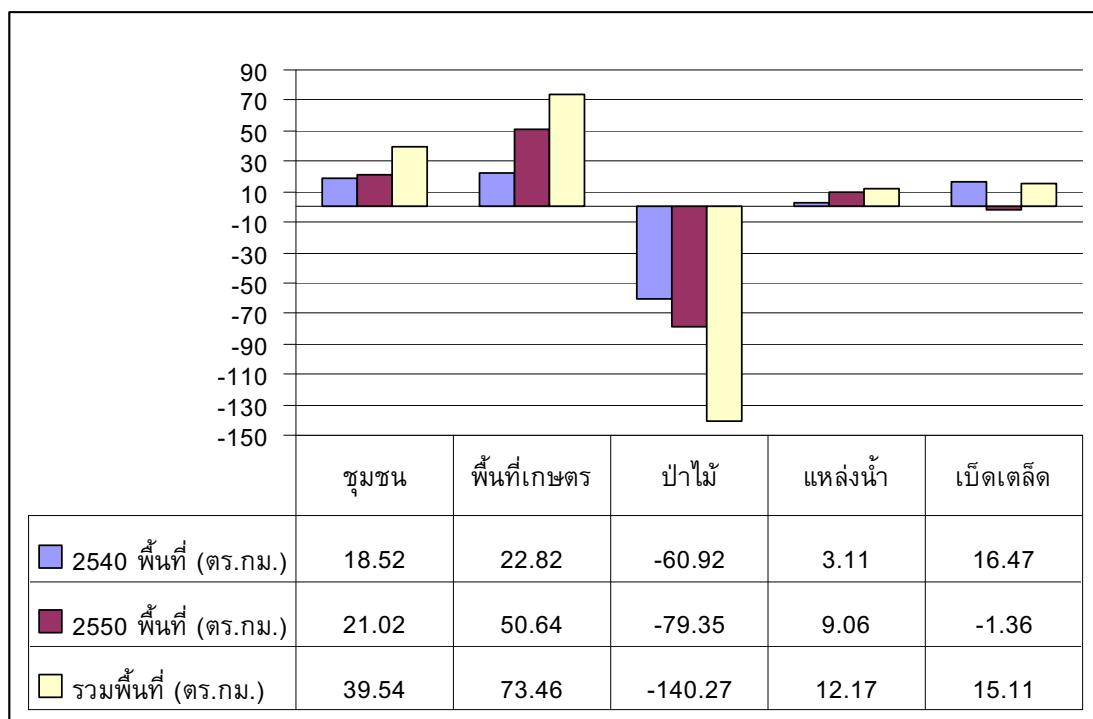
5) พื้นที่อื่นๆ ได้แก่ พื้นที่ใช้สอยเบ็ดเตล็ด เช่น ทุ่งหญ้า ไม้ละเมะ พื้นที่ลุ่ม หมื่อง เก่า บ่อชุด บ่อลูกรัง บ่อทราย หาดทราย พื้นที่ถม เป็นต้น ในปีพ.ศ. 2530 มีการใช้พื้นที่ 40.11 ตารางกิโลเมตร (1.25 %) และเพิ่มขึ้นอีก 16.47 ตารางกิโลเมตร (0.51 %) ในปีพ.ศ. 2540 ส่วนในปีพ.ศ. 2550 มีการใช้น้อยลงจากเดิม -1.36 ตารางกิโลเมตร (-0.04 %) ทำให้ช่วง 20 ปี ที่ผ่านมา มีพื้นที่ใช้สอยอื่นๆเพิ่มขึ้น รวม 15.11 ตารางกิโลเมตร หรือ 9,443.75 ไร่ (0.47 %)

ตารางที่ 30 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินลงทุนสำราญ² ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2550²

การใช้ที่ดิน	2530			2540			2550		
	ตร.กม.	yr.	ร้อยละ	ตร.กม.	yr.	ร้อยละ	ตร.กม.	yr.	ร้อยละ
ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	523.22	327,012.50	16.28	541.74	338,587.50	16.86	562.76	351,725.00	17.51
พื้นที่เกษตร	1,813.79	1,133,618.75	56.44	1,836.61	1,147,881.25	57.15	1,887.25	1,179,532.26	58.72
ป่าไม้	821.95	513,718.75	25.58	761.03	475,643.75	23.68	681.68	426,047.11	21.21
แม่น้ำ	14.69	9,181.25	0.46	17.8	11,125.00	0.55	26.86	16,785.33	0.84
บ่อจตุล	40.11	25,068.75	1.25	56.58	35,362.50	1.76	55.22	34,510.30	1.72
รวม	3,213.76	2,008,600.00	100	3,213.76	2,008,600.00	100	3,213.76	2,008,600.00	100

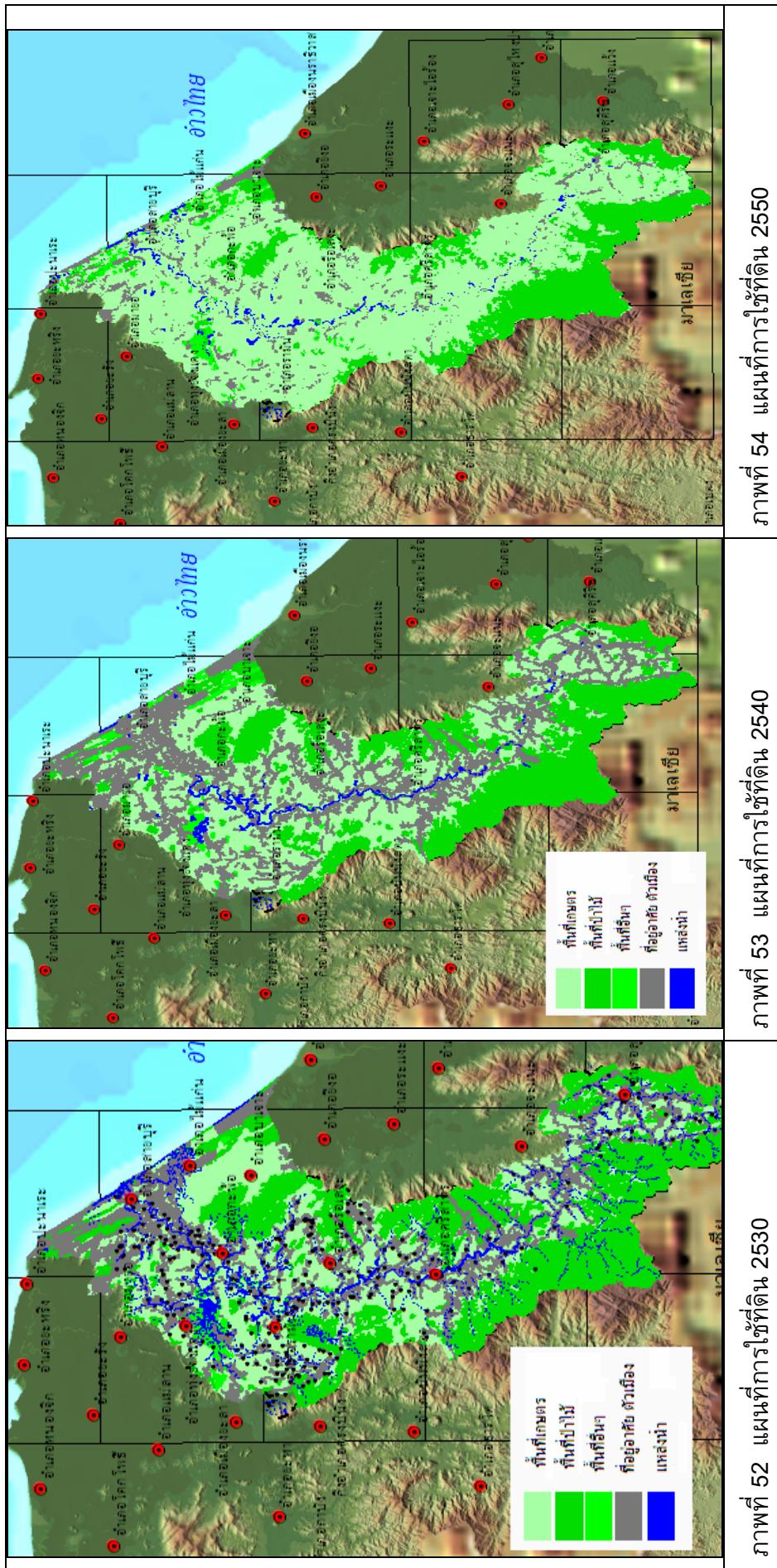
² คาด�. สวนฯ. (อ้างเส้า).

อย่างไรก็ตาม การใช้ประโยชน์จากที่ดินนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2550 โดยภาพรวมพบว่า การใช้พื้นที่ทุกประเภท ได้แก่ พื้นที่การเกษตร พื้นที่ตัวเมืองที่อยู่อาศัย พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่ป่า และการใช้พื้นที่อื่นๆ มีปริมาณเพิ่มขึ้น รวมทั้งสิ้น 280.55 ตารางกิโลเมตร หรือ 175,343.75 ไร่ (8.73 %) แต่ในทางตรงกันข้าม เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ต่างๆเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้ พื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในอนาคตหากมีนโยบายส่งเสริม การใช้พื้นที่เช่นที่ผ่านมาแต่ขาดนโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าหรือการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้อวย่างมี ประสิทธิภาพย่อมส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้มีลดลงอย่างแน่นอน

ภาพที่ 51 การเพิ่มขึ้นของการใช้ประโยชน์ที่ดิน³

³ กรม สำรวจ. (อ้างแล้ว).

2.2) การใช้ประโยชน์ที่ดินรายจังหวัด

การใช้ประโยชน์ที่ดินรายจังหวัดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปีพ.ศ. 2550 พบว่ามีทิศทางเดียวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินลุ่มน้ำสายบูรีดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยจังหวัดยะลา มีพื้นที่ใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้น 2,825,674 ไร่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลายประเภท ส่วนมากใช้เพื่อการเกษตร 1,670,648 ไร่ (59.12 %) โดยใช้สำหรับปลูกไม้ยืนต้น 1,440,704 ไร่ (50.98 %) ซึ่งส่วนมากเป็นยางพารา (50.73 %) พื้นที่เกษตรกรรมนอกจากนี้เป็นไม้ผล จำนวน 143,650 ไร่ (5.08 %) และนาข้าว จำนวน 86,294 ไร่ (3.06 %) ส่วนพื้นที่ที่ใช้สำหรับชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง จำนวน 76,760 ไร่ (2.72 %) ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย (1.92 %) นอกนั้นเป็นตัวเมืองย่านการค้า สถานที่ราชการ สนามบิน ถนน โรงพยาบาล เป็นต้น ส่วนพื้นที่อื่นๆ มีจำนวนน้อย ได้แก่ ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่เบ็ดเตล็ด เป็นต้น สำหรับพื้นที่ป่าไม้นั้นยังมีปริมาณมากกว่าจังหวัดอื่นๆ คือ จำนวน 1,012,360 ไร่ (35.83 %)

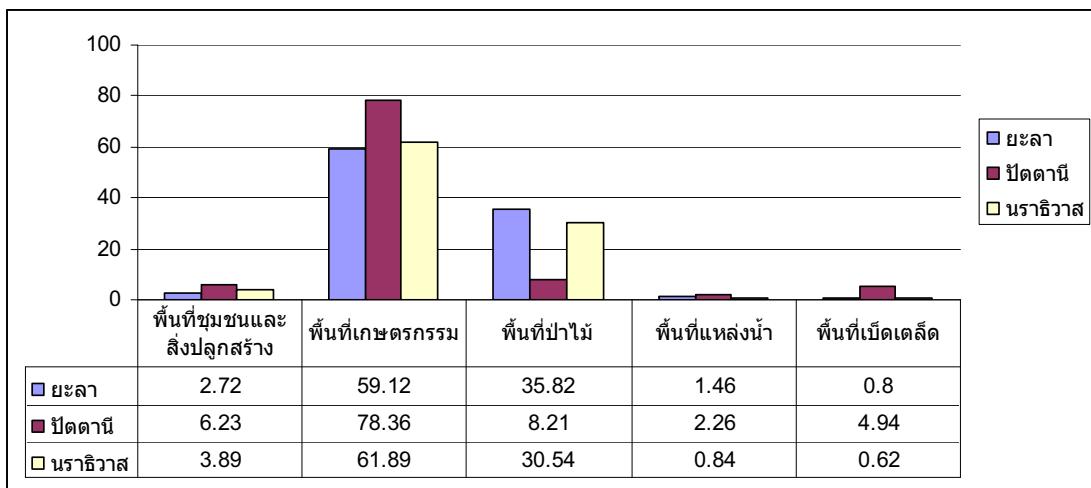
ตารางที่ 31 การใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดยะลา ปัจจุบัน นราธิวาส พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ที่ดิน	ยะลา		ปัจจุบัน		นราธิวาส	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	76,760	2.72	75,698	6.23	108,908	3.89
พื้นที่เกษตร	1,670,648	59.12	950,108	78.36	1,731,125	61.89
ป่าไม้	1,012,360	35.83	99,580	8.21	854,254	30.54
แหล่งน้ำ	41,166	1.46	27,548	2.26	23,370	0.84
เบ็ดเตล็ด	22,529	0.80	59,788	4.94	79,487	2.84
รวม	2,825,674	100	1,212,722	100	2,797,144	100

แหล่งที่มา : <http://osl101.idd.go.th>

จังหวัดปัจจุบันมีพื้นที่ใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้น 1,212,722 ไร่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลายประเภท ส่วนมากใช้เพื่อการเกษตร 950,108 ไร่ (78.36 %) โดยใช้สำหรับปลูกไม้ยืนต้น 383,618 ไร่ (31.64 %) ซึ่งส่วนมากเป็นยางพารา จำนวน 371,311 ไร่ (30.62 %) พื้นที่เกษตรกรรมนอกจากนี้ ได้แก่ นาข้าว จำนวน 345,185 ไร่ (28.47 %) ไม้ผล จำนวน 196,823 ไร่ (16.23 %) นอกนั้นเป็นพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 99,580 ไร่ (8.21 %) พื้นที่ใช้สำหรับชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง จำนวน 75,698 ไร่ (6.23 %) ซึ่งส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย 57,370 ไร่ (4.73 %) พื้นที่เหลืออื่น ๆ ได้แก่ พื้นที่แหล่งน้ำ จำนวน 27,548 ไร่ (2.26 %) พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 24,482 ไร่ (2.02 %) และพื้นที่เบ็ดเตล็ด จำนวน 59,788 ไร่ (4.94 %)

จังหวัดนราธิวาสมีพื้นที่ใช้ประโยชน์รวมทั้งสิ้น 2,797,144 ไร่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินหลายประเภท ส่วนมากใช้เพื่อการเกษตร 1,731,125 ไร่ (61.89 %) โดยใช้สำหรับปลูกไม้ยืนต้น 1,382,170 ไร่ (49.41 %) ซึ่งส่วนมากเป็นยางพารา จำนวน 1,356,613 ไร่ (48.5 %) พื้นที่เกษตรกรรมนอกจากนี้ได้แก่ ไม้ผล จำนวน 171,583 ไร่ (6.13 %) นาข้าว จำนวน 169,558 ไร่ (6.06 %) นอกนั้นเป็นพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 854,254 ไร่ (30.54 %) พื้นที่ใช้สำหรับชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง จำนวน 108,908 ไร่ (3.89 %) ซึ่งส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย 83,883 ไร่ (3 %) พื้นที่แหล่งน้ำ จำนวน 23,370 ไร่ (0.84 %) และพื้นที่เบ็ดเตล็ด จำนวน 79,487 ไร่ (2.84 %)

ภาพที่ 55 การใช้ประโยชน์พื้นที่ดินจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของทั้งสามจังหวัดมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ส่วนมากเป็นการใช้พื้นที่เพื่อเกษตรกรรม ซึ่งอยู่ระหว่าง 59-78 % ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งพบว่าพื้นที่จังหวัดยะลาอย่างคงมีป่าไม้มากที่สุด (35.82 %) รองลงมาคือ จังหวัดนราธิวาส (30.54%) ส่วนจังหวัดปัตตานีเหลือป่าไม้จำนวนน้อยมาก (8.21 %) ส่วนพื้นที่นอกนั้นเป็นการใช้ประโยชน์สำหรับสิ่งก่อสร้าง พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่เบ็ดเตล็ด เช่น ทุ่งหญ้า ไม้ละเมاع เหมืองเก่า บ่อชุดเก่า บ่อทราย บ่อลูกรัง บ่อดิน หาดทราย พื้นที่ลุ่มพื้นที่ถนน เป็นต้น

4.2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ความสมมูลรัตน์และความหลากหลายของทรัพยากรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ชัดเจนว่า ทรัพยากรมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรลุ่มน้ำสายบุรีเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกัน การจัดการทรัพยากรซึ่งหมายรวมถึงการคุ้มครองรักษา การใช้ประโยชน์ และการพื้นฟูพัฒนา ก็มีความสำคัญอย่างมาก

เช่นกัน เพราะหากขาดการจัดการที่เหมาะสม ไม่มีความยั่งยืน ความสำคัญหรือคุณค่าที่มีในทรัพยากรก็ย่อมเสื่อมสลาย ชุมชนจะอยู่ได้อย่างไรหากปราศจากทรัพยากรที่ต้องพึ่งพิงเหล่านี้

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหามาตรการการจัดการทรัพยากรให้มีความยั่งยืน แต่เท่าที่ผ่านมาพบว่า ได้มีมาตรการต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังไม่สามารถสร้างความเป็นสมานฉันท์ได้ จึงมักเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนผู้อยู่ในพื้นที่ฐานทรัพยากรกับผู้ที่เข้ามาจัดการทรัพยากรอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นเพราะเหตุใด แม้จะได้มีการจัดเวทีสาธารณะเพื่ออภิปรายประเด็นดังกล่าวอยู่หลายครั้ง และมีข้อเสนอแนะมากมาย แต่ก็ยังไม่มีการติดตามประเมินผลกันอย่างจริงจังว่า ได้มีการนำไปปฏิบัติกันมากน้อยเพียงไร ข้อเสนอแนะต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่น่ารับฟังและน่าจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนได้ แม้บางหน่วยงานจะยังมีแนวความคิดที่แตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ส่วนมากก็ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำสายบุรีก็มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย ยุคกระแสสิ่งแวดล้อม และยุคการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

1) ยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย (ก่อน พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ. 2519)

ประเทศไทยเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เป็นยั่นมาก โดยเฉพาะป่าไม้ และพบว่า ได้มีการค้าไม้กันในแบบเชิงมานานแล้ว โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 ก็เริ่มมีการติดต่อกับพ่อค้าไม้ชาวยุโรป ด้วยการให้สัมปทานป่าไม้จากเจ้าผู้ครองนคร แต่ก็มีปัญหาหลายประการใน การจัดการป่าไม้ที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ส่งผลให้ป่าไม้เสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง จึงได้มีการผลักดันเพื่อตราพระราชบัญญัติคุ้มครองป่าสงวน พุทธศักราช 2481 และพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช 2503 และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 เป็นต้น⁴

สำหรับประเทศไทยก่อนที่จะก้าวสู่ความทันสมัยประมาณสองศตวรรษนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะแบบ Jarvis ประเพณีที่ให้ความสำคัญกับสิทธิร่วมมากกว่าสิทธิส่วนบุคคล แม้โดย Jarvis ประเพณีแล้วพระมหาชนชัยตรีย์เป็นเจ้าของครองแผ่นดินแต่ผู้เดียว ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ราชภารกิจสามารถเข้าไปจับจองและใช้ประโยชน์ได้ค่อนข้างอิสระ และให้การรับรองสิทธิแก่ราชภารกิจในรูปแบบต่าง ๆ แต่หลังจากระบบเศรษฐกิจตลาดที่ให้ความสำคัญกับการคือครองที่ดินแบบลายลักษณ์และอิทธิพลของลัทธิล่าอาณา尼คมขยายตัว ประเทศไทยจึงต้องเริ่งปรับเปลี่ยนระบบกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินและทรัพยากรต่าง ๆ ตามประเทศตะวันตก จึงทำให้ระบบ

⁴ สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการป่าชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2550.

กรรมสิทธิ์ตามประเพณีถูกมองข้าม อันเป็นจุดเริ่มต้นปัญหาความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรในสังคมไทยที่ดำเนินสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน⁵

การจัดการทรัพยากรรุกจากรัฐสู่ความทันสมัย นับตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2519 มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีจำนวนมาก ที่เด่นๆ มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ การจัดการทรัพยากรช่วงเร่งรัดพัฒนาประเทศ และการประกาศป่าสงวนแห่งชาติ กรณีศึกษาการจัดการพรุสานคราย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1) การจัดการทรัพยากรช่วงเร่งรัดพัฒนาประเทศ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เป็นต้นมา ภาครัฐพยายามนำประเทศไปสู่ความทันสมัย การพัฒนาต่างๆ ก็มีส่วนเริ่มเข้าไปสั่นคลอนความมั่นคงของฐานทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดให้มีการสัมปทานป่าไม้ การสร้างถนน เขื่อน ฝาย เพื่อสนับสนุนการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งดำเนินต่อเนื่องเรื่อยมาจนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ก่อนที่จะเริ่ม แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ในปีต่อมา ที่เน้นการปฏิรูปที่ดิน ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรเชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในช่วงแรกของการทำให้ทันสมัยของประเทศไทยนั้น การให้สัมปทานป่าไม้ เป็นตัวอย่างรูปแบบการจัดการทรัพยากรประเทศไทยที่ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นสินค้าที่มีมูลค่า เชิงเศรษฐกิจ เป็นการเน้นย้ำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งทำให้ นายทุนค้าไม้เข้าไปตัดไม้จำนวนมหาศาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ก่อนที่จะยกเลิกการให้สัมปทานป่าในปี พ.ศ. 2532 ขณะเดียวกัน ช่วงระยะเวลาเดียวกันได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชพานิชย์ทั่วประเทศ ได้มีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง โดยตราพระราชบัญญัตินี้ในปี พ.ศ. 2503 การสนับสนุนให้ปลูกยางพารากำทำให้เกษตรกรได้เข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าจำนวนมาก

จากนั้นในปี พ.ศ. 2507⁶ รัฐบาลก็ได้มีการเปิดนิคมสร้างตนเองขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเริ่มใน 3 จังหวัดคือ นราธิวาส สตูล และยะลา ซึ่งกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรได้มีนโยบายส่งเคราะห์ราชภูมิที่เดือดร้อน และยากจน ไม่มีที่ดินอยู่อาศัย จนถึงปี พ.ศ. 2516 มีスマชิกนิคมสร้างตนเองรวมทั้ง 3 จังหวัด จำนวน 9,964 ครอบครัว รวม 50,807 คน ที่ดิน 181,440 ไร่⁷ การเปิดนิคมสร้างตนเองได้นำนานาปัญหาเข้ามาด้วย ปัญหานี้ก็คือ การที่

⁵ อนุสรณ์ อุณโนน. ขบวนการสิทธิหนึ่อทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทย เกษตรกรรมยั่งยืนในบริบทระบบอุปกรณ์สิทธิหนึ่อทรัพยากร. (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานหกรรมเconferencemeeting, 2547)

⁶ ศุภฤกษ์ สมศิริชาติ. รายงาน 10 ปี สมาคมยุวชนสิลิมแห่งประเทศไทย “วิกฤตการณ์ปัจจุบัน”, (มีนาคม พ.ศ. 2519) น. 128-131.

⁷ อิสماอีล เบญจสมิทธิ. “กรณีศึกษา : ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการเมืองร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552)

ผู้เข้ามายู่ต้องทำการบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ก็ยอมส่งผลทำให้พื้นที่ป่าและทรัพยากรลดลงโดยยังไม่มีมาตรการควบคุมหรือดูแลที่ชัดเจน

ช่วงระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 กล่าวได้ว่ารัฐบาลมีนโยบายการพัฒนาทุกด้านเพื่อนำประเทศไปสู่ความทันสมัย ที่ดินได้ถูกจัดสรรจำนวนมาก มีการตัดถนน ก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จัดทำนิคมสร้างตนเอง ส่งเสริมการปลูกพืชพานิชย์ เช่น อ้อย ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง ยางพารา โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงระยะเวลาของการปราบปราม คอมมิวนิสต์ ที่ได้มีการตัดถนนเข้าไปยังชุมชนชนบทบางพื้นที่เพื่อเหตุผลทางความมั่นคง ขณะเดียวกัน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติดูทำลายไปมาก ในช่วงระหว่างปีพ.ศ. 2616-2519 นอกจากการดื่นตัวทางการเมืองแล้ว สังคมก็ยังให้ความสนใจต่อกระแสสิ่งแวดล้อมด้วย เกิดคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ก្មោមាយเกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ก្មោមាយป่าไม้ ก្មោមាយที่ดิน แต่ก็ทำให้พบว่า ได้มีการประភាពพื้นที่ป่าคุ้มครองและป่าสงวนที่ทำให้ไปทับพื้นที่ทำกินและท่อยู่อาศัยของราษฎรจำนวนมาก (ชูศักดิ์ วิทยากัค, 2543: 136)

อย่างไรก็ตาม ด้วยแนวทางการพัฒนาของช่วงเวลานี้ ทำให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่เรื่องเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์น้ำแดงหรือสีนามิแห่งลุ่มน้ำ ที่ชาวบ้านผู้อาวุโสสมัย古อกเล่าแก่คนรุ่นหลังให้ได้รับรู้ ซึ่งสามารถที่จะสันนิษฐานได้ว่าเกิดจากธรรมชาติเสียสมดุลอันเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายการพัฒนาต่างๆ ที่ภาครัฐพยายามนำประเทศสู่ความทันสมัย ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจ การทำเหมืองแร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดไม้ทำลายป่า ที่เกิดขึ้นจากการให้สัมปทานป่าไม้

ภาพที่ 56 ปรากฏการณ์น้ำแดง (สีนามิแม่น้ำสายบุรี)

กรอบที่ 11

ปรากฏการณ์น้ำแดง (สีนามิแม่น้ำสายบุรี)

กอเชิง อามูซิ ชาวบ้านจะรังสรรค์ ตำบลท่าช้าง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เล่าเหตุการณ์ประหลาดที่เกิดขึ้นในแม่น้ำสายบุรี เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2509 เรื่องปรากฏการณ์น้ำแดง ซึ่งกล่าวเป็นตำนานเล่าขานตลอดลำน้ำสายบุรีมาจนทุกวันนี้ ตอนเกิดเหตุการณ์ เป็นช่วงฤดูฝนที่มีน้ำหลัก ประมาณเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม ชาวบ้านหลายคนได้ยินเสียงดังมากจากน้ำ หลังจากนั้นระดับน้ำในแม่น้ำสายบุรีเริ่มลดระดับลงจนผิดปกติ จนเห็นห้องคลอง ชาวบ้านรู้สึกประหลาดใจกับปรากฏการณ์นี้แต่ไม่ได้เฉลียวใจ มีชาวบ้านนำสัตว์เลี้ยง วัว ควาย แพะแกะ ลงไปเลี้ยงและผูกไว้ริมแม่น้ำตามปกติ 2-3 วันต่อมาชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้ยินเสียงน้ำไหลบ่า ทันใดนั้นก็มีน้ำสีแดงขุ่นคลอกไหลทะลักลงมาอย่างรวดเร็ว รุนแรง มีท่อนชุงขนาดใหญ่ ตันยางพารา เศษตันไม้ สัตว์เลี้ยง ขยายและเศษสิ่งของที่ถูกพัดพังทลายติดมาเป็นจำนวนมาก กระแทกหัวพัดอาบ้านเรือนที่อยู่ริมแม่น้ำพังทลายไปหอยสิบหลัง สัตว์เลี้ยงนับพันถูกน้ำพัดพาไปจนเกือบหมด เฉพาะหมู่บ้านกือเมืองหมู่บ้านเดียว นายว่าและสาระมุติ บอกว่าวัตถุความสูญหายไป 224 ตัว ชาวบ้านหลายสิบครอบครัว สิ้นเนื้อประดาตัว ต้องการเดินท้อศัยอยู่บนถนนเกือบเดือน กว่าจะซ้อมแซมหรือสร้างบ้านชั่วคราวขึ้นมาใหม่จากเศษไม้สังกะสีที่น้ำพัดพาอา莫ทึ่งไว้ได้ บางคนเดินตามหาสัตว์เลี้ยงที่ถูกน้ำพัดพาไปติดอยู่ตามกิ่งไม้ งำนไม่ริมแม่น้ำ ชาวบ้านเล่าว่า กุ้ง หอย ปู ปลาลดลงหายไปจากแม่น้ำจำนวนมาก ชากระสัตว์ตาย ซึ่ง และเศษไม้ถูกน้ำพัดพาไปทับถนนบริเวณชายหาดปากแม่น้ำสายบุรีจนเหม็นคลุ้งไปทั่ว ชาวบ้านไม่กล้ากินปลาไปหอยเดือน การเกิดสีนามิทางชายฝั่งทะเลอันดามันก็เกิดปรากฏการณ์ลักษณะนี้ คือน้ำทะเลจะลดระดับลงอย่างผิดปกติ ก่อนเกิดคลื่นยักษ์ ชาวบ้านบางคนเลยเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าเป็นสีนามิแม่น้ำ

ชาวบ้านมีข้อสังเกตว่าก่อนเกิดเหตุการณ์นี้มีการบุกเบิกทำสัมปทานป่าไม้ ทำเหมืองแร่ เปิดนิคมสร้างตนเอง และทำสวนยางสูงเคราะห์กันอย่างกว้างขวางบริเวณป่าดันน้ำ เป็นไปได้ว่าทำให้เกิดภัยจากผลกระทบของมนุษย์ต่อแม่น้ำในบางพื้นที่ทางต้นน้ำคลายเป็นเขื่อนดินกั้นน้ำ ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ต่อมาเมื่อน้ำบ่อบริเวณหนีอื่นดินคลุ่มมีปริมาณมากขึ้นจนเขื่อนต้านไม้ไหวก็เลยทะลักพังทลายลงมา เกิดเป็นปรากฏการณ์น้ำแดง หรือสีนามิแม่น้ำดังกล่าว

1.2) การจัดการป่าสงวนแห่งชาติ⁸

ในด้านการจัดการป่าไม้ก็เช่นกัน ภาครัฐได้มีแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบระบบราชการด้วยการประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500-2520 พบว่า บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีได้มีการประกาศป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 10 ป่า มีเนื้อที่ 79,103 ไร่ มีการจัดการป่าในรูปแบบสัมปทานป่าไม้และการอนุญาตให้ราชภารายร้อยได้ใช้สอยไม่ในป่า ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 32 การกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ชื่อป่าไม้	เนื้อที่ (ไร่)	ครอบคลุมท้องที่	ปีที่ประกาศ
ป่านาโงจะลาภี	625	ยะรัง	2516
ป่าชายเลนยะหริ่ง	6,212	อ.ยะหริ่ง	2509
ป่าชายเลนหนองจิก	12,187	อ.หนองจิก	2510
ป่าสายโซ่	4,159	อ.หนองจิก	2515
ป่าเขายีโถะ	20,019	สายบุรี, มหาอุ�, ทุ่งยางแดง	2516
ป่าบุญเก็งกุ้ง	609	มหาอุ�, ทุ่งยางแดง	2517
ป่าเขาตูม	1,850	ยะรัง	2516
ป่าเทือกเขาเบะยาน尼	7,848	ยะรัง, มหาอุ�	2516
ป่าบุญเก็งตางอ	1,219	ยะรัง, มหาอุ�, ทุ่งยางแดง	2516
ป่าเขาใหญ่	24,375	โคกโพธิ์	2509

1.3) กรณีศึกษาการจัดการพรุลาน Crowley

นอกจากการจัดการทรัพยากรดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่าในช่วงระยะเวลาหนึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่น่าสนใจที่พรุลาน Crowley ซึ่งเป็นพรุน้ำจืดที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่าง เป็นฐานทรัพยากรที่เอื้อเพื่อปัจจัยทุกอย่างให้กับชุมชน ชาวบ้าน เมื่อก่อนเจึงเชื่อว่า ถ้ารักษาและใช้ประโยชน์จากพรุอย่างเหมาะสมสมบูรณ์พื้นฐานของหลักศาสนา จริยธรรมและประเพณีอันดีงามแล้ว ทรัพยากรในพรุสามารถใช้เลี้ยงลูกหลานได้อย่างยั่งยืนไม่มีวันหมด

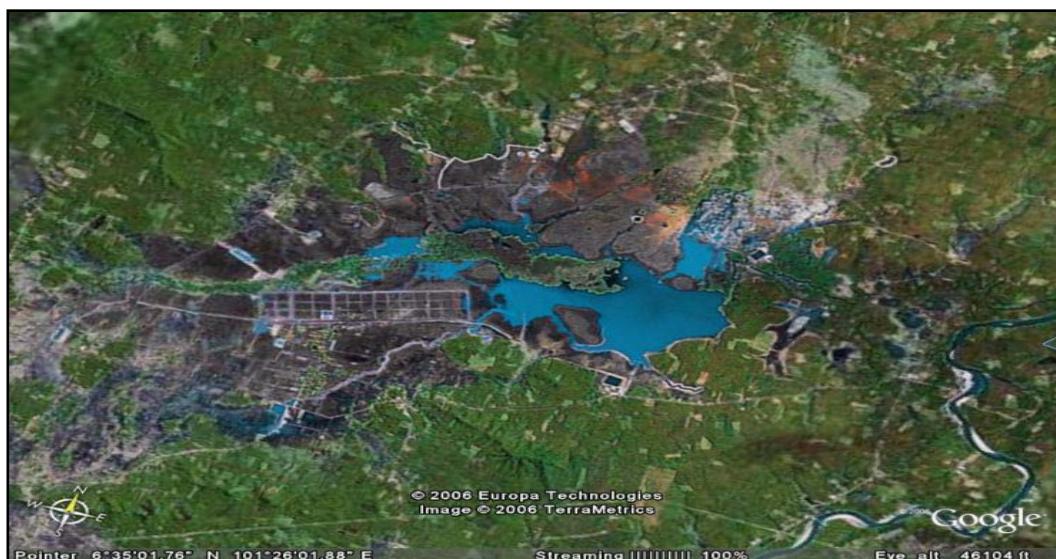
นายกอเจ็ง อาบูซี ชาวบ้านบ้านจารังตادง ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เล่าให้ฟังว่าสมัยที่ตนเป็นเด็ก มีชาวบ้านและคนจากข้างนอก เข้ามาใช้ประโยชน์จากพรุลาน Crowley เป็นจำนวนมาก มีการระเบิด และวางยาเบื้อง ปลายทางเมินคลุ่งไปหมด จนชาวบ้านทนไม่ได้ แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะทุกคนมีความเชื่อว่าพรุเป็นสมบัติส่วนรวมที่ควรจะใช้ก็ได้ จนกระทั่ง ประมาณปี พ.ศ. 2518 ได้มีครุประสา มากาดิชา ผู้ที่ชาวบ้านเคารพและศรัทธา ได้เดินสายพุดคุยกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดการพรุ และได้ประกาศมาตรการร่วมกันในการดูแลจัดการพรุ

⁸ “รายงานพื้นที่ป่าไม้” ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัดปัตตานี <http://poc.pattani.go.th/report.php?report_id=114> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 21 ตุลาคม 2551)

โดยกำหนดมาตรการ 7 วัน/4 ปี คือจะเปิดให้คนภายนอกใช้ 7 วัน และปิดไม่ให้ใช้ 4 ปี ชาวบ้านทุกชุมชนรอบพรุลาน Crowley ได้ถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด ทั้งไทยพุทธและมุสลิม โดยแต่ละชุมชนจะมีแผนปฏิบัติงานในการจัดการเป็นของตนเองอย่างอิสระ บนพื้นฐานของการอนุรักษ์พรุร่วมกัน ในช่วงเปิดพรุ 7 วัน จะมีการขายบัตรตามประเภทเครื่องมือ เช่น แท๊บ ยา 25 บาท สูม 30 บาท ซ่อน 20 บาท

สำหรับเครื่องมือประเภท กัด อวน จะห้ามไม่ให้ใช้ เพราะถือเป็นเครื่องมือทำลาย เงินที่ได้จากการเปิดพรุ แต่ละหมู่บ้านจัดการกันเองตามอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเข้าเป็นกองทุนของหมู่บ้าน นำไปใช้ประโยชน์สาธารณะ เช่น ซ่อมถนน สร้างมัสยิด เป็นต้น

กอเซ็ง เล่าต่อไปว่า การเกิดการมีส่วนร่วมในมาตรการอนุรักษ์พรุในครั้งนี้เกิดจากความศรัทธาต่อครูapeสู เนื่องจากครูapeสูเป็นคนดี มีเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อคนยากจน เป็นคนที่มีความรู้มีความเข้าใจพรุ ครูapeสูมีคิดว่า “ฉลาดให้คนได้พึ่ง โง่ให้คนได้สอน” เป็นคนที่รักต้นไม้มาก พยายามสอนคนไม่ให้ตัดต้นไม้ โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ให้เก็บไว้ให้ลูกหลาน เป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคน เป็นนักประสานทุกทิศทาง และเพาะเป็นความที่ชาวบ้านเคารพศรัทธานับถือมากนี เองจึงทำให้มีภัยถึงตัว ทำให้банาจารัฐสงสัย จนในที่สุดครูapeสูถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรสลัดขโมยเงินเดือน จึงต้องหนีเข้าป่า และถูกจับขังคุกหลายครั้งด้วยกัน ครูapeสูเสียชีวิตประมาณปี พ.ศ. 2533 มาตรการการจัดการพรุถูกกล่าวเลื่อนไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 57 พรุลาน Crowley

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพรุ

พรุล้านครวย มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ 14 หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่พรุล้านครวยซึ่งเป็นเขตroyต่อระหว่างอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี และอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านที่มีส่วนร่วม 14 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ได้แก่ บ้านนำด้า หมู่ที่ 2, 3 บ้านชะมา หมู่ที่ 3 ตำบลนำด้า, บ้านเข้าดิน ม.3 บ้านปากุ ม.5 บ้านปาเซปูเตะ ม.2 ตำบลปากุ, บ้านตะโละแมะนา บ้านแล้วware ตำบลตะโละแมะนา ในเขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ได้แก่ บ้านท่าช้าง ม.1 บ้านโต๊ะพราณ ม.1 บ้านป่าบอน ม.4 บ้านสามเมะ ม.4 ตำบลท่าช้าง, บ้านตลาดแวน ม.3 บ้านวังพญา ม.2 บ้านตะโละงาเบะ ม.2 ตำบลลงพญา

ชุมชนเหล่านี้ได้ใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเมื่อได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ ชุมชนที่อยู่รอบพรุล้านครวยใน 14 หมู่บ้าน ต่างก็รับผลกระทบเช่นกัน การหาทางออกเพื่อช่วยป้องกันแก่ไขปัญหาพรุล้านครวยจึงต้องรับความร่วมมือจากชุมชนทั้ง 14 หมู่บ้าน เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านชีวิตและความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนให้กลับคืนมาอีกครั้ง

ภัยคุกคามพรุล้านครวย

โดยวิถีของชุมชนแต่เดิมเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เอื้ออาทรต่อพรุ เป็นการใช้พรุบนพื้นฐานของความเคารพถือต่องกัน ชุมชนกับพรุที่พึงพาอาศัยกันอย่างชั้บช้อนกลมกลืน ความเสื่อมโทรมของพรุล้านครวยเริ่มชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแบบบุกเบิก สร้างคันกัน ตาม ซึ่งทำให้ความสมพันธ์ของแม่น้ำกับระบบถูกแยกส่วนออกจากกัน เส้นทางน้ำถูกเปลี่ยนทิศทาง ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบที่เป็นฐานของระบบนิเวศซึ่งเป็นทุนกำหWithDurationของระบบ การเกิดน้ำท่วมภาร ป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ทุ่งหญ้าลดลง พรุดื้นเขิน การระบาดของพืชนำอย่างรวดเร็ว และการลดลงทั้งชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ สัตว์ป่า ส่งผลกระทบต่อวิถีของชุมชนอย่างรุนแรง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม และความมั่นคงของชุมชนรอบพรุ

ผลการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุความเสื่อมโทรมของพรุล้านครวยจากการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบพรุ มีความเห็นตรงกันว่าเกิดจากการสร้างประตูน้ำ การสร้างคันกันนรรอบพรุ การถมคลองระบายน้ำจากพรุลงสู่แม่น้ำเป็นสาเหตุสำคัญ รองลงมาคือการทำเกษตรเชิงเดี่ยว โรงงานอุตสาหกรรมที่จังหวัดยะลา และชาวบ้านจากนอกพื้นที่ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพรุอย่างขาดความเข้าใจ และไม่มีจิตสำนึก ชาวบ้านหลายคนมีความเห็นว่าสาเหตุสำคัญอยู่ที่ชุมชนเอง ซึ่งมีความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับพรุได้หายไปจากความคิดเห็นแล้วตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดคือ การเลื่อนหายไปของสวนดุษชงที่ถูกแทนที่ด้วยสวนยาง สวนลองกองที่เป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวปลูกแลกเงิน การลดลงของความที่ถูกแทนที่ด้วยรถไถเดินตาม การหายไปของนาพรุและวิถีชีวิตดังเดิมของพรุล้านครวย ทุกวันนี้จึงมีความภาคภูมิใจของในอดีตแต่เพียงในความคิดของชาวบ้านเท่านั้น ความจริงของปัจจุบันมีแต่ร่องรอยของการพัฒนาในลักษณะ

ของอนุสາรีย์ทางวิศวกรรมเต็มพรุ่ไปหมด เช่น เขื่อน ประตูน้ำ ถนน คลองส่งน้ำ อ่างเก็บน้ำ นายักษ์ สนามฟุตบอล ฯลฯ ซึ่งไม่ตอบวัตถุประสงค์ของการสร้างตามที่บอกในโครงการ และไม่เกิดประโยชน์ตามที่ชาวบ้านต้องการ มิหนำซ้ำยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต อาชีพ และการสร้างความแตกแยกแย้งกับชนชั้นในวงกว้าง

“การจัดการพรุของรัฐเป็นการแสวงหาผลประโยชน์เชิงนโยบาย ใช้พรุซึ่งเป็นที่สาธารณะ เป็นแหล่งฟอกเงิน ชาวบ้านเปรียบเทียบว่าโครงการที่เข้ามาดำเนินการในพรุแต่ละโครงการ เหมือนไก่ แพะ และช้าง เดินเข้ามาในพรุ ซึ่งเป็นพื้นที่เนื้อและ เมื่อไก่เดินมาก็เกิดรอยเท้าไก่ เมื่อแพะเดินมารอยเท้าแพะก็กลบรอยเท้าไก่ และเมื่อโครงการใหญ่ซึ่งเปรียบเสมือนช้างตามมา อีกกลบรอยเท้าแพะและไก่หมด สุดท้ายก็คือตรวจสอบอะไรไม่ได้ ชาวบ้านก็ต้องรับกับผลกระทบไปตามภารกรรม”⁹

ความพยายามในการแก้ปัญหาพรุ Lana Kwai : สภาพรุ

ปัญหาพรุ Lana Kwai เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับชีวิตและโครงสร้างใหม่กับที่ชาวบ้านบอกว่า ปัญหาพรุเป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาดังนี้แต่สมัยผู้ใหญ่ลีติกลงประชุม ชาวบ้านถูก ล้างสมองจนความและวัว พรุ หายไปจากความคิด และกล้ายเป็นเหยื่อของกระแสบริโภคนิยม และใช้เงินทุนอย่างขาดความเข้าใจ ชาวบ้านที่มีความห่วงใยอนาคตของพรุที่ร่วมกันคิดเพื่อ หาทางออกสำหรับปัญหาโดยเสนอกรอบคิดว่า การแก้ปัญหาพรุ Lana Kwai ต้องแก้ที่ความคิดของ คน ต้องรื้อความคิดของคน ต้องตามหาความคิด วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทาง สังคมและมีคุณค่าต่อความมั่นคงของชุมชนกลับคืนมาให้ได้ เมื่อได้แนวคิดเบื้องต้นแล้ว ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันคิดต่อไปว่าจะใช้วิธีการอย่างไร จึงได้กลุ่มนี้ว่าควรเดินคุยเรื่องความไม่ ตามหมู่บ้านรอบพรุ เพื่อสร้างกลุ่มเครือข่าย และได้เรียนรู้หมู่บ้านกับพรุไปพร้อมๆ กัน การคุย เรื่องความสามารถเชื่อมโยงไปกับเรื่องอาชีพ ปัญหาของพรุ และความเข้าใจเกี่ยวกับพรุ รวมไป ถึงความต้องการของชุมชนและทิศทางการพัฒนาพื้นฟูพรุในอนาคตด้วย ความคิดเรื่องการเดิน ตามหาความพยายามเป็นโครงการความพยายามเดินตามหาความ “ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้าน หลายหมู่บ้าน จนในที่สุดพัฒนาเป็นโครงการวิจัยท้องถิ่น เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ พื้นฟูและอนุรักษ์พรุ Lana Kwai เพื่อค้นหาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพรุ Lana Kwai รวมทั้งปัญหาสาเหตุของพรุ ความต้องการของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนการสร้างความ เชื่อมแข็งของชุมชนและเครือข่ายผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้โจทย์ที่เกี่ยวโยงกับพรุ ผล การดำเนินโครงการทำให้เกิดเครือข่ายพรุ Lana Kwai ที่ประกอบไปด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านอย่าง น้อย 14 หมู่บ้าน ซึ่งมีความคาดหวังกันว่าจะพัฒนาไปสู่การเกิดสภาพรุอย่างเป็นรูปธรรม ที่มี บทบาทในการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายและมาตรการ ในการจัดการพรุให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

⁹ ชาวบ้านพรุ Lana Kwai (ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม)

ผลจากการทำงานร่วมกันของเครือข่ายพรุลานควยกับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โรงเรียนทุ่งยางแดงวิทยาคม เป็นต้น ทำให้ได้ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรชีวภาพ ภูมิประเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติพื้นที่และชุมชน และองค์ความรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งโถทัยที่นำเสนอ ซึ่งสามารถพัฒนาไปเป็นงานและโครงการสำคัญได้ต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นโครงการด้านการพัฒนาอาชีพจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญา และงานฟื้นฟูพรมทำให้เกิดทุนและความจุเพิ่มขึ้น การเดินตามหาความคิดเกี่ยวกับควยที่หายไป อย่างน้อยทำให้ชาวบ้านที่บ้านแล้ว aware ตำบลละโละแมะนา อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี หันมาสนใจทำปุ๋ยชีวภาพจากผักตบชวาเพื่อแก้ปัญหาวัชพืชนำในพรุ ที่บ้านปาเซปูเต็ะ ตำบลปาเกู อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี คิดทำป้าสาคูชุมชน ชุมชนบ้านกือเมิง ตำบลลาซ่อง และบ้านเจรัง คาด ตำบลท่าช้าง อ.รามัน จ.ยะลา ทำวังปลาในแม่น้ำสายบุรี และอีกหลายหมู่บ้านในเครือข่าย ได้ร่วมกันทำกองทุนควยเป็นผลจากการวิจัยช่วยสร้างจิตสำนึกมาตั้งแต่ต้น ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพรุลานควยคือ ความเข้าใจที่มองเห็นว่าพรุคือประเทศไทย เราสามารถเรียนรู้ประเทศไทยจากพรุ และทิศทางการฟื้นฟูและการจัดการพรุให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนได้ก็คือข้อเสนอของชาวบ้านในทิศทางของภาคใต้ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545 ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีที่ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน ก็คือการหยุดพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน”

การพัฒนาและการจัดการพรุที่ผ่านมา มีข้อสรุปชัดเจนแล้วว่า เกิดความเสียหายกับชาวบ้านมากกว่าได้ประโยชน์ ที่ผ่านมาชาวบ้านไม่เคยได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและหน่วยงานของรัฐไม่เคยจริงใจ ชาวบ้านจะขาดความเข้าใจและตกเป็นเหี้ยของความไม่เข้าใจมาโดยตลอด เสียงเรียกร้อง ณ เวลา นี้ คือการขอเข้าไปมีส่วนร่วมและการใช้กลยุทธ์เพื่อเข้าไปครอบครองโดยสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ แต่พรุและที่สาธารณะส่วนใหญ่จะถูกครอบครองโดยกลุ่มที่สามารถเข้าถึงทรัพยากร กล้ายเป็นเนื้อในปากเสือ การยึดสิทธิของชุมชนคืนมาจึงเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ลำบาก ชาวบ้านเครือข่ายพรุลานควยสร้างเครือข่าย สร้างความเข้าใจ สร้างงานและกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดbamร่มและศรัทธาเป็นที่ยอมรับ ในทุกระดับบนฐานของความเคารพนับถือ ไว้ใจซึ่งกันและกัน เกิดเป็นสภาพรุซึ่งมีอำนาจในการต่อรองและผลักดันเชิงนโยบายได้ในอนาคตอันใกล้

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังยืนยันว่าทุกวันนี้พรุลานควยก็ยังเป็นแหล่งฟอกเงินโครงการและเก็บผลประโยชน์เชิงนโยบาย การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่เกิด การบูรณาการของภาคร่วมยังเป็นงานที่ยังวัดใจกันอยู่ พรุลานควยยังมีภัยคุกคามมีความเป็นไปได้ว่าปัญหาความมั่นคงของภาคใต้ตอนล่างและของประเทศไทยมีคำตอบอยู่ที่พรุ

ภาพที่ 58 กิจกรรมชาวบ้านในพรุลันดาย

2) ยุคกราสสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2539)

นับจากช่วงปีพ.ศ. 2520 เป็นต้นมา พบว่าภาครัฐได้มีการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชาติ

ขณะเดียวกันก็เริ่มมีกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีข่าวการทำลายป่าไม้ที่ผิดกฎหมาย ข่าวภัยพิบัติภาคใต้ที่ແนิดกล่มในปีพ.ศ. 2531 การเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่จังหวัดชุมพร ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนจำนวนมาก จึงทำให้ สังคมเกิดความตระหนักรถึงผลกระทบจากการเข้าไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อันส่งผลต่อ ระบบนิเวศวัฒนธรรม กระแสดงช่วงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเหล่านี้ได้ผลักดันให้เกิดขบวนการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รัฐบาลยกเลิกการให้สัมปทานป่าในปีพ.ศ. 2532 มีพระบ.ลงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่า พ.ศ. 2535 เป็นต้น และมีการคัดค้านโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การคัดค้านการสร้าง เขื่อนน้ำโจนในปีพ.ศ. 2525 และพ.ศ. 2529 การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ในปีพ.ศ. 2532 และพ.ศ. 2538 การคัดค้านเขื่อนสายบุรี ในปีพ.ศ. 2535-2536 เหตุการณ์เหล่านี้มีส่วนในการกระตุ้น สร้างสำนึกรักและกระৎการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี มีการจัดตั้ง

กลุ่ม องค์กรด้านอนุรักษ์ชีวิน ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ แต่ขณะเดียวกัน โครงการพัฒนาต่างๆ ของภาครัฐก็ยังคงดำเนินต่อไปตามแผนนโยบายการพัฒนาในแต่ละยุค สมัยด้วยการสร้างวิถีการพัฒนาใหม่ๆ การพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศกิจยังคงเกิดขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) การจัดการน้ำ

การจัดการน้ำในส่วนนี้เป็นการจัดการน้ำของภาครัฐ ประกอบด้วยโครงการที่ดำเนินการ เสร็จสิ้นแล้ว ประกอบด้วยการทำประดูกันน้ำ การสูบน้ำ อ่างเก็บน้ำ โรงงานไฟฟ้า และโครงการ ชลประทานขนาดเล็ก แต่บางโครงการก็ไม่สามารถเริ่มได้ เช่น โครงการสร้างเขื่อนสายบุรี เพื่อระบายน้ำให้กับการยอมรับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ประดูกันน้ำบางนรา หรือฝายญี่ปุ่น¹⁰

การดำเนินงานในระยะแรก กรมชลประทานได้ขุดคลองน้ำแบ่งและก่อสร้างประดูกันน้ำ ที่ปากคลอง เพื่อระบายน้ำจากแม่น้ำบางนรา จังหวัดราชบุรี ออกสู่อ่าวไทย โดยเริ่มงาน ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2524 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2526 และ ในปี พ.ศ. 2531 ได้เริ่มสร้างประดูกันน้ำ ระยะที่ 1 มีงานก่อสร้างประดูกันน้ำบางนราตอนบนและประดูกันน้ำบางนราตอนล่าง แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2533 เพื่อกีบกักน้ำจืดและป้องกันน้ำเค็มมิให้ไหลเข้าไปในแม่น้ำบางนรา โดยรัฐบาล แห่งประเทศไทยให้ความช่วยเหลือในการก่อสร้างอาคารทั้งสอง เป็นเงินรวมทั้งสิ้นประมาณ 812 ล้านบาท เพื่อรองรับให้ประชาชนและรัฐบาลแห่งประเทศไทย เนื่องในโอกาสสมหมายคลเฉลิม พระชนมพรรษา 5 รอบ วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2530 ส่วนการดำเนินงานในระยะที่ 2 กรม ชลประทานจะทำการก่อสร้างระบบชลประทานและระบบระบายน้ำในเขตพื้นที่โครงการประมาณ 108,000 ไร่ ซึ่งในปัจจุบันมีงานบางส่วนได้ก่อสร้างไปบ้างแล้ว และวางแผนดำเนินการให้แล้ว เสร็จทั้งโครงการในปีงบประมาณ 2555

2) โครงการเขื่อนสายบุรี

โครงการเขื่อนสายบุรี หรือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีต่อนล่าง เริ่มก่อตัวขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 โดยสำนักงานพลังงานแห่งชาติได้ทำการศึกษาในเบื้องต้น จากนั้นในปี พ.ศ. 2522 ได้ว่าจ้างให้บริษัท เทสโก้ จำกัด ศึกษาความเหมาะสมของโครงการ ซึ่งได้มีการเสนอให้สร้าง เขื่อนหินทึบที่บ้านไอล์บีอย่าง ตำบลสะกอ อำเภอศรีสาคร จังหวัดราชบุรี แต่เนื่องจากเป็น โครงการใหญ่และจะทำให้มีพื้นที่ถูกน้ำท่วมมากจึงต้องทำการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ในปี พ.ศ. 2524 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้บรรจุให้ โครงการสายบุรีไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 และมอบหมายให้การ ไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นผู้ดำเนินการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้พิจารณาเห็นว่า โครงการดังกล่าวจะสร้างผลกระทบมาก จึงย้ายตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนไปที่บ้านไอล์บีแต่ อำเภอจะ

¹⁰ กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, “โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำบางนรา,” (อัสดาเนา).

แนะนำ จังหวัดนราธิวาส แต่เนื่องจากเป็นโครงการใหญ่และมีความซับซ้อน จึงพยายามหาแหล่งช่วยเหลือจากต่างประเทศ

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมราชภูมิในเขตจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี ในปีพ.ศ. 2528 ทรงดำริให้กรมชลประทานพิจารณาสร้างเขื่อนทدน้ำ เพื่ออำนวยประโยชน์ในด้านการเกษตรกรรมและเพื่ออุปโภคบริโภค

จากนั้นระหว่างปีพ.ศ. 2531-2532 กรมชลประทานได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการรังวัดที่ดินและปักหลักเขตในที่ดินของชาวบ้านโดยไม่ได้ชี้แจงให้ชาวบ้านทราบ ชาวบ้านได้สอบถามไปยังอำเภอ แต่ทางอำเภอปฏิเสธไม่ทราบเรื่อง ต่อมาเริ่มมีการเวนคืนที่ดิน ในขั้นแรกมีการต่อรองโดยเพิ่มอัตราค่าชดเชย แต่ชาวบ้านไม่ยินยอม จึงเปลี่ยนวิธีการใหม่โดยการดึงผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือต่อรอง และข่มขู่ว่าเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หากชาวบ้านไม่ยินยอมจะส่งฟ้องศาล ชาวบ้านบางส่วนจึงยินยอมให้เวนคืนที่ดิน

การคัดค้านเขื่อนสายบุรีเกิดขึ้นด้วยความตระหนักรถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านจึงได้มีการรวมตัวกันของกลุ่ม องค์กร ต่างๆ จำนวนมาก ได้แก่ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี กลุ่มสอนศาสนา ศูนย์ประสานงานยุวมุสลิมจังหวัดปัตตานี ผู้นำชุมชนชาติป่าเราะเนื้อ กลุ่มครูโรงเรียน สถานศึกษา ศูนย์ศึกษาผลกระทบโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง เป็นต้น เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับโครงการสร้างเขื่อนสายบุรี โดยทำหนังสือร้องเรียนต่อประธานสภาจังหวัดปัตตานี

จากนั้น อาจารย์ นักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ร่วมกันสนับสนุนชาวบ้านในการคัดค้านเขื่อนสายบุรี และทำหนังสือถึงสมาชิกสภาพัฒนราษฎร จังหวัดปัตตานี ถึงความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ สั่งการให้จังหวัดยะลาพิจารณากำหนดมาตรการในการแก้ไขและป้องกันปัญหาความขัดแย้ง ขณะที่นักวิชาการนักศึกษา และองค์กรต่างๆ ร่วมกันเรียกร้องให้มีการทบทวนและศึกษาผลกระทบจากการโดยละเอียด

จากนั้นชาวบ้านจึงชุมนุมประท้วงหน้าศาลากลางจังหวัดยะลา และทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกัน คือ ให้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อศึกษาผลกระทบ และระหว่างการศึกษาให้กรมชลประทานยุติการดำเนินการในพื้นที่โดยเด็ดขาด แต่ก็พบว่าตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2539 เป็นต้นมา กรมชลประทานได้มีการเคลื่อนไหวต่อไป และแก่น้ำชาวบ้านบางคันถูกข่มขู่ในพื้นที่ ซึ่งทำให้แก่น้ำชาวบ้านยื่นหนังสือต่อศอ.บต. ขอให้ตรวจสอบความเคลื่อนไหวของกรมชลประทาน ซึ่งขัดต่อข้อตกลงร่วมกันในวันที่ 7 มกราคม 2536

ต่อมาในวันที่ 21 พฤษภาคม 2539 แก่น้ำชาวบ้านจึงได้ประสานงานกับประธานสภาจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ประธานสภาทั้งสามจังหวัดจึงทำหนังสือต่อศอ.บต. ลงวันที่ 20 ธันวาคม 2539 เพื่อขอให้ยกโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง ขณะเดียวกัน ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นก็ได้ร่วมกันลงนามหนังสือคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนสายบุรีด้วย

กรอบที่ 12

การก่อตั้งองค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี

เมื่อ พ.ศ. 2535 แม่น้ำสายบุรี ซึ่งเป็นแม่น้ำเลื่อดในชุมชน รับทราบข่าวว่าจะมีโครงการสร้างเขื่อนสายบุรีด้วยความกลัวว่าชุมชนจะพังพินาศ ชาวบ้านสายบุรีที่ใจตรงกันช่วยกระจายข่าวเตือนชุมชนถึงอันตรายของโครงการ โครงการนี้จะทำให้ชาวสายบุรี ซึ่งได้รับการปักป้องมาเนื่องจากความห่างไกลและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เริ่มตระหนักรว่า พวกเขาน่าจะดำเนินชีวิตอยู่ในโลกใบเล็ก ๆ ของตนได้อีกต่อไปแล้ว จึงร่วมกันก่อตั้งองค์กรพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี และเริ่มแสวงหาความช่วยเหลือภายนอกจากแวดวงวิชาการและกลุ่มทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ใน พ.ศ. 2540 ชาวบ้านสายบุรีอนุรักษ์จากหมู่บ้านของตนไปเข้าร่วมกับสมัชชาคนจนในการปักหลักประท้วงครั้งประวัติศาสตร์ 99 วัน หน้าทำเนียบรัฐบาลพร้อม ๆ กับชาวบ้านจากทั่วทุกสารทิศที่เดือดร้อนจากการของรัฐ การชุมนุมทำให้ได้เรียนรู้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการต่อสู้ได้เรียนรู้การเจรจา

รัฐบาลของพลเอกชวลิต ประภาศหยุดโครงการสร้างเขื่อนสายบุรี ชาวบ้านจึงกลับบ้านด้วยชัยชนะ

ประวัติศาสตร์ภาคใต้นั้นเต็มไปด้วยการต่อสู้ของคนห้องถังกับการควบคุมของอำนาจจักรี ส่วนกลาง ปอยครั้งที่ต้องถึงเลือดตกยางออก ชัยชนะในการนี้เขื่อนสายบุรีจึงนับเป็นชัยชนะครั้งประวัติศาสตร์ เพราะเป็นชัยชนะของชาวบ้านที่ได้มาด้วยสันติวิธี พวกรเขากลับบ้านด้วยพลังความเชื่อมั่นไม่เพียงแต่ในเรื่องสันติวิธี แต่ในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ทำนำบำรุงธรรมชาติและวิถีชีวิตอย่างพอเพียงด้วย

สิ่งสำคัญที่พวกรเขากลับบ้านด้วยความเชื่อมั่นในกระบวนการประชาธิรัฐคือ การทำเกษตรกรรมชาติและการอยู่อย่างพอเพียงไม่ใช่เรื่องของคนล้าสมัย แต่เป็นสิ่งที่ทั่วโลกได้ตระหนักรแล้วเป็นวิถีทางที่จะกอบกู้โลกให้รอดจากความเสื่อมทรามของสภาพแวดล้อมได้ ความเชื่อมั่นนี้ทำให้องค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรีเริ่มฟื้นฟูวิถีการทำสวนป่ายางในชุมชน โดยเจริญรอยตามวิถีการทำสวนโบราณดั้งเดิม

มะปอสี มาอีชา หนุ่มใหญ่วัย 37 ปี เป็นหนึ่งในสมาชิกองค์กรฯ สองปีก่อน เริ่มปลูกไว้ผล ผักสวนครัวและสมุนไพรหลายชนิดบนที่ดินสวนยางขนาดสองไร่ โดยมีกูเกณฑ์ง่าย ๆ คือ ปลูกทุกอย่างที่ครอบครัวต้องกินต้องใช้ จะได้ไม่ต้องไปซื้อหามา เขาบอกว่าตอนนี้เขามีความสุขที่สุด แม้ว่าสวนยางเขาดูรกรุงรัง แตกต่างกันสวนของเพื่อนบ้านที่ต้นยางเข้าແຕวเป็นระเบียบ บนพื้นดินเดียนโอล์ แต่ได้น้ำยางพอ ๆ กัน แรมมะปอสียังไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารจากตลาดด้วย

ระหว่างที่กลุ่มนธุรกิจสายบุรีกำลังขยายการทำสวนปายางแบบสวนดุชในป่าดันน้ำของสายบุรีกับข่าวร้ายว่า ชาวบ้านหลายหมู่บ้านกำลังเดือดร้อนอย่างหนักจากการที่กรมป่าไม้ประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติสุไหง-ปาดีทับซุมชนและที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านกล้ายเป็นผู้พิດกูทางและอาจถูกขับไล่ได้ทุกเมื่อ

แต่เพริการทำงานของกลุ่มชาวผู้นำชุมชนได้เสนอต่อวัฒนาลว่าหมู่บ้านชุมชนมุสลิมภาคใต้ควรได้รับอนุญาตให้อยู่กับบ้านและทำสวนดุชต่อไป แต่กรรมสิทธิ์ในที่ดินควรโอนให้เป็นของชุมชนเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีการเปลี่ยนเมื่อ

“วิถีชีวิตของเราในจังหวัดชายแดนภาคใต้เรียบง่ายและพอเพียง ปัญหาจะหมดไปถ้าชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเรารองได้” ดีอราแม ดาวาระ ให้คำอธิบาย

(แหล่งข้อมูล : http://www.southwatch.org/special_report.php?id=4.)

3) โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าลุ่มน้ำสายบุรี¹¹

โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าลุ่มน้ำสายบุรี มีพื้นที่โครงการ 15,000 ไร่ และพื้นที่ส่งน้ำ 10,650 ไร่ สามารถจำแนกตามชื่อสถานี ดังนี้

ตารางที่ 33 สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าลุ่มน้ำสายบุรี

ชื่อสถานี	แหล่งน้ำจาก	พื้นที่โครงการ (ไร่)	พื้นที่ส่งน้ำ (ไร่)	ก่อสร้างเมื่อ	ส่งน้ำได้เมื่อ
บ้านปาโภัง ตำบลมะนังคามลำ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี	แม่น้ำสายบุรี	3,400	1,750	2524	2526
บ้านหุตเตมาเจ ตำบลลักษุนง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี	แม่น้ำสายบุรี	2,500	2,500	2525	2529

¹¹ นาวิก ดาวาระ และคณะ, “แผนการใช้ที่ดินลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำสายบุรี แม่น้ำบางนรา แม่น้ำโก-ลก,” กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2544. ล. 96.

ชื่อสถานี	แหล่งน้ำจาก	พื้นที่โครงการ (ไร่)	พื้นที่ส่งน้ำ (ไร่)	ก่อสร้างเมื่อ	ส่งน้ำได้เมื่อ
บ้านก้มปงบารู ตำบลกะรูบี อำเภอสะพ้อ จังหวัดปัตตานี	แม่น้ำสายบุรี	1,000	1,000	2535	
บ้านแซะโนะ ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี	แม่น้ำสายบุรี	1,500	1,500	2537	2540
บ้านสะโต ตำบลลอซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา	แม่น้ำสายบุรี	2,700	1,010	2525	2529
บ้านละแอล ตำบลลากาล อ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา	แม่น้ำสายบุรี	2,500	1,490	2525	2529
บ้านก้มปงบูเก็ง ตำบลตะโล๊ะ หะลือ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา	แม่น้ำสายบุรี	700	700	2535	
บ้านปูเราะ ตำบลท่าสาป อำเภอรามัน จังหวัดยะลา	แม่น้ำปัตตานี	700	700	2535	

4) ประดุกันน้ำชลประทานพรุแวง¹²

ประดุกันน้ำชลประทานพรุแวง เป็นโครงการสูบน้ำจากแม่น้ำสายบุรีไปเลี้ยงที่พรุแวง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี มีประดุสูบน้ำที่สายบุรี ชึ่งในปี พ.ศ. 2536 กรมชลประทานเริ่มดำเนินการก่อสร้างคลองระบายน้ำและเก็บกักน้ำ ในพรุแวงและสายตะวันออกไปเชื่อมกับคลองแวง ความยาว 14.7 กม. และชุดคลองคลองแวงแวง ก่อสร้างคันคลอง ก่อสร้างอาคารบังคับหัวปลายคลองแวงแวง สถานีสูบน้ำและท่อผันน้ำจากแม่น้ำสายบุรี ก่อสร้างระบบส่งน้ำ ลักษณะเป็นคันคูน้ำจำนวน 27 แปลง ส่งน้ำโดยการสูบน้ำจากคลองแวงแวง รวมพื้นที่ 5,512 ไร่

การต่อสู้เพื่อชีวิตชุมชนที่พรุแวง ลึบเนื่องจากการสร้างประดุกันน้ำชลประทานพรุแวง ซึ่งเป็นการผันน้ำชลประทานโดยการขุดคลองสร้างแนววางท่อผันน้ำจากแม่น้ำสายบุรีที่ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี ไปพรุแวงและสายปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ซึ่งชาวบ้านตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เล่าให้ฟังว่า ประมาณปี พ.ศ. 2539 ได้มีเจ้าหน้าที่ของชลประทานกับผู้ใหญ่บ้านมาบอกและพูดคุยขอร้องให้ชาวบ้านเข้าช่องที่ดินในเขตโครงการ เช่นชือยินยอมขายที่ดินในราคาย่อมเยา ประมาณ 70,000 บาท/ไร่ ก่อนหน้านั้นชาวบ้านไม่มีใครรู้ว่าจะมีโครงการของชลประทานในพื้นที่ ไม่มีการประชุมหรือการพูดคุยทำความเข้าใจกับ

¹² ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,

<http://www.ldd.go.th/web_study_center/pikulthong/1i/index02989.asp> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 22 พฤษภาคม 2551)

ชาวบ้านเลย ชาวบ้านสับสน ไม่เข้าใจ และมีความวิตกกังวลมาก เกรงว่าโครงการจะสร้างผลกระทบต่อการทำมาหากินและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ชาวบ้านเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่จึงไม่ยอมขาย ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ และกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยอิทธิพลจากชลประทานภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านสันนิษฐานว่าชลประทานคงเข้ามาประสาน พุดคุยกับผู้นำในหมู่บ้านโดยไม่บอกชาวบ้านในหมู่บ้าน แล้วสืบหาเจ้าของที่ดินในแนววางท่อแล้วเข้าไปเจรจาโดยตรงเพื่อซื้อที่ดินเชิงบังคับ

ต่อมาชาวบ้านจึงได้รู้ว่าโครงการนี้คือโครงการชลประทานเพื่อสร้างท่อผันน้ำจากแม่น้ำสายบุรีไปที่พรูแม่แม่ ตำบลน้ำบ่อ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ตามโครงการจะต้องสร้างโรงสูบน้ำบริเวณบ้านโดยท่องกับบ้านลาคอ ตำบลตะบึง แต่มีการคัดค้านจากชาวบ้าน ชลประทานเลียบชายสถานที่สร้างโรงสูบนำน้ำมาอยู่บริเวณเชิงสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรีในเขตบ้านลาคอ และมีแนววางท่อส่งน้ำผ่านบ้านกุญแจนาเดดา บ้านตะบึง ตำบลตะบึง ถึงบ้านนาเลาะ ตำบลปะเสยา孢 น้ำจากท่อ ก็จะส่งลงคลองที่บ้านแม่แม่ ตำบลน้ำบ่อ อำเภอปะนาเระ ซึ่งเป็นพรู แล้วส่งต่อพื้นที่ทำงานในโครงการพระราชดำริฯ ชาวบ้านเล่าให้ฟังต่อไปว่า ขนาดของท่อส่งน้ำมีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่ต่ำกว่า 4 เมตร ขนาดขีร์ถมอเตอร์ไซด์วิ่งเล่นในท่อได้ ท่อทำจากวัสดุมีคุณสมบัติคล้ายยาง

หลังจากที่ชาวบ้านได้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการดังกล่าวแล้วจึงได้มีการเรียกประชุมชาวบ้าน 3 หมู่บ้านที่เกี่ยวข้องคือ บ้านตะบึง บ้านกุญแจนาเดดา และบ้านลาคอ เพื่อรับทราบความเห็นร่วมกัน ได้ข้อสรุปว่าจะไม่ยอมขายที่ดินให้กับโครงการฯ เนื่องจากแนววางท่อผ่านพื้นที่ทำงานและสวนของชาวบ้าน ชาวบ้านมีข้อเสนอให้ชลประทานหลีกเลี่ยงไปใช้เส้นทางอื่นที่ไม่ผ่านพื้นที่นาและสวนของชาวบ้าน แต่ชลประทานไม่ยอมอ้างว่าเส้นทางนี้เป็นเส้นทางวางท่อที่ประยัดงบประมาณก่อสร้างมากที่สุด และจะเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถนำน้ำไปใช้ประโยชน์ในสวน ในนาได้อย่างสะดวกสบายตลอดทั้งปี

หลังจากที่ชาวบ้านได้ทำการคัดค้าน มีชาวบ้านที่เป็นแกนนำและเป็นเจ้าของที่ดินหลายคนถูกฆ่า คุกคามจากผู้มีอิทธิพลที่ได้รับผลกระทบจากการ จนชาวบ้านเจ้าของที่ดินหลายคนต้องเชื่นในความในที่สุด ยกเว้นนายามุ แซเมะ (ปัจจุบันอายุ 81 ปี) คนเดียวเท่านั้น ที่ไม่ยอมเชื้นตัว ต้องหนีการคุกคามไปอยู่ที่ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นเวลาหลายเดือน ลูกหลานและเครือญาติต้องมาขอร้องให้ทางอาจารย์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่นายามุ แซเมะนับถือไปช่วยนำกลับมาอยู่บ้าน อย่างไรก็ตาม นายามุ ก็ยังไม่ยอมกลับไปที่ตะบึง ขออยู่ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพราะเกรงจะถูกฆัง คุกคามและถูกบังคับให้เชื้นตัว จนในที่สุดได้มีการเปิดเวทีเจรจาระหว่างชลประทานกับชาวบ้าน ที่ไม่เห็นด้วย โดยมีอาจารย์ประพันธ์ วิเศษรัฐกรรม รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทำหน้าที่เป็นคนกลาง เพื่อหาทางออกตามแนวทางดิวิชช์ ผลสรุปของการเจรจา ก็คือทางชลประทานต้องเปลี่ยนเส้นทางของท่อส่งน้ำให้เลี่ยงที่ดินที่ชาวบ้านทำประโยชน์ไปใช้

เส้นทางใหม่ ซึ่งชาวบ้านไม่ขัดข้อง เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ในที่สุดชลประทานก็สามารถวางท่อส่งน้ำได้โดยไม่ต้องผ่านที่นาและที่สวนของชาวบ้าน ซึ่งเมื่อก่อนเคยบอกว่าไม่ได้

ภาพที่ 59 นายhamu แซเมะ

นายhamu แซเมะ ยอมกลับบ้านหลังจากที่ทางชลประทานสัญญาว่าจะเปลี่ยนเส้นทางท่อส่งน้ำ และไม่ต้องเซ็นต์ซื้อยืนยอมขายที่ดิน นายhamu จึงกล้ายเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และเป็นศักดิ์ศรีของชุมชนมานถึงทุกวันนี้

โรงสูบน้ำและท่อส่งน้ำของชลประทานในปัจจุบันกล้ายเป็นอนุสาวรีย์ไปแล้ว เพราะใช้งานไม่ได้มา 2-3 ปีแล้ว กล้ายเป็นโรงสูบน้ำร้าง ไม่มีคนดูแลรักษา ชาวบ้านสังเกตพบว่าเวลาสูบน้ำใช้มอเตอร์ขนาดใหญ่ 4 ตัว ดูดน้ำแรงมาก อาจติดเอาสัตว์น้ำเข้าไปด้วย และอาจทำให้ดลิงพัง เท่าที่ผ่านมาชาวบ้านไม่ได้รับประโยชน์ตามที่ชลประทานบอก เพราะ 1 ปีได้ใช้เพียง 2 ชั่วโมง คือ ตอนที่มีการตรวจเยี่ยมโครงการเท่านั้น

ภาพที่ 60 โครงการชลประทานผันน้ำ ตำบลตลาดบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ชาวบ้านบอกว่าชลประทานกำลังสร้างโรงสูบน้ำใหม่อีก 1 แห่งในบริเวณใกล้เคียงกัน ชาวบ้านสันนิษฐานว่าอาจนำไปใช้ในโครงการยาลาล บริเวณบ้านกำปงอาทะ ตำบลปะเสียววอ อำเภอสายบุรี แต่ยังไม่แล้วเสร็จ ไม่มีการดำเนินงานต่อ ชาวบ้านไม่ทราบสาเหตุว่าเป็นเพราะอะไร และเป็นความกังวลของชาวบ้านที่ตำบลตลาดบึงอีกภาระหนึ่ง

5) โครงการชลประทานขนาดเล็ก

ในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี มีโครงการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐเป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นโครงการชลประทานขนาดเล็กซึ่งดำเนินการเสร็จแล้วระหว่างปี พ.ศ. 2521-2539 รวม 114 โครงการ อยู่ในเขตจังหวัดราษฎร์ 53 โครงการ ยะลา 21 โครงการ และจังหวัดปัตตานี 40 โครงการ

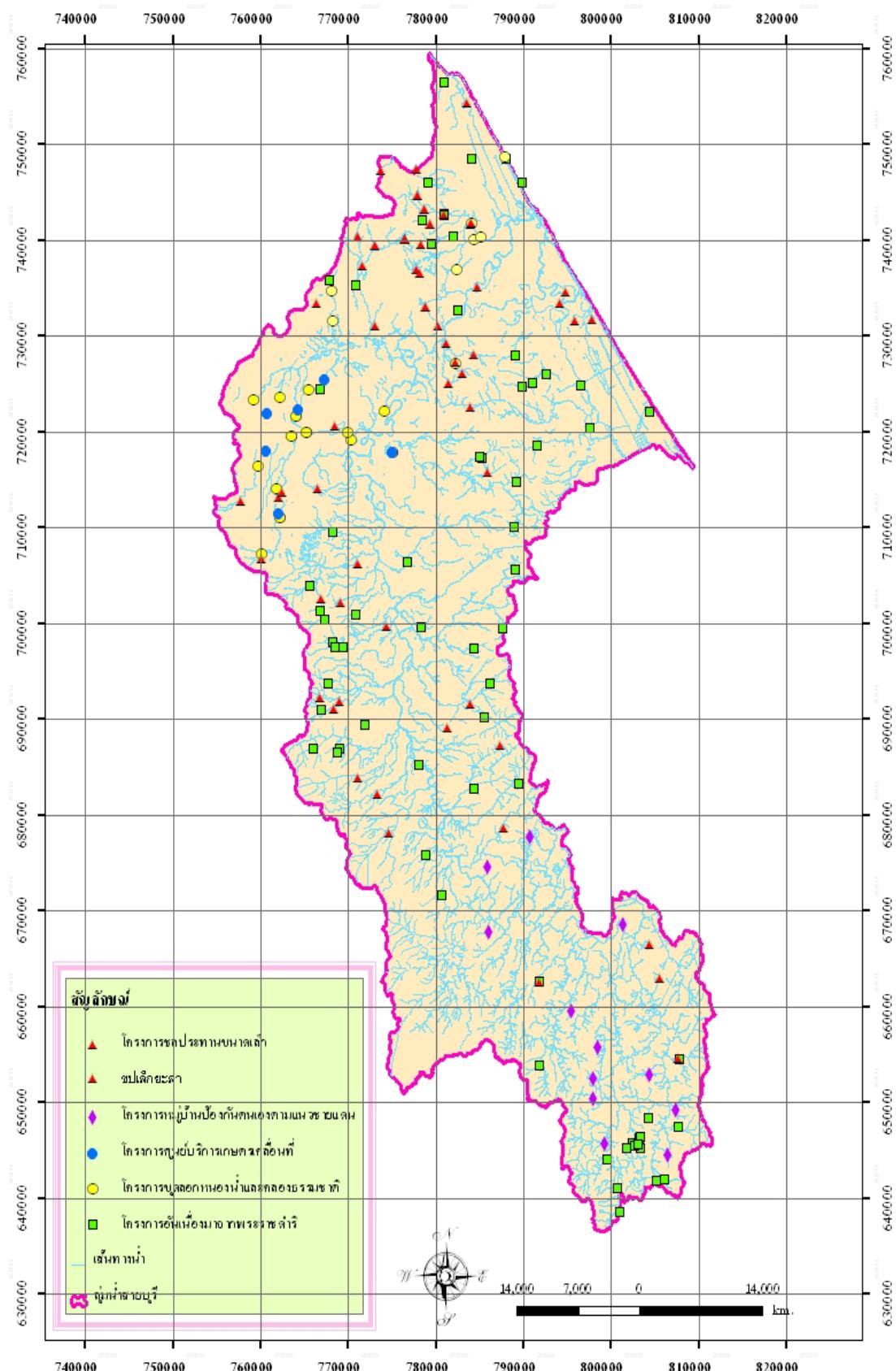
ลักษณะโครงการส่วนใหญ่เป็นการทำฝาย การขุดลอกแหล่งน้ำ หนอง คลอง บึง การสร้างสะระบและอ่างเก็บน้ำ ระบบส่งน้ำ และคลองชลประทาน การทำคันกันน้ำ ทางระบายน้ำ คันดินป้องกันน้ำเค็ม เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภค บริโภค การทำประปา อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว แยกงานออกเป็นโครงการต่างๆ เช่น โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ โครงการตามพระราชดำริ โครงการศูนย์บริการการเกษตร เคลื่อนที่ โครงการหมู่บ้านป้องกันดูดตามแนวชายแดน โครงการชลประทานขนาดเล็กและ

โครงการก่อสร้างแหล่งน้ำ ซึ่งมีหลายโครงการที่ชาวบ้านได้รับประโยชน์และมีหลายโครงการที่สร้างผลกระทบกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ โดยชาวบ้านต้องการให้ผู้รับผิดชอบเข้าไปช่วยแก้ไข ด้วยการปรึกษาหารือจัดทำแผนและร่วมปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้าน สำหรับปัจจุบันนั้น ทางกรมชลประทานได้ถ่ายโอนหน้าที่ให้แก่ กอบต. และ

ตารางที่ 34 จำนวนโครงการชลประทานขนาดเล็กที่ดำเนินการเสร็จแล้วในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี ระหว่างปีพ.ศ. 2521-2539

จังหวัด	โครงการ					รวม
	พระราช ดำริ	ชุดลอกหนอง น้ำและคลอง ธรรมชาติ	ศูนย์บริการ เกษตร เคลื่อนที่	หมู่บ้านป้องกัน ตนเองตามแนว ชายแดน	ชลประทานขนาด เล็ก/การก่อสร้าง แหล่งน้ำ	
ปัตตานี	10	4	7	-	19	40
ยะลา	1	8	6	-	6	21
นราธิวาส	33	-	-	4	16	53
รวม	44	12	13	4	41	114

แหล่งข้อมูล : สำนักชลประทานที่ 17 กรมชลประทาน,
โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี

ภาพที่ 61 โครงการชลประทานขนาดเล็ก ในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี ระหว่างปีพ.ศ. 2521-2539

6) อ่างเก็บน้ำ รพช. และประตูน้ำชลประทาน

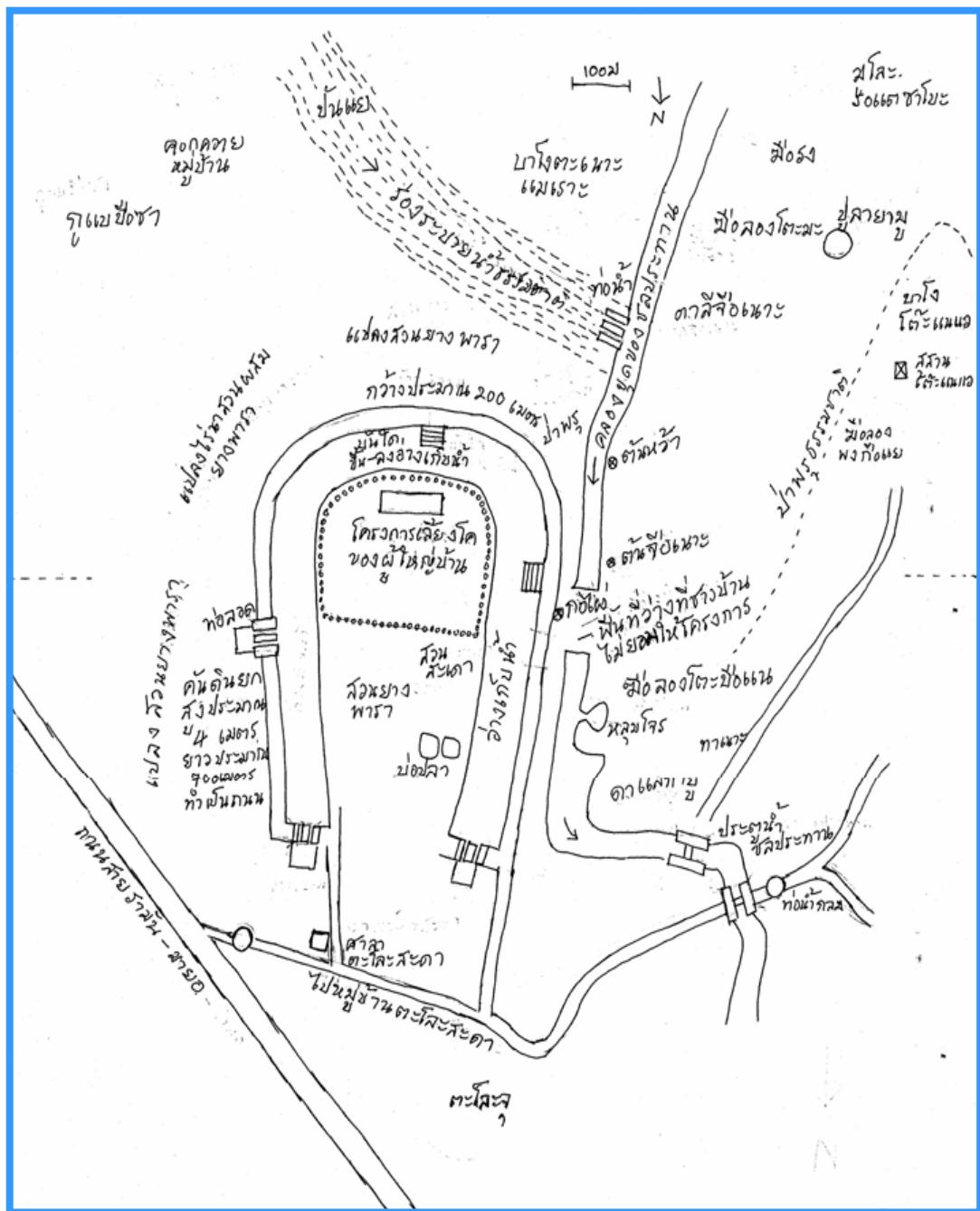

ภาพที่ 62 อ่างเก็บน้ำ รพช. พรูໂຕະແນແວ ตำบล老子ซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ก่อนปีพ.ศ. 2536 มีโครงการจากหน่วยงานรัฐลงมาในพรูໂຕະແນແວ เป็นโครงการชุด ลอกหนองน้ำลำคลองธรรมชาติ ซึ่งโครงการชุดลอกบึงໂຕະແນແວ ตำบล老子ซ่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สร้างให้ราชภูมิใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านจ้าได้ว่าเป็นสมัยนายอำเภอรามันชื่อนายอุทัย (จำนำสกุลไม่ได้) นอกจากนั้นยังมีโครงการชุดลอกหนองน้ำบึงໂຕະແນແວของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กระทรวงมหาดไทย ได้สร้างอ่างเก็บน้ำรูปตัวยู (U) ขนาดความจุ 72,000 ลูกบาศก์เมตร ในบริเวณใกล้เคียงกัน ตอนที่โครงการเข้ามาชาวบ้านไม่เข้าใจและไม่เคยรู้เรื่องมาก่อนว่าโครงการมีความเป็นมาอย่างไร เวลาเดียวกันนี้ชาวบ้านมีความสับสนวิตกกังวลกันมาก มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดี ชาวบ้านมีความไม่พอใจใหญ่บ้าน (นายมาโนช อาท ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกีอเม็งคนปัจจุบัน) ที่ไม่ได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านให้ดีก่อนที่จะรับโครงการเข้ามา ชาวบ้านบางส่วนเห็นว่าหั้ง 2 โครงการเป็นโครงการที่ไม่มีประโยชน์กับชาวบ้าน แต่เป็นผลประโยชน์ของเจ้าของโครงการร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ไม่โปรดใส่ ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ตอนนั้นชาวบ้านกีอเม็งได้รวมตัวกันประท้วงโครงการที่มัสยิดตะโละสดาร์ และต้องการให้ผู้ใหญ่บ้านลาออกจากตำแหน่ง นายอำเภอรามันส่งปลัดอำเภอไกล์เกลี่ย มีการใช้ผู้มือทธิพล ในท้องถิ่นออกพื้นที่เข้ามาคุกคามและกดดันชาวบ้านให้ยุติเรื่องราว ให้โครงการดำเนินต่อไปได้ ชาวบ้านเล่าว่ามีชาวบ้านเดือดร้อนมาก เพราะพื้นที่บริเวณที่ใช้ทำโครงการคือ บริเวณบากู

ແບບອ້າຈາ ເປັນພື້ນທີ່ຂ່າວບ້ານຈຳນວນມາກໃຊ້ທໍານາຫວ່ານປຸລູກຂ້າວເປັນປະຈຸກປີ ຂ່າວບ້ານຫລາຍ ດົກທີ່ສູງເສີຍພື້ນທີ່ທໍານາໄມ້ໄດ້ຮັບແມ່ແຕ່ຄ່າເວັນຄືນທີ່ດິນ ມີບາງຄົນເຫັນໜັນທີ່ໄດ້ຮັບບ້າງແຕ່ໄມ້ຄຸ້ມກັນ ເທົ່າທີ່ຈໍາໄດ້ຂ່າວບ້ານທີ່ທໍານາອູ້ງໃນພື້ນທີ່ບໍລິເວນບາໂງກູແບບອ້າຈາ ບາງຄົນຍັງມີຊື່ວິຕອຍໆ ບາງຄົນ ເສີຍຊື່ວິຕແລ້ວ ເຊັ່ນ ແຊໂມະ (ຈຳນາມສກຸລໄມ້ໄດ້) ອູ້ໆ ມູ່ 2 ຕຳບລາອ້າສົ່ງ, ດື່ອຮາແມ ຍາມາຕີ, ສກາຮີຢາ ນາແຈ, ວາເລະ ສາຮະນຸຕີ, ມາຫະນະ ແມະແລ, ມະດາໂວີ້ຈ ແມແລ, ອາວເ ທີ່ເຊີງ, ນາວເ ສະເຕະ (ເປົາງົງ), ເຈົ້າໂຮ້ຈ (ຈຳນາມສກຸລໄມ້ໄດ້ ເສີຍຊື່ວິຕແລ້ວ), ຍູໂຮ້ຈ ສະດີແມ, ເມາະແຍ (ຈຳນາມສກຸລໄມ້ໄດ້), ເມາະເຍາະ (ຈຳນາມສກຸລໄມ້ໄດ້) ວາມະ ປະດອຮອສະ, ສື່ອນ້ຳ ສະດີແມ, ເຈະແຊ ເຈະຍົ່າ, ຮອເຊ່ະ ແມ່ມອງ ເປັນຕົ້ນ ສ່ວນຂ່າວບ້ານທີ່ທໍາປະມົງຫາປາລາໃນພື້ນທີ່ເທົ່າທີ່ຈໍາໄດ້ ເຊັ່ນ ດອເລາະ ຈີເຊີງ, ອາລີຍະ ທີ່ເຍົ່າ, ຕອເຢີ່ ເປົາມະແອ, ເຕະດອ ມາເລະ, ດອເລາະ ທ່າເດົາ, ມະແອ ທີ່ເຍົ່າ, ເປົາວອ ກີເຍົ່າ ເປັນຕົ້ນ

හລັງຈາກໂຄງກາຣສຮ້າງເສົ່ງໄມ່ນານ ຂ່າວບ້ານເຮັມສັງເກດເຫັນຜລກຮະບາກຈາກໂຄງກາຣ ເຊັ່ນ ນໍາໃນພຽງແຮ່ງ ເພຣະນໍາສ່ວນໃໝ່ຈະຮະບາຍລົງໄປໃນອ່າງເກີນນໍາເຊີງເປັນທີ່ຕໍ່າ ປຸສຸສັກວົງຕັ້ງສູງເສີຍ ພື້ນທີ່ແລ້ວເສັ້ນທາງທາກິນເດີມ ສັກວົງເລີ່ມແລ້ວເຈົ້າຂອງຕ້ອງເປັ້ນເສັ້ນທາງທາກິນໄໝ່ ຂ່າວບ້ານເລົາວ່າ ມີວັນຄວາມຍົງໄປກິນນໍາໃນພື້ນທີ່ໂຄງກາຣ ແລ້ວເຊີ້ນໄມ້ໄດ້ຕັກໄປຕາຍເກືອນທຸກປີ ເທົ່າທີ່ຈໍາໄດ້ໄມ້ຕໍ່າກວ່າ 10 ຕົວແລ້ວ ເນື່ອງຈາກປ່ອນໍາຂອງຮພ໌. ແລ້ວວ່ອນໍາຂອງຈລປະຖານມີຄວາມລຶກແລະຫັນມາກ ສັກວົງໄປກິນນໍາແລ້ວເຊີ້ນມາລົບກາ ຂ່າວບ້ານບາງສ່ວນທີ່ສູງເສີຍທີ່ທໍາກິນແລະນັກຈວຍໂອກາສບາງຄົນເຮັມມີ ກາຣນຸກຮຸກພື້ນທີ່ສາຫະຮະປຸລູກຍາງພາຣາແລະປາລົມນໍາມັນເນື່ອງຈາກທໍານາແບບເດີມໄມ້ໄດ້ແລ້ວ ຂ່າວບ້ານເກີດຄວາມຂັດແຍ້ງກັນມາກັ້ນ ສັກວົງປ໏ ສັກວົງນໍາລັດນ້ອຍຄອຍລົງມີຜລກຮະບາກຕ່ວົງທີ່ຊື່ວິຕແລ້ວ ຄວາມສົມພັນຮູ້ຂອງຂ່າວບ້ານທຸກຄົນທີ່ຊື່ວິຕຕ້ອງພຶ່ງພາວັດພຽງ ຂ່າວບ້ານມີຄວາມຕ້ອງກາຣໃໝ່ກາຣ ພື້ນຸພຽງໂຕະແນແວໃໝ່ມີຄວາມເປັນຫຮຽມຫາຕິມາກັ້ນ ລດຄວາມກົດດັນຈາກກັບຄຸກຄາມຕ່າງໆ ແລ້ວ ປລອດຈາກໂຄງກາຣພັມນາທີ່ໜຸ່ມໜຸ່ມໄມ້ໄດ້ມີສ່ວນຮ່ວມ

ภาพที่ 63 อ่างเก็บน้ำรูปตัวยู (U) ของ รพช.

7) การจัดการหนี้: โรงพยาบาลบ้านไทรกape อำเภอสุคิริน จังหวัด
นราธิวาส

โรงพยาบาลลังงานน้ำที่บ้านไทร์กาเปา เป็นโครงการตามพระราชดำริ ดำเนินการโดย กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ตั้งอยู่ที่บ้านไทร์กาเปา อำเภอสุクリน จังหวัดราชบูรี ปัจจุบันเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านพลังงานหมุนเวียน ทำให้มีน้ำไฟฟ้าผ่านล้ำาระหว่างประเทศ แต่เดิมพื้นที่ของบริเวณนี้เคยเป็นโรงพยาบาลของ

บริษัทต่างประเทศที่รับสัมปทานทำเหมืองทอง เมื่อการทำเหมืองทองยุติลง โรงไฟฟ้าก็ถูกทิ้งร้างเอาไว้ มีหลักฐานคือเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่ถูกทิ้งไว้ในพื้นที่ ต่อมาระบบทสเม็ดจประเจ้ายุ่หัวฯ เสด็จเยี่ยมพื้นที่ซึ่งมีพระราชดำริให้พื้นฟูปรับปรุงให้เป็นโรงไฟฟ้าพลังงานน้ำขนาดเล็ก เพื่อประโยชน์กับ 2 หมู่บ้าน คือบ้านโตเตะโว๊ะ กับ บ้านไทร์กาเปะ ซึ่งทางกรมพัฒนา พลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานได้เข้ามาดำเนินการทำเป็นโรงไฟฟ้าพลังงานน้ำมีกำลัง ประมาณ 200 กิโลวัตต์ ปัจจุบันยังมีไฟฟ้าเหลือใช้ เจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาพลังงานทดแทนฯ ซึ่งรับผิดชอบดูแลโรงไฟฟ้าให้ความเห็นว่า แม้ปัจจุบันจะมีไฟฟ้าเหลือใช้แต่มีแนวโน้มการใช้ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นและมีต้นทุนการผลิตไฟฟ้าต่อหน่วยค่อนข้างสูง แต่ถ้ามองในระยะยาวและคุณค่าทางสังคมก็จะคุ้มค่าและได้กำไร การรักษาไฟฟ้าเอาไว้ต้องรักษาหน้า การรักษาหน้าไว้ก็ต้องดูแลรักษาป้าให้สมบูรณ์จึงจะเกิดความยั่งยืน

ภาพที่ 64 โรงไฟฟ้าพลังงานน้ำ บ้านไทร์กาเปะ อ.สุคิริน จ.นราธิวาส

2.2) การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ¹³

ในช่วงระยะเวลา 8 ปี ลุ่มน้ำสายบุรีมีป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มขึ้นอีก 5 แห่ง มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 12,989 ไร่ ซึ่งหากรวมกับยุคที่ผ่านมา ก็จะทำให้ลุ่มน้ำสายบุรีมีป่าสงวนแห่งชาติ 15 แห่ง มีเนื้อที่ 328,669 ไร่ หรือร้อยละ 16.41 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ และมีการอนุญาตให้ทำไม้ป่าปกในรูปสัมปทานทำไม้จันถึงปี 2532 ก็ต้องยุติลงอันเนื่องมาจากนโยบายปิดป่า แต่ยังคงอนุญาตให้ทำไม้ป่าชายเลนในรูปแบบสัมปทานได้ต่อไปจนถึงราวปี 2544-2545 ก็ไม่มีการต่อการอนุญาตอีก

¹³ “รายงานพื้นที่ป่าไม้” ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัดปัตตานี <http://poc.pattani.go.th/report.php?report_id=114> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 21 ตุลาคม 2551)

ตารางที่ 35 การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มเติม

ชื่อป่าไม้	เนื้อที่ (ไร่)	ครอบคลุมท้องที่	ปีที่ประกาศ
ป่าชายเลนยะหริ่ง แปลงที่ 2	1,250	อ.ยะหริ่ง	2527
ป่าชายเลนยะหริ่ง แปลงที่ 3	375	อ.ยะหริ่ง	2536
ป่าไม้แก่น	4,020	อ.ไม้แก่น	2530
ป่าดอนนา	4,844	อ.หนองจิก	2530
ป่ากระซี	2,500	อ.กะพ้อ	2523

นอกจากนี้ยังพบว่า ในช่วงยุคสมัยนี้ได้มีองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนในการแสวงหาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ส่วนกลางและภูมิภาค นักศึกษา ชาวบ้านจากชุมชนพรุลุ่มน้ำสายบุรี ผู้สื่อข่าวส่วนกลางและภูมิภาค หรือการประสานความร่วมมือกันอย่างน้อย 3 ภาคส่วน ได้แก่ รัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งพบว่า การร่วมมือกันอย่างหลักหลายนั้นยังไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน ซึ่งหากย้อนกลับไปในปีพ.ศ. 2538 พบร่วม สืบเนื่องจากโครงการศึกษาพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำสายบุรี¹⁴ ได้มีการระดมสมองจากหลายภาคส่วนของสังคม และทำให้ได้ข้อสรุปเป็นยุทธศาสตร์และแผนการจัดการ 6 ประการ คือ (1) ให้มีการศึกษาสำรวจและประเมินคุณค่าระบบพรุในเขตลุ่มน้ำทั้งหมด เพื่อสร้างความเข้าใจและนำสู่แผนการจัดการที่เหมาะสม โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม (2) ให้มีการทบทวนตรวจสอบโครงการทั้งหมดอย่างรอบคอบ โดยองค์กรกลางซึ่งอาจประกอบด้วยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย องค์กรชาวบ้าน สำนักงานสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม (3) กระจายอำนาจและสิทธิให้กับชุมชนในการจัดการพรุ และสนับสนุนสร้างองค์กรชาวบ้านในท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น (4) ให้ออกกฎหมายรองรับพรุเป็นป่าชุมชนเพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชนในพื้นที่สาธารณะ (5) นโยบายหรือแนวทางการพัฒนาระบบเกษตรกรรมภายในพื้นที่ควรเพิ่มความเป็นธรรมชาติ ความหลากหลาย การพึ่งพาตนเอง ความมั่นคงทางสังคมและระบบนิเวศ (6) ควรตั้งหน่วยงานหรือคณะกรรมการร่วมขึ้นมาดูแลจัดการพรุโดยเฉพาะ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ แต่ข้อสรุปดังกล่าวก็ยังไม่เห็นรูปธรรมในการจัดการ และไม่มีการติดตามประเมินผล อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมก็ทำให้เห็นแนวทางการทำงาน แนวทางการพัฒนาต่อไปในอนาคตว่า ทุกภาคส่วนจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

¹⁴ นุกูล รัตนดาภุล และคณะ, “พื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำสายบุรี: ปัญหาและทางรอด,” (เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา “ยุทธศาสตร์การจัดการป่าพรุในลุ่มน้ำสายบุรี”, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2538) น. 56-65.

3) ยุคการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2550)

ยุคการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นยุคสมัยที่ภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับการยอมรับมากขึ้น มีขบวนการภาคประชาชน เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ที่นักวิชาการพยายามแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้สำคัญในการใช้เพื่อดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันนโยบายการพัฒนาต่างๆ ก็ยังคงเกิดขึ้นท่ามกลางความคิดเห็นที่แตกต่าง และปรากฏว่าบ่อยมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งมือทิพลห้องถินเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ขบวนการภาคประชาชนไม่สามารถทำหน้าที่ปกป้องทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างปกติ โดยสามารถทำความเข้าใจผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โครงการชลประทานขนาดเล็ก โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรี โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยา การพัฒนาคลองไส้ไก่ การขุดลอกคูคลองการสร้างถนน การจัดการพื้นที่การเกษตร การจัดการป่า และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ได้ เช่น การค้าสัตว์ป่า ธุรกิจไม้วัตถุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1) โครงการชลประทานขนาดเล็ก

โครงการชลประทานขนาดเล็กหรือโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีได้ดำเนินการต่อเนื่องจากยุคการดื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปีพ.ศ. 2540-2550 ได้มีโครงการที่ดำเนินการเสร็จแล้ว จำนวน 77 โครงการ อยู่ในเขตจังหวัดnarathiwat 35 โครงการ ยะลา 14 โครงการ และจังหวัดปัตตานี 28 โครงการ ลักษณะของงานมีลักษณะเช่นเดียวกับยุคที่ผ่านมาคือ เป็นการทำฝาย การขุดลอกแหล่งน้ำ หนอง คลอง บึง การสร้างสะระบและอ่างเก็บน้ำ ระบบส่งน้ำ และคลองชลประทาน การทำคันกันน้ำ ทางระบายน้ำ คันดินป้องกันน้ำเค็ม เป็นต้น มีวัตถุประสงค์ในการจัดทำน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภค บริโภค การทำประปา อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว โดยแยกงานออกเป็นโครงการต่างๆ เช่น โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ โครงการตามพระราชดำริ โครงการศูนย์บริการการเกษตรเคลื่อนที่ โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองตามแนวชายแดน โครงการชลประทานขนาดเล็กหรือโครงการก่อสร้างแหล่งน้ำโดยบัวจุบัน ทางกรมชลประทานได้ร่ายโอนหนี้ที่ให้แก่อบต. แล้ว

ตารางที่ 36 จำนวนโครงการชลประทานขนาดเล็กที่ดำเนินการเสร็จแล้วในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีของจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ระหว่างปีพ.ศ. 2540-2550

จังหวัด	โครงการ					รวม
	พระราชดำริ	ขุดลอกหนองน้ำ / คลองธรรมชาติ	ศูนย์บริการเกษตรเคลื่อนที่	หมู่บ้านป้องกันตนเองตามแนวชายแดน	ชลประทานขนาดเล็ก/การก่อสร้างแหล่งน้ำ	
ปัตตานี	3	4	-	-	21	28
ยะลา	2	11	-	-	1	14
นราธิวาส	24	-	-	8	3	35
รวม	29	15	-	8	25	77

แหล่งข้อมูล : สำนักชลประทานที่ 17 กรมชลประทาน

3.2) โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรี

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่างและพรุบ้าเจาะ-ไม้แก่น หรือโครงการเขื่อนสายบุรีเดิม¹⁵ มีพื้นที่ดำเนินการครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส จำนวน 84 ตำบล ลักษณะการดำเนินงานเป็นโครงการประตูระบายน้ำและทดน้ำ ทำหน้าที่ทดน้ำเข้าสู่คลองส่งน้ำสายใหญ่ ฝั่งขวา เข้าสู่คลองซอยและคลองแยกซอยไปยังพื้นที่เพาะปลูก พร้อมอาคารประกอบ งบประมาณโดยรวมประมาณ 3,000 ล้านบาท โดยใช้ระยะเวลา ก่อสร้าง 8 ปี (พ.ศ. 2553 -2560) ที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านกะดุน ตำบลอ่า่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

สถานภาพในปัจจุบันนี้ได้ผ่านการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว เมื่อเมษายน พ.ศ. 2543 ซึ่งได้ออกแบบรายละเอียดเสร็จแล้วในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2536 และได้มีการจัดทำที่ดิน ปักหลักเขตและจ่ายเงินทดแทนแล้วเฉพาะหัวงานโครงการ โดยคาดหวังว่า จะเกิดประโยชน์หลายประการคือ สามารถส่งน้ำให้กับพื้นที่ชลประทานโครงการสายบุรีตอนล่าง 39,530 ไร่ และพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันโครงการพรุบ้าเจาะ-ไม้แก่น 20,000 ไร่ สามารถป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในเขตพื้นที่โครงการทั้งสอง สามารถป้องกันไฟไหม้พุ่นพื้นที่โครงการชลประทานพรุบ้าเจาะ-ไม้แก่น สามารถป้องกันการรุกร้ำด้วยน้ำเค็มในเขตพื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง และสามารถลดปัญหาดินเบรี้ยวและน้ำเบรี้ยวในพื้นที่โครงการทั้งสอง ตลอดทั้งเพิ่มผลผลิตจากการเลี้ยงปลา�้าจีดในเขตโครงการสายบุรี และการเลี้ยงปลาในกระชังของโครงการพรุบ้าเจาะ-ไม้แก่น โดยมีโครงการย่อย 2 โครงการ คือ

1) โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง ประกอบด้วย

- 1.1) ประตูระบายน้ำ คลล. ขนาดช่องบานระหว่าง 12.50×6.00 ม. จำนวน 8 ช่อง
- 1.2) ประตูระบายน้ำปากคลองส่งน้ำฝั่งขวา ขนาด 6.00×3.50 ม. จำนวน 1 ช่อง ส่งน้ำผ่านท่อระบายน้ำ ขนาด $2-2.85 \times 3.00$ ม. สามารถระบายน้ำได้ $13.00 \text{ ลบ.ม./วินาที}$
- 1.3) ทางระบายน้ำฉุกเฉิน ขนาดความยาวสันทางระบายน้ำลัน 650 ม. สามารถระบายน้ำได้ 400 ลบ.ม./วินาที
- 1.4) ท่านบดินปิดกันลำนำเดิม ชนิด Homogeneous type ความยาว 220 ม. สูง 17.00 ม.
- 1.5) ระบบส่งน้ำและระบายน้ำ สำหรับพื้นที่ชลประทาน $39,530$ ไร่ ประกอบด้วย คลองคาดคอนกรีต 25 สาย ความยาวรวมประมาณ 140.00 กม. คลองระบายน้ำ 13 สาย ความยาวรวมประมาณ 42 กม.
- 1.6) คันกันน้ำเค็ม จำนวน 7 สาย ความยาวรวม 1.50 กม.

¹⁵ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่างและพรุบ้าเจาะ-ไม้แก่น จ.ยะลา/ปัตตานี/นราธิวาส,”

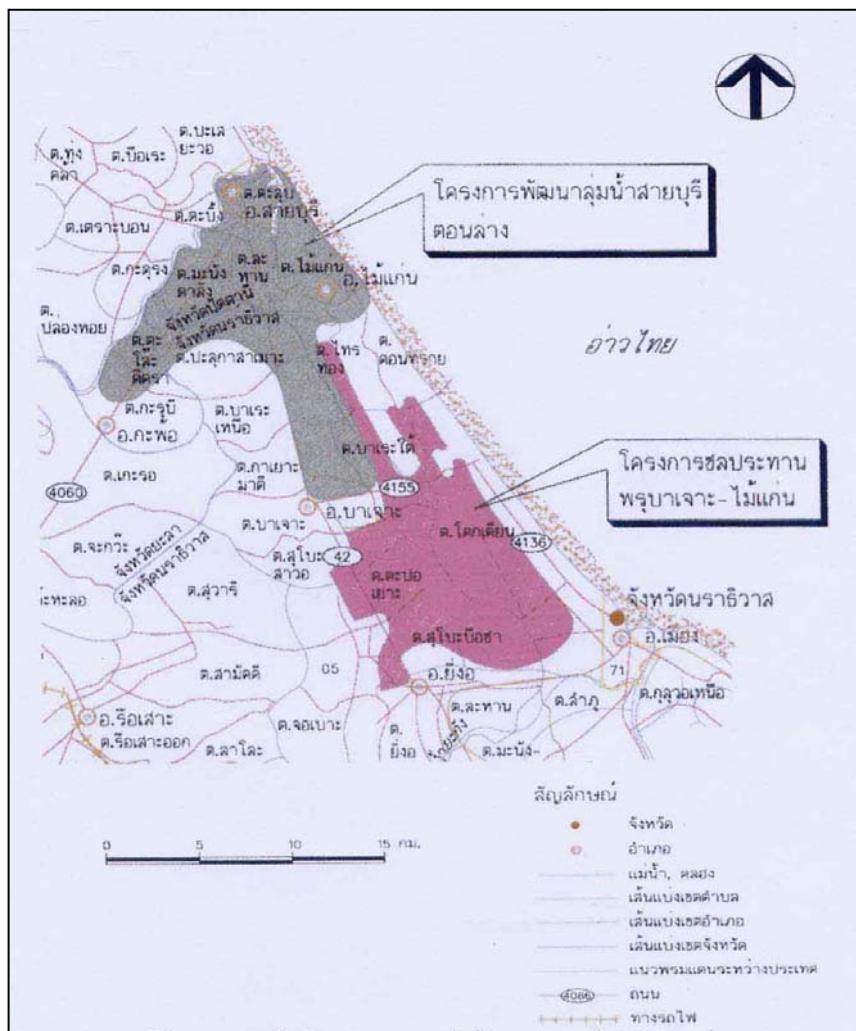
<http://kromchol.rid.go.th/lproject/con_project/preparation%20project/13saiburi/saiburi.html> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 8 ตุลาคม 2551)

2) โครงการพรubaเจา-ไม้แก่น มีองค์ประกอบดังนี้

2.1) ระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน ประมาณ 20,000 ไร่ ประกอบด้วย คลองส่งน้ำดัดคอกอนกรีตยาว 5 กิโลเมตร และปรับปรุงคลองเดิมเพื่อผันน้ำจากแม่น้ำยะกัง ยาว 4.40 กิโลเมตร

2.2) ระบบส่งน้ำและระบบระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมและไฟไหม้พุ ประกอบด้วย งานขุดลอกคลองระบายน้ำเดิม และขุดคลองใหม่สายที่ 4 ยาวประมาณ 13.30 กิโลเมตร

2.3) คลองระบายน้ำเบรี้ยวลงสู่ท่าเลป้องกันไม่ให้มีการระบายน้ำลงคลองสายบุรี ในช่วงฤดูฝน ยาวประมาณ 5.30 กิโลเมตร

ภาพที่ 65 โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง โครงการชลประทานพรubaเจา-ไม้แก่น

3.3) อ่างเก็บน้ำลำพะยา

กรมชลประทานได้มีโครงการอ่างเก็บน้ำลำพะยา (พ.ศ. 2546-2547)¹⁶ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่หลายประการ ได้แก่ มีน้ำช่วยชาวสวนชารนาได้ 8,100 ไร่, เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ, เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด, ช่วยบรรเทาอุทกภัยและภัยแล้ง

อย่างไรก็ตาม พบร่วมกับบ้านได้ยื่นหนังสือร้องเรียนคณะกรรมการสภานิติบัญญัติ เพื่อให้ตรวจสอบโครงการสร้างเขื่อนลำพะยา ที่จะส่งผลกระทบต่อสวนยางพารา สวนทุเรียน ลองกอง และไม่ยืนต้นที่เป็นมรดกของชาวบ้านหลายหมู่บ้านในตำบลลำพะยา จังหวัดยะลา ขณะที่คณะกรรมการสิทธิในทรัพยากรื้น ชัยผั่ง และแร่¹⁷ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีเขื่อนลำพะยาไว้

- 1) การดำเนินการดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิชุมชน เนื่องจากชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
- 2) การทำประชาริบัณฑุ์ของกรมชลประทาน บอกแต่เพียงประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างเขื่อน โดยไม่ชี้แจงผลกระทบและการสูญเสียที่ดิน
- 3) การดำเนินโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยา กรมชลประทานอ้างเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้เกิดความสับสนต่อประชาชนที่อยู่ในพื้นที่น้ำท่วม ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและคัดค้าน
- 4) ปัจจุบันสภาพการใช้ที่มีลักษณะการทำเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งอาศัยน้ำจากธรรมชาติก็เพียงพอ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มผลผลิต
- 5) สถานการณ์สามจังหวัดภาคใต้อยู่ในภาวะวิกฤต ดังนั้น กรมชลประทานไม่ควรเพิ่มความขัดแย้งใดๆ ยิ่งขึ้นอีก

3.4) คลองไส้ไก

คลองไส้ไกเป็นคลองระบายน้ำจากลำน้ำสายหลักไปในไร์นา ส่วนใหญ่สร้างด้วยคอนกรีตและสนับสนุนโดยหน่วยงานของรัฐ

ในอดีตพื้นที่ตำบลบ้านกลาง ตำบลท่าข้าม และตำบลอื่นๆ ในเขตอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ซึ่งอยู่กับระบบนิเวศพิธุและป่าสันติราษฎร เคยเป็นพื้นที่ที่ทำนาที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก พื้นที่ใช้ทำนาหน้าฝนและรับน้ำหลักที่นำตากองมาจากการเกษตรและภูเขาทำน้ำ พื้นที่ทำนาบริเวณนี้เคยมีพันธุ์ข้าวท้องถิ่นไม่ต่ำกว่า 17 สายพันธุ์ เช่น จอนุ่ง ซีอิ๊วบู นาโอะเมะโนะ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านใช้ปลูกตามความเหมาะสมของสภาพภูมิประเทศมาตั้งแต่โบราณ

¹⁶ “สิทธิชุมชน กรณีโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา,” คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550, น. 14. (อัดสำเนา).

¹⁷ “สิทธิชุมชน กรณีโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา,” คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550, น. 14. (อัดสำเนา)

และเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ตัวชี้วัดที่เป็นหลักฐานสำคัญคือเรือยาวที่ใช้แข่งขันตามประเพณีของทุกปีจะมีอยู่ทุกวัดและมีคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ แต่ในปัจจุบันเรือเหล่านี้ถูกเก็บไว้เป็นวัตถุโบราณไม่ได้ใช้อีกต่อไป เพราะงานประเพณีการแข่งเรือยาวระหว่างชุมชนต่างๆ สูญหายไปหลายสิบปีแล้ว สายน้ำลำธารที่เคยมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันมีน้ำ้อยลงและดื่นเขิน นาข้าวที่เคยให้ผลผลิตพอกินเหลือขายบัดนี้กลایเป็นนาร้างจำนวนมาก

ชาวบ้านหลายคนตั้งข้อสังเกตว่าสาเหตุหนึ่งในหลายสาเหตุมาจากการชลประทานที่เข้ามาระบุเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการน้ำภายในพื้นที่โดยชุมชนในท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมขาดการปรึกษาหารือกับชาวบ้านภายในพื้นที่ เมื่อเกิดผลกระทบตามมาชาวบ้านปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ระบบการจัดการน้ำใหม่ เช่นชาวบ้านไม่คุ้นเคยได้เข้าไปทำลายกลไกทางสังคมดังเดิมจนพังทลายและสูญเสียระบบการพึ่งพาตนเองไปโดยลิ้นเชิง

กรณีคลองไส้ไก่ที่บ้านทุ่ง ตำบลท่าข้าม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลาย ๆ ตัวอย่าง ชาวบ้านที่บ้านทุ่งเรียกร้องให้ชลประทานช่วยทำคลองไส้ไก่ส่งน้ำเข้าพื้นที่นา ทางชลประทานส่งเจ้าหน้าที่ลงมาทำให้ตามที่ชาวบ้านร้องขอแต่ไม่ได้มีการพุดคุยปรึกษาหารือกับชาวบ้าน หลังจากทำโครงการเสร็จถึงถูกทำลาย ปรากฏว่า�้ำท่วมขังนา ระบายออกไม่ทันเนื่องจากติดคันคลองไส้ไก่ ซ่องระบายน้ำเลิกเกินไปและมีจำนวนน้อย ชาวบ้านต้องระดมกันอกรามาชุดคันคลองไส้ไก่เพื่อเปิดช่องให้น้ำระบายออกไป ทั้งๆ ที่รู้ว่าผิดกฎหมาย ซึ่งเรื่องนี้ถ้าชลประทานได้เปิดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกันก่อนจะดำเนินการโดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำแผนมาตั้งแต่ต้นปัญหานี้ก็คงไม่เกิด

ภาพที่ 66 คลองไส้ไก่

3.5) การขุดลอกคุคลอง

นอกจากการจัดการน้ำที่หน่วยงานชลประทานเป็นผู้ดูแลจัดสรรเป็นหลักแล้ว ในช่วงเวลาของยุคนี้ก็พบว่า การจัดการน้ำหรือแก้ไขปัญหาโดยการขุดลอกคุคลองชุมชนติดต่อกันมีอยู่มาก ซึ่งประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง แต่ก็มีประชาชนอีกส่วนหนึ่งเห็นว่าไม่สอดคล้องกับความต้องการ และเกิดผลกระทบอย่างกว้างขวาง

ภาพที่ 67 การขุดลอกคุคลองลูตง ตำบลน้ำดำ อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

คลองลูตงเป็นคลองเล็กๆ มีต้นน้ำจากภูเขาพิเทนในตำบลพิเทน อำเภอทุ่งยางแดง ไหลผ่านตำบลปากกุและตำบลน้ำดำ ลงสู่ตำบลน้ำดำบริเวณวังลูบี๊บูตาในพรูน้ำดำ ตำบลน้ำดำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพรูลาน Crowley ในเขตอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

คลองลูตงไม่เคยขาดน้ำแม้ในฤดูแล้ง สายน้ำจะมีการขาดบ้างบางตอนของลำน้ำ คลองมีความลึกประมาณ 3-4 เมตร กว้าง แคบ สลับกันไป บางช่วงอาจกว้างถึง 30-40 เมตร บางช่วงแคบประมาณ 5-10 เมตร ยาวประมาณ 7 กิโลเมตร มีลักษณะคดเคี้ยว ริมคลองมีป่าและไม้ยืนต้นที่มีคุณประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น สาคู มะเดื่อ จิก หวัว ไฝ เป็นต้น นอกจากใช้น้ำในคลองเพื่อการเกษตร ทำไร่ ทำสวน ทำนา เลี้ยงสัตว์แล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังใช้เป็นแหล่งทำประมงน้ำจืด โดยชาวบ้านใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น งวย (เบ็ด) บูบู (ไซ) บูกะ (awan) ปาโก (yo) แท (yalot) เป็นต้น ปลาที่จับได้ในคลองเป็นปลาที่สามารถพบริ่มได้ในแม่น้ำสายบุรี และในพรูลาน Crowley ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ไม่นานมานี้เคยมีชาวบ้านจับปลาบีกได้หนักถึง 17 กิโลกรัม มีปลาหลายชนิดใช้คลองลูตงเป็นแหล่งวางไข่และหลบภัยตามฤดูกาล ชาวบ้านจาก

ตำบลพิเทน ตำบลปากู และตำบลนำ้ดា เมื่อถึงฤดูแล้งของทุกปีจะลงไปกวานหาปลา กันเป็นจำนวนมาก เฉพาะชาวบ้านจากบ้านนำ้ด้าเพียงบ้านเดียวมีมากกว่า 20 คนที่หาปลาในคลองลูง ตั้งในฤดูแล้ง ช่วงระยะเวลาประมาณ 1 เดือน/ปี เป็นประจำ ได้ปลาประมาณ 2-10 กิโลกรัม/คน/วัน

ประมาณปี พ.ศ. 2540 -2541 มีหน่วยราชการจากอำเภอทุ่งยางแดง โดยการประสานงานกับผู้นำห้องถินในหมู่บ้าน จัดทำโครงการชุดลอกคลองลูง เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วม ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้เนื่องจากเห็นว่าไม่ได้ประโยชน์ เพราะน้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ปกติของพื้นที่ แต่ที่น้ำท่วมผิดปกติเป็นเพราะสาเหตุอื่น เช่น การทำถนนสูง และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่ไม่เข้าใจธรรมชาติของสภาพพื้นที่ น้ำท่วมไม่ได้เกิดจากคลองลูง ชาวบ้านเล่าว่าการชุดลอกคลองตามแบบราชการจะใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ชุดลอกทำลายป่าต้นไม้ต่างๆ รวมทั้งต้นสาบูที่อยู่ริมคลอง รวมทั้งขอบที่นา ที่สวนก็เสียหาย นอกจากนั้น การชุดลอกคลอง ผู้รับเหมา ก็จะใช้เกนหักความสะดวกเป็นหลัก มักจะชุดให้ลึก ให้ตรง ให้เรียบ ให้เตียน เพื่อให้ได้ปริมาตรตามข้อตกลงในโครงการ ซึ่งทำให้ได้คลองที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ ผลที่กระทบตามมาคือสัตว์น้ำในคลองลดลง และมีหลายชนิดสูญหายไปเพรำตันไม่ที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งหลบภัย แหล่งผสมพันธุ์ วางไข่และเลี้ยงดูตัวอ่อนอยู่ทำลาย ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในลำดับต่อมา ชาวบ้านมีบทเรียนจากการในลักษณะนี้มาหลายครั้งแล้ว ต่างมีความเห็นร่วมกันว่าเป็นโครงการที่ไม่โปร่งใส ขาดการปรึกษาหารือกับชาวบ้านในห้องถิน มีนัก昼夜แฝงผลประโยชน์ ชาวบ้านนำ้ด้า และตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี จึงได้รวมตัวกันประท้วง ในที่สุดสามารถยุติโครงการนี้ได้สำเร็จ

3.6) การสร้างถนน

โครงการก่อสร้างถนน เป็นโครงการที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น การตัดถนนรอบพรู จนกลายเป็นคันดินปิดกั้นทางระบายน้ำ โดยเฉพาะถนนสายปัตตานี-สายบุรี ที่ได้สร้างผลกระทบอย่างกว้างขวาง

สำหรับที่บ้านโต๊ะกียะ ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ก็เดือนร้อนเพรำน้ำท่วมหมู่บ้านเหมือนกัน ชาวบ้านได้ช่วยกันออกมารื้อถอนถนน เพื่อเปิดทางให้น้ำไหลผ่านโดยสะดวก แก้ปัญหาน้ำท่วมหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อกันว่าน้ำท่วมเพรำกันปิดกั้นทางเดินของน้ำตามธรรมชาติ และมีช่องทางระบายน้ำไม่เพียงพอ

กรอบที่ 13

โครงการสร้างถนนสายปัตตานี-สายบุรี

สมัยก่อน ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง ในอดีต น้ำหลักท่ามเป็นประจำทุกปี ต่อมา กรมทางหลวงมีโครงการสร้างถนนลาดยาง สายปัตตานี-สายบุรี พอกลังฤดูน้ำหลัก น้ำป่าจาก ภูเขาพิเทนไหลปะลงมาท่วมบ้านเรือนชาวบ้านเดือดร้อนไปทั่ว

ชาวบ้านปากูปรึกษาหารือกัน และตัดสินใจส่งผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนไปเจรจาับกับกรมทางหลวง แขวงปัตตานี แต่ไม่ได้ผล เพราะเจ้าหน้าที่กรมทางหลวงมาสำรวจพบว่าไม่ได้ท่วม ถนน จึงไม่ใช่ความรับผิดชอบของกรมทางหลวง เมื่อพึงพาผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ ชาวบ้านก็ไปขอ ความช่วยเหลือจากทหารที่ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านปากะเพลลัต ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง ให้ไปช่วย เจรจาับกับกรมทางหลวงใหม่เพื่อหาหนทางแก้ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ แต่ก็ไม่ได้ผลเช่นเดียวกัน ชาวบ้านรอค่อยการแก้ปัญหามาหลายปี จนในที่สุดก็ได้ข้อสรุปว่า เมื่อไม่มีหน่วยงานของรัฐมา ช่วยเราก็ต้องช่วยตัวเอง โดยการลักษณะบุกถนนเพื่อเปิดทางระบายน้ำ กรมทางหลวงมาเห็นคิด ว่าถนนขาด เพราะน้ำท่วมก็ทำการซ้อมแซมใหม่เอาดินมาตามและลาดยางใหม่ทุกปี วิธีการนี้ก็ไม่ ได้ผลอีก

วันเกิดเหตุการณ์ฝนตกหนักตอนเช้า พอกลังช่วงบ่ายทำให้น้ำที่ไหลลงมาจากภูเขาริ เทนลงไปที่พรุลานควายผ่านบ้านปากู ไหลแรงมาก ชาวบ้านวิตกกังวลมากพากันไปดูน้ำที่ล้น ผ่านถนน ค่อยๆ กระแทกน้ำท่วมบ้านเรือนสูงประมาณ 2 เมตร มีชาวบ้าน 3 คนตัดสินใจขึ้น ชั้นสอง พลิกขุกถนนและขอบขุกถนนที่ลาดยางมะตอยซึ่งแข็งมากกล้ายเป็นร่องน้ำเล็ก ๆ ให้น้ำ ไหลผ่านสะดวก และในที่สุดน้ำก็จะไหลลงถนนเป็นช่องใหญ่ ปลัดอาวุโสสามชาวบ้านว่าเมื่อ ขุดแล้วจะทำอะไรต่อไป ชาวบ้านจึงร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมทางหลวง ได้ร่วมกันทำคำร้องเรียน และแผนขอสะพานขนาด 6 เมตร 1 สะพาน ผ่านนายวันนอร์ มะทา ซึ่งเป็นสมาชิกสภาพูแทน ราชภูรของพื้นที่ โดยเล่าเหตุการณ์และขอเท็จจริงให้ฟังจนเป็นที่เข้าใจ ปรากฏว่าโครงการได้รับ การอนุมัติอย่างรวดเร็วโดยใช้เวลาไม่ถึง 1 เดือน ชาวบ้านขอไปเพียง 1 สะพาน ขนาด 6 เมตร แต่ได้มีถึง 2 สะพาน ขนาด 9 เมตร ชาวบ้านยืนยันต้องการเพียงสะพานเดียวเท่านั้น อีก สะพานหนึ่งไม่จำเป็น เพราะน้ำไม่ได้ไหลผ่านจึงไม่ควรสร้างให้เปลืองงบประมาณของแผ่นดิน หลังจากสร้างสะพานเรียบร้อย ภารกิจเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่เกิดปัญหาน้ำท่วมหนัก และนานผิดปกติอีกเลย

3.7) การจัดการพื้นที่การเกษตร

การจัดการพื้นที่ใช้ประโยชน์ ได้แก่ พื้นที่พรุ พื้นที่นา พื้นที่กร้าง ซึ่งพบว่าในช่วงปี 2540-2550 ได้มีโครงการส่งเสริมด้านการเกษตรที่สำคัญ เพื่อสร้างอาชีพให้กับประชาชนด้วย การรื้อฟื้นหรือปรับปรุงพื้นที่กร้างว่างเปล่า

- การส่งเสริมปลูกป้าลมนำมัน

โครงการส่งเสริมปลูกป้าลมนำมันซึ่งรัฐบาลสนับสนุนเป็นวาระสำคัญแห่งชาติในการส่งเสริมให้นำมาผลิตเป็นแหล่งพลังงานทดแทน “ไบโอดีเซล” เพื่อลดภาระการนำเข้าพลังงานเชื้อเพลิงจากต่างประเทศ ดังนั้น กระทรวงพลังงานได้กำหนดเป้าหมายในการใช้ไบโอดีเซล ทดแทนนำมัน ดีเซล ในปี พ.ศ. 2555 วันละ 8.5 ล้านลิตร หรือ 3,100 ล้านลิตรต่อปี โดยมีการส่งเสริมให้ขยายพื้นที่ปลูกป้าลมตามแผนยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมป้าลมนำมันปีพ.ศ. 2549 – 2552 เพิ่มขึ้นเป็น 6 ล้านไร่ โดยเป็นพื้นที่ปลูกใหม่ 4 ล้านไร่¹⁸

สำหรับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และบริเวณลุ่มน้ำสายบุรี ก็พบว่าได้มีโครงการให้การสนับสนุนการปลูกพืชพลังงานป้าลมอย่างต่อเนื่อง เนื่างานที่นิคมสหกรณ์บากาเจาะ จังหวัดนราธิวาส (พ.ศ. 2547-2551)¹⁹ ก็มีการส่งเสริมการปลูกป้าลมนำมันในพื้นที่พรุบางส่วน ของ 13 ตำบล 4 อำเภอ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส ในท้องที่ตำบลโคกเคียน และตำบลลักษ์ อำเภอเมือง, ตำบลบากาเจาะ, ตำบลบาระใต้, ตำบลบาระเหนือ, ตำบลปะลุกาสามาเมะ และตำบลโนบะสาวอ อำเภอเมือง, ตำบลบากาเจาะ, ตำบลลิ่งอ, ตำบลลุโนบีอชา, ตำบลตะปะเยยะ และตำบลละหาร อำเภอเมือง และจังหวัดปัตตานี ในท้องที่ตำบลไทรทอง และตำบลลดอนทราย อำเภอไม้แก่น ที่ค้างจากโครงการเดิม โดยมีเป้าหมาย 35,000 ไร่ และมีเกษตรกรสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 1,750 ราย และจะส่งเสริมการปลูกในพื้นที่ใหม่เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ที่จะเข้ามาป้อนผลผลิตสู่นิคมสหกรณ์บากาเจาะซึ่งเป็นโรงงานขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดนราธิวาส สามารถรองรับการผลิตได้ถึง 45 พัน㎘/รายต่อชั่วโมง

ในปัจจุบันตามนโยบายของภาครัฐกำลังขยายพื้นที่ปลูกป้าลมนำมันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ต่อจากโครงการเดิมเพื่อให้ได้พื้นที่ 100,000 ไร่ ภายในปีพ.ศ. 2553 โดยใช้พื้นที่พรุ นารัง พื้นที่กร้างต่างๆ โดยดำเนินการสนับสนุนร่วมกัน หลายหน่วยงาน ได้แก่ นิคมสหกรณ์บากาเจาะ นิคมสหกรณ์ปีเหลือง และหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

¹⁸ กิพย์อักษร มันปาติ, “ป้าลมนำมันกับการหายไปของป้าพรุ,” กรุงเทพธุรกิจ (วันอังคารที่ 11 กรกฎาคม 2549)

¹⁹ กรมส่งเสริมสหกรณ์, “โครงการเพิ่มพื้นที่ปลูกป้าลมนำมันในเขตนิคมสหกรณ์,”

<<http://www.geocities.com/Plancpd/index1.htm>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 9 ตุลาคม 2551)

- การจัดการนาข้าว

การจัดการนาข้าวนั้น ปรากฏว่าได้มีโครงการส่งเสริมจำนวนมาก เช่น โครงการปรับปรุงและพื้นฟูนาร้างเพื่อปลูกข้าวปลอดสารพิช ข้าวอินทรีย์²⁰ ซึ่งศอ.บต. และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดเป้าหมายที่จะดำเนินการตามโครงการส่งเสริมอาชีพ ช่วยเหลือและยกระดับความเป็นอยู่ของพื้นท้องประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามศักยภาพและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ จำนวนทั้งสิ้น 29,195 ไร่ โดยอยู่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส 3,200 ไร่ จังหวัดยะลา 8,495 ไร่ และจังหวัดปัตตานี 17,500 ไร่ ใช้งบประมาณรวม 48,806,600 บาท โดยเป็นงบประมาณของ ศอ.บต. จำนวน 23,583,600 บาท และงบประมาณของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 25,223,000 บาท แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 8 โครงการย่อย คือ

1) โครงการปรับปรุงพื้นที่นาร้างเพื่อผลิตข้าวจังหวัดนราธิวาส พื้นที่เป้าหมาย 3,000 ไร่ งบประมาณ 10,300,000 บาท

2) โครงการจัดทำแปลงสาธิตการพื้นฟูนาร้างเพื่อปลูกข้าวกึ่งอินทรีย์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนราธิวาส พื้นที่เป้าหมาย 200 ไร่ งบประมาณ 2,000,000 บาท

3) โครงการพื้นฟูพื้นที่นาร้างเพื่อปลูกข้าว จังหวัดยะลา พื้นที่เป้าหมาย 2,000 ไร่ งบประมาณ 3,240,000 บาท

4) โครงการส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกรในพื้นที่นาร้าง จังหวัดยะลา พื้นที่เป้าหมาย 6,495 ไร่ งบประมาณ 2,400,000 บาท

5) โครงการพื้นฟูนาร้างเพื่อผลิตข้าวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดปัตตานี พื้นที่เป้าหมาย 5,000 ไร่ งบประมาณ 21,183,600 บาท

6) โครงการพื้นฟูนาร้างเป็นนาข้าวแบบยั่งยืน จังหวัดปัตตานี พื้นที่เป้าหมาย 10,000 ไร่ งบประมาณ 1,683,000 บาท

7) โครงการพัฒนาการผลิตข้าวปลอดสารพิชและข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดปัตตานี พื้นที่เป้าหมาย 2,000 ไร่ งบประมาณ 6,000,000 บาท

8) โครงการพื้นฟูนาร้างเพื่อผลิตข้าวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกร จังหวัดปัตตานี พื้นที่เป้าหมาย 500 ไร่ งบประมาณ 2,000,000 บาท

นอกจากนี้ ยังมีโครงการศึกษาแนวทางการพื้นฟูการทำนาในพื้นที่พรุปายอของชุมชน ตำบลลักษณ์ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี²¹ พื้นที่ 5 หมู่บ้านที่ติดกับพรุปายอ ได้แก่ หมู่ที่ 2

²⁰ อรจินดา บุรสมบูรณ์ (ผู้รายงาน), “ศอ.บต. เตรียมทุ่มงบฯ เกือบ 50 ล้านบาท พื้นฟูนาร้างในพื้นที่ จ.ชายแดนใต้,” สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์.

<http://thainews.prd.go.th/previewnews.php?tb=NEWS&m_newsid=255102290069> (เข้าถึงข้อมูล 8 ตุลาคม 2551)

²¹ “แนวทางการพื้นฟูการทำนาในพื้นที่พรุปายอของชุมชนตำบลลักษณ์ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี,” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท่องถิน,

บ้านกูเ华, หมู่ที่ 3 บ้านป้ายอิน, หมู่ที่ 4 บ้านกะดุน, หมู่ที่ 7 บ้านบีอแหนป่าแด และหมู่ที่ 8 บ้านป้ายนอก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับพรุ และการทำนาในพื้นที่พรุ เพื่อศึกษาข้อมูลการทำนาในพื้นที่พรุของชุมชนทั้งด้านกายภาพและภูมิปัญญา สาเหตุ/ผลกระทบที่เกิดขึ้น และสภาพความเปลี่ยนแปลงของป่าพรุจากอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาทางเลือกการฟื้นฟูการทำนาในพื้นที่พรุป้ายอของคนในตำบลกะดุน และเพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนในการรักษาฟื้นฟูพรุป้ายอ

3.8) การกำหนดเขตป่าอนุรักษ์

เขตป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำสายบุรีมีเนื้อที่ประมาณ 816,069 ไร่ หรือ ร้อยละ 40.74 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งมีการจัดการทรัพยากรป่าตามนโยบายของรัฐ ดังนี้

- อุทยานแห่งชาติ

มีอุทยานแห่งชาติเพียงแห่งเดียว คือ อุทยานแห่งชาตินูโอลี-สุไหงปาดี ประกาศเมื่อวันที่ 8 เดือนมิถุนายน พ.ศ.2542 มีเนื้อที่ประมาณ 213,125 ไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี 106,370 ไร่ หรือ ร้อยละ 5.31 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ อำเภอสะพ้อ จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ 8,607 ไร่²² อำเภอรามัน จังหวัดยะลา อำเภอนาเจาะ อำเภอเจาะไอร่อง อำเภอระแวง อำเภอรือเสาะ อำเภอเยี้ยง อำเภอสุไหงปาดี และอำเภอสุคิริน จังหวัดราชบุรี ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและเกิดความขัดแย้งอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นกรณีศึกษาการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่น่าศึกษาอีกกรณีหนึ่ง

<http://www.vijai.org/research/project_content.asp?projID=PDG46S0011> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 8 ตุลาคม 2551)

²² “รายงานพื้นที่ป่าไม้” ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัดปัตตานี <http://poc.pattani.go.th/report.php?report_id=114> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 21 ตุลาคม 2551)

กรอบที่ 14

การแก้ปัญหาความขัดแย้งอุทัยานทับที่เชิงบูรณาการ: กรณีเทือกเขานูโถ-สุไหงปาดี

หลังจากประกาศพระราชบัญญัติกำหนดบริเวณที่ดินป่าเทือกเขารือเสาะ ป่าเยือง ป่านาเจาะ ป่ากระนี ป่าจะกวะ ป่าบูนเก็ต้าว ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อำเภอนาเจาะ รือเสาะ ยังคง เจาะไอร้อง สุไหงปาดี และอำเภอสุคิริน จังหวัดราชบุรี อำเภอภพ้อ จังหวัดปัตตานี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ให้เป็น อุทัยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 เดือนมิถุนายน พ.ศ.2542 หรือที่พุดกันโดยทั่วไปว่า “อุทัยานแห่งชาตินูโถ-สุไหงปาดี” มีพื้นที่โดยประมาณ 96,216 ไร่ ซึ่งการประกาศพระราชบัญญัติเป็นการประกาศทับ ที่ดินทำกินชาวบ้าน ซึ่งได้มีการสำรวจการถือครองที่ดินของชาวบ้าน เมื่อปี 2547 (ตามโครงการ จัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้) ดังนี้

จังหวัด	ครัวเรือน	การถือครองที่ดิน			เฉลี่ยพื้นที่ถือ ครอง (ไร่/ครัวเรือน)
		ไร่	งาน	ตารางวา	
ปัตตานี	216	2,570	2	24	11.90
ยะลา	272	4,608	-	-	16.94
ราชบุรี	6,497	89,038	1	43	13.70
รวม	6,985	96,216	3	67	14.18

ปรากฏว่าจำนวนชาวบ้านผู้เดือดร้อนจากการประกาศเขตอุทัยานฯ จำนวน 6,985 ครัวเรือน ครอบคลุมพื้นที่ 96,216 ไร่ 3 งาน 67 ตารางวา มีลักษณะการใช้ประโยชน์คือ 1) การทำสวนผลไม้ ยางพารา ในพื้นที่อุทัยานแห่งชาตินูโถ-สุไหงปาดี มีหลักฐานภาพถ่ายดาวเทียมยืนยันได้ไม่น้อยกว่า 25 ปีขึ้นไป การที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่เหล่านี้มาอย่างยาวนาน แสดงถึงความอุดม สมบูรณ์ของพื้นที่และการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรที่มีความหลากหลาย เช่น การทำสวนดุจง เป็นต้น 2) การบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่ปลูกสวนผลไม้ สวยงามพารามีน้อย เพราะมีการใช้ประโยชน์เต็มพื้น ที่มานานแล้ว รวมทั้งสภาพภูมิประเทศทำให้ไม่สามารถขยายได้มากกว่านี้แล้ว 3) การทำสวนผลไม้ ผสมผสาน สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและสิ่งแวดล้อมได้ไม่น้อยกว่าการรักษาพันธุ์ไม้เดิม ของป่า

วิธีการแก้ปัญหาในอดีต

หลังจากการประกาศพระราชบัญญัติกำหนดเขตอุทัยาน เมื่อวันที่ 8 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2542 สมัยนายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรี มีการขยายเขตอุทัยานเพิ่มเติมครอบคลุมพื้นที่ป่า สงวนตามประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติเดิม ทำให้เกิดผลกระทบและสร้างความวิตกกังวลต่อประชาชน ที่ครอบครองพื้นที่ทำกินในพื้นที่ดังกล่าว ประชาชนในบริเวณเทือกเขานูโถ-สุไหงปาดี (โดยเฉพาะ อย่างยิ่งกลุ่มพิทักษ์เทือกเขานูโถ-สุไหงปาดีซึ่งตั้งกลุ่มมาตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2537) ร่วมกับเครือข่ายป่า ชุมชนภาคใต้และเครือข่ายชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรีที่ประสบปัญหาเดียวกัน ได้ร่วมประชุม ปรึกษาหารือกันหลายครั้งในพื้นที่ต่างๆ เช่น ที่อำเภอแวงแวงและยังงอ จังหวัดราชบุรี อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลผลกระทบในแต่ละพื้นที่ และในที่สุดทางเครือข่ายได้มีการ จัดทำหนังสือร้องเรียนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้พิสูจน์สิทธิ์โดยให้ชาวบ้านในพื้นที่มีส่วนร่วมด้วย

ประมาณปี พ.ศ. 2543 เจ้าหน้าที่ของอุทยานฯ ได้สั่งห้ามและตรวจจับชาวบ้านที่เข้าไปตัดต้นไม้ เช่น ยางพาราในสวนของชาวบ้านที่อยู่อุทยานฯ ประกาศเขตทับที่ ทำให้การสงเคราะห์สวนยางพารามีปัญหา ความขัดแย้งระหว่างอุทยานฯ และชาวบ้านเริ่มรุนแรงมากขึ้น

ปี พ.ศ.2543-44 สมัยนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด ที่ประกอบด้วยตัวแทนของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการและตัวแทนของชาวบ้าน มีการประชุมร่วมกันหลายครั้งเพื่อวางแผนสำรวจและจัดทำแนวเขต แต่ไม่มีการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทางราชการ ทำให้การดำเนินงานไม่มีความก้าวหน้า และในปี พ.ศ.2545 นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการเกษตรและสหกรณ์ การดำเนินงานของคณะกรรมการดังกล่าวก็ได้ยุติไปทบทวนและไม่มีการดำเนินการต่อ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอุทยานฯ กับชาวบ้านจึงยังไม่มีข้อยุติและคาดคะงำต่อมา หลังการเกิดสถานการณ์รุนแรงขึ้นในจังหวัด 3 ชายแดนภาคใต้ ทางคณะกรรมการอิสระเพื่อการสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ได้ร่วมประชุมกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ขัดแย้งเพื่อผ่อนคลายปัญหาดังกล่าว มีข้อเสนอถึงนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น (พ.ต.ก. ทักษิณ ชินวัตร) ทำให้เกิดมติคณะกรรมการรัฐมนตรี พ.ศ. 2548 ผ่อนผันให้ตัดไม้ยางพาราเก่าในสวนเดิม เพื่อทำสวนยางพาราสงเคราะห์ตามที่ต้องการได้ แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติยังมีปัญหาเนื่องจากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่กล้าปฏิบัติตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี เพราะขัดแย้งกับกฎหมายของประเทศไทย

ประมาณปี พ.ศ. 2548-49 นายดาวรัม ตีอราเม (เปาจิ) แกนนำของเครือข่ายฯ ได้นำเสนอปัญหาและประสานกับทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ พอช.) และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาอุทยานฯ ทับที่ ทางพอช.ได้เข้ามาช่วยพัฒนาโครงการเชิงบูรณาการ โดยมีการประสานงานและจัดตั้งภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำงานร่วมกับชาวบ้าน และช่วยสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน โดยถือเป็นโครงการนำร่องเพื่อเป็นต้นแบบของการแก้ปัญหาต่อไป มีการทำงานในรูปของคณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกอบต. สปก. จังหวัด ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจังหวัด ที่ดินอาเภอ อุทยานแห่งชาติบู朵-สุไหงปาดี หัวหน้าสำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด สภ.y. จังหวัด ป่าไม้เขตปัตตานี มีผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามแต่งตั้ง

วิธีการแก้ปัญหากรณีอุทยานทับที่ทำกินเทือกเขานูโถ

เกิดกระบวนการ 3 ประสาน (ภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่นและทีมไอที) ดังนี้

1. ทีมยุทธศาสตร์บู朵-สุไหงปาดี มีแกนนำผู้สูงอายุประมาณ 7 คน ทำหน้าที่วางแผนขับเคลื่อนงานที่เดินร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น โดยมีนายอำเภออาเภอเจ้า ปลัดอาวุโส สภาน้ำหมุบ้าน 75 คน จาก 15 หมู่บ้านฯ ละ 5 คน ร่วมเป็น “คณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินบู朵-สุไหงปาดี”

2. ทีมเทคนิคใช้ชื่อว่า “แก๊งเทวดา” ประมาณ 20 คน เรียนรู้กระบวนการทำแผนที่ทำมือขนาด 1:4,000 การลงสำรวจข้อมูลรายหมู่บ้าน การทำเว็บประชาคม การทำแผนที่ GIS โดยใช้โปรแกรม MAP WINDOWS และ ARCVIEW GIS และการทำแผนงานโครงการ

- ป่าไม้ถาวรตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี

ลุ่มน้ำสายบุรีมีป่าไม้ตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี ได้แก่ ป่าไม้แก่น อำเภอไม้แก่น จำนวน 4,934 ไร่ ป่าเทือกเขายีโถะ อำเภอเมือง, อำเภอทุ่งยางแดง จำนวน 5,685 ไร่, ป่าบูนเกี๊กง มาก ยอด จำนวน 656 ไร่, ป่ากระรูป อำเภอสะพ้อ จำนวน 3,200 ไร่

ตารางที่ 37 การประภาศเขตพื้นที่ป่าไม้ ในเขตลุ่มน้ำสายบุรี

ประเภทป่า	ชื่อป่าไม้	เนื้อที่ (ไร่)	ครอบคลุมท้องที่
อุทยานแห่งชาติ	อุทยานแห่งชาติดบุโถ-สุไหงปาดี	8,607	กะพ้อ
ป่าไม้ถาวรตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี	ป่าไม้แก่น	4,934	ไม้แก่น
	ป่าเทือกเขายีโถะ	5,685	เมือง, ทุ่งยางแดง
	ป่าบูนเกี๊กง	656	เมือง
	ป่ากระรูป	3,200	กะพ้อ
เขตราชอาณาจักรสัตว์ป่า	ป่าขາลา-บາลา	270,725	

แหล่งที่มา : สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มปฏิบัติการกิจในราชการบริหารส่วนภูมิภาค (ด้านป่าไม้) จังหวัดปัตตานี

- เขตราชอาณาจักรสัตว์ป่า

เขตราชอาณาจักรสัตว์ป่าขາลา-บາลา มีเนื้อที่ประมาณ 270,725 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่อยู่ในลุ่มน้ำสายบุรีประมาณ 94,283 ไร่ หรือร้อยละ 4.71 ของพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา

- วนอุทยาน

มีวนอุทยานปราสาทนา闷หมوم อยู่ทางตอนบนของพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ ตำบลพิเทน อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ 2,500 ไร่ หรือร้อยละ 0.12 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ

3.9) การค้าสัตว์ป่า

บริเวณพื้นที่ป่าดันน้ำเขตเทือกเขาสันกาลาคีรี อำเภอศรีสาร จังหวัดราชบูรณะ โดยเฉพาะป่าขາลา บາลา เป็นพื้นที่ที่ยังมีความหลากหลายทางชีวภาพ พืชพันธุ์และสัตว์ป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านที่ไอรูโจะ อำเภอศรีสาร เคยเห็นฝูงช้างป่ามากกว่า 10 เชือก ลงมาเหยียบยำพื้นที่ทำไร่และทำลายข้าว ชาวบ้านเคยจับกวางหลงป่าเข้ามาในหมู่บ้าน และมีนายพราณยิงเสือลายพาดกลอนที่เข้ามาขโมยกินวัวชาวบ้านเมื่อไม่นานมานี้ ทุกวันนี้ชาวบ้านเดือดร้อนมากกับหมูป่าที่เข้ามาทำลายพืชผลของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น

ชาวบ้านที่ตำบลศรีบวรพต อำเภอศรีสาร เล่าให้ฟังว่าที่ อำเภอศรีสาร มีการล่าสัตว์ป่ากันมาก มีพราณล่าสัตว์จากนิคมความกากหลงถูกผ่าตัดคอ 2 ศพ ขณะล่าสัตว์ในป่า แต่พราณล่าสัตว์ก็ยังไม่กล้า มีการล่าสัตว์กันเป็นปกติเนื่องจากมีแรงจูงใจสูง มีสัตว์ป่าหลายชนิดที่ถูกกล่า

เช่น ลิน กระจะ หมูป่า กวาง เม่น ลิง นก ตะ瓜ด แบ้ เป็นต้น สัตว์ที่ปราบล่าสัตว์นิยมล่ากันมาก คือ ลิน เพราะล่าง่าย ได้ราคาสูงมาก ขายส่งตลาดศรีสาราราคาประมาณ 1,000 – 2,000 บาท/ กิโลกรัม โดยมีคนกลางมารับซื้อส่งต่อตลาดกรุงเทพฯ ชาวบ้านที่นิคมควรกาหลงประกอบอาชีพเป็นปราบล่าสัตว์กันเป็นจำนวนมาก เพราะได้เงินดี มีการรวมกันล่าสัตว์เป็นกลุ่มๆ โดยมีสุนัขล่าสัตว์ที่รับการฝึกฝนมาอย่างดีเป็นผู้ช่วย สุนัขล่าสัตว์ที่มีคุณภาพราคาซื้อขายกันตัวละตั้งแต่ 30,000-100,000 บาท แต่ก็คุ้มค่า เพราะการล่าสัตว์แต่ละครั้งจะมีรายได้ให้เจ้าของตาก rá ๆ 50,000-60,000 บาท/ครั้ง ปราบผู้ล่าสัตว์รู้ว่าการล่าสัตว์ผิดกฎหมาย มีเจ้าหน้าที่ออกตรวจจับแต่นักล่ารู้ทางหนีที่ໄล และชำนาญป่าดีกว่าจึงยอมกล้าเสี่ยงเพราหลายได้สูงเป็นแรงจูงใจ

ภาพที่ 68 สัตว์ป่าที่ถูกลักลอบล่าเพื่อการค้า

3.10) ธุรกิจไม้วัด合法

ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีกิล่าวว่า ทุกวันนี้เยาวชนในท้องถิ่นไม่รู้จักดันหว้า ตันพลา ตันกำเข้า ตันสะท้อน ตันมะเดื่อ และตันไม้ท้องถิ่นอื่นๆ อีกแล้ว เพราะว่าตันไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่ จะอยู่ในพื้นที่สาธารณะซึ่งเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยคุกคามและไม่มีอำนาจจากกฎหมายที่เข้มแข็งช่วยคุ้มครอง หรือแม้ว่าตันไม้เหล่านี้จะอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีเจ้าของก็ใช่ว่าจะปลอดภัย เพราะพืชท้องถิ่นเหล่านี้แม้มีคุณค่าทางสังคมและนิเวศ แต่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจน้อย คนส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญมากนัก

เมื่อก่อนธุรกิจไม้วัดหลาเป็นธุรกิจไม้ยังพาราเป็นหลัก แต่ปัจจุบันความต้องการเพื่อทำเป็นเชื้อเพลิง ทำเฟอร์นิเจอร์และวัตถุประสงค์อื่นๆ มีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ลำพังไม้ยังพาราอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ ธุรกิจไม้วัดหลาจึงขยายความต้องการไปสู่ไม้ชนิดอื่นๆ ในท้องถิ่นแบบไม่เลือกและนับวันจะรุนแรงมากขึ้น จากการพุดคุยกับชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจไม้วัดหลา ที่บ้านแล้ว ware ตำบลตะโละแมะนา อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี พบร่องรอยการตัดไม้ในป่า กระเบนตอนเดียว จะต้องตัดต้นไม้ขนาดใหญ่ประมาณ 3-4 ต้น แต่ถ้าต้นเท่าเสาไฟฟ้าขนาดเล็กต้องตัดต้นไม้ประมาณ 8-10 ต้น ราคาก็ขายต้นไม้จะขึ้นอยู่กับขนาดและการตกลงกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (เจ้าของสวน) ราคาประมาณ 500-700 บาท/ต้น ส่วนราคาขายส่งหน้าโรงงานจะแตกต่างกันขึ้นกับชนิดของไม้ เช่น ไม้ยังพารา ราคากิโลกรัมละ 1.30 บาท ส่วนไม้ชนิดอื่นๆ ราคา 50-70 สถานท์/กิโลกรัม

ภาพที่ 69 ธุรกิจไม้วัดหลา

แม้ว่าธุรกิจไม้วัดหลาจะสร้างงาน สร้างอาชีพในท้องถิ่นได้ส่วนหนึ่ง แต่หากมีการขยายตัวมากเกินไป ไม่มีการควบคุมและการจัดการที่เหมาะสมก็จะเกิดผลกระทบด้านลบกับท้องถิ่นอย่างแน่นอน

สรุป

กล่าวโดยสรุป การศึกษาข้อมูลสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรลุ่มน้ำสายบุรี และการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำสายบุรี ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่า ในกระบวนการจัดการลุ่มน้ำสายบุรีนั้นได้มีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องหลายฝ่าย ส่วนมากแล้วแต่ละฝ่ายยังทำงานแบบแยกส่วน และมองปัญหาแบบเชิงเดียว จึงยังมองไม่เห็นการทำงานอย่างบูรณาการ แม้แต่ละฝ่ายมักกล่าวถึงการบูรณาการการทำงานของตนก็ตาม ได้แก่ ภาครัฐ เช่น ทหาร ตำรวจ มหาดไทย ศอ.บต. กิหันมาเนนงานพัฒนา หน่วยงานอื่นๆ เช่น เกษตร การศึกษา สาธารณสุข ก็ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในฐานะพลเมืองของชาติ แต่ก็ยังขาดการทำงานที่เข้าใจกันถึง แล้วพัฒนา อย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดเสียงสะท้อนไม่เห็นด้วยจากประชาชนในฐานะพลเมืองของชาติอยู่เสมอ

สำหรับภาคประชาชน เช่น เครือข่ายองค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี เครือข่ายพุฒาคน แอลกี้ และอีกหลาย ๆ กลุ่มเครือข่ายที่ทำงานอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ทำงานอย่างอิสระ บางกรณีมีการตอบโต้ขัดแย้งอย่างชัดเจนกับรัฐ เพื่อแสดงจุดยืนถึงความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องในฐานะผู้ได้รับผลกระทบ และเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นสัญลักษณ์ คู่ตรงข้ามกับฝ่ายก่อความไม่สงบ ซึ่งเป็นลักษณะการต่อสู้ของภาคประชาชนที่ต้องรักษาความปลอดภัยให้แก่ตนเองด้วยการแสดงอิสรภาพจากความเป็นฝ่ายรัฐ ขณะเดียวกัน พบว่าภาคประชาชนมักทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่เป็นตัวผลักดันสำคัญในการสร้างกลไกการทำงานภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรุนแรง ก็ทำให้การเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ยากลำบาก บางประภากลางมีองค์ความรู้ ความเข้าใจที่กลุ่มเครือและขาดพลังในการอธิบาย จึงเป็นงานหนักที่ต้องทำงานต่อไป ขณะเดียวกันภาคประชาชนสังคม หรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างก็หาดหัวน้ำที่จะทำงานเชิงลึกและต่อเนื่อง จึงยังมองไม่เห็นภาพการพัฒนาที่ชัดเจนมากนัก เพราะมีขอบเขตจำกัดเฉพาะพื้นที่ที่มีน้ำใจในความปลอดภัยเท่านั้น

ในด้านผู้นำซึ่งเป็นกลไกและเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้ง ได้แก่ อบจ. กำนัน เทศบาล อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ก็มีความคลุมเครือว่า จะอยู่ฝ่ายประชาชนด้วยหรือไม่ เพราะบ่อยครั้งได้สร้างความขัดแย้งขึ้นภายใต้ห้องน้ำของตนในฐานะผู้สมรู้ร่วมคิดอันเชื่อมโยงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆ

นอกจากนี้ ภาคสื่อมวลชนก็ยังมีส่วนในการกระจายข้อมูลข่าวสารซึ่งบางครั้งไม่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆให้เข้าใจทั่วถึงกันได้ และได้ส่งผลเชิงจิตวิทยาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเกิดภาพความรุนแรง น่าหวาดกลัว เกิดคอมิคติอย่างกว้างขวาง ก็ยิ่งซ้ำเติมสถานการณ์ให้เลวร้ายมากขึ้นโดยเฉพาะในเชิงจิตวิทยาที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างมิอาจประเมินค่าความสูญเสียได้

บทที่ 5

ทัศนคติของประชาชนลุ่มน้ำสายบุรี

ในส่วนของทัศนคติที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการแบบสอบถามและการสนทนากลุ่มกับชาวบ้านในแต่ละภูมิภาค ที่สะท้อนให้เห็นระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา 2 ส่วน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นปัญหา และทัศนคติของประชาชนต่อแนวโน้มการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ

5.1 ความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นปัญหา

ทัศนคติเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของประชาชนมีประเด็นที่ทำการสอบถาม 3 เรื่อง ได้แก่ ความยากจน นำท่วม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาได้จากการรวมคำตอบของคำถามปลายเปิดและปลายปิด ในส่วนที่เป็นคำถามปลายเปิด จะนำคำตอบมาจัดกลุ่ม และคำนวณร้อยละของกลุ่มคำตอบทั้งหมด ร้อยละจึงเป็นของจำนวนคำตอบ มีใช้ร้อยละของผู้ตอบคำถาม ซึ่งทำให้สังเกตได้ว่า จำนวนคำตอบส่วนมากจะมีปริมาณมากกว่าผู้ตอบคำถาม เมื่อจากผู้ตอบคนหนึ่ง จึงจะมองเรื่องราวต่างๆ หลายลักษณะ จึงมักจะตอบคำถามนั้นๆ ในหลายกลุ่มคำตอบ ยิ่งมีจำนวนคำตอบมากก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่า ประชารัตตัวอย่างมีการมองประเด็นปัญหาที่หลากหลายอันเนื่องมาจากลักษณะปัญหาที่ซับซ้อนเชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆ มากมายจนไม่อาจสรุปความเห็นจากปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดได้ทำให้คำตอบของผู้คนสามารถจัดกลุ่มคำตอบออกได้หลายกลุ่ม ดังจักษณาราชินัยฯ ต่อไปนี้

1) ความยากจน

ความยากจน เป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่มักนำมาเป็นเหตุผลของงานพัฒนาทั่วโลก เพื่อสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ ที่จะแก้ไขความยากจน ขณะเดียวกันก็มีประเด็นความอยู่เย็นอยู่ ความยากจนนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร ความรู้สึกของกลุ่มคนที่ถูกกล่าวถึงว่าจนนั้น แท้ที่จริงแล้วพวกเขามีความรู้สึกและเข้าใจเรื่องราวเหล่านี้อย่างไร คำอธิบายต่อไปนี้จะทำให้เข้าใจได้ในเบื้องต้นว่า ประชารัตตัวอย่างในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความยากจนอย่างไรบ้าง

1.1) คำอธิบายเรื่องความยากจน

ความเข้าใจเกี่ยวกับความยากจนของประชารัตตัวอย่างมีอย่างหลากหลาย แต่เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสามภูมิภาค โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 19 กลุ่มคำตอบ ภูมิภาคตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 454 คน มีคำตอบ 611 คำตอบ ภูมิภาคตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 584 คน มีคำตอบ 805 คำตอบ ภูมิภาคตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 284 คน มีคำตอบ 394 คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ประชารัตตัวอย่างมี

คำอธิบายเรื่องความยากจนอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหลายประการ จึงทำให้จำนวนคำตอบมีมากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

คำอธิบายเรื่องความยากจนของประชากรตัวอย่างส่วนมาก ร้อยละ 16.89-26.65 เข้าใจว่า ความยากจนหมายถึง การไม่มีงานทำ การมีงานทำแต่ไม่มั่นคง การมีรายได้น้อย การหาเช้ากินค่ำ การมีปัญหาเกี่ยวกับการเงิน และความไม่เพียงพอ กับความต้องการ ส่วนอันดับรองลงมา เป็นคำอธิบายว่า ความยากจน คือ ความไม่ขยาย ไม่ประหยัด ไร้ความคิด คิดเป็นร้อยละ 3.30-7.69 ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีมิติในเรื่องความจนที่สัมพันธ์กับฐานทรัพยากรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและอาชีพ ทั้งนี้แสดงให้เห็นได้ว่า กระแสการพัฒนาที่มุ่งเศรษฐกิจเป็นหลัก อาจทำให้คนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับฐานทรัพยากรเห็นความสำคัญของเงินเป็นประการแรกของการดำเนินชีวิต เพราะต้องซื้อของกินของใช้ทุกอย่าง เมื่อขาดเงินหรือมีเงินรายได้ไม่พอซื้อสิ่งของที่จำเป็นแก่การครองชีพจึงเป็นความยากจน ส่วนคนที่ทำมาหากินอยู่กับฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์ มีอยู่มีกิน มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวได้ แม้จะไม่มีเงินเดือนหรือรายได้เป็นเงินประจำ แต่ก็ไม่ได้คิดว่าเป็นคนจน

ตารางที่ 38 คำอธิบายความยากจน

	กลุ่มคำตอบ	ทัศนคติ (ร้อยละ)		
		ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
1.	ไม่มีงานทำ งานไม่มั่นคง	22.59	19.50	17.51
2.	มีปัญหาเกี่ยวกับการเงิน	21.12	22.73	20.56
3.	รายได้น้อย หาเช้ากินค่ำ	18.66	18.88	26.65
4.	ไม่เพียงพอ กับความต้องการ	12.93	16.89	20.05
5.	ไม่ขยาย ไม่ประหยัด ไร้ความคิด	7.69	7.08	3.30
6.	ขาดความรู้	2.95	3.48	0.51
7.	ไม่มีทุกสิ่งทุกอย่าง	2.95	2.11	2.03
8.	สนใจราคางoods ผลผลิตราคาต่ำ	2.78	0.87	1.52
9.	ลำบาก กลุ้มใจ	2.13	2.11	3.81
10.	ครอบครัวมีบุตรมาก	2.13	2.11	0.76
11.	ขาดโอกาส	1.31	0.87	1.52
12.	ไม่สามารถมีการศึกษาที่ดี	0.98	0.99	0.51
13.	ปัญหาสังคม	0.49	0.25	0.51
14.	เล่นการพนัน อบายมุข	0.33	0.25	0.25
15.	พอกินพอดี	0.82	0.62	0.00
16.	ไม่มีน้ำใจ	0.16	0.25	0.00

	กลุ่มคำตอบ	ทัศนคติ (ร้อยละ)		
		ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
17.	ไม่ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง	0.00	0.75	0.00
18.	บททดสอบของมนุษย์	0.00	0.00	0.51
19.	เป็นไปตามหลักศาสนา	0.00	0.25	0.00
	รวม	100.00	100.00	100.00

นอกจากนี้ ประชากรตัวอย่างยังมีคำอธิบายเกี่ยวกับความยากจนอีกหลายลักษณะอย่างแตกต่างกัน คิดเป็นร้อยละ 0.00-3.48 โดยส่วนมากเห็นว่า ความยากจน คือ การขาดความรู้ ไม่มีทุกสิ่งทุกอย่าง สินค้าราคาแพง ผลผลิตตกต่ำ ลำบาก กลุ่มใจ ครอบครัวมีบุตรมาก นอกนั้น เป็นเรื่องของการขาดโอกาส ไม่สามารถมีการศึกษาที่ดี ปัญหาสังคม เล่นการพนัน อบายมุข พอกินพอยใช้ ไม่มีน้ำใจ ไม่ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง เป็นบททดสอบของมนุษย์ และ เป็นไปตามหลักศาสนา

2.2) จนหรือไม่จน

สำหรับความเข้าใจเรื่องจนหรือไม่จนนั้น ประชากรตัวอย่างตอบได้อย่างตรงไปตรงมา จึงทำให้จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามเท่ากับจำนวนคำตอบที่ได้ ซึ่งภูมินิเวศตอนบนมีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 452 คน ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 577 คน ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 287 คน โดยแบ่งคำตอบได้ 3 กลุ่มคำตอบ คือ จน ไม่จน และปานกลาง โดยทั้งสามภูมินิเวศเห็นว่า ฐานะของครอบครัวอยู่ในระดับที่ไม่จน คิดเป็นร้อยละ 36.25 ฐานะปานกลาง ร้อยละ 33.72 และรู้สึกว่าจน ร้อยละ 28.90 แต่น่าสังเกตว่า เนพาะภูมินิเวศตอนล่าง ประชากรตัวอย่างรู้สึกว่าครอบครัวของตนเองจนและปานกลาง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ตรงกันข้ามกับภูมินิเวศตอนบนและตอนกลางที่เห็นว่าครอบครัวของตนไม่จนและปานกลาง

ตารางที่ 39 ในปัจจุบัน ท่านจนหรือไม่ เพื่ออะไร

กลุ่มคำตอบ	ทัศนคติ (ร้อยละ)			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งลุ่มน้ำ
ไม่จน	37.39	44.89	26.48	36.25
ฐานะปานกลาง	35.62	27.21	38.32	33.72
จน	25.00	26.86	34.84	28.90
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ความรู้สึกที่ไม่จนนั้น ประชารตัวอย่างมีคำอธิบายที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

- 1) แต่ละบ้านมีครบถ้วนอย่าง เช่น โทรทัศน์ ดูเย็น โทรศัพท์ และที่สำคัญคือ อย่างน้อย มีจักรยานยนต์ อย่างน้อย 1 คันขึ้นไป
- 2) ความยากจนในความคิดเป็นสภาพที่ไม่มีจะกิน คือ หาเช้ากินค่ำ
- 3) เพราะว่าพยายามทำงานให้ได้เงินได้ใช้จ่ายครบทั่ว เมื่อตัวเราสามารถปลดภัยจาก โรคภัยไข้เจ็บ เรายังคงทำงาน และรู้ว่าในแต่ละวันใช้จ่ายหมดไปเท่าไร สามารถควบคุม ค่าใช้จ่ายได้ ไม่ใช้จ่ายเกินความสามารถของตนเอง ไม่เป็นหนี้
- 4) ที่อยู่ไม่ได้เช่า มีที่ดินทำกิน และไม่ได้ติดหนี้ ยังได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เพราะใช้อย่างพอเพียง แบบเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) มีคนที่จนกว่าเราย้ายเท่า เรายังสามารถดูแลเงินเลี้ยงชีพได้
- 6) มีเงินเก็บและสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ดี
- 7) ทุกอย่างมีวิธีแก้ไขและยังอยู่รอดมาจนถึงทุกวันนี้
- 8) ไม่จน แต่ไม่ถึงกับราย พอมีพอใช้
- 9) พอมีพอกิน มีรถใช้ ส่งลูกเรียนได้ แต่ไม่ได้รวย
- 10) หากดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลามจะไม่มีคนจน เพราะคนจนจะได้รับการ ช่วยเหลือจากการบริจาคทานตามหลักศาสนาอิสลาม
- 11) มีมีมีเท้ามีมั้นสมองครบถ้วน ทำงานได้ ใช้ความคิด ความขยัน ขัดความจน
- 12) อยู่ในชนบทปลูกข้าวกินเอง ปลูกผัก มีสวนมะพร้าว มีสวนผลไม้ ใช้จ่ายไม่มาก

ความรู้สึกว่าตนเองมีฐานะปานกลางนั้นก็มีลักษณะคำอธิบายที่คล้ายคลึงกันดังนี้

- 1) ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง
- 2) พอมีกินมีใช้ ไม่มีเงินมากพอที่จะซื้อของราคาแพง
- 3) ฐานะปานกลาง ไม่จนไม่รวย เพราะมีที่อยู่เป็นของตัวเอง มีงานทำ มีสวนยาง
- 4) พอยู่พอกิน เหลือเก็บไว้เพื่อเวลาเจ็บป่วย มีที่ทำงาน สวนยาง ทำนา ก็อยู่ได้
- 5) พอมีพอกิน เพราะมีอาชีพค้าขาย แต่ไม่รวย เพราะยังมีหนี้และเงินไว้ลงทุน
- 6) ดำรงชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง
- 7) พอกินพอใช้ เนื่องจากลูกได้ทำงานเป็นของตัวเองหมดแล้ว

สำหรับความรู้สึกว่าตน ประชารตัวอย่างมีคำอธิบายที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

- 1) รายได้น้อย มืออาชีพไม่มั่นคง ต้องทำงานทุกวัน ถ้าวันไหนหยุดงานก็ไม่มีกิน
- 2) ค่าครองชีพสูง รายจ่ายมากกว่ารายรับ ข้าวของแพงไปหมด เงินไม่เหลือเก็บ
- 3) ไม่สามารถใช้ของฟุ่มเฟือย สิ่งที่ต้องการจะได้ ยังไม่ได้ดังหวัง
- 4) ขาดปัจจัยสี่ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก ที่อยู่อาศัย

- 5) ต้องทำงานทุกวันเพื่อจะให้เพียงพอ กับค่าใช้จ่ายและส่งเสียลูกเรียน ไม่สามารถหยุดพักผ่อนได้
- 6) จน เพาะลูก 3 คน กำลังเรียนหนังสือ
- 7) จน เพาะอยู่กับน้ำลายคน และพิการ 3 คน ทำงานไม่ได้
- 8) หาเช้ากินค่ำ อดบ้าง ลูกหยุดเรียนบ้าง เพราะไม่มีเงินส่งเรียน
- 9) ไม่มีเรือประมง ต้องออกเรือของเล้าแก่ พอดีปلامาต้องแบ่งกับเล้าแก่
- 10) ไม่มีทรัพย์สิน และมีหนี้สิน

จากคำอธิบายเกี่ยวกับฐานะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ประชากรตัวอย่างมีความรู้สึกว่าตนเองไม่จน-ปานกลาง เนื่องจากมีกินมีใช้ แม้บางรายมีหนี้สินแต่ก็อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ ขณะที่ผู้ที่รู้สึกว่าตนเองจน-ปานกลาง ให้เหตุผลว่า เพราะมีกินมีใช้ไม่เพียงพอ มีอาชีพไม่มั่นคง ทำให้มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความยากจนน่าที่จะทำการศึกษาข้อมูล เชิงลึกต่อไปว่า เพราะเหตุใดภูมินิเวศตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาทางธุรกิจการค้ามากกว่าพื้นที่อื่นจึงรู้สึกว่าตนเองจน-ปานกลาง หากกว่าภูมินิเวศตอนบนและตอนกลางที่เห็นว่า ไม่จน-ปานกลาง

2.3) การจัดการความยากจน

การจัดการความยากจนของประชากรตัวอย่างมีวิธีการอย่างหลากหลาย แต่เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสามภูมินิเวศ โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 14 กลุ่มคำตอบ ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 453 คน มีคำตอบ 780 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 572 คน มีคำตอบ 997 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 278 คน มีคำตอบ 405 คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ประชากรตัวอย่างมีวิธีการจัดการความยากจนอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหลายประการ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีวิธีจัดการความยากจนหลายวิธีต่อประชากรตัวอย่างหนึ่งคน จึงทำให้จำนวนคำตอบมีมากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

การจัดการความยากจนของประชากรตัวอย่างส่วนมากอยู่ระหว่างร้อยละ 3.91-34.81 ที่จัดการความยากจนด้วยการขยันทำงาน ความประหดด อยู่อย่างพอเพียง ทำอาชีพเสริม ส่วนวิธีการอื่นๆมีเป็นส่วนน้อย เช่น การเก็บออม ไม่เลือกงาน และลดค่าใช้จ่าย ส่วนวิธีการอื่นๆนั้น คิดเป็นร้อยละ 0.00-2.22 ได้แก่ การวางแผน ไม่ทำอะไร ขอความช่วยเหลือจากรัฐ ภูมินิเวศทำงานต่างถิ่น และขอพรจากพระเจ้า

ตารางที่ 40 การจัดการความยากจน

ที่	กลุ่มคำตอบ	ร้อยละ			
		ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งกลุ่มนี้
1.	ขยันทำงาน	28.08	29.69	34.81	30.86
2.	ประหยัด	22.56	20.96	20.74	21.42
3.	อยู่อย่างพอเพียง	16.15	14.14	9.63	13.31
4.	ทำอาชีพเสริม	9.87	11.03	13.83	11.58
5.	เก็บออม	9.74	6.72	5.43	7.30
6.	ไม่เลือกงาน	5.00	7.42	3.70	5.37
7.	ลดค่าใช้จ่าย	4.23	3.91	3.70	3.95
8.	วางแผน	1.28	1.50	2.22	1.67
9.	ขอความช่วยเหลือจากรัฐ	2.05	1.40	0.99	1.48
10.	ไม่ทำอะไร	0.26	0.30	2.22	0.93
11.	ขอพรจากพระเจ้า	0.64	1.10	0.00	0.58
12.	กู้เงิน	0.00	0.10	0.49	0.20
13.	ทำงานต่างถิ่น	0.00	0.60	0.00	0.20
	รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

อย่างไรก็ตาม การขยันทำงานและประหยัด จัดเป็นวิธีการจัดการความยากจนที่ทุกภูมิ
นิเวศให้ความสำคัญมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.56-34.81 หรือโดยเฉลี่ยร้อยละ 30.86 ส่วนการ
อยู่อย่างพอเพียง และทำอาชีพเสริมนั้น ภูมินิเวศตอนบนและตอนกลาง ให้ความสำคัญอันดับ
รองลงมา คิดเป็นร้อยละ 9.87-16.15 ขณะที่ภูมินิเวศตอนล่างให้ความสำคัญกับการทำอาชีพ
เสริมเป็นอันดับรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 13.83 แต่ให้ความสำคัญกับการอยู่อย่างพอเพียงเป็น
อันดับที่สาม คิดเป็นร้อยละ 9.63 ส่วนการจัดการความยากจนด้วยวิธีการอื่นๆมีการให้
ความสำคัญในทิศทางเดียวกัน ซึ่งทำให้เป็นที่น่าสนใจว่า ภูมินิเวศตอนล่างมักมีทิศทาง
แตกต่างจากภูมินิเวศตอนบนและตอนกลางในการให้ความสำคัญกับปัจจัยแรงๆในบางประการ
อยู่เสมอ ซึ่งน่าจะทำการศึกษาต่อไปว่าเป็นพระเหตุใด

2) นำท่วม

นำท่วมจัดเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี โดยเฉพาะ
พื้นที่ตอนกลางที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ตอนล่าง ซึ่งต้องเผชิญกับปรากฏการณ์นำท่วมทุกปี มากบ้าง
น้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละช่วงเวลา และเงื่อนไขทางกายภาพและการบริหาร
จัดการที่ปรากฏอยู่ในแต่ละพื้นที่ การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนำท่วมจึงมีได้เก็บสถิติน้ำท่วมหรือ

ผลกระทบก่อให้เกิดความเสียหายจากน้ำท่วม แต่เป็นการสร้างความเข้าใจในเบื้องต้นว่า น้ำท่วมที่ชาวบ้านเข้าใจนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร และสภาพน้ำท่วมดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาหรือไม่อย่างไร ดังข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามต่อไปนี้

2.1) คำอธิบายน้ำท่วม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องน้ำท่วมซึ่งเกิดขึ้นในทุกภูมินิเวศอย่างกระจัดกระจาย ประชากรตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเรื่องน้ำท่วมหลากหลายลักษณะแต่เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งสามภูมินิเวศ โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 8 กลุ่ม ภูมินิเวศลุ่มน้ำต่อนบนมีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 467 คน มีคำตอบ 492 คำตอบ ภูมินิเวศลุ่มน้ำต่อนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 586 คน มีคำตอบ 559 คำตอบ สำหรับภูมินิเวศลุ่มน้ำต่อนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 287 คน มีคำตอบ 559 คำตอบ

ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ อธิบายให้เข้าใจว่า น้ำท่วมคือน้ำที่มีปริมาณมาก (43.70-52.05 %) นอกจากนั้นอธิบายว่า น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (17.35-20.57 %) เป็นปัญหา (15.74-17.03 %) เป็นการทำลายธรรมชาติ (9.66-12.80 %) 4) ทางระบายน้ำไม่สะดวก (2.52-4.47 %) 6) ไม่เป็นปัญหา (1.26-3.46 %) 7) แก้ไขปัญหาผิดพลาด (0.89-1.89 %)

ตารางที่ 41 ความเข้าใจเรื่องน้ำท่วม

กลุ่มคำตอบ	ร้อยละ		
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
1. น้ำมีปริมาณมาก	43.70	47.23	52.05
2. ปรากฏการณ์ธรรมชาติ	18.09	20.57	17.35
3. เป็นปัญหา	15.85	15.74	17.03
4. ทำลายธรรมชาติ	12.80	9.66	7.57
5. ทางระบายน้ำไม่สะดวก	4.47	3.76	2.52
7. แก้ไขผิดพลาด	1.63	0.89	1.89
6. ไม่เป็นปัญหา	3.46	1.97	1.26
8. ตอบไม่ตรงค่าถاتม	0.00	0.18	0.32
รวม	100.00	100.00	100.00

สรุปคำนิยามน้ำท่วม

จากกลุ่มคำตอบทั้งหมดดังกล่าว ประชากรตัวอย่างได้มีคำอธิบายอย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปให้เข้าใจได้ดังนี้

- **ปริมาณน้ำมาก** หมายถึง น้ำที่ไหลลงมาทำให้ปริมาณน้ำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งโดยปกติในชุมชนจะมีน้ำขังจำนวนมากที่เกิดจากน้ำฝน ซึ่งถ้าน้ำขังอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีปริมาณ

มากก็ไม่ได้เรียกว่า "น้ำท่วม" แต่เรียกว่า "น้ำขัง" แต่น้ำท่วม หมายถึง "น้ำฝนหรือน้ำป่า" ไหลลงมา อาจมารวมกับน้ำขังหรือไม่ก็ได้ แต่ทำให้เกิดปริมาณน้ำในพื้นที่เพิ่มขึ้น เรียกว่า "น้ำท่วม"

- **น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ** หมายถึง ในแต่ละปีนั้นจะมีฤดูกาลต่างๆ เช่น ฤดูแล้ง ฤดูฝน และเมื่อฝนตกลงมาหรือเกิดน้ำท่วม จึงทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องปกติ น้ำท่วมก็ เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ และเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

- **เป็นปัญหา** หมายถึง การที่น้ำท่วมเป็นอุปสรรคในการเดินทาง การขนส่งผลผลิต ทางการเกษตร เนื่องจากน้ำท่วมถนน ทำให้น้ำท่วมพืชสวน ไร่นาเสียหาย เกิดผลกระทบเป็น วงจรที่เกิดจากการทำลายธรรมชาติ

- **ทำลายธรรมชาติ** หมายถึง เป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ น้ำท่วมที่เชื่อมโยงกับการทำลายธรรมชาติ ซึ่งส่วนมากอธิบายว่ามีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อค้าขายและใช้ พื้นที่ทำการ บางคนก็กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำท่วมนั้นเนื่องมาจากการตัดต้นไม้ทำลายป่าว่า "เมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่ามาก ๆ ก็ไม่มีต้นไม้ที่จะช่วยในการซึมซับน้ำ ทำให้น้ำไหลลงไปใน หมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ก็จะทำให้เกิดน้ำท่วม" บางคนก็กล่าวว่า "ป่าไม้เปรียบเสมือนเขื่อนและเป็น ตัวช่วยลอกน้ำ ถ้าไม่มีต้นไม้ น้ำก็จะไหลเร็วขึ้น เพราะไม่มีอะไรช่วยขวางกัน จึงทำให้เกิดน้ำท่วม ได้ง่าย" นอกจากนี้ ยังอธิบายว่าการทำลายธรรมชาตินั้นยังเกิดจากการสร้างถนน มนุษย์เห็นแก่ ตัว ซึ่งส่งผลให้ธรรมชาติแปรปรวนไม่แน่นอน สภาวะโลกเปลี่ยนแปลง ทำให้ดินพังทลาย ระบบ นิเวศขาดสมดุล สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่มาของน้ำท่วม

- **ทางระบายน้ำไม่สะดวก** หมายถึง การที่มีสิ่งกีดขวาง เช่น ถนนไปขวางกั้นทางไหล ของน้ำ ทำให้น้ำไม่สามารถไหลผ่านไปได้ จึงทำให้เกิดน้ำท่วม บางหมู่บ้านชาวบ้านมีความ จำเป็นต้องทำการขุดถนนบางส่วนออกเพื่อเป็นช่องทางในการระบายน้ำ

- **ไม่มีปัญหา** หมายถึง เมื่อเวลาเกิดน้ำท่วม ประชาชนตัวอย่างส่วนหนึ่งมองเห็นว่าเป็น เรื่องธรรมชาติและจะต้องเตรียมตัวไว้ให้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยหัวริบป้องกัน เพรา ต่างก็รู้ว่าในแต่ละปีปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้น หรือเรียกว่า โลภก็จะต้องมีการอbanน้ำ เพื่อปัดพา สิ่งสกปรกออกไปบ้าง เมื่อ昂กับคนที่ต้องอbanน้ำ

- **แก้ไขผิดพลาด** หมายถึง การแก้ไขไม่ตรงสาเหตุของปัญหา เช่น ไม่ตรงความ ต้องการของชาวบ้าน การพัฒนาที่เกิดสิ่งกีดขวางทางน้ำ เช่น การขุดดitchร่องปลูกยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมัน การทำฝาย ทำแนว ประตูระบายน้ำ ประตูกันน้ำ ชุดลอก การถอนดินยกระดับ ถนนที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ซึ่งส่งผลให้เกิดน้ำท่วม

คำอธิบายเกี่ยวกับน้ำท่วมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนตัวอย่างมีความรู้ความ เข้าใจน้ำท่วมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันหลายด้าน เพราะจากจำนวนคำตอบที่มีมากกว่าผู้ให้คำตอบ แสดงให้เห็นว่า คนๆ หนึ่งมีการมองเรื่องน้ำท่วมอย่างเชื่อมโยงหลายลักษณะ เช่น น้ำท่วมคือน้ำ มีปริมาณมาก ขณะเดียวกันน้ำท่วมก็คือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ก่อให้เกิดปัญหา การทำลาย ธรรมชาติ การที่ทางระบายน้ำไม่สะดวก "ไม่เป็นปัญหา" และเป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหาที่ ผิดพลาด

2.2) นำท่ามก่อให้เกิดปัญหาหรือไม่

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนำท่ามเป็นปัญหาหรือไม่นั้น ประชากรตัวอย่างมีความเห็นอย่างหลากหลายเช่นกัน และเป็นไปในลักษณะเดียวกันทั้งสามภูมิภาค โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ เป็นปัญหา และไม่เป็นปัญหา กรณีที่เป็นปัญหานั้น เป็นการกล่าวถึงปัญหาร่วมๆ ร้อยละ 9.79-10.88 และมีลักษณะปัญหา 9 ประการ (1.46-20.08 %) ได้แก่ คุณภาพ ผลผลิต เดือดร้อน อาชีพ โรคภัย ปัจจัยส์ สัตว์เลี้ยง ทรัพยากร ที่ดิน ขณะที่ไม่เป็นปัญหาโดยกล่าวถึงอย่างรวมๆ ร้อยละ 2.93-4.05 และสามารถแยกลักษณะความไม่เป็นปัญหาได้ 2 ลักษณะ คือ เกิดประโยชน์ และเป็นธรรมชาติ ร้อยละ 0.30-1.10

ทั้งนี้ สามารถจัดกลุ่มคำตอบดังกล่าวทั้งหมดได้ 13 กลุ่ม โดยภูมิภาคตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 455 คน มีคำตอบ 766 คำตอบ ภูมิภาคตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 578 คน มีคำตอบ 1,002 คำตอบ ภูมิภาคตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 286 คน มีคำตอบ 478 คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาที่เกี่ยวกับนำท่ามนั้นมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันอย่างหลากหลาย โดยประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่อย่างเช่นเดียวกันว่า นำท่ามก่อให้เกิดปัญหา และสามารถเรียงจากมากไปหาน้อยได้ โดยเฉพาะปัญหาในลำดับที่ 1-4 คือ ปัญหาด้านการคุณภาพ ผลผลิต สร้างความเดือดร้อนโดยทั่วไป และอาชีพ ลำดับต่อจากนี้อาจมีการสลับตำแหน่งบ้าง แต่มีลักษณะความมากน้อยที่คล้ายคลึงกัน คือ การประกอบอาชีพไม่เป็นไปตามปกติ เกิดโรคภัย มีปัญหาด้านปัจจัยส์ไม่พอเพียง สัตว์เลี้ยงลำบาก ทรัพยากรสูญเสีย และที่ดินเสียหาย

ในขณะที่การแสดงความคิดเห็นว่านำท่ามไม่เป็นปัญหานั้นมีจำนวนน้อย โดยกล่าวว่า นำท่ามจะก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นเรื่องธรรมชาติ กล่าวคือ นำท่ามเกิดขึ้นตามฤดูกาลของธรรมชาติ เกิดขึ้นไม่นาน เป็นประโยชน์ต่อบางอาชีพ เพราะนำท่ามตามธรรมชาติจะนำไปอินทรีย์มาระจายในพื้นที่ลุ่ม และเป็นแหล่งรวมของสัตว์นำท่ามหลายชนิด ทำให้เกิดอาชีพการประมงในช่วงนำท่ามและหลังนำท่าม

ตารางที่ 42 นำท่ามเป็นปัญหา และ ไม่เป็นปัญหา

กลุ่มคำตอบ	ร้อยละ		
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
1. เป็นปัญหา	9.79	10.78	10.88
- คุณภาพ	15.54	18.16	20.08
- ผลผลิต	13.84	16.57	15.69
- เดือดร้อน	12.14	10.98	9.00
- อาชีพ	10.44	11.08	11.72
- โรคภัย	10.70	4.89	11.30
- ปัจจัยส์	9.53	6.29	7.32

กลุ่มคำตอบ	ร้อยละ		
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
- สัตว์เลี้ยง	4.57	6.79	4.81
- ทรัพยากร	4.57	6.79	4.81
- ที่ดิน	3.52	2.50	1.46
2. ไม่เป็นปัญหา	4.05	3.79	2.93
- เกิดประโยชน์	0.78	1.10	0.00
- เป็นธรรมชาติ	0.52	0.30	0.00
รวม	100.00	100.00	100.00

2.3) การแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ประชากรตัวอย่างมีความเห็นอย่างหลากหลายมาก แต่เป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสามภูมิภาค ซึ่งสามารถแบ่งคำตอบออกได้ 13 กลุ่มคำตอบ โดยภูมิภาคตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 473 คน มีคำตอบ 540 คำตอบ ภูมิภาคตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 592 คน มีคำตอบ 650 คำตอบ ภูมิภาคตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 281 คน มีคำตอบ 310 คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ประชากรตัวอย่างคิดถึงวิธีการแก้ไขสภาพน้ำท่วมอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหลายประการ จึงทำให้จำนวนคำตอบมีมากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

สำหรับการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมนั้น ประชากรตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาธรรมชาติ การปลูกต้นไม้ และการทำระบบป้องกัน ปล่อยตามธรรมชาติ/ไม่ต้องแก้ไข และการเตรียมความพร้อม ทั้งนี้ การทำระบบป้องกันถือว่าเป็นวิธีการที่ประชากรตัวอย่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งการทำระบบป้องกันสามารถกระทำได้ในรูปแบบของการดูแลรักษาธรรมชาติ เช่น การปลูกต้นไม้ ไม่ตัดไม้ทำลายป่า รักษาสมดุลของธรรมชาติ ให้มีโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ สร้างจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ รักษาต้นน้ำลำธาร ยับยั้งการบุกรุกป่า ไม่ทิ้งขยะลงในคุคลอง ส่งเสริมคนรุ่นหลังรักษาป่า เป็นต้น

การสร้างระบบป้องกันอื่นๆ ก็มีความสำคัญ เช่น การลอกคุคลองที่มีอยู่แล้วให้น้ำไหลลงสู่แม่น้ำสายบุรีได้สะดวก ช่วยบอกช้าบ้านไม่ให้ทิ้งขยะในคูน้ำ ทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง ชุดถนนที่ขวางทางน้ำแล้วทำท่อสีเหลืองในจุดที่ท่วมขังเพื่อระบายน้ำให้เร็วขึ้น การปลูกป่า ปลูกไม้ทดแทนในพื้นที่เพื่อให้เป็นเขื่อนธรรมชาติ ปลูกหญ้าแฟก เก็บกิ่งไม้ในคูน้ำใกล้บ้าน กันกระสอบทราย ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อสร้างฝายกันน้ำและเตรียมการป้องกันน้ำท่วมตั้งแต่เนิ่นๆ สร้างระบบชลประทานที่มีคุณภาพ ชุดร่องระบายน้ำเพื่อให้น้ำไหลลงในท่อโดยเร็ว เป็นต้น

ความคิดเห็นต่อวิธีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างทั้งสามภูมิภาคให้ความสำคัญกับวิธีการแก้ไขสภาพน้ำท่วมโดยการทำระบบป้องกันดังกล่าวเป็นอย่างมากรวมถึงร้อยละ 46.61 ถึง 53.87

สำหรับการปล่อยหรือไม่ต้องแก้ไข หมายถึง ประกาศตัวอย่างเห็นว่า สภาพน้ำท่วม เป็นการเกิดขึ้นตามธรรมชาติ การปล่อยหรือไม่ต้องแก้ไข เป็นความเชื่อที่เห็นว่าธรรมชาติจะกลับคืนสู่สภาพภาวะปกติเองโดยไม่ต้องเข้าไปแก้ไข เพราะมนุษย์ไม่สามารถเข้าไปแก้ไขธรรมชาติได้ ทำได้แต่การเตรียมความพร้อมที่จะรับมือเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย การแก้ไขโดยวิธีเข้าไปจัดการธรรมชาติจึงไม่ถูกต้อง เพราะมนุษย์ไม่สามารถห้ามฝนได้ สรรสิ่งกีดขื้นด้วยอัลเลาะห์ และเป็นปракฏิการณ์ธรรมชาติ

การเตรียมความพร้อม หมายถึง การเตรียมตัวรับมือกับสภาพน้ำท่วมที่กำลังจะมาถึง ซึ่งก่อนที่จะเกิดน้ำท่วมหรือไกลจะถึงถูกากลน้ำท่วมนั้น ประกาศตัวอย่างมีวิธีการแก้ไขสภาพน้ำท่วมด้วยการเตรียมความพร้อมกันหลายประการ เช่น เตรียมเสบียง เตรียมเก็บของไว้ที่สูง เตรียมนำสัตว์เลี้ยงไปไว้ให้พ้นพื้นที่น้ำท่วม ประยัดให้มากขึ้นเมื่อเข้าไกลถูกฝน ยกบ้านให้สูงกว่าระดับน้ำท่วม ทำทางระบายน้ำไว้ล่วงหน้า ทำความสะอาดคุคลองระบายน้ำ หลีกเลี่ยงการให้ปุยก่อนถูกน้ำท่วม เตรียมของไว้ใช้ตอนถูกฝน เตรียมความพร้อมเมื่อทางราชการแจ้งข่าวน้ำท่วม เตรียมกระสอบทราย เตรียมไม้เพื่อทำสะพาน เตรียมเรือท้องแบนใช้สัญจรไปมา เตรียมเวชภัณฑ์ต่างๆ เตือนชาวบ้านให้พร้อม เอกกระสอบทรายมาต้านที่น้ำเคยท่วม กำจัดขยะ ปลูกป่า เป็นต้น

ตารางที่ 43 การแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

กลุ่มคำตอบ	ร้อยละ		
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง
รักษาธรรมชาติ/ปลูกป่า	30.74	22.15	22.26
ทำระบบป้องกัน	22.78	24.46	31.61
ปล่อย/ไม่ต้องแก้ไข	18.52	19.69	23.55
เตรียมพร้อม	11.67	16.77	6.13
ช่วยเหลือกัน	3.52	0.92	0.97
ขอความช่วยเหลือ	2.59	2.77	3.23
ข้อเสนอแนะ	3.89	2.15	3.23
ระวัง สังเกต	1.67	1.38	0.32
ดูแลตัวเอง	0.93	1.54	3.23
ให้ความรู้	0.93	0.15	0.32
แก้ไขไม่ได้	0.93	3.38	1.29
ปลูกพืชใหม่	0.37	0.00	0.32
ไม่มีส่วนร่วม	0.19	0.15	0.65
รวม	100.00	100.00	100.00

นอกจากนี้ ยังให้ความเห็นต่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมด้วยวิธีอื่นๆ ได้แก่ การขอความช่วยเหลือ การระวัง สังเกต ดูแลตัวเอง ให้ความรู้ ปลูกพืชใหม่ทดแทนพืชที่ตายไป คิดเป็นร้อยละ 0.00 ถึง 3.52 และมีประชากรตัวอย่างจำนวนน้อยที่เห็นว่าปัญหาน้ำท่วมแก้ไขไม่ได้ และไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไข คิดเป็นร้อยละ 0.15 ถึง 3.38

3) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวบรวมจากการตอบคำถามทั้งที่เป็นคำถามปลายปิดและปลายเปิด โดยมีคำถาม 6 ข้อ ดังนี้

3.1) ท่านเข้าใจคำว่า ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น (อารีอตอกีอ็ตัยอแอตือปะแต) ในชุมชนของท่านอย่างไร (คำถามปลายปิด)

3.2) ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ/และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องอะไรบ้าง (คำถามปลายปิด ให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

3.3) เท่าที่พบรseen ครรเป็นผู้จัดการทรัพยากรส่วนรวมในชุมชน (คำถามปลายปิด ให้ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) และแยกตอบในแต่ละชนิดทรัพยากรซึ่ง ได้แก่ ป่า ที่ดิน พรุ น้ำ สัตว์ป่า

3.4) ท่านมีการดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างไร (เป็นคำถามปลายปิดที่ไม่ได้กำหนดคำตอบ)

3.5) ท่านต้องการเห็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ป่า น้ำ ดิน ภูเขา พรุ นา พื้นที่สาธารณะ พื้นที่สำคัญ (วากฟุ) สัตว์ต่างๆ เป็นอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

3.6) ท่านประณญาที่จะให้ผู้ใดจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นสาธารณะของชาติ เช่น ป่า น้ำ ดิน ภูเขา พรุ นา พื้นที่สาธารณะ พื้นที่สำคัญ (วากฟุ) สัตว์ต่างๆ เป็นอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

3.1) ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

ครั้งแรกที่ได้มีการสัมภาษณ์ ประชากรตัวอย่างและผู้สัมภาษณ์มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับคำว่าทรัพยากรธรรมชาติ และมีความเข้าใจแตกต่างกัน บางคนขาดความเข้าใจที่ชัดเจนว่า ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่ถามนั้นคือสิ่งใด จึงได้ทำการเทียบเคียงด้วยภาษาสามัญว่า “อารีอตอกีอ็ตัยอแอตือปะแต” ซึ่งทำให้ชาวบ้านทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์มีความเข้าใจตรงกัน

ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของประชากรตัวอย่างมีอย่างหลากหลาย และเป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งสามภูมินิเวศ โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 9 กลุ่มคำตอบ ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 449 คน มีคำตอบ 458 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 578 คน มีคำตอบ 622 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 280 คน มีคำตอบ 313 คำตอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า

ประชารตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถินอย่างสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มคำตอบ จึงทำให้จำนวนคำตอบมีมากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

คำอธิบายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถินของประชารตัวอย่างส่วนมากอยู่ระหว่างร้อยละ 36.46 ถึง 47.28 เข้าใจว่า ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิน ได้แก่ สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และที่ทำมาหากินหรือใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่มีอยู่รอบตัวเรา เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ที่ดิน พรุ ทุ่ง หญ้า สิ่งของที่เกิดขึ้นเอง รวมถึงภูมิปัญญา ท้องถินด้วย ขณะที่สิ่งที่เป็นที่ทำมาหากินหรือใช้ประโยชน์ร่วมกัน หมายถึง ทรัพย์สินที่มีอยู่ในหมู่บ้าน พื้นที่ทำมาหากิน พื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทุนในการดำเนินชีวิตและการทำงาน

คำอธิบายในลำดับรองๆ ลงมา ได้แก่ ทรัพยากรที่ต้องซ่วยกันอนุรักษ์และดูแลไว้ สิ่งที่อัลเลาะห์ให้เพื่อพาอาศัย เป็นความอุดมสมบูรณ์ ความสมดุลในการดำรงชีวิต เนื่องร้อยละ 2.69-4.94 ส่วนความเข้าใจว่าทรัพยากรธรรมชาติในท้องถินหมายถึง สิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ และทรัพย์สินราชการ มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.07 ถึง 1.45

ตารางที่ 44 ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิน

ที่	คำตอบ	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั้งกลุ่มหน้า
1.	สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ	40.17	43.57	47.28	43.67
2.	ที่ทำมาหากินหรือใช้ประโยชน์ร่วมกัน	36.46	38.26	37.38	37.37
3.	ทรัพยากรที่ต้องซ่วยกันอนุรักษ์และดูแลไว้	6.33	2.41	6.07	4.94
4.	สิ่งที่อัลเลาะห์ให้เพื่อพาอาศัย	5.68	5.63	2.56	4.62
5.	เป็นความอุดมสมบูรณ์	3.71	3.22	2.88	3.27
6.	ความสมดุลในการดำรงชีวิต	4.37	2.09	1.60	2.69
7.	สืบทอดจากบรรพบุรุษ	1.31	2.09	0.96	1.45
8.	ทรัพย์สินราชการ	0.22	0.00	0.00	0.07
	รวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ความคิดเห็นต่อความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ จากการจัดกลุ่มคำตอบพบว่า ประชารตัวอย่างมองทรัพยากรธรรมชาติใน 2 ลักษณะ คือ เป็นแหล่งที่มาจากการธรรมชาติและมาจากการอัลเลาะห์ และเป็นแหล่งทำกินหรือใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งมีนัยบอกถึงความเป็นเจ้าของ

จากกลุ่มคำตอบทั้ง 2 ลักษณะ ทำให้มองเห็นว่าแท้ที่จริงประชารตัวอย่างเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิต ทำให้เขามีอยู่มีกินมีชีวิตแบบพอเพียง และไม่ยากจน ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า การทำงานร่วมกับประชาชนจะต้องพิจารณาให้รอบคอบมากขึ้น เนื่องจากการสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องนั้นต้องอาศัยเวลาในการรับรู้และเรียนรู้กับ

ประชาชนให้มาก มีฉันนั้นแม้จะอ้างถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ แต่ก็เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ยังขาดความเข้าใจอย่างแท้จริง สุดท้ายผลกระทบที่เกิดขึ้นจะตกอยู่กับท้องถิ่นซึ่งกลยุทธ์เป็นปัญหา และจะอยู่ในวังวนของปัญหาอย่างไม่จบสิ้น ดังนั้น การที่ประกาศรัฐธรรมนูญให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นว่ามีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิต จึงสามารถที่จะสรุปได้ว่า ความยากจนไม่เพียงแต่ การขาดเงิน ขาดงาน เท่านั้น แต่ยังขาดฐานทรัพยากรหรือการเข้าถึงฐานทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมด้วย

3.2) ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติ

ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติ พ布ว่าเนื่องจากประกาศตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.90 มีความเชื่อในอัลเลาะห์เป็นหลักซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม จึงทำให้ปรากฏความเชื่อในเรื่องอื่นนอกจากอัลเลาะห์มีจำนวนน้อย โดยส่วนใหญ่เชื่อว่าวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับต้นไม้ แม่น้ำ เป็นอันดับแรกๆ คิดเป็นร้อยละ 8.80 ถึง 9.27 ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับห้องฟ้า อยู่ในลำดับรองลงมา คิดเป็นร้อยละ 3.80 ส่วนความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ ที่นา ภูเขา สัตว์ป่า เจ้าที่ ผี ร้อยละ 5.93

ตารางที่ 45 ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ

ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ	ร้อยละ			
	ตอนบน	ตอนกลาง	ตอนล่าง	ทั่วไป
ไม่มีความเชื่อ	58.3	53.1	65.0	58.80
มีความเชื่อ	41.7	46.6	34.4	40.90
ต้นไม้	10.7	7.9	7.8	8.80
แม่น้ำ	9.4	7.2	11.2	9.27
ห้องฟ้า	4.2	3.8	3.4	3.80
อื่นๆ (ที่นา ภูเขา สัตว์ป่า เจ้าที่ ผี)	4.8	6.2	6.8	5.93

ในประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อด้านวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาตินี้ ปรากฏผู้เลือกตอบแบบสอบถามจำนวนมากถึงร้อยละ 58.80 ว่าไม่เชื่อเกี่ยวกับวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ที่ห้ามเชื่อสิ่งอื่น นอกจากอัลเลาะห์ ส่วนผู้ที่มีความเชื่อก็มีอัตราสูง ร้อยละ 40.90 แต่ยังไม่ได้ระบุว่าเชื่อในสิ่งใด ผู้ที่ตอบแบบสอบถามโดยระบุว่าเชื่อเรื่องอะไรบ้างนั้นมีเพียงจำนวนน้อยดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นเรื่องความเชื่อนี้ก็เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องใช้เวลาและใช้ความพยายามในการทำความเข้าใจ

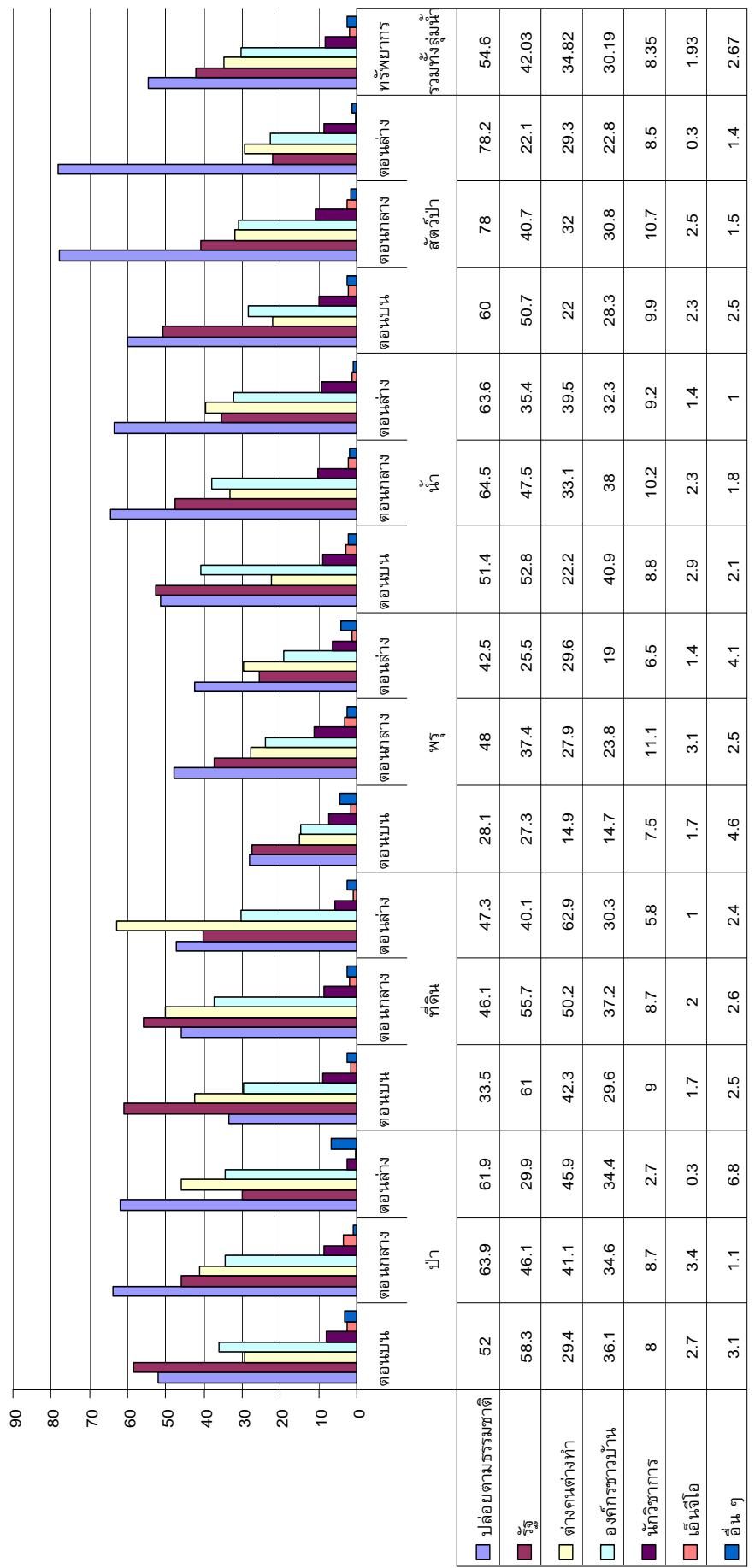
3.3) ผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติ : ป้า ที่ดิน พรุ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า

ผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เป็นคำรามปลายปีด เพื่อให้ทราบว่าในแต่ละภูมิ
นิเวศ ประชากรตัวอย่างรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรส่วนรวมว่าที่ผ่านมา มีใครเป็น
ผู้จัดการทรัพยากร โดยแยกตามถึงทรัพยากร 5 ประเภท ได้แก่ ป้า ที่ดิน พรุ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า<sup>โดยมีคำถามว่า “ทำที่พบเห็น ใครเป็นผู้จัดการทรัพยากรส่วนรวมในชุมชน” ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่
ทำให้เข้าใจสถานการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้อย่างดี</sup>

การจัดการทรัพยากรส่วนรวมในชุมชนเป็นลักษณะหนึ่งที่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือ
องค์กร ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหรือมีอำนาจเข้ามายัดแย้ง อนุรักษ์ จัดสรรงบดุคุณทรัพยากรอันเป็น<sup>สามารถสมบัติ โดยสิ่งที่ประชากรตัวอย่างมักพบเห็นในชีวิตประจำวัน คือ การปล่อยไปตาม
ธรรมชาติของทรัพยากรป่า (61.9-63.9 %) พรุ (28.1-48 %) แหล่งน้ำ (61.4-64.5 %) สัตว์ป่า
(60-78.2 %) มีเฉพาะทรัพยากรดินของภูมินิเวศตอนบนและตอนกลาง (55.7-61 %) ภูมินิเวศ<sup>ตอนบนของทรัพยากรป่า (68.3 %) และแหล่งน้ำ (52.8 %) ที่รู้เป็นผู้จัดการสูงสุด โดยมีการ
ปล่อยไปตามธรรมชาติของลงมาซึ่งอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันและเป็นลักษณะการจัดการหรือ
การดูแลรักษาอย่างหนึ่งที่สำคัญ ขณะที่นำสังเกตว่าทรัพยากรดินในภูมินิเวศตอนล่างมีลักษณะ
ของต่างคนต่างทำมากที่สุด ร้อยละ 50.2 และการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ร้อยละ 40.1
เป็นลำดับรองลงมา ส่วนองค์กรชาวบ้าน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่นๆ เช่น
ชาวบ้านที่ว่าไป กลุ่มอนุรักษ์ นักศึกษา ซึ่งเป็นอีกกลุ่มคนหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ
จัดการทรัพยากรในสัดส่วนมากน้อยตามลำดับ</sup></sup>

นำสังเกตว่า องค์กรชาวบ้านเป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทไม่น้อยในการเข้ามายัดแย้ง<sup>ทรัพยากร ซึ่งอยู่ในสัดส่วนร้อยละ 14.7-40.9 จัดอยู่ในลำดับที่ 3 pragmatique ที่ตั้งกล่าวอยู่มี
นัยสำคัญต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรในอนาคตอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะ
เกิดการต่อสู้ ต่อรอง ขัดแย้ง แย่งชิง หรือประسانความร่วมมือในลักษณะใด</sup>

អត្ថបទនេះជាប្រព័ន្ធឌីជីថល ដែលបានរក្សាទុកដាក់ឡើង

ກວມທີ 70 ຜົດຕາຫລຸພະຍາກສ່າງເຊື້ອງ

ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรสุ่มน้ำสายบูรีโดยภาพรวม ประชากรตัวอย่างเห็นว่า มักเป็นการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 54.6 ขณะที่ตัวบุคคลหรือตัวองค์กรในนามของภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 42.03 การดูแลของชาวบ้านแบบต่างคนต่างทำ ร้อยละ 34.82 การเข้ามาดูแลขององค์กรชาวบ้าน ร้อยละ 30.19 การเข้ามามีบทบาทของนักวิชาการ ร้อยละ 8.36 บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน ร้อยละ 1.93 และกลุ่มอื่นๆ 2.67 ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะจัดกระจายหมายกลุ่มดังกล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรังคงมองเห็นไม่ชัดเจน ซึ่งคงต้องมีการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง โดยสร้างพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ประชาชน องค์กรชาวบ้าน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มอื่นๆ บนพื้นฐานของความสมานฉันท์ ที่เข้ามาร่วมคิด ร่วมแก้ไข ร่วมหาทางออกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องความต้องการและความสมดุลของระบบนิเวศ

3.4) การดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

การดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เป็นค่าตอบปลายเปิดที่ให้ประชากรตัวอย่างตอบอย่างอิสระ โดยมีคำถามว่า “ท่านดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นด้วยวิธีการอย่างไร” ซึ่งทำให้ได้คำตอบจำนวนมาก โดยแยกคำตอบออกเป็น 2 ประเภท คือ การดูแลในอดีต-ปัจจุบัน และการใช้ประโยชน์ในอดีต-ปัจจุบัน เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น 5 ประเภท ได้แก่ ป่า ที่ดิน พรุ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า ซึ่งจำแนกกลุ่มคำตอบได้ดังนี้ ได้ตั้งแต่ 3-10 กลุ่มคำตอบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

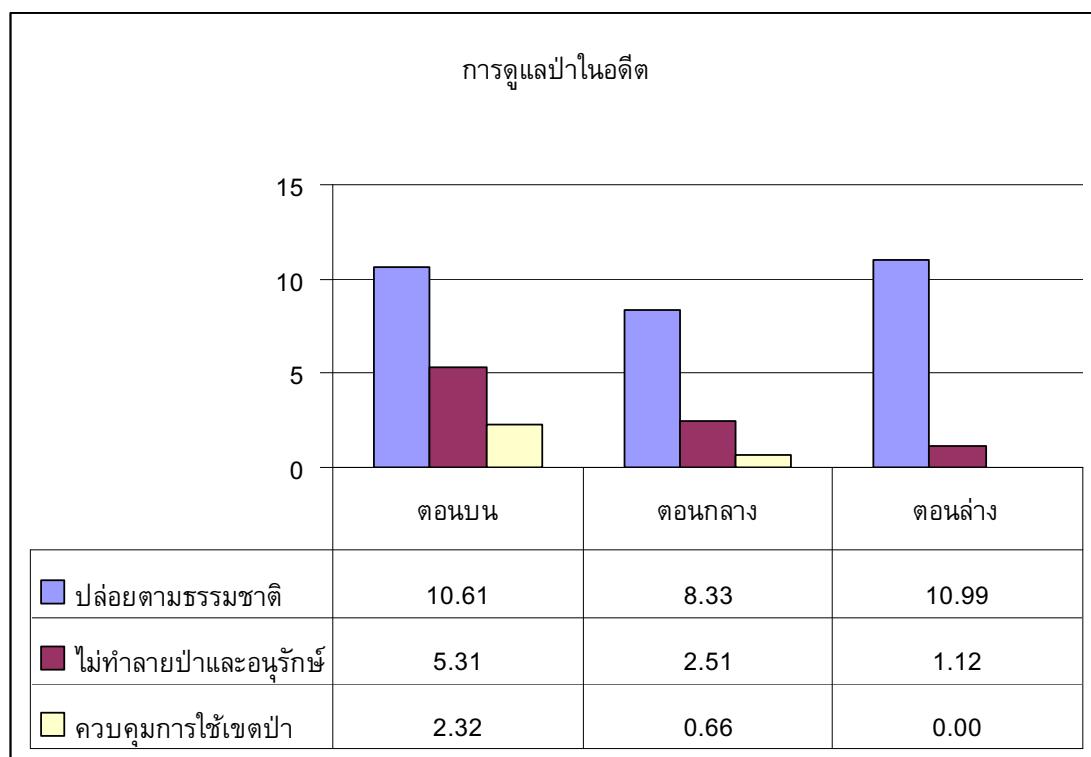
3.4.1) การดูแลและใช้ประโยชน์ป่าในอดีต-ปัจจุบัน

การดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าในอดีต ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 469 คน มีคำตอบ 603 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 566 คน มีคำตอบ 756 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 292 คน มีคำตอบ 446 คำตอบ ส่วนการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าในปัจจุบัน ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 469 คน มีคำตอบ 819 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 566 คน มีคำตอบ 957 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 292 คน มีคำตอบ 474 คำตอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างมองวิธีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ป่าหลายอย่างแบบเชื่อมโยงกัน จึงทำให้จำนวนคำตอบที่ได้มากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสามารถแบ่งคำตอบทั้งหมดได้ 12 กลุ่มคำตอบ ประกอบด้วยการดูแล 3 กลุ่ม คำตอบ “ได้แก่ ปล่อยไปตามธรรมชาติ ไม่ทำลายป่าและอนุรักษ์ ควบคุมการใช้เขตป่า และการใช้ประโยชน์” 9 กลุ่มคำตอบ “ได้แก่ เป็นที่อยู่อาศัย ทำมาหากิน แหล่งอาหาร ก่อสร้าง แหล่งอาชัยของสัตว์ป่า สร้างถนนและไฟฟ้า ป่าสงวน แหล่งท่องเที่ยว ไม่ได้ใช้ประโยชน์”

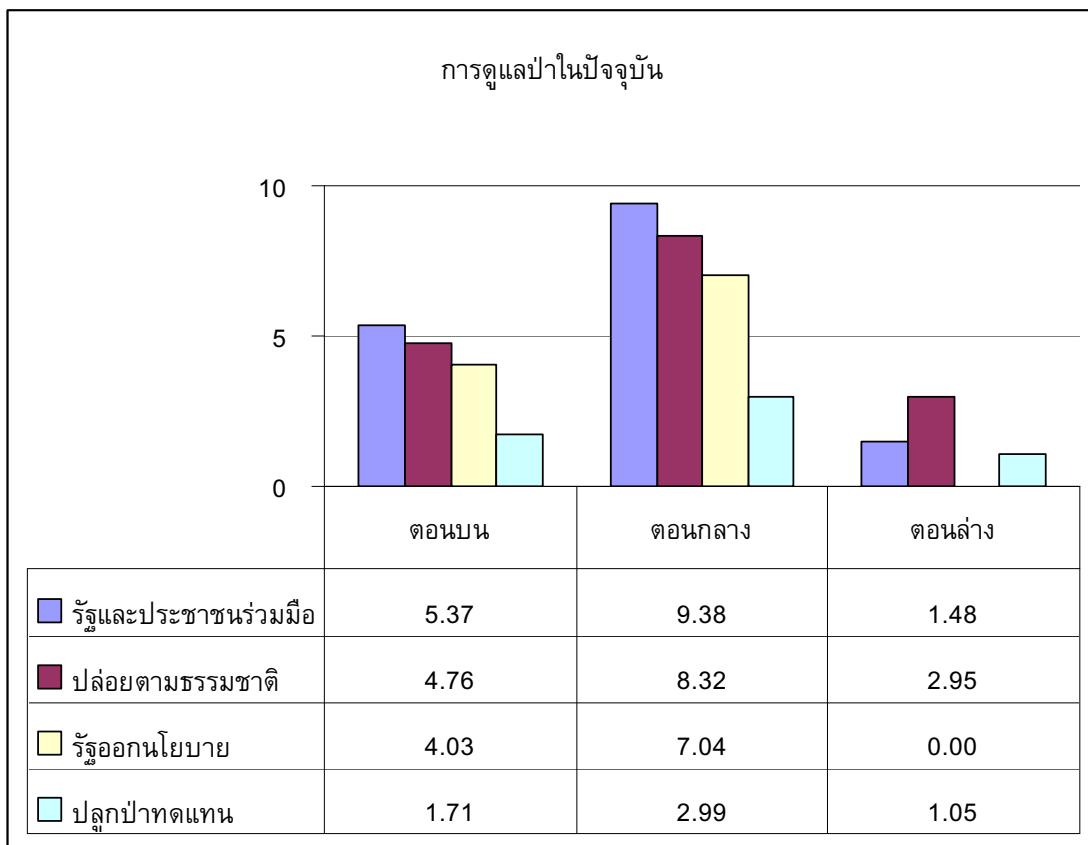
การดูแลป่าในอดีต ประชากรตัวอย่างทุกภูมินิเวศเห็นว่าการดูแลทรัพยากรป่า มักเป็นการปล่อยไปตามธรรมชาติ การปล่อยไปตามธรรมชาติคือรูปแบบหนึ่งของการดูแลหรือ

อนุรักษ์ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับระบบนิเวศในอดีต โดยประชารัตวอย่างมีคำอธิบายอย่างหลากหลาย เช่น เพาะไม้มีธุรกิจตัดไม้ขาย เพราะป่าอุดมสมบูรณ์ เพราะไม่มีโรคถือครอง เพราะสวนมีลักษณะเป็นป่าที่เรียกว่าป่ายาง สวนดุช เพราะชาวบ้านมักตัดต้นไม้เฉพาะที่ใช้และจำเป็น ขณะเดียวกัน การปล่อยไปตามธรรมชาติก็ก่อประโยชน์หลายประการ เช่น มีของป่า สัตว์ป่า พืชผัก ยาสมุนไพร ไม่สำหรับก่อสร้าง เป็นต้น

นอกจากนี้ การไม่ทำลายป่าและการอนุรักษ์ป่าก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ประชารัตวอย่างให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับการปล่อยไปตามธรรมชาติ การไม่ทำลายป่าหรือตัดไม้เท่าที่ใช้ เท่าที่จำเป็น เป็นลักษณะหนึ่งของการทำป่ายางและสวนดุช ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในอดีต วิธีดูแลป่าของชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องกับรูปแบบของการประกอบอาชีพที่เน้นให้มีความเป็นธรรมชาติ ให้ระบบธรรมชาติจัดการตัวเอง ขณะเดียวกัน การควบคุมการใช้เขตป่า ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ประชารัตวอย่างได้นำมาประกอบเข้าด้วยกันในเรื่องวิธีการดูแลรักษาป่าในอดีต ซึ่งแท้ที่จริงการควบคุมก็เป็นลักษณะหนึ่งของการอนุรักษ์ ซึ่งมีคำอကเล่าไว้ว่า ชาวบ้านจะเชือฟังผู้อ้วนโลที่ตนเคารพซึ่งได้ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง ว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำ จึงทำให้พื้นที่ป่ามีการบุกรุกน้อย หากมีการจับจองที่ดินซึ่งเป็นป่าก็จะปล่อยให้อยู่อย่างรกร้าง ไม่มีการตัดทำลาย หากจะมีการใช้สอยเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยจะตัดเฉพาะไม้ที่โตอายุมาก จะไม่ตัดไม้ในช่วงต้นไม้ผลใบ เพราะเนื้ออ่อน หากนำมาแปรรูปไม้จะอยู่ไม่คงทน 模odge กิน และบางเรื่องเล่าจะกล่าวถึงป่าว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ครัตต์ไม้ทำลายป่าจะถูกลงโทษให้เป็นไปในทางร้ายๆ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการอนุรักษ์หรือการควบคุมการใช้ในเขตป่าดังกล่าว

ภาพที่ 71 การดูแลป่าในอดีต

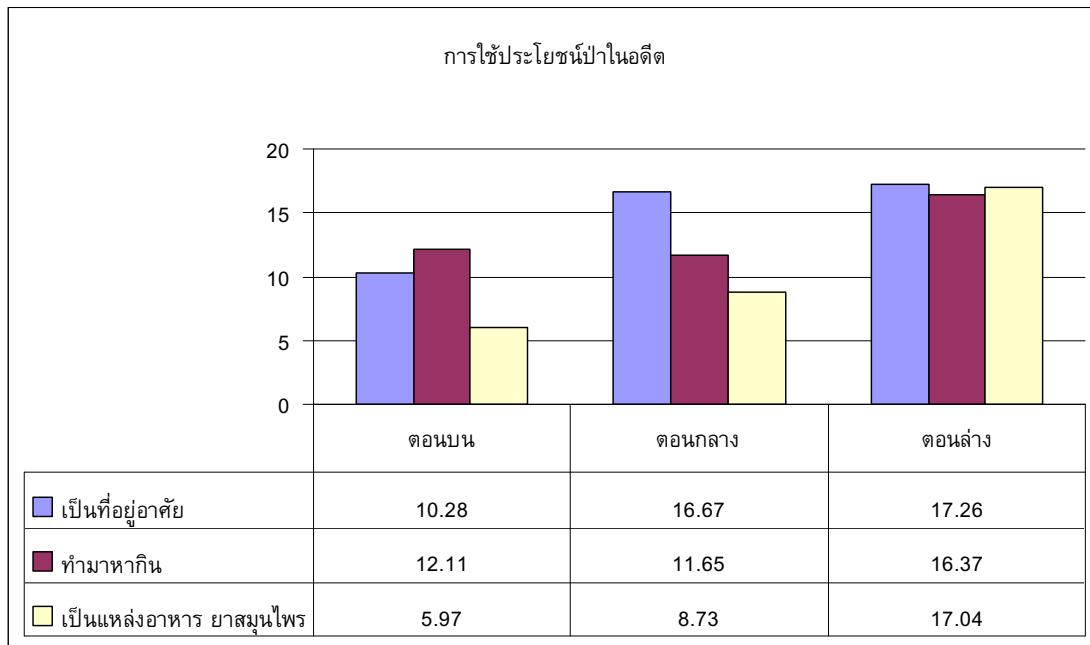

ภาพที่ 72 การดูแลป่าในปัจจุบัน

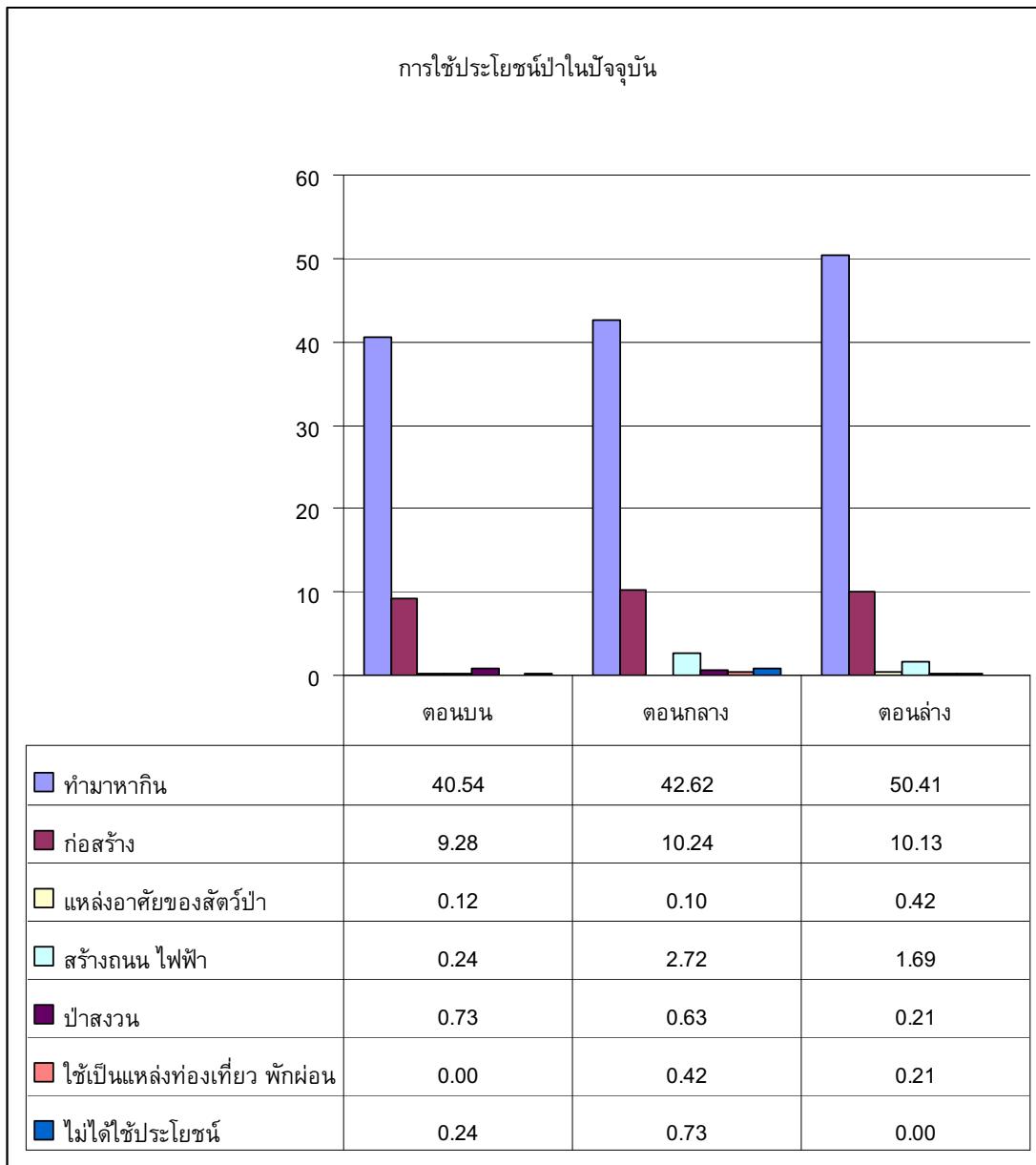
ส่วนการดูแลป่าในปัจจุบัน มีความเห็นว่าควรที่จะเป็นการดูแลโดยหน่วยงานรัฐร่วมมือกับประชาชนมากกว่าวิธีการเดิมที่เป็นการปล่อยไปตามธรรมชาติ เนื่องจากในปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกทำลายล้าง殆จ ทำให้ปริมาณลดลงอย่างมาก และภาครัฐได้เข้ามาจัดการทรัพยากรทุกประเภทโดยผ่านนโยบายหรือกฎหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความจำเป็นมากที่จะทำให้การพัฒนามีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน วิธีการอีกอย่างหนึ่งที่เป็นการดูแลรักษาในภาระการณ์ปัจจุบันก็คือ การปลูกป่าทดแทน ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในทุกภูมิภาค แม้ยังมีปริมาณน้อยและในขอบเขตจำกัดก็ตาม การปลูกป่าทดแทนก็สะท้อนให้เห็นเช่นกันว่า ในปัจจุบัน ทรัพยากรป่าไม้กำลังอยู่ในสถานการณ์แห่งกังวล

สำหรับการใช้ประโยชน์ป่าในอดีต พบร่วมมือกับใช้ประโยชน์ป่าโดยการตัดไม้มามสร้างที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันป่าก็เป็นที่ทำมาหากิน หรือประกอบอาชีพ เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้และอาหาร เช่น ป่ามีพืชผักตามธรรมชาติจำนวนมาก มีพื้น ไม้ ยาสมุนไพร สัตว์ และป่ายังใช้เพื่อการเพาะปลูก ทำป้ายางพารา ทำสวนดุช เป็นต้น ซึ่งมีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับป้ายางสวนดุช อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำลังเลื่อนหายไป เพราะในอดีต ป้ายาง สวนดุช คือลักษณะของการปลูกพืชที่สอดคล้องกับภูมิภาคที่เป็นป่า

การมีป้ายangและสวนดุชงในอดีตจึงสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการรักษาระบบป่าให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ

ภาพที่ 73 การใช้ประโยชน์ป่าในอดีต

ภาพที่ 74 การใช้ประโยชน์ป่าในปัจจุบัน

ส่วนการใช้ประโยชน์ป่าในปัจจุบันพบว่า ป้ายังคงเป็นที่ทำมาหากิน แต่มีลักษณะที่แตกต่างกับอดีต เพราะนอกจากการเข้าไปหาอาหารในป่าซึ่งมีจำนวนน้อยแล้ว ป่าไม่ใช่แหล่งสำคัญในการเข้าไปนำไม้มาใช้สร้างที่อยู่อาศัย และการทำมาหากินในที่นี้มักเป็นการบุกเบิกป่าโดยการตัดไม้เพื่อขายแล้วนำไปพื้นที่น้ำป่าลูกพิชเศรษฐกิจ เช่น สวนยางสูงเคราะห์ สวนลองกอง สวนผลไม้ผสมผสาน ตลอดทั้งนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ป่าหลายพื้นที่

โดยเฉพาะป้าพรุ และป้าสื่อมโตรมทั้งหลายกำลังถูกบุกเบิกและถูกจัดสรรเพื่อให้ชาวบ้านปลูกปาล์มน้ำมัน นอกจากนี้ ประชารตัวอย่างยังเห็นว่าการทำมหาภินัยเกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์ค้าไม้ ขายฟืน ทำไร่ จับจองให้รื้อออกเอกสารธีในอนาคต ดังนั้น การทำมหาภินิดังกล่าวข้างต้นจึงแตกต่างจากการทำมหาภินัยอดีตเป็นอย่างมาก เพราะปัจจุบันการทำมหาภินัยมุ่งเพื่อการค้าขายเป็นสำคัญ ส่วนประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากป่าของจากนี้ ยังมีการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านและประชารตัวอย่างยังพอดีถึงได้ว่า ป้ายคงเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า แต่ก็เป็นการมองเห็นที่น้อยมาก เพียงร้อยละ 0.12-0.42 ซึ่งสะท้อนให้เข้าใจได้ระดับหนึ่งว่า การคิดถึงป่าในปัจจุบันนั้น เป็นการมองในเชิงเศรษฐกิจ มิได้มองว่าเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ภาพของการทำมหาภินัยป่าจึงปรากฏชัดในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่นๆ

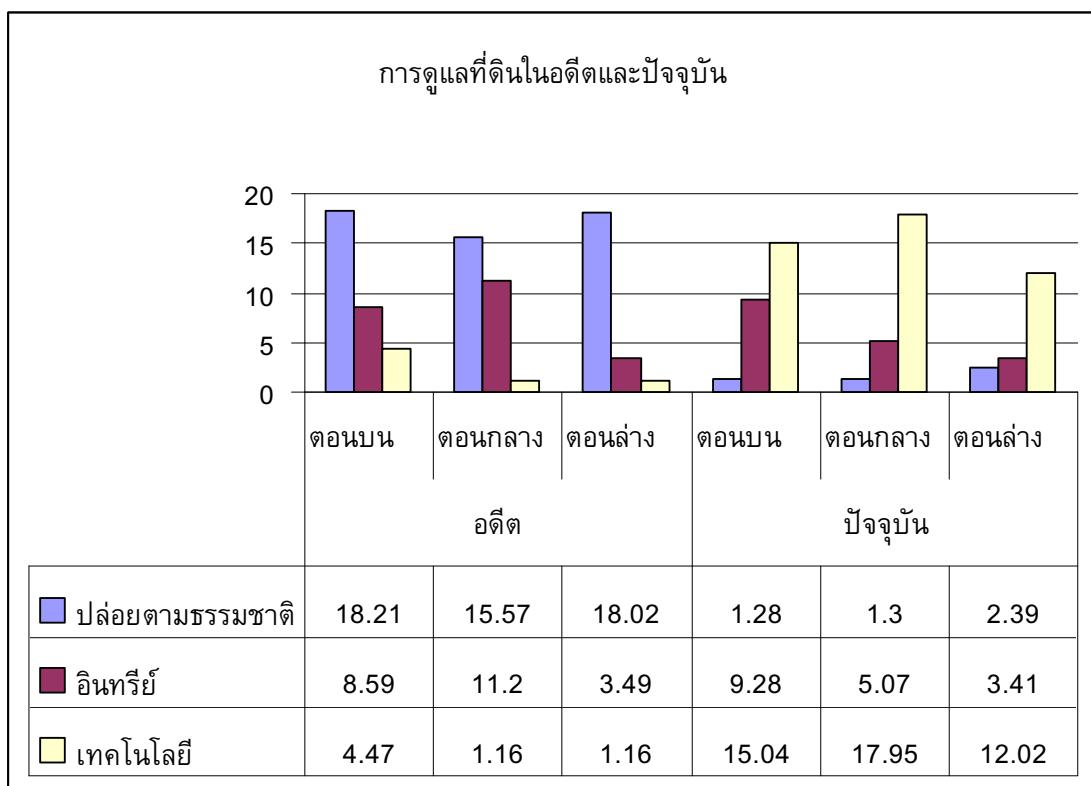
3.4.2) การดูแลและใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีต-ปัจจุบัน

การดูแลและใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีต ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ดูแลแบบสอบถามจำนวน 469 คน มีคำตอบ 590 ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ดูแลแบบสอบถาม จำนวน 583 คน มีคำตอบ 777 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ดูแลแบบสอบถาม จำนวน 293 คน มีคำตอบ 344 คำตอบ ส่วนการดูแลและใช้ประโยชน์จากที่ดินในปัจจุบัน ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ดูแลแบบสอบถาม จำนวน 469 คน มีคำตอบ 625 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ดูแลแบบสอบถาม จำนวน 583 คน มีคำตอบ 327 คำตอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชารตัวอย่างมองวิธีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ที่ดินหลายอย่างเชื่อมโยงกัน จึงทำให้จำนวนคำตอบที่ได้มากกว่าจำนวนผู้ดูแลแบบสอบถามโดยสามารถแบ่งคำตอบออกได้เป็น 6 กลุ่มคำตอบ ประกอบด้วยการดูแล มี 3 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ “ไม่ได้ดูแล แบบอินทรีย์ อาศัยเทคโนโลยี และการใช้ประโยชน์ มี 3 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ ทำมหาภินัย สร้างที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค

การดูแลที่ดินในอดีต ทุกภูมินิเวศเห็นว่าเป็นการปล่อยตามธรรมชาติ เพราะในอดีตประมาณ 25 ปีที่ผ่านมา ป้ายังอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยสัตว์ป่าและพันธุ์พืชนานาชนิด เป็นแหล่งใช้ประโยชน์ของชุมชน ดินมีความร่วนซุย ปลูกไม่โดยไม่ใช่น้ำ ไม่ต้องบำรุงดิน มีสัตว์ในดินมาก ตันไม้ที่ปลูกจึงได้รับผลดี จึงไม่มีการดูแลหรือปล่อยไปตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน การทำมหาภินัยของคนในอดีตมุ่งผลิตเพื่อบริโภคในแต่ละปี “ไม่ได้มุ่งเพื่อการค้ามากนัก การทำงานหรือทำนาจึงไม่เน้นเพื่อป้อนตลาดมวลชน จึงทำให้ดินไม่เสื่อมคุณภาพ ซึ่งการไม่ดูแลหรือปล่อยให้กรรัง ก็ทำให้เกิดประโยชน์ได้โดยเข้าไปเก็บพืชผักตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ประชารตัวอย่างมากก็มีการดูแลด้วยวิธีการธรรมชาติ คือ ระบบอินทรีย์ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องกับลักษณะการไม่ดูแลดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม มีพื้นที่จำนวนไม่น้อยที่ขาดการดูแลและถูกทิ้งร้าง โดยการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติในลักษณะตามยถากรรม ส่วนมากเป็นพื้นที่ดินเสื่อมคุณภาพ พื้นที่นาเดิมซึ่งระบบชลประทานเริ่มมีปัญหา เพราะขาดน้ำ กลายเป็นผืนนาร้าง มองไม่เห็นประโยชน์

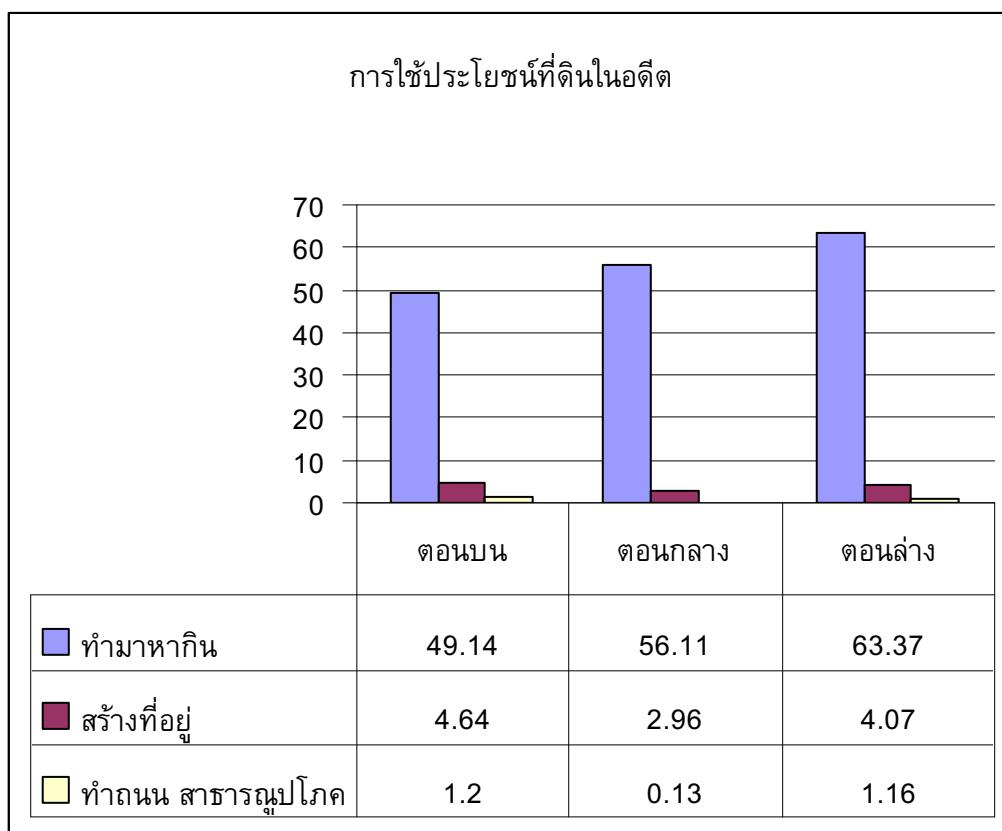
และไม่สามารถจัดการปัญหาดังกล่าวได้ดี จึงปล่อยให้กลยุทธ์เป็นพื้นที่กร้างว่างเปล่า ขณะเดียวกัน ยังมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ไม่ดูแล เพราะเห็นว่าตนเองขาดความรู้และไม่มีเจ้าหน้าที่เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาดิน ซึ่งแท้ที่จริงสาเหตุปัจจัยดังกล่าวจะมีนัยสัมพันธ์กับพื้นที่นารังอย่างสำคัญ ทั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวได้เกิดขึ้นมาไม่น้อยกว่า 20 ปีแล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากริมดินได้สะสมปัญหามาอย่างยาวนานที่รอคอยการแก้ไข

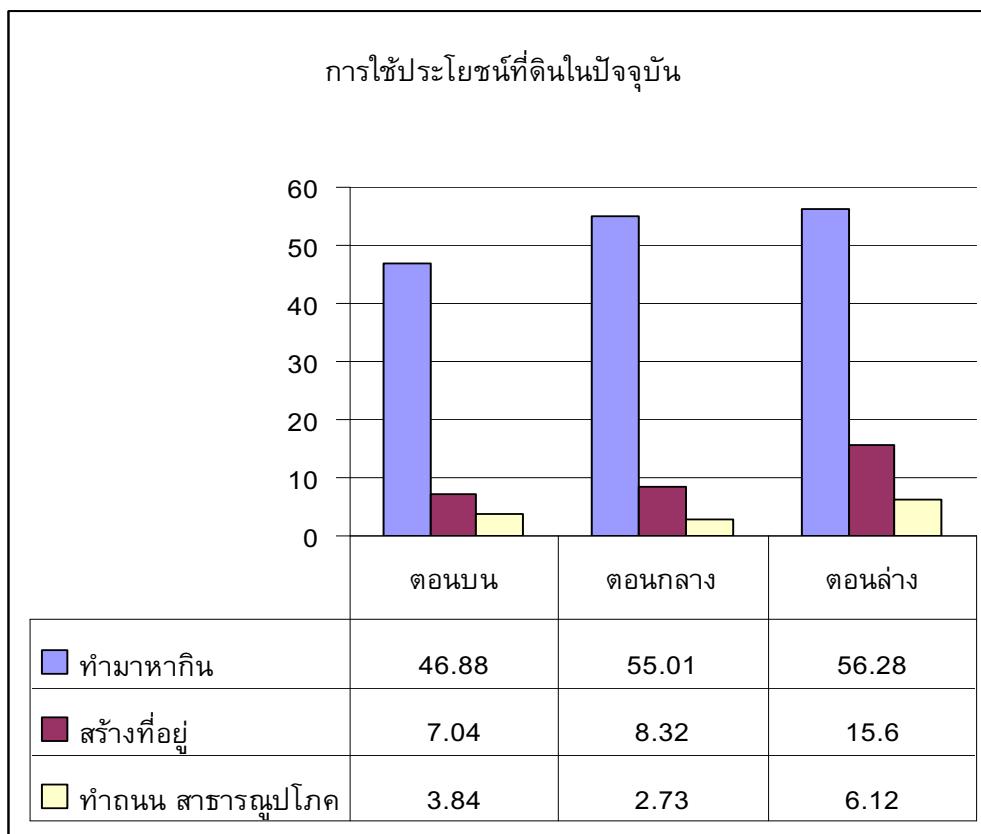
ภาพที่ 75 การดูแลที่ดินในอดีตและปัจจุบัน

ส่วนการดูแลที่ดินในปัจจุบันพบว่ามีลักษณะตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิง จากอดีตที่เดิมเป็นการปล่อยตามธรรมชาติ เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องบำรุงรักษานัก แต่ปัจจุบัน การดูแลที่ดินมักอาศัยเทคโนโลยีต่างๆ โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ซึ่งทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งที่เกิดความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาดินเสื่อม และดันทุนที่สูงได้หันมาดูแลรักษาดินด้วยการฟื้นฟูดินแบบอินทรีย์ เช่น ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เศษใบไม้ การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกหญ้าแฟกรักษาหน้าดิน ปลูกพืชคลุมดิน เป็นต้น ส่วนการไม่ได้ดูแลหรือปล่อยไปตามธรรมชาติอย่างอดีตนั้นเริ่มมีจำนวนน้อย ปัจจุบันเป็นการไม่ดูแลที่ปล่อยปละละเลย เพราะมองเห็นว่าไม่คุ้มค่ากับการดูแลรักษา เพราะดินเสื่อมคุณภาพมาก กลยุทธ์เป็นพื้นที่กร้างว่างเปล่าสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลานานดังกล่าวมาข้างต้น สาเหตุปัจจัยเหล่านี้ก่อให้จะมีนัยสัมพันธ์กับระหว่างการใช้เทคโนโลยีกับการนำไปสู่การไม่ดูแล ที่น่าจะทำการศึกษาให้ชัดเจนได้ต่อไป

สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีต มักใช้เป็นแหล่งทำมาหากินเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 49.14-63.37 และใช้เป็นที่อยู่อาศัยเพียงร้อยละ 2.96-4.64 ส่วนที่ใช้สำหรับสาธารณูปโภค คิดเป็นร้อยละ 0.13-1.2 แสดงให้เห็นว่า ที่ดินมีความสำคัญกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะดินคือปัจจัยสำคัญต่อการประกอบอาชีพในสังคมเกษตรกรรม ประกอบด้วยการทำปลูก เลี้ยงสัตว์ ทั้งที่เป็นที่ทำการร่วมกันและเอกสิทธิ์ส่วนบุคคล

ภาพที่ 76 การใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีต

ภาพที่ 77 การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันพบว่า ที่ดินยังคงเป็นที่ทำมาหากินหลัก แต่ลักษณะการใช้ที่ดินแตกต่างกันออกไป เนื่องจากการเกษตรในปัจจุบันเป็นการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มุ่งผลิตเพื่อขาย การใช้ที่ดินจึงเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งมีผลต่อ คุณภาพดินดังกล่าวมากข้างต้น ส่วนการใช้ประโยชน์ลำดับรองลงมาได้แก่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย เพิ่มมากขึ้น ขณะที่การใช้ที่ดินเพื่อสาธารณูปโภคก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว น่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่อื่นๆที่เมื่อการพัฒนาแบบทันสมัยเข้ามาก็ทำให้ระบบความคิด ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการแบบทันสมัย

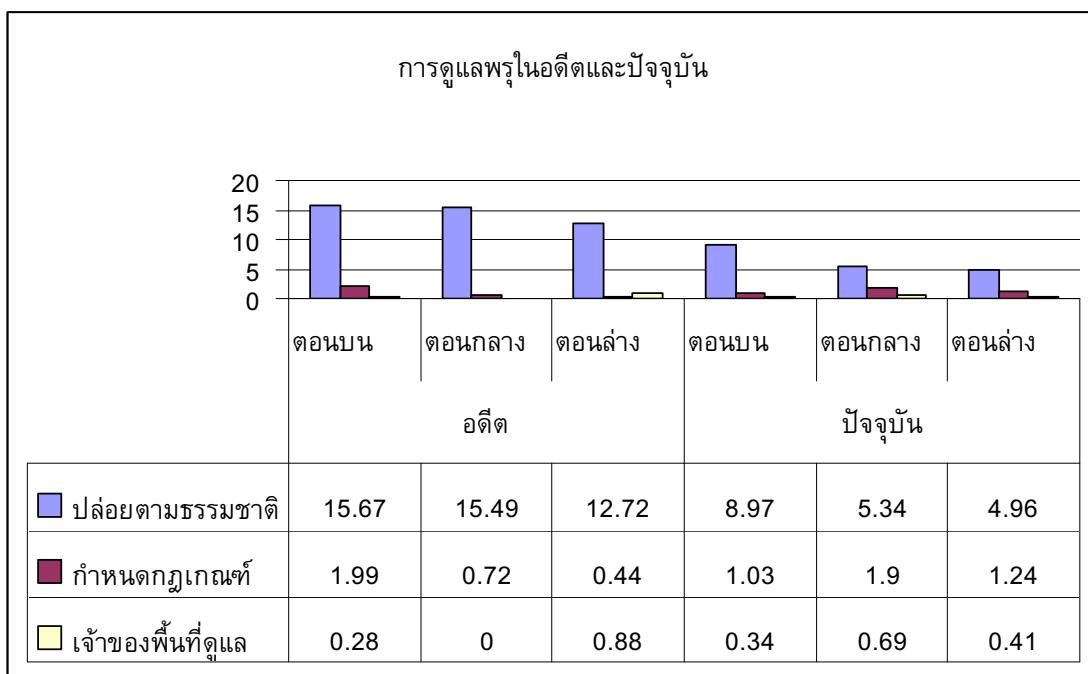
3.4.3) การดูแลและใช้ประโยชน์พืชในอดีต-ปัจจุบัน

การดูแลและใช้ประโยชน์พืชในอดีต ภูมินิเวศต่อนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 253 คน มีคำตอบ 351 คำตอบ ภูมินิเวศต่อนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 475 คน มีคำตอบ 697 คำตอบ ภูมินิเวศต่อนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 174 คน มีคำตอบ 228 คำตอบ ส่วนการดูแลและใช้ประโยชน์จากที่ดินในปัจจุบัน ภูมินิเวศต่อนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 253 คน มีคำตอบ 322 คำตอบ ภูมินิเวศต่อนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 475 คน มีคำตอบ 580 คำตอบ ภูมินิเวศต่อนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 174 คน มีคำตอบ 242 คำตอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวิธีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์พืชหลายอย่างมี ความเชื่อมโยงกัน จึงทำให้จำนวนคำตอบที่ได้มากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสามารถ

แบ่งคำตอบออกได้เป็น 12 กลุ่มคำตอบ ประกอบด้วยการดูแล มี 3 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ ปล่อยตามธรรมชาติ กำหนดกฎเกณฑ์ เจ้าของพื้นที่ดูแล และการใช้ประโยชน์ มี 9 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ การพัฒนา การเพาะปลูก การประมงนำจีด เลี้ยงสัตว์ ที่อยู่อาศัย นา กุ้ง หาของป่า แหล่งพักผ่อน และเก็บกักน้ำ

การดูแลพรุในอดีต-ปัจจุบัน ทุกภูมินิเวศเห็นว่าการดูแลพรุควรปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เนื่องจากชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับพรุเข้าใจเป็นอย่างดีว่า การปล่อยไปตามธรรมชาติจะทำให้平原นาชนิดมาอาศัย บางพื้นที่จะมีต้นไม้ต้นหญ้าขึ้นรก เป็นที่ซึ่งชอบของสัตว์น้ำ และเมื่อถึงฤดูแล้งก็จะสามารถจับปลาหรือสัตว์น้ำอื่นๆได้จำนวนมาก บางคนมีบ่อตักปลาหรือหลุ่มโจร ซึ่งมีลักษณะเป็นหนองน้ำขนาดเล็ก จัดเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชาวบ้านที่อยู่ในพรุ เมื่อถึงช่วงเวลาที่น้ำลดจนถึงระดับที่มีน้ำเหลืออยู่เฉพาะในบ่อหรือหนองปลาส่วนหนึ่งที่หนีตามน้ำไม่ทันหรือคุ้นเคยกับการอยู่ในบ่อหรือหนองแห้งนั้นก็จะยังคงอยู่ ทำให้ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีสัตว์ประเภทอื่นๆอีก เช่น กุ้ง หอย นา นานาชนิดที่ชอบอยู่ในพื้นที่พรุที่มีความเป็นธรรมชาติในลักษณะป่าพรุ ขณะเดียวกัน ในพรุ เมื่อถึงฤดูแล้ง ก็จะมีหญ้าขึ้นเป็นที่ซึ่งชอบของวัว ควาย ดังนั้น การปล่อยไปตามธรรมชาติจึงเป็นการดูแลทรัพยากรพรุของชาวบ้านในอดีต โดยไม่ต้องเสียงบประมาณแต่อย่างใดก็สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและอุดมสมบูรณ์

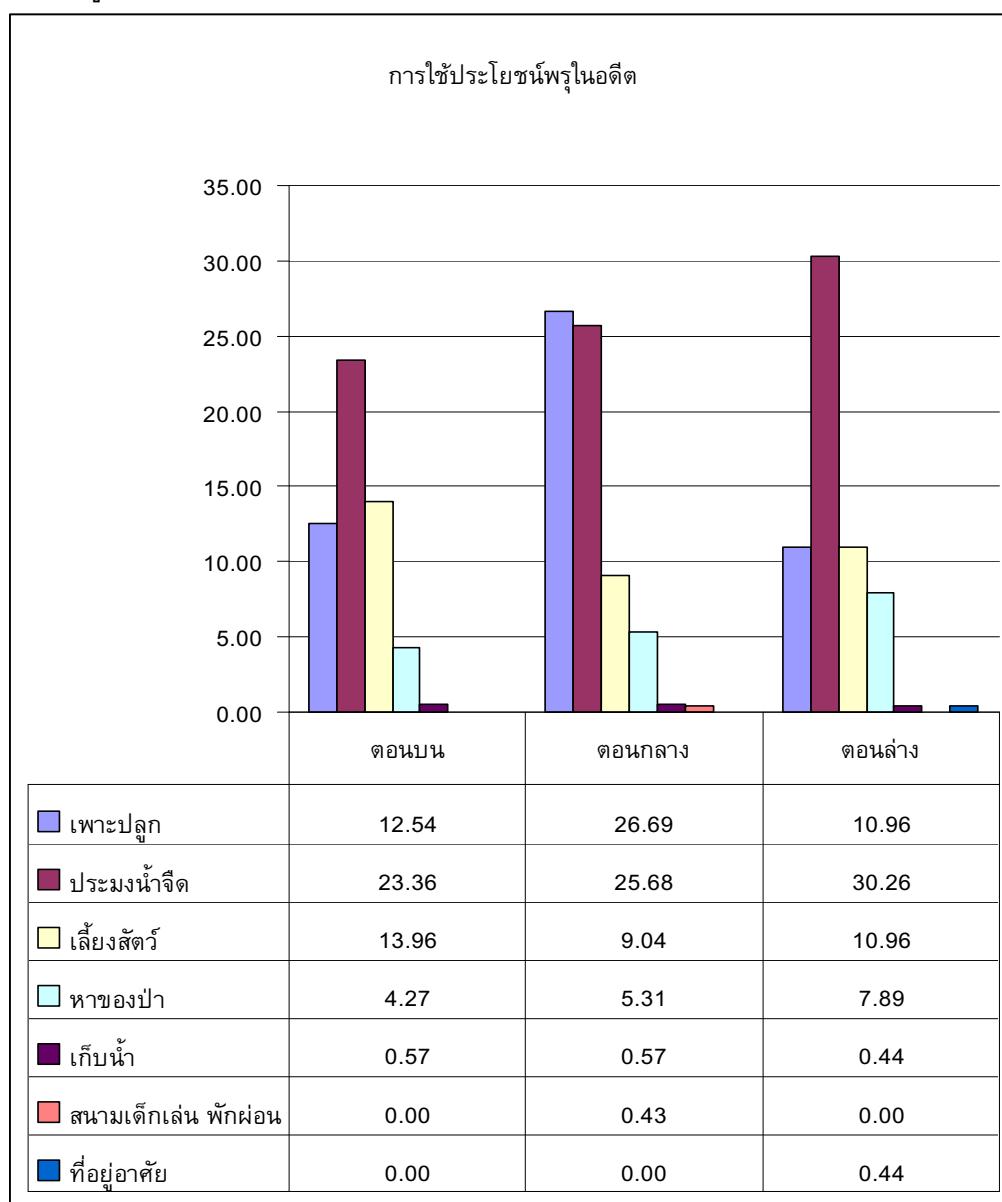
นอกจากนี้ ประชากรส่วนหนึ่งยังเห็นว่าวิธีการดูแลพรุมีกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ในพรุ และมีการดูแลของเจ้าของพื้นที่ เพื่อเป็นการควบคุมและลดส่องคูแล ไม่ให้มีการใช้ประโยชน์จากพรุแบบทำลาย เช่น ใช้ยาเบื้องปลา ขโมยปลาในกระชังของคนอื่น ตัดไม้เกินความจำเป็น

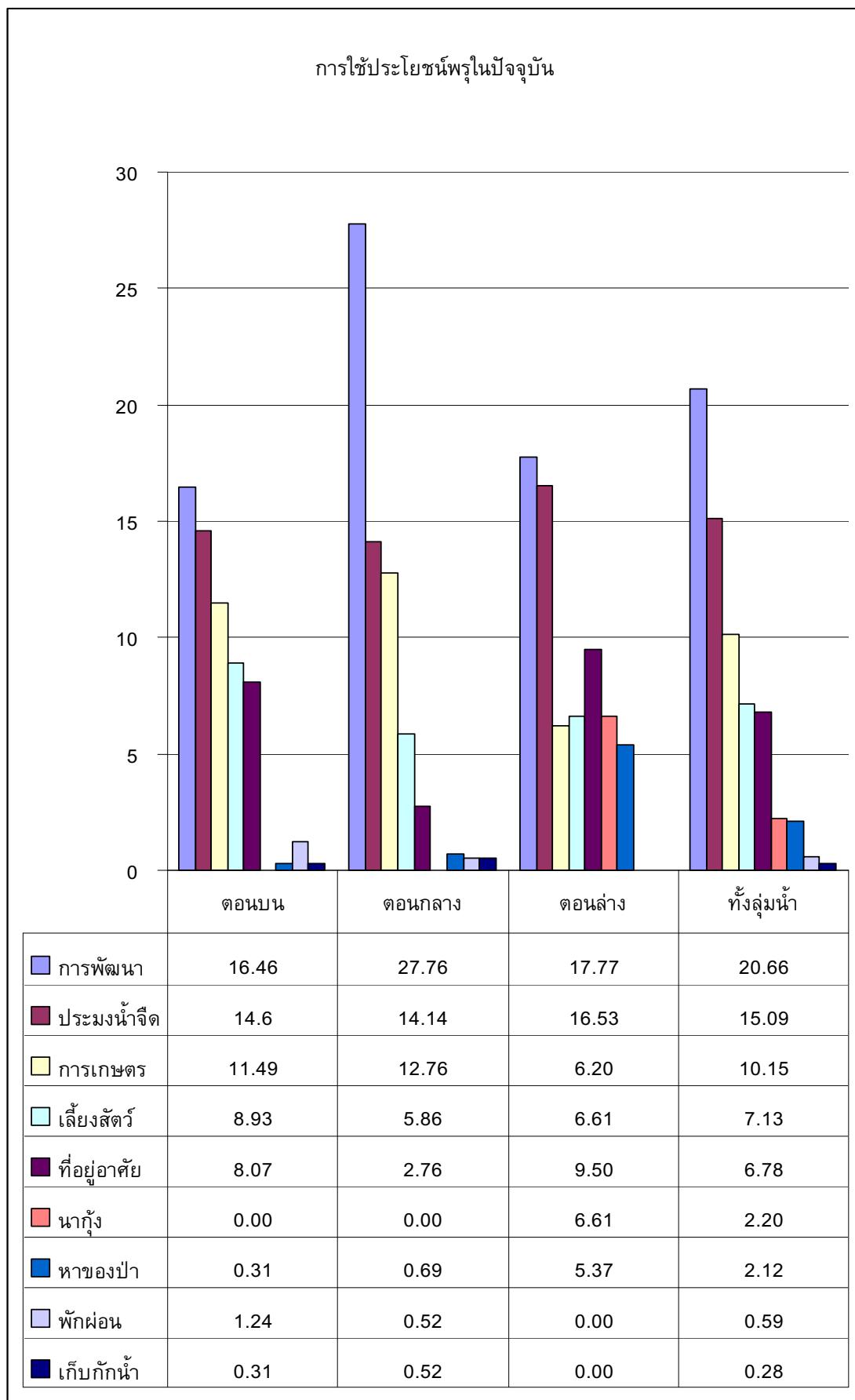
ภาพที่ 78 การดูแลพรุในอดีตและปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในปัจจุบัน สภาพพรุนขาด ความหลอกหลอนทางชีวภาพเช่นอดีต บางพื้นที่มีนำขังระดับสูงตลอดทั้งปี จนพื้นที่ที่เคยโผล่เป็นเนินดินให้เห็นยามน้ำลดก็ไม่เคยปรากฏให้เห็นเป็นระยะเวลานานหลายศวรรษ จนทำให้ระบบพรุนขาดความสมดุล แม้วิธีการดูแลพรุของประชากรตัวอย่างจะให้ความสำคัญกับการปล่อยไปตามธรรมชาติ แต่ก็จะเห็นสัดส่วนจากอดีต-ปัจจุบันได้ว่ามีแนวโน้มลดลงต่อเนื่องอย่างเห็นได้ชัด จึงเป็นไปได้ที่ว่า การดูแลพรุแบบปล่อยตามธรรมชาติจะค่อยๆ เลื่อนหาย ซึ่งมีความสัมพันธ์ กับการใช้ประโยชน์พรุในยุคปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญมากดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

สำหรับการใช้ประโยชน์พรุในอดีตนั้น ส่วนมากมักเป็นการใช้ประโยชน์ทางการประมงน้ำจืด ร้อยละ 23.36-30.26 การเพาะปลูก ร้อยละ 12.54-26.69 การเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 9.04-13.96 หาของป่า ร้อยละ 4.27-7.89 ส่วนใช้ประโยชน์สำหรับกักเก็บน้ำ สถานที่พักผ่อน และที่อยู่อาศัย มีเพียงร้อยละ 0.00-0.57

ภาพที่ 79 การใช้ประโยชน์พรุในอดีต

ภาพที่ 80 การใช้ประโยชน์พืชในปัจจุบัน

ส่วนการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน มีความเห็นว่า มีการใช้ประโยชน์จากพรมมากขึ้น ซึ่งนอกจากการใช้ประโยชน์เพื่อในอดีต เช่น การประมงน้ำจืด การเกษตร เลี้ยงสัตว์ ที่อยู่อาศัย หาของป่า กักเก็บน้ำ ดังกล่าวแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นสูงสุดทุกวัฒนิเวศและน่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งก็คือ พรุกลายเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของโครงการพัฒนาต่างๆ กล่าวคือ พรุกลายเป็นพื้นที่พัฒนาของรัฐ ซึ่งเข้ามาแทนที่รูปแบบการดูแลในอดีตที่เป็นการดูแลแบบปล่อยไปตามธรรมชาติตั้งกล่าวมาแล้ว โดยรัฐมักมีโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การชุดสระ ชุดทางน้ำ ทำคันดินกันน้ำ ทำสะพาน ทำถนน ชุดลอก เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เข้าไปแทนที่วิธีการดูแลรักษาแบบตามธรรมชาติตั้งกล่าว จึงส่งผลให้การดูแลแบบชาวบ้านที่เป็นแบบธรรมชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง และแทนที่ด้วยการดูแลจัดการแบบสมัยใหม่ ผ่านโครงการพัฒนาแบบทันสมัย โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับเปลี่ยนตามแผนการพัฒนาที่กำลังทยอยเข้ามาอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลกระทบต่อพรุอย่างกว้างขวาง จนพรุบางพรุมีสภาพเสื่อมโทรมมาก เช่น พรุบ่าเจา พรุโถะແນແວ พรุลานควาย ซึ่งในอดีตเป็นแหล่งทำมาหากินสำคัญของชาวบ้าน แต่เมื่อได้มีการใช้ประโยชน์จากโครงการพัฒนาจำนวนมาก ทรัพยากรกрайในพรุจึงลดลงและเสื่อมโทรม ประชาชนตัวอย่างมีทัศนคติอย่างหลาภากล้ายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พรุของโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การชุดลอกทำให้น้ำแห้ง การทำถนน ทำให้ขาดทางน้ำ ทำนาไม่ได้ กล้ายเป็นนารัง การมีประตูกันน้ำ ทำให้ต้นไม้ตาย บ่อดักปลาไม่มีเนื่องจากการทับถมของดิน การชุดคุยก่อร่องเพื่อปลูกปาล์มน้ำมันและยางพารา ทำให้ดินแห้ง ระบบนิเวศเสียสมดุล ทำให้ปลา วัว ควายลดน้อย การชุดลอกคุคลอง ทำสะระน้ำ ทำให้ป่าถูกทำลาย การชุดบ่อเลี้ยงปลากลายเป็นประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น เหล่านี้คือที่มาการใช้ประโยชน์ของการพัฒนา นอกจากนี้ ในภูมินิเวศตอนล่างเริ่มมีการทำนาถูกในพื้นที่พรุ ร้อยละ 6.61 มากกว่าการทำการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่มีเพียงร้อยละ 6.20 จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ควรนำมาคิดบททวนถึงแนวทางการพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนกันต่อไป

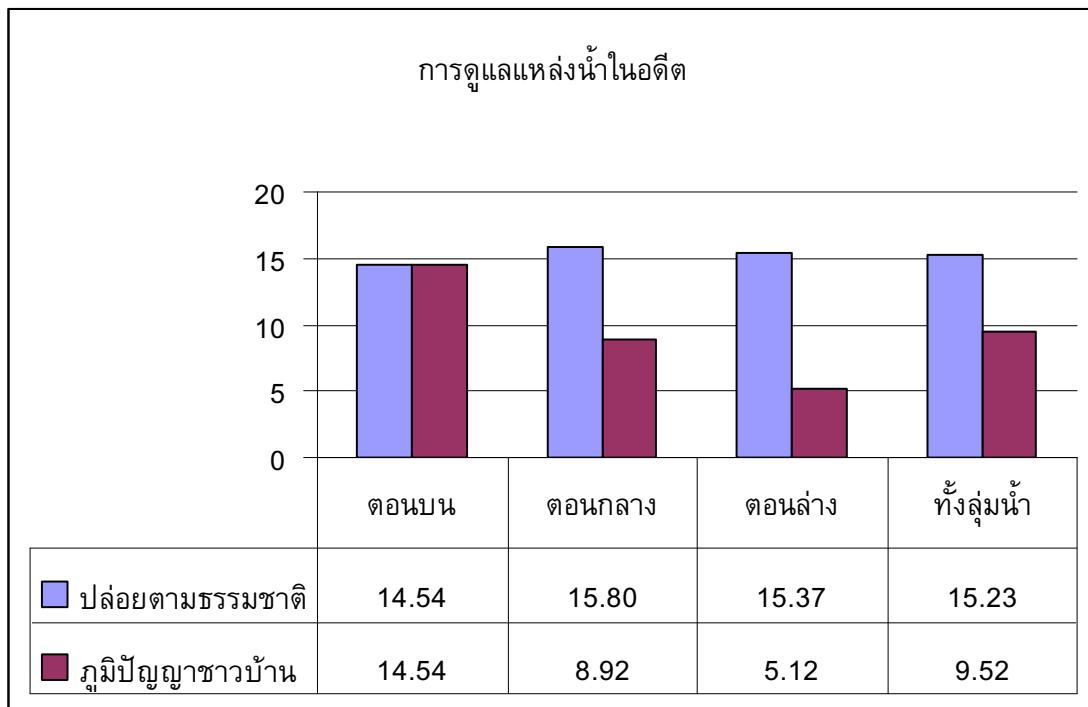
3.4.4) การดูแลและใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในอดีต-ปัจจุบัน

การดูแลและใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในอดีต ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 492 คน มีคำตอบ 681 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 575 คน มีคำตอบ 785 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 174 คน มีคำตอบ 228 คำตอบ ส่วนการดูแลและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในปัจจุบัน ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 493 คน มีคำตอบ 615 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 575 คน มีคำตอบ 700 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 272 คน มีคำตอบ 344 คำตอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างมองวิธีการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์แหล่งน้ำหลายอย่างเชื่อมโยงกัน จึงทำให้จำนวนคำตอบที่ได้มากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสามารถแบ่งคำตอบออกได้เป็น 10 กลุ่มคำตอบ

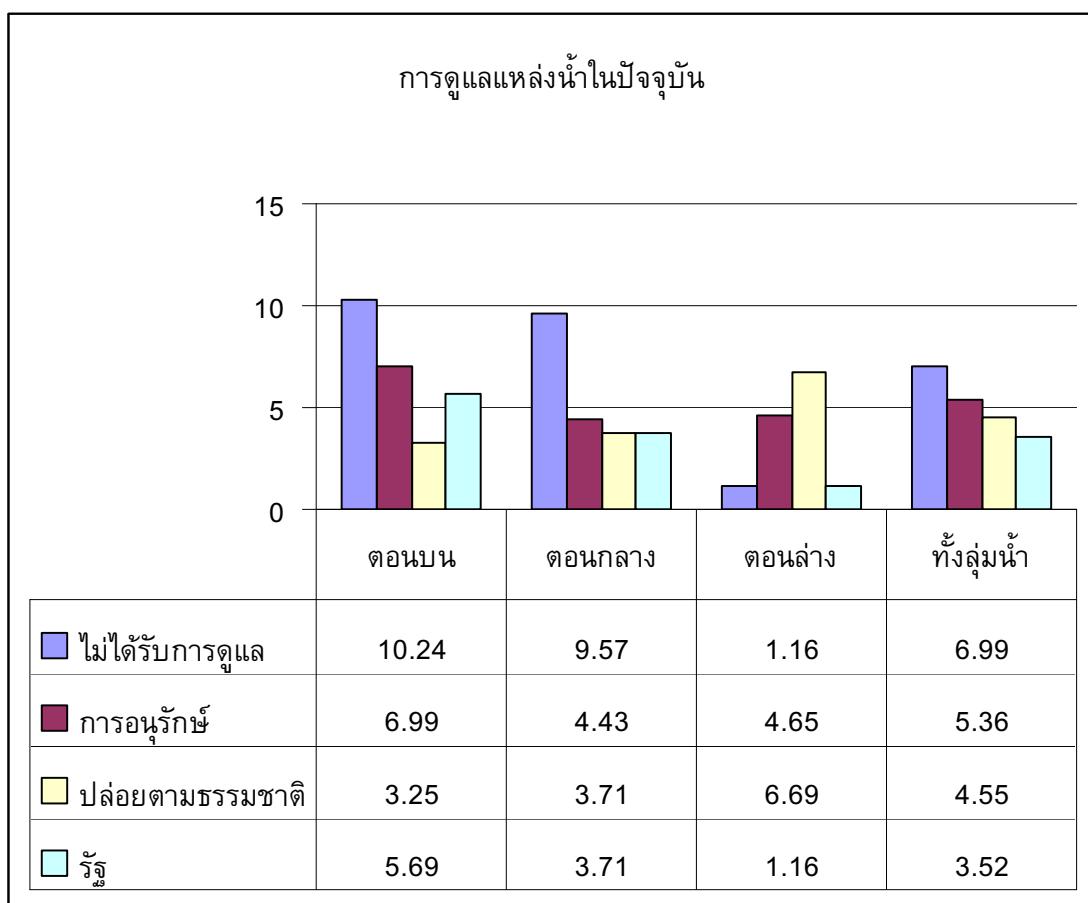
ประกอบด้วยการดูแล 3 กลุ่มค่าตอบ “ได้แก่ ปล่อยตามธรรมชาติ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใช้น้ำอย่างประหมัด และการใช้ประโยชน์ 7 กลุ่มค่าตอบ “ได้แก่ ชลประทาน การเกษตร แหล่งอาหาร/การประมง การบริโภค การเดินทาง แหล่งท่องยุ่งอาศัยของสัตว์น้ำ ความบันเทิง

การดูแลแหล่งน้ำในอดีต ประชากรตัวอย่างทุกภูมิเวศเห็นว่าการดูแลแหล่งน้ำ มักเป็นการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติตามที่สุด ขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านซึ่งมีความผูกพันกับแหล่งน้ำลำธารจะถือว่าแหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เนื่องจากใช้ประกอบอาชีพ อุปโภคบริโภค จึงมีการปลูกจิตสำนึกจากผู้สูงอายุว่าให้ใช้น้ำอย่างประหมัด ไม่ให้ทิ้งขยะหรือของเสียลงแม่น้ำ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของทุกคนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกที่สืบทอดมาจากการพบบุรุษ ผู้สูงอายุในอดีตจึงห้ามไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าโดยเฉพาะป่าดันน้ำ ห้ามตัดต้นไม้บิเวณลำธารสายน้ำไหล หากเป็นแหล่งน้ำที่เหลลงผ่านที่นา ทุกคนจะช่วยกันดูแล ไม่ให้ต้นเข็นหรือมีรากพูกคลุ่ม และจะชุดลอกตามพื้นที่ของตนเองอย่างสมำ่เสมอ ทำให้สายน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา ล่ำคลองในหมู่บ้านก็มีสัตว์น้ำอาศัย และสามารถขยายพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลทรัพยากรน้ำจึงมีลักษณะเชื่อมโยงกันเหมือนเครือญาติ เช่น ภูมิเวศตอนบน มีการทำเหมืองแร่ และเคยมีการปล่อยสารเคมีลงสู่น้ำ ชาวบ้านจึงได้ทำการปิดเหมืองเพื่อป้องกันไม่ให้มีสารเคมีเหลลงสู่แม่น้ำ เพราะจะส่งผลกระทบมิใช่ต่อพื้นที่ดันน้ำแต่จะกระทบต่อกภูมิเวศโดยรวมด้วย นอกจากนี้ ชาวบ้านภูมิเวศตอนบนที่มีจิตสำนึกส่วนหนึ่ง จะไม่ตัดไม้บิเวณริมลำธารหรือสายน้ำ โดยพยายามรักษาป่าบางส่วนเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำแห้งเร็วและรักษาบรรดาสัตว์น้ำต่าง ๆ ชาวบ้านภูมิเวศตอนกลาง เช่น บริเวณพื้นที่อำเภอรามัน ภูมิเวศตอนล่าง เช่น อำเภอปะนาเระ อำเภอไม้แก่น อำเภอสาบบุรี ที่อาศัยบิเวณริมตลิ่งและมีประสบการณ์ลิ่งพัง จะเข้าใจว่าต้นไม้สามารถรักษาการกัดเซาะของกระแสได้ จึงเก็บต้นไม้เหล่านั้นไว้เพื่อป้องกันตลิ่งพัง และยังมีการปลูกพืชหรือต้นไม้ป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง เช่น ต้นไผ่ ต้นจาก ต้นสาด และปล่อยไว้ให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ตลอดทั้งมีการช่วยกันดูแลปรับปรุงต้นสาดด้วยการตัดแต่งกิ่งใบที่ตายออก เพื่อให้น้ำไหลได้สะดวก สำหรับชาวบ้านในพื้นที่ทำนา เมื่อถึงฤดูกาลการทำนา จะมีการจัดการด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อให้น้ำเข้าที่นาอย่างทั่วถึง โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้น้ำไหลตลอดปี สำหรับใช้อุปโภคและบริโภค

อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมแล้ว ประชากรตัวอย่างเห็นว่า การดูแลแหล่งน้ำในอดีตมักเป็นการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติในสัดส่วนสูงสุด ผนวกกับการอนุรักษ์ด้วยการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านดังกล่าวมา

ภาพที่ 81 การดูแลเหล่งนำ้ในอดีต

ภาพที่ 82 การดูแลเหล่งนำ้ในปัจจุบัน

สำหรับการดูแลแห่งน้ำในปัจจุบัน มีความเห็นสรุปได้ว่า แหล่งน้ำไม่ได้รับการดูแลในลักษณะปล่อยปละละเลย เห็นแก่ตัว และทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ปล่อยสารเคมีจากเกษตร การรุกล้ำแห่งน้ำเพื่อการเกษตร การดูดทรัพย์ การทิ้งขยะ การปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน การจับปลาแบบทำลายลังด้วยยาเบื้อง การใช้ไฟฟ้าซื้อต โดยมุ่งให้ได้ปริมาณมากเพื่อค้าขาย ส่งผลให้น้ำสกปรก มีสิ่งสกปรกและทำให้น้ำบางพื้นที่ตื้นเขิน มีการถมดินสร้างบ้านให้สูง จึงทำให้น้ำท่วมขึ้นในพื้นที่ที่ต่ำกว่า นอกจากนี้ การปล่อยปละละเลยหรือไม่ดูแลยังส่งผลให้แหล่งน้ำเปลี่ยนทิศทางเนื่องจากมีการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพนิเวศ จึงทำให้ระบบน้ำมีความแปรปรวน ส่งผลต่อพืชสวนไร่นาของชาวบ้าน

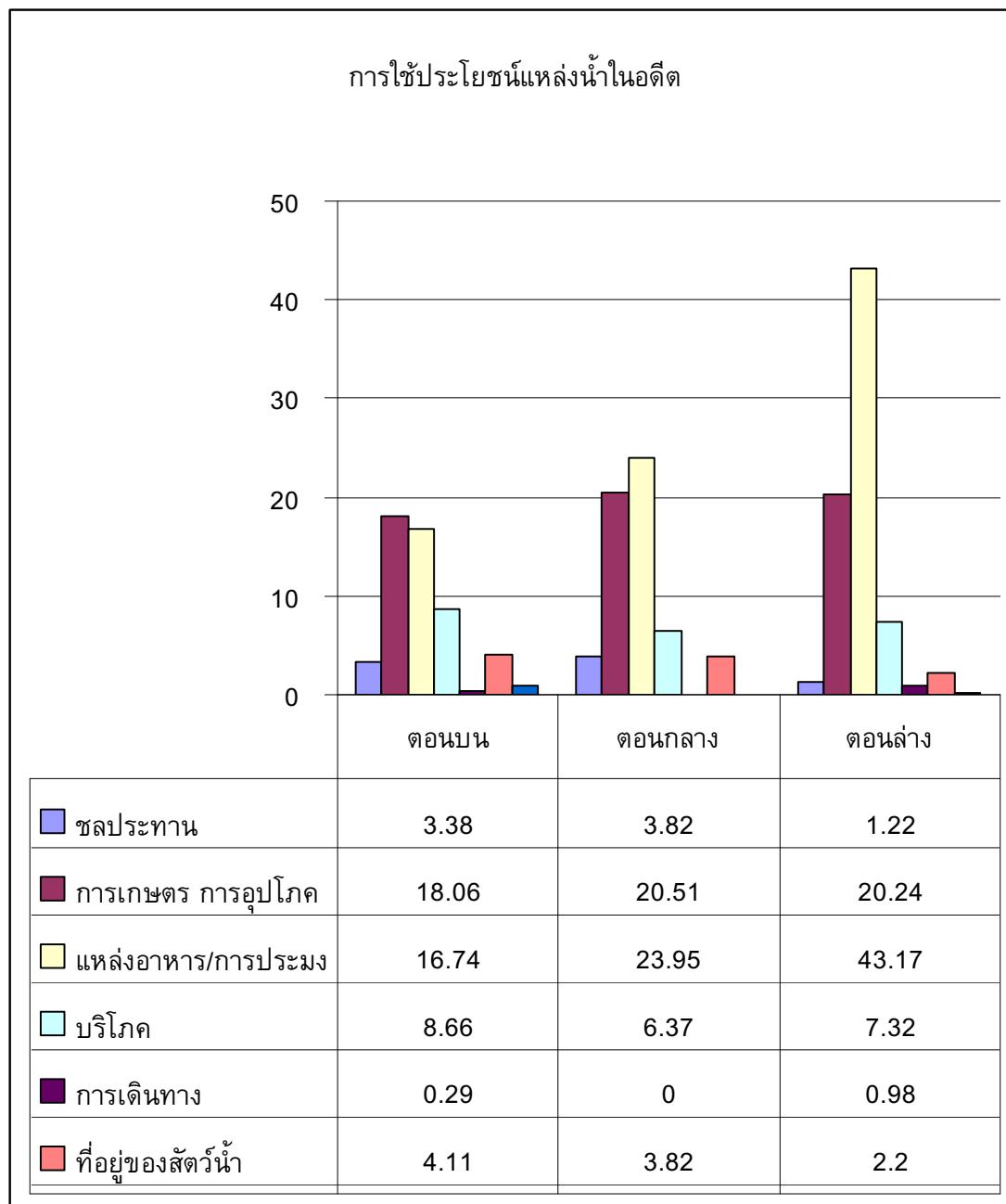
ขณะเดียวกัน การดูแลด้วยขบวนการอนุรักษ์กิจกรรมมีอยู่ แต่ก็อยู่ในระดับที่รองลงมา ซึ่งเป็นระดับที่น่ากังวล การดูแลด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากระลึ่งน้ำมักเป็นเรื่องการพื้นฟู รณรงค สร้างจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติ ไม่ใช้สารเคมี โดยเฉพาะบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ไม่ทิ้งขยะ สร้างความสกปรกในแหล่งน้ำ ไม่ตัดต้นไม้ริมตลิ่ง ส่วนการปล่อยไปตามธรรมชาตินั้น ในปัจจุบัน มีลักษณะของการไม่สนใจต่อคุณภาพน้ำที่เกิดขึ้น เพราะชาวบ้านมีน้ำประปาใช้ การที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำจึงไม่สนใจเรื่องคุณภาพน้ำว่าจะใช้ดีได้หรือไม่ จึงส่งผลให้มีการปล่อยปละละเลยในเรื่องการดูแลความสะอาดในแม่น้ำลำคลอง การใช้น้ำในแม่น้ำจึงใช้เพียงการอุปโภค ซึ่งคุณภาพน้ำยังอยู่ในระดับที่ใช้เพื่อการเกษตรได้ อย่างไรก็ตาม การปล่อยปละละเลยแบบขาดจิตสำนึกในปัจจุบันนั้นนับว่าอยู่ในระดับที่น่ากังวล

นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า การดูแลรักษาแหล่งน้ำควรให้ภาครัฐเข้ามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาในฐานะผู้สนับสนุน โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพราะในปัจจุบันพบว่า การพัฒนาต่างๆ ที่ดำเนินการไปแล้วได้สร้างปัญหาให้แก่ชาวบ้านหลายประการ เช่น การทำประตูน้ำแต่ไม่ได้ผล เพราะสถานที่ที่ตั้งของตัวประตูน้ำไม่เหมาะสม การขุดลอกคลองที่ไม่เหมาะสม ทำให้พื้นที่ที่มีน้ำกลับแห้ง การขุดลอกทำลายลักษณะทางน้ำและน้ำประปา แต่น้ำประปาที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ การสร้างท่าน้ำ ทำให้การท่าน้ำช่วงแรก ๆ ดีขึ้น แต่เมื่อน้ำท่วม น้ำก็จะท่วมที่นาของชาวบ้าน พอหลังจากน้ำท่วมพื้นที่ก็แห้งแล้ง การสร้างประตูน้ำ แรก ๆ ก็ดี น้ำพอใช้ ต่อมามีการขุดลอกคุน้ำหลายสาย ทำให้น้ำไม่พอ การสร้างท่าน้ำจากภาครัฐไม่ได้ประชาพิจารณ์ ทำให้สถานที่สร้างมีชาวบ้านบางคนไม่เห็นด้วย จึงเกิดความขัดแย้ง การทำลายลักษณะแห่ง เมื่อได้ขุดลักษณะให้กว้างขึ้น พอถึงดูแลน้ำก็แห้ง การสร้างท่าน้ำบ่อนกีต ต่อมาก็ชำรุดไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาซ่อมแซม ทำให้น้ำไม่เข้านา ต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว ตัวอย่างในพื้นที่บ้านดาโต๊ะ ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มีปัญหาทำนบกันน้ำที่ชลประทานสร้าง ถูกน้ำกัดเซาะจนขาดไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ ทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอในการทำนา ทางชลประทานเสนอจะซ่อมท่าน้ำ แต่ต้องขุดลอกคลองให้กว้างและทำถนนเลียบคลอง ซึ่งต้องเสียพื้นที่มาก ชาวบ้านจึงคัดค้านไม่ให้ทำ

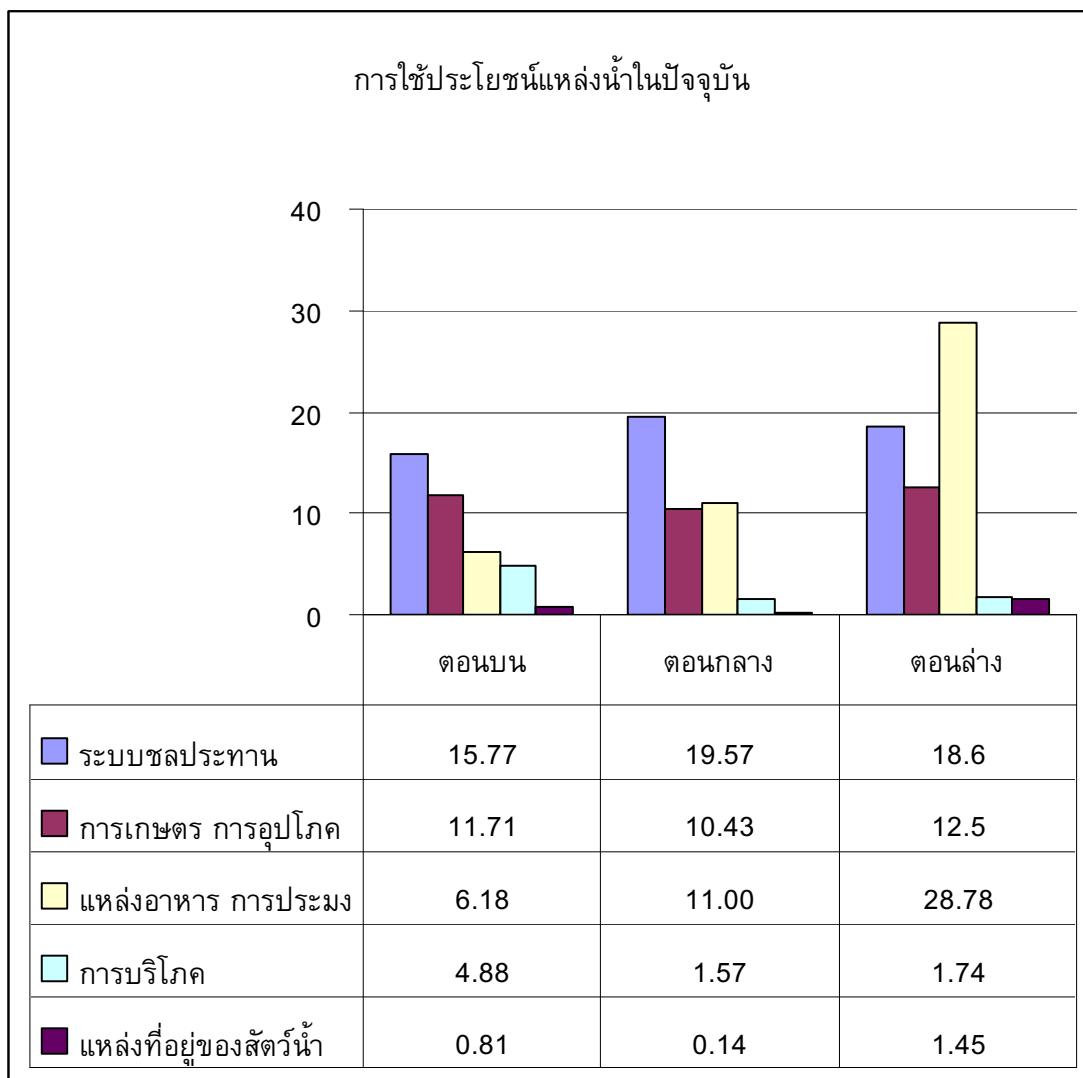
อย่างไรก็ตาม การดูแลแห่งน้ำในปัจจุบันยังอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง เพราะมีการปล่อยปละละเลยมากที่สุด ขณะที่การปล่อยไปตามธรรมชาติในปัจจุบันก็มีลักษณะ

การปล่อยปะละเลยด้วย ขณะที่การดูแลของรัฐก็กลับสร้างปัญหาและเกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ส่วนการอนุรักษ์ก็อยู่ในสภาพที่ยังทำได้ไม่กว้างขวางมากนัก การอนุรักษ์ฟืนฟูจึงยังคงเป็นงานหนักเพื่อที่จะรักษาระบบเศรษฐกิจให้มีความสมดุลย์ยั่งยืน

สำหรับการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในอดีต ประชากรตัวอย่างเห็นว่ามักเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร การอุปโภค แหล่งอาหาร และการประมง คิดเป็นร้อยละ 16.74-43.17 และมีการใช้แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ร้อยละ 6.37-8.66 นอกจากนั้นแหล่งน้ำเป็นประโยชน์สำหรับการชลประทาน การเดินทาง และแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้านล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งสิ้น โดยสามารถสรุปได้ว่าในอดีต แหล่งน้ำคือวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ภาพที่ 83 การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในอดีต

ภาพที่ 84 การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในปัจจุบัน

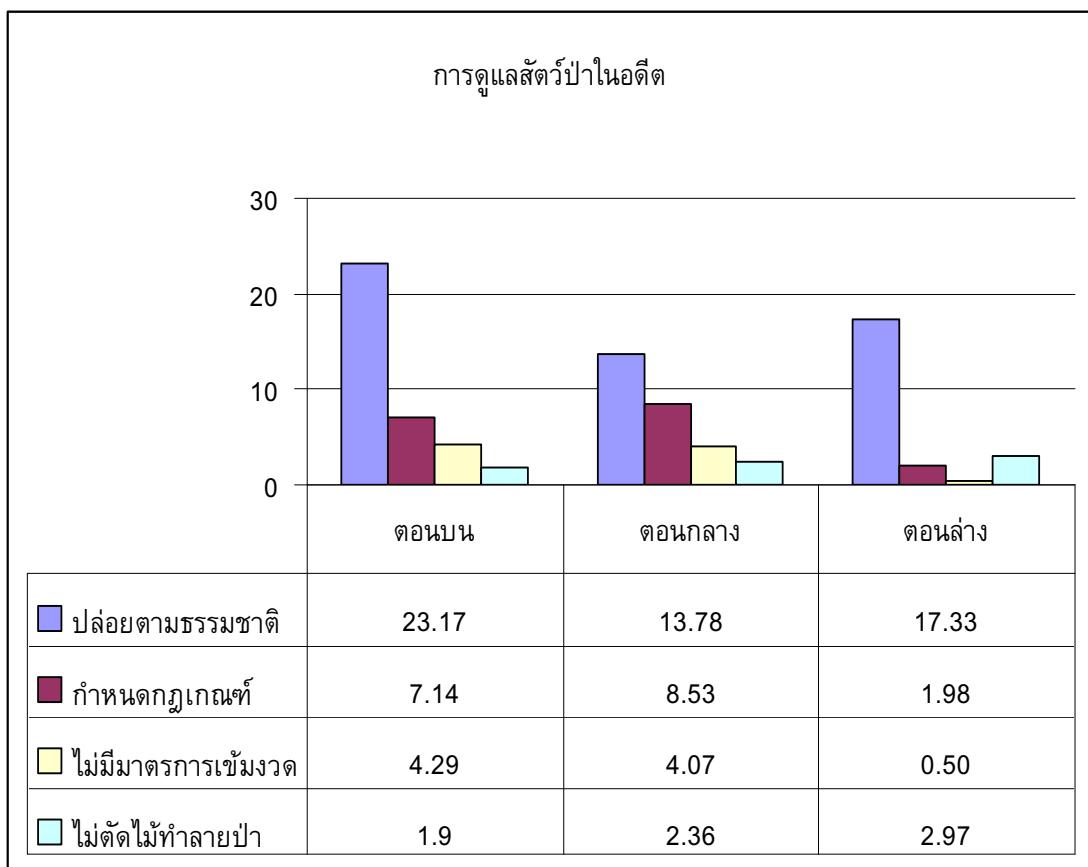
ในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำจากการมีลักษณะคล้ายคลึงกับอดีตแล้ว การนำแหล่งน้ำมาจัดการระบบชลประทานมีแนวโน้มสูงขึ้น ร้อยละ 15.77-19.58 ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบน้ำ เวลานานมากจะทำให้น้ำท่วมเข้าสู่ที่นาของชาวบ้าน แต่ช่วงหน้าแล้งไม่มีน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งส่วนมากเป็นการทำฝายกันน้ำ ชุดลอกคุกคลอง ประตูระบายน้ำ สะเก็บน้ำ ชุดร่องระบายน้ำ ซึ่งได้เข้ามาทำลายป่าไม้ แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ พื้นที่บางแห่งแห้งแล้ง สัตว์ต่างๆลดน้อยและหมดไป น้ำไม่พอทำการเกษตร บางพื้นที่มีการขุดคลองให้ลึกกว่าเดิม ทำให้ที่ดินที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำขาดความชุ่มชื้นและไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้ เพราะน้ำอยู่ลึก การขุดทางระบายน้ำให้กว้างขึ้นเพื่อระบายน้ำเบรี้ยวลงคลอง ส่งผลให้ปลาในลำคลองตาย

การบริโภคน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง พื้นที่บึง พรุ แม่น้ำ ใช้สำหรับการหาปลา เพาะปัจจุบันถูกแล้งห้ามน้อย แม่น้ำเสื่อมคุณภาพไม่สามารถใช้สำหรับการบริโภคได้ จึงมีการทำนาประปาหมู่บ้าน และชุดบ่อ เพื่อการบริโภคอุปโภค

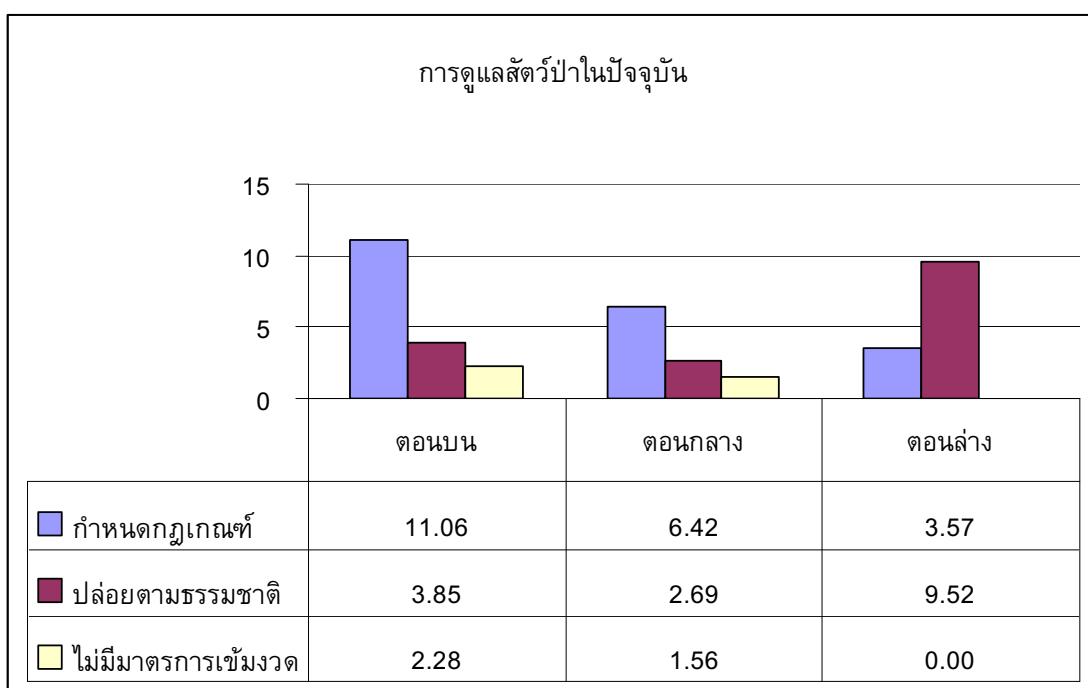
3.4.5) การดูแลและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในอดีต-ปัจจุบัน

การดูแลและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในอดีต ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 466 คน มีคำตอบ 630 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 591 คน มีคำตอบ 762 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 277 คน มีคำตอบ 404 คำตอบ ส่วนการดูแลและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในปัจจุบัน ภูมินิเวศตอนบน มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 466 คน มีคำตอบ 832 คำตอบ ภูมินิเวศตอนกลาง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 591 คน มีคำตอบ 1,153 คำตอบ ภูมินิเวศตอนล่าง มีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 277 คน มีคำตอบ 504 คำตอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิธีการดูแลและใช้ประโยชน์สัตว์ป่าหลายอย่างมีความเชื่อมโยงกัน จึงทำให้จำนวนคำตอบที่ได้มากกว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสามารถแบ่งคำตอบออกได้เป็น 8 กลุ่มคำตอบ ประกอบด้วยการดูแล 4 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ ปล่อยตามธรรมชาติ กำหนดกฎเกณฑ์ ไม่มีมาตรการเข้มงวด ไม่ตัดไม้ทำลายป่า และการใช้ประโยชน์ 4 กลุ่มคำตอบ ได้แก่ อาหาร ขาย ความเพลิดเพลินและใช้แรงงาน

การดูแลสัตว์ป่าในอดีต ประชากรตัวอย่างทุกภูมินิเวศเห็นว่าการดูแลสัตว์ป่ามักเป็นการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติมากที่สุด และมีการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อการอนุรักษ์โดยชาวบ้านที่อาศัยหลักการศาสนา ความเชื่อ เช่น กำหนดการล่าเป็นฤดูกาล กำหนดพื้นที่ห่วงห้าม จับเฉพาะที่ต้องการ มีการเช่นไหร่เจ้าที่ ขณะเดียวกันกฎเกณฑ์ต่างๆไม่ได้เป็นไปอย่างเคร่งครัดมากนัก จึงไม่มีมาตรการที่เข้มงวด เพราะคนในพื้นที่มีน้อย แต่มีพื้นที่ป่ามาก

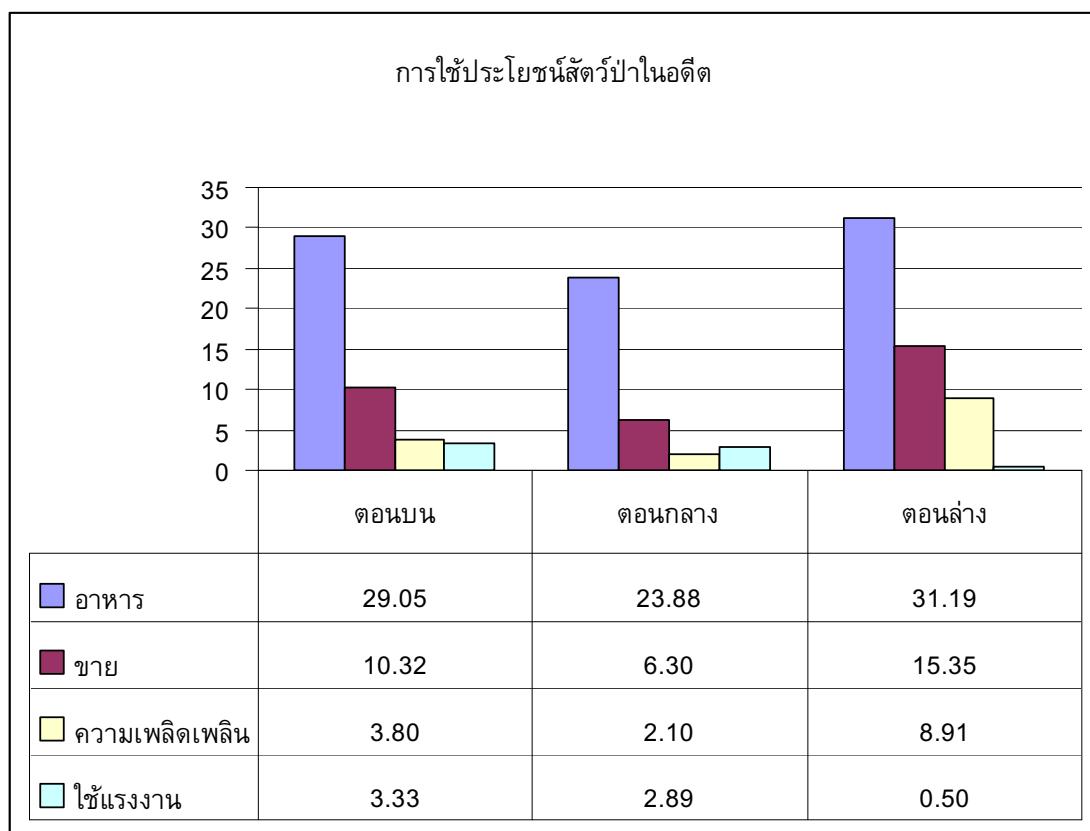
ภาพที่ 85 การดูแลสัตว์ป่าในอดีต

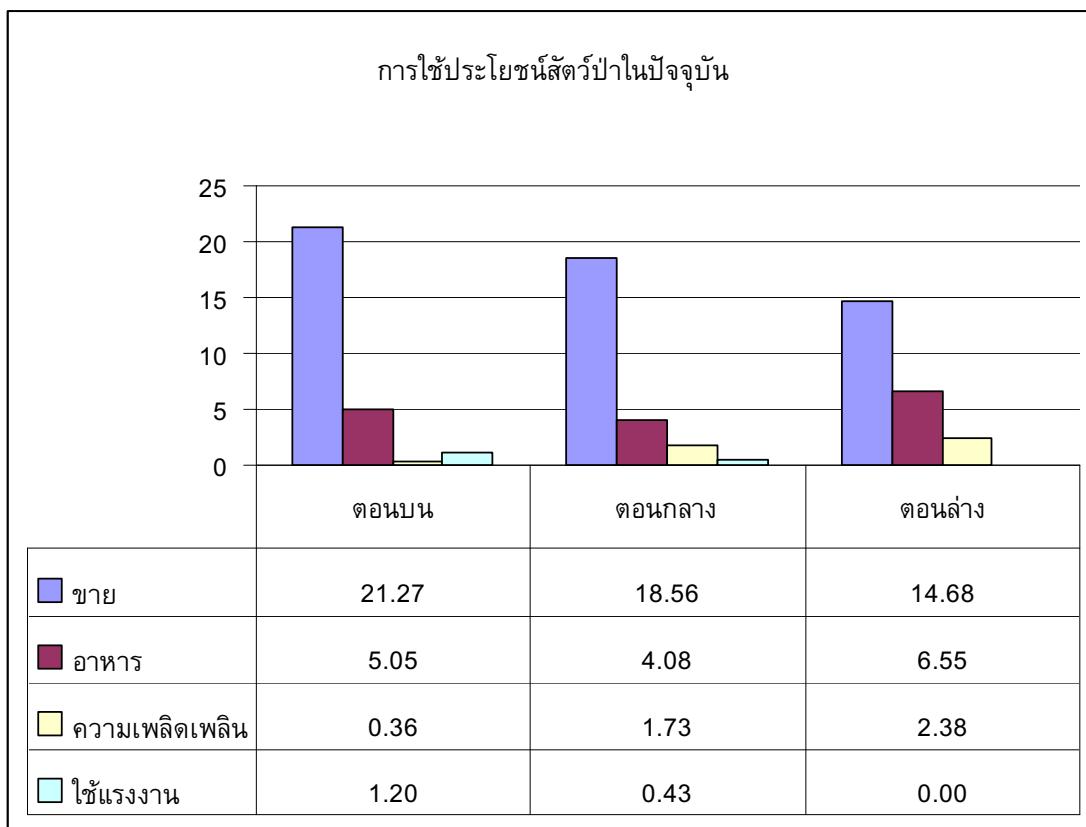
ภาพที่ 86 การดูแลสัตว์ป่าในปัจจุบัน

ส่วนการดูแลสัตว์ป่าในปัจจุบัน ประชากรตัวอย่างทุกภูมิภาคมีลักษณะการดูแลที่แตกต่างจากอดีต เพราะมีลักษณะของการกำหนดกฎหมายมากกว่าการปล่อยไปตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน มาตรการต่างๆ ก็ไม่ได้มีความควบคุมอย่างเข้มงวดนัก อย่างไรก็ตาม ลักษณะการดูแลในปัจจุบันนั้นจึงเป็นการปล่อยปะละเลยเสียมากกว่า ซึ่งจัดเป็นสถานการณ์ที่น่ากังวลอีกประการหนึ่ง เพราะทำให้สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลง ป่าที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยก็ถูกถางป่าเพื่อปลูกพืชต่างๆ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำต่างๆ เป็นต้น

สำหรับการใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในอดีต ประชากรตัวอย่างทุกภูมิภาคใช้เป็นอาหารมากที่สุด ร้อยละ 23.88-31.19 ขณะที่มีการจับสัตว์ป่าเพื่อขายในลำดับรองลงมา ร้อยละ 6.30-15.35 แต่ก็ถือได้ว่าเริ่มมีการค้าสัตว์ป่าในปริมาณมากแล้ว การใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ มีเพียงเล็กน้อย ได้แก่ ความเพลิดเพลินและใช้แรงงาน ส่วนในปัจจุบันนั้น การใช้ประโยชน์สัตว์ป่ามีความแตกต่างจากอดีต เพราะปัจจุบันมักนำไปค้าขาย ขณะที่การบริโภคเป็นลำดับรองลงมา นอกจากนั้นเป็นการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อความเพลิดเพลินและใช้แรงงาน แต่มีอัตราที่ลดน้อยลงกว่าในอดีต

ภาพที่ 87 การใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในอดีต

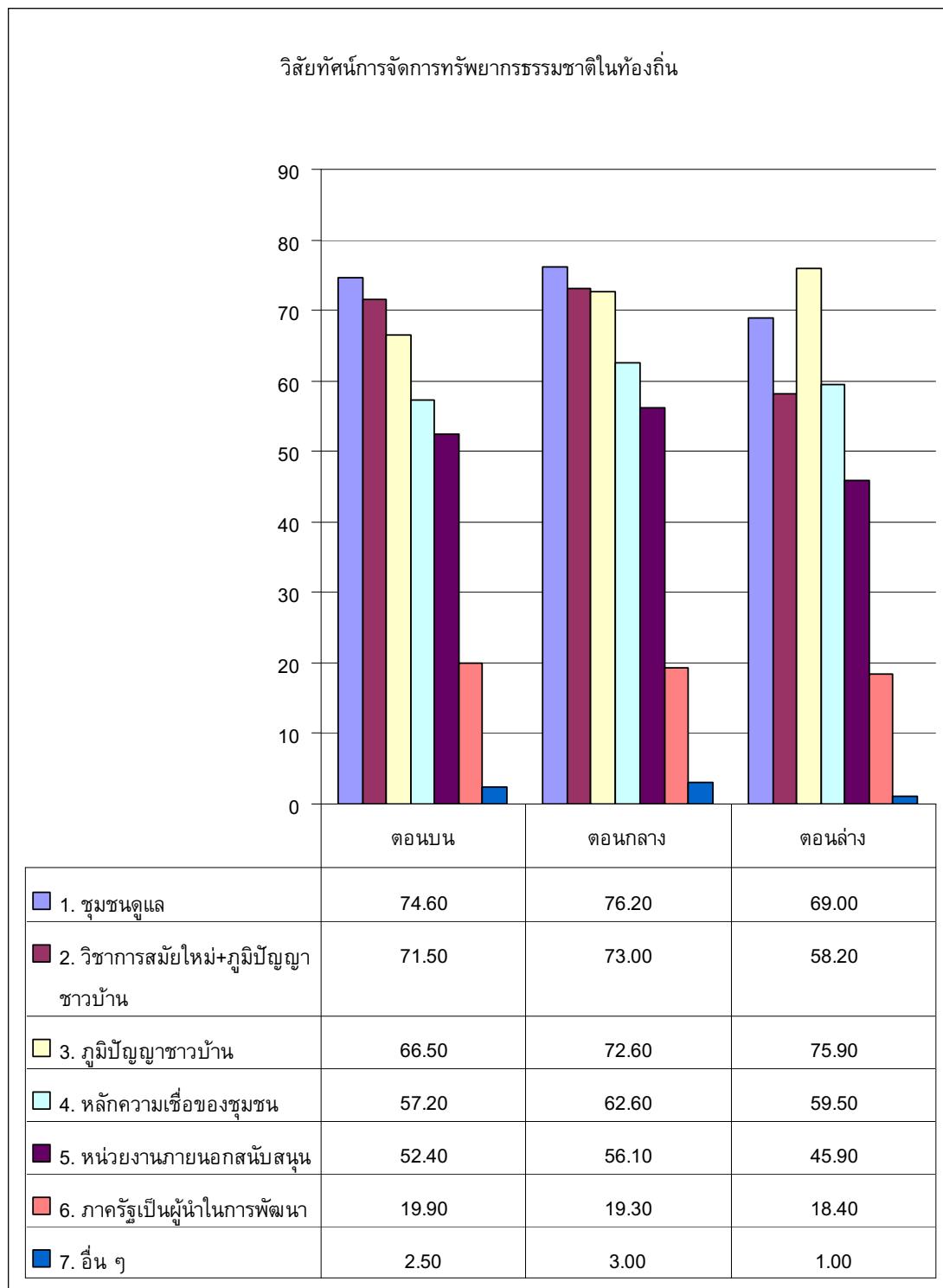
ภาพที่ 88 การใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในปัจจุบัน

3.5) สิ่งที่ชาวบ้านต้องการเห็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น (วิสัยทัศน์)

ชาวบ้านมีวิสัยทัศน์หรือภาพผ่าน ความต้องการ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น เช่น ป่า น้ำ ดิน ภูเขา พรุ นา พื้นที่สาธารณะ พื้นที่สำคัญ (วากฟอ) สัตว์ต่างๆ เป็นคำถามแบบปลายปิดและให้เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ โดยมีคำตอบ 7 ประการ ได้แก่

- 1) ให้ชุมชนดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ด้วยกฎระเบียบของชุมชนที่ทำให้มีความมั่นคงยั่งยืน
  - 2) ให้หน่วยงานภายนอก เช่น รัฐ เอกชน เข้ามาเป็นเพียงผู้สนับสนุน
  - 3) ให้นำหลักความเชื่อที่ชุมชนยึดถือและสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชาวบ้าน
  - 4) จัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
  - 5) นำความรู้ วิชาการสมัยใหม่มาประยุกต์ร่วมกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน
  - 6) สนับสนุนให้ภาครัฐเข้ามาเป็นผู้นำในการพัฒนา และเป็นผู้จัดการแทนประชาชน
  - 7) อื่นๆ (ระบุ)
- จากการเลือกคำตอบของประชาชนตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ทั้งสามภูมินิเวศมีความต้องการเห็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นโดยชุมชนดูแลรักษาด้วยการผสมผสานวิชาการสมัยใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือการใช้ภูมิปัญญา หลักความเชื่อที่ชุมชนยึดถือที่

เป็นไปตามคำสอน ขณะเดียวกัน ประชากรตัวอย่างไม่ต้องการให้ภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาเป็นผู้นำการพัฒนาแต่ต้องการให้เป็นผู้สนับสนุนมากกว่า ซึ่งในปัจจุบันรัฐเองได้พยายามให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังไม่เกิดผลในการปฏิบัติมากนัก จึงต้องสร้างการเข้ามา มีส่วนร่วมของชุมชนอย่างทั่วถึงแท้จริงต่อไป

ภาพที่ 89 วิสัยทัศน์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

นอกจากนี้ ประชารตัวอย่างยังมีความคิด ความฝันที่จะเห็นการจัดการทรัพยากรในลักษณะอื่นๆอีก เช่น ให้ผู้รักษาสถานะเข้ามาดูแล ให้ผู้นำท้องถิ่นช่วยดูแล ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ให้มีโครงการอนุรักษ์พื้นที่ฟาร์มพยากรณ์ เป็นต้น และจากการเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสนทนากลุ่ม ชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ได้ภาพฝันของ ชาวบ้านทั้งสามภูมิเวทที่หลากหลายสีสัน ซึ่งชาวบ้านต่างร่วมกันเขียนภาพฝันอย่างมี จินตนาการ ดังภาพประกอบต่อไปนี้

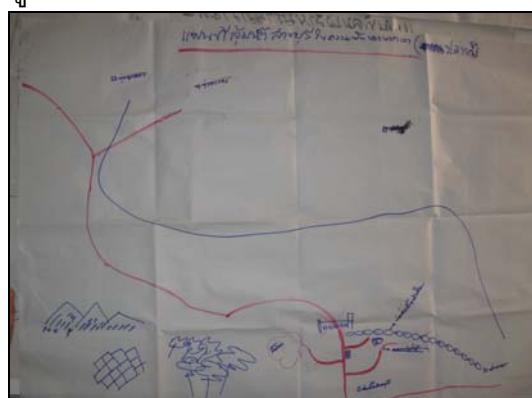
ภูมิเวศตอนบน

ภูมิเวศตอนกลาง

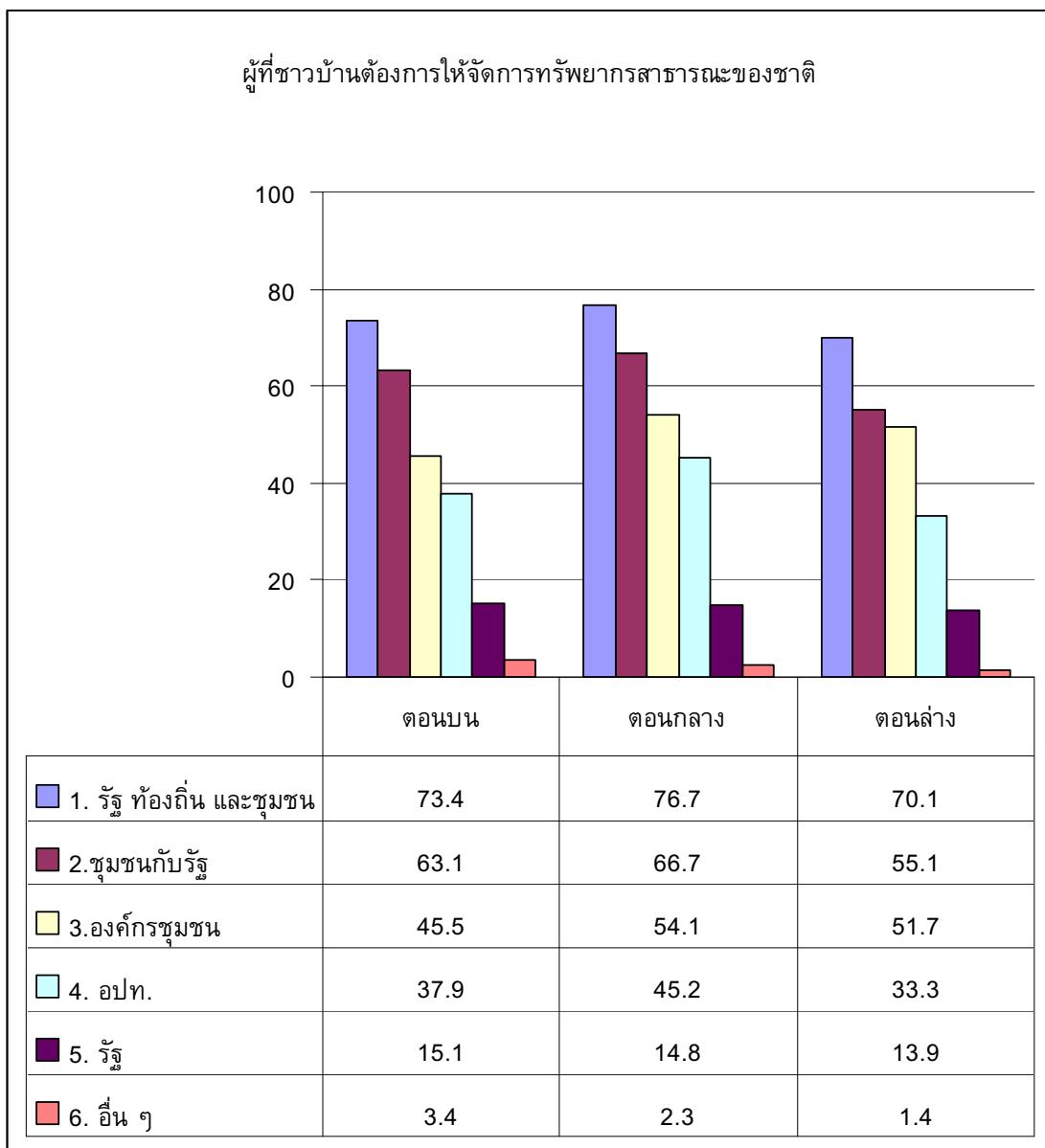
ภูมิเวศตอนล่าง

ภาพที่ 90-95 ภาพฝันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำสายบุรี

3.6) ผู้ที่ชาวบ้านต้องการให้จัดการทรัพยากรสากรณะของชาติ

ผู้ที่ประกาศตัวอย่างต้องการให้จัดการทรัพยากรสากรณะของชาติ เช่น ป่า น้ำ ดิน ภูเขา พรุ นา พื้นที่สาธารณะ พื้นที่สำคัญ (วากฟอ) สัตว์ต่างๆ เป็นคำขอโดยปิดที่มีคำตอบให้เลือก 6 ประการ ได้แก่ ให้หน่วยงานราชการเป็นผู้จัดการดูแล ให้ชุมชนจัดการร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดูแล (อบต., เทศบาล, อบจ.) ให้องค์กรชุมชนดูแล ให้รัฐ ท้องถิ่น และชุมชน ร่วมกันดูแล และอื่นๆ (ระบุ) โดยสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ภาพที่ 96 ผู้ที่ชาวบ้านต้องการให้จัดการทรัพยากรสากรณะของชาติ

จากคำตอบของประกาศตัวอย่างพบว่า ทั้งสามภูมิภาคมีความต้องการให้รัฐ ท้องถิ่น และชุมชน ร่วมกันดูแลและจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นสาระสำคัญของชาติมากที่สุด (70.1- 76.7 %) เมื่อเปรียบเทียบกับการให้องค์กรชุมชนเป็นผู้จัดการโดยลำพัง ซึ่งเป็นการยืนยันว่าถ้า

มีทางเลือกอื่นที่มากกว่าชุมชนดูแลเพียงลำพัง ชุมชนก็จะเลือกให้มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของหลายๆฝ่าย ในทางกลับกัน ประชาชนตัวอย่างไม่ต้องการให้หน่วยงานราชการเป็นผู้จัดการดูแล นอกจากนี้ ยังมีความต้องการในการจัดการทรัพยากรลักษณะอื่นๆด้วย (1.4-3.4 %) เช่น สร้างสำนักกรักท้องถิ่น จัดตั้งสภาชุมชน ให้ผู้นำเป็นผู้ดูแล เป็นต้น

4.2 ทัศนคติของประชาชนต่อแนวโน้มการพัฒนา

การศึกษาเรื่องทัศนคติของประชาชนต่อแนวโน้มการพัฒนา เพื่อทำให้เข้าใจว่า ประชาชนคิดอย่างไรต่อแนวโน้มการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตใน 4 เรื่องต่อไปนี้

- 1) ชีวิตความเป็นอยู่
- 2) การจัดการทรัพยากรทั่วไป
- 3) การจัดการแหล่งน้ำในลุ่มน้ำสายบุรี
- 4) พืชอาหารและพืชพลังงาน

ผลการศึกษาในประเด็นเหล่านี้มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ และนำไปสู่การพัฒนาทิศทางการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี การศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อแนวโน้มการพัฒนา สามารถจัดกลุ่มระดับความเห็นเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) มาก ถึง มากที่สุด 2) ปานกลาง 3) น้อยถึงน้อยที่สุด ใน 4 เรื่องดังกล่าวข้างต้น

1) ชีวิตความเป็นอยู่

ทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชนในปัจจุบัน เช่น ที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การคุณภาพ ความปลอดภัย เป็นต้น

1.1) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย มาก ถึง มากที่สุด

ประชาชนมีทัศนคติต่อแนวโน้มการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ในระดับที่มาก ถึงมากที่สุด ทั้งด้านบวกและลบ โดยทั้งสามภูมิใบเเคนมีความเห็นสอดคล้องกัน คือ ด้านบวก ประชารัตน์ต้องยังเห็นว่า (1) การปฏิบัติศาสนกิจ ประเพณีวัฒนธรรมเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ (2) ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และ (3) การศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จะช่วยให้เยาวชนเกิดความตระหนักในการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (4) การที่คนในชุมชนได้ออกมาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากภายนอก จะมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนมีความรู้และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเท่าทัน (5) การพัฒนาของรัฐด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ (ถนน, ไฟฟ้า, ประปา, โทรศัพท์ เป็นต้น) มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาในชุมชน

จากคำตอบทั้งหมดข้างต้นหมายความว่าในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้เป็นไปดังที่กล่าวข้างต้นค่อนข้างมาก หรือเห็นด้วยมากที่จะให้มีการศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะจะช่วยให้เยาวชนเกิดความตระหนักในการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และเห็นด้วยมากที่คนในชุมชนได้ออกมาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากภายนอก

เพาะจะช่วยทำให้ชุมชนมีความรู้และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเท่าทัน

ส่วนในด้านลบ ประชาชนเห็นด้วยมากว่าคนในชุมชนเห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม และการพัฒนาที่มุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้ชุมชนอ่อนแอ

สำหรับสิ่งที่ทั้งสามภูมินิเวศมีความคิดเห็นต่างกัน คือ ความกังวลต่อสถานการณ์ความไม่สงบ ภูมินิเวศตอบนับและตอบกล่างมีมากกว่าในภูมินิเวศตอบล่าง ส่วนความสะดวกสนใจ การใช้ชีวิต เช่น การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การคอมนาคม ภูมินิเวศตอบล่างมีมากกว่าภูมินิเวศอื่นๆ ซึ่งอยู่ใกล้ตัวเมือง เป็นภูมินิเวศที่รับชายฝั่ง จึงสะดวกในการติดต่อทั้งทางบก และทางน้ำ

1.2) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย ปานกลาง

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับปานกลาง “ได้แก่” (1) ชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมอยู่ในสภาพที่ดี ทำมาหากินได้อย่างปกติสุข ไม่มีความกังวล (2) ความสัมพันธ์ของคนระหว่างชุมชนใกล้เคียงและสัมภាយนอก (3) ชุมชนร่วมรับรู้และแก้ปัญหา บริการมากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (4) คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นในการดำรงวิถีชีวิต (5) วัฒนธรรมที่หลากหลายในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

การที่ประชากรตัวอย่างมีทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า เรื่องดังกล่าวมีความเป็นไปได้ระดับปานกลาง และประชากรตัวอย่างก็อาจขาดความมั่นใจต่อเรื่องราวตั้งกล่าว เช่น วัฒนธรรมที่หลากหลายในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ เป็นต้น

1.3) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย น้อย ถึง น้อยที่สุด

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับน้อย ถึง น้อยที่สุด “ได้แก่” (1) ความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ เกี่ยวกับด้านทรัพยากร (ที่ดิน, ป่าไม้, แหล่งน้ำ, การเกษตร) ได้แก่ สห. สจ. สส. ศอ.บต. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มหาวิทยาลัยราชภัฏ วิทยาลัยชุมชน คำตوبะเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์น้อยกับหน่วยงานด้านทรัพยากรต่างๆ

2) การจัดการทรัพยากรโดยทั่วไป

2.1) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย มาก ถึง มากที่สุด

ประชากรตัวอย่างมีทัศนคติต่อแนวโน้มโดยการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรโดยทั่วไป ในระดับที่มาก ถึงมากที่สุด “ได้แก่” (1) การจัดการทรัพยากรที่ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ (2) การนำหลักการศาสนา ระบบความเชื่อ ภูมิปัญญา ความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการทรัพยากรอย่างผสมผสาน (3) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการทรัพยากร เป็นแนวทางที่ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้ง (4) การ

จัดการควรเป็นไปอย่างเป็นองค์รวมโดยคำนึงผลกระทบที่เกิดขึ้นร่วมกันของคน และฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เป็นต้น (5) การจัดทำพื้นที่ชุมชน เช่น ป่าชุมชน จะทำให้เกิดความยั่งยืนเนื่องจากชุมชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ (6) การซึ่งแจงและทำความเข้าใจให้เห็นถึงความໂປ່ງໃສในการพัฒนาหรือการจัดการทรัพยากร ทำให้ชุมชนยอมรับ

2.2) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย ปานกลาง

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับปานกลาง ได้แก่ (1) การคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางวิชาการมากกว่าความต้องการของชุมชน (2) รู้ว่ามีความรู้น่าเชื่อถือและใช้เป็นแนวทาง เพราะปัญหาในชุมชนใหญ่เกินจัดการได้ (3) ความรู้สัมัยใหม่ช่วยเข้ามาจัดการชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3) การจัดการแหล่งน้ำในลุ่มน้ำสายบุรี

3.1) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย มาก ถึง มากที่สุด

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยมากถึงมากที่สุด ได้แก่ (1) ป้าคือเชื่อนธรรมชาติ ช่วยป้องกันน้ำท่วมและลดปัญหาน้ำฝนแล้ง (2) การมีพรุและแม่น้ำเชื่อมต่อ กันตามธรรมชาติทำให้การทำมาหากินดีขึ้น (3) วิธีการจัดการลุ่มน้ำแบบชาวบ้าน เช่น ดูดง ฝายน้ำลัน ก่อให้เกิดประโยชน์ (4) การจัดการป่าที่ชุมชนดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกันมีประโยชน์ต่อการจัดการลุ่มน้ำ ส่วนในทางตรงข้าม ประชากรตัวอย่างก็มีความเห็นด้วยมากกว่า (1) การชุดทรายและชุดลอกแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำดีน้ำเขิน สัตว์น้ำลดลง และ (2) การตัดไม้ในพื้นที่สาธารณะ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต

3.2) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย ปานกลาง

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับปานกลาง ได้แก่ (1) การพัฒนาต้องดำเนินตามทิศทางหลักหรือแผนพัฒนาของประเทศ (2) รู้ว่าดำเนินการพัฒนาที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง (3) การจัดการแหล่งน้ำของรัฐที่ผ่านมาทำให้น้ำท่วม ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ขณะเดียวกันก็แก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้ (4) การจัดการแหล่งน้ำแบบทันสมัย (เช่น ฝาย/ท่านบ คอนกรีต, คุคลองส่งน้ำ คอนกรีต) ไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติแต่ทำให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งระดับชุมชนและระดับประเทศให้ดีขึ้น การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่มีความหลากหลาย มีความมั่นคงในการทำมาหากิน

3.3) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วย น้อย ถึง น้อยที่สุด

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับน้อย ถึง น้อยที่สุด ได้แก่ (1) การดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนเป็นอันดับแรก (2) การจัดการโครงการชุดลอก ชุดคลอง ณ ที่ กัน ทำประดุจ น้ำ จะทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านดีขึ้น และสามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบได้

4) พีชอาหารและพีชพลังงาน

พีชอาหาร

1) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วยมาก ถึง มากที่สุด

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับมาก ถึง มากที่สุด ได้แก่ (1) การปลูกพีชอาหารคือการพึ่งตนเองและความมั่นคงทางอาหาร (2) การลดลงของพื้นที่ปลูกพีชอาหาร เกิดจากการขาดแคลนแหล่งน้ำ ทุน และการขาดแคลนแรงงาน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารการกิน 3) การปล่อยพื้นที่ให้เป็นนาร้างเสียงต่อการสูญเสียที่นาให้กับนายทุน 4) รู้จักความบากบอส่งเสริมพื้นฟูนาร้างให้กลับมาทำนาได้อีกครั้ง

พีชพลังงาน

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับมาก ถึง มากที่สุด ได้แก่ (1) การปลูกพีชพลังงานก่อให้เกิดผลกระทบในพื้นที่นา (2) ควรปลูกพีชพลังงานแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงต่อความมั่นคงในชีวิต (3) ควรกำหนดเขตพื้นที่เหมาะสมสำหรับปลูกพีชพลังงาน

2) ระดับทัศนคติหรือความเห็นด้วยระดับปานกลาง

เรื่องที่ประชากรตัวอย่างมีความเห็นด้วยระดับปานกลาง ได้แก่ (1) การปลูกปาล์มน้ำมันทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (2) การปลูกพีชพลังงานควรปลูกในพื้นที่นาหรือนารัง แลขายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (3) การส่งเสริมให้ปลูกพีชพลังงานทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน (4) สนับสนุนให้มีการปลูกพีชพลังงานเพื่อลดการนำเข้า เพิ่มการส่งออก

ในส่วนของความคิดเห็นที่ต่างกันทั้งสามภูมิใบเ connaît คือ รายได้เป็นแรงจูงใจหลักให้เกษตรกรปลูกพีชพลังงาน ประชาชนในพื้นที่ตอนบนและตอนล่างมีความเห็นด้วยระดับมาก ส่วนในพื้นที่ตอนกลาง เห็นด้วยปานกลาง สำหรับการมีความรู้ความเข้าใจต่อพีชพลังงานเป็นอย่างดี ประชากรตัวอย่างภูมิใบเ connaîtตอนล่างเห็นด้วยระดับปานกลาง ในขณะเดียวกันที่ตอนบนและตอนกลางเห็นด้วยระดับน้อย

สรุป

ทัศนคติหรือความเห็นด้วย เป็นการบอกถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ควรนำไปตัดสินใจในการพัฒนาแนวทางเพื่อการจัดการลุมนำ้สายบุรีที่จะต้องคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของประชาชน โดยเฉพาะประเด็นที่ประชาชนยังไม่มั่นใจ และเห็นด้วยน้อย กล่าวคือ

1) เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ชุมชนยังมีความสัมพันธ์กับองค์กรด้านทรัพยากรธรรมชาติและสถาบันวิชาการน้อย และไม่มั่นใจว่า (1) ชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมอยู่ในสภาพที่ดี ทำมาหากินได้อย่างปกติสุข ไม่มีความกังวล (2) ความสัมพันธ์ของคนระหว่างชุมชนใกล้เคียงและสัมคมภายในครอบครัวอย่างไร (3) ชุมชนร่วมรับรู้และแก้ปัญหา ปรึกษากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มากน้อยแค่ไหน (4) คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และใช้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นในวิถีชีวิตจริงหรือไม่ และ (5) วัฒนธรรมที่หลากหลายในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้จริงหรือ

ทัศนคติของประชารัฐตัวอย่างเหล่านี้ หมายความว่า ที่ผ่านมาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เกิดขึ้นจริงตามที่ทุกฝ่ายต้องการ และชุมชนเองก็ไม่แน่ใจในการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ และไม่เชื่อมั่นแม้แต่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตนเองว่าจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งนำไปสู่คำถามการพัฒนาหลักประการ คือ การพัฒนาทำให้ชุมชนหมดความเชื่อมั่นในตัวตน ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจนไม่เห็นตัวตน หรือชุมชนอย่างเปลี่ยนตัวเองจริงๆ สิ่งเหล่านี้ยังขาดคำอธิบายที่ชัดเจน ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนได้ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระ จึงควรให้มีการทบทวนประเด็นปัญหาต่างๆร่วมกัน

2) การจัดการทรัพยากรโดยทั่วไป ประชารัฐตัวอย่างไม่มั่นใจว่า ภาครัฐมีความรู้ที่น่าเชื่อถือควรใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรได้ และความรู้สัมัยใหม่จะช่วยเข้ามาจัดการชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3) การจัดการแหล่งนำ้ในลุมนำ้สายบุรี ประชารัฐตัวอย่างไม่แน่ใจว่าที่ผ่านมา (1) รัฐได้ดำเนินการพัฒนาที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง (2) การจัดการแหล่งนำ้ของรัฐที่ผ่านมา มีทั้งทำให้น้ำท่วม ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้ (3) การจัดการแหล่งนำ้แบบทันสมัย (เช่น ฝาย/ท่านบ คอนกรีต, คุคลองส่งน้ำ คอนกรีต) ไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ และส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งระดับชุมชน และระดับประเทศให้ดีขึ้น การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่มีความหลากหลาย มีความมั่นคงในการทำมาหากิน แต่สิ่งที่มั่นใจก็คือ การพัฒนาไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนเป็นอันดับแรก และ (2) การจัดการโครงการชุดลอก ชุดคลอง ตาม กัน ทำประตูน้ำ ไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านดีขึ้น และไม่สามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบได้

4) พืชอาหารและพืชพลังงาน โดยเฉพาะในเรื่องของพืชพลังงาน ประชารัฐตัวอย่างไม่มั่นใจว่า การปลูกปาล์มน้ำมันทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และควรปลูกในพื้นที่นา หรือนา_r้าง และควรจะขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่องออกไป นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ปลูกปาล์มน้ำมันทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนหรือไม่ และควรสนับสนุนให้มีการปลูกเพื่อลดการ

นำเข้า เพิ่มการส่งออกดีหรือไม่ และสิ่งสำคัญก็คือ ประชารตัวอย่างเห็นว่าความรู้ความเข้าใจของประชาชนในเรื่องปาล์มน้ำมันยังมีน้อย

ทัศนคติตั้งกล่าวมาข้างต้นน่าจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี เพื่อให้การพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยครั้นนี้เป็นเพียงการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์โดยทั่วไป การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีจึงควรให้มีการศึกษาถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไปก่อนที่จะทำการพัฒนา

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรีเป็นความพยายามของชาวบ้านที่อาสาเข้ามาร่วมงานในฐานะนักวิจัยชุมชน เพื่อทบทวนตนเองและแสดงให้ความรู้ต่อประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำสายบุรีที่จะให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน จึงได้ร่วมกันเข้ามาอาสาทำงานเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้ และทัศนคติของประชาชนต่อนโยบายการพัฒนาต่างๆ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาข้อเสนอทางเลือกการจัดการทรัพยากร ที่จะเป็นทางออกในการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมจากภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนได้อย่างสันติวิธี ซึ่งทำให้ได้ผลการวิจัยโดยสรุปดังนี้

6.1 การเมืองการปกครอง

การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสายบุรี ได้ผ่านการทบทวนประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอาณาจักรลังกาสุกะที่รุ่งเรืองมาก เนื่องจากเป็นเมืองที่มีการติดต่อกันยาวนาน ราวคริสตวรรษที่ 15 เจ้าเมืองลังกาสุกะเปลี่ยนนามบ้านถือศาสนาอิสลามและได้มาตั้งเมืองใหม่ที่ปัตตานี จึงเกิดยุค “ปัตตานีดาวรุสλام” จนเข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ที่ส่วนกลางเริ่มมีการแต่งตั้งเจ้าเมือง ในช่วงนั้นปากแม่น้ำสายบุรีตื้นเขินไม่适合ในการคมนาคมจึงย้ายเมืองสายบุรีมาที่ตำบลลุบัน และในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เมืองสายบุรีถูกยุบเป็นอำเภอตะลุบันขึ้นกับจังหวัดปัตตานี และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานีควบคุมปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองนับตั้งแต่พ.ศ.2475 รัฐไทยมีนโยบายเน้นชาตินิยม ย้ำเอกลักษณ์แห่งความเป็นวัฒนธรรมไทยที่แตกต่างจากพื้นฐานเดิมของชาวมุสลิม ทำให้เกิดปัญหาทางศาสนาและศาสนา เกิดการต่อต้านของชาวปัตตานีจนเกิดเป็นประเด็นแบ่งแยกดินแดน แต่ประเด็นนี้ก็ค่อยๆ หายไป จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2547 ความขัดแย้งก็สงบลงอีกหนึ่ง เข้ามาอย่างมากมาย เช่น ความขัดแย้งส่วนตัว ผลประโยชน์ การเมือง อิทธิพลท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นบ่อยครั้ง ชาวบ้านขาดความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ขาดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอันเนื่องมาจากปัญหาความไม่平อดภัย

6.2 สภาพสังคม

ลุ่มน้ำสายบุรีมีจำนวนประชากร 401,592 คน ประชากรร้อยละ 47.05 อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบูรี ร้อยละ 30.31 อาศัยอยู่ในจังหวัดปัตตานี และร้อยละ 22.64 อาศัยอยู่ในจังหวัดยะลา ความหนาแน่นของประชากรลุ่มน้ำสายบุรีค่อนข้างเบาบาง ประมาณ 115 คนต่อ

ตารางกิโลเมตร จำนวนบ้าน 22 หลังต่อตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรเฉลี่ยต่อหลังค่าเรือน ประมาณ 5 คน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 96 นับถือศาสนาอิสลาม และส่วนใหญ่สามารถพูดภาษาไทยได้ดีกว่าภาษาไทย และร้อยละ 7 สามารถพูดและเขียนภาษาอาหรับได้ ลักษณะครอบครัวทั่วไปส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดียว อายุในภูมิลำเนาเดิม มีการอพยพโยกย้ายจากแต่งงานและประกอบอาชีพ บางส่วนอพยพไปทำงานในประเทศมาเลเซีย

สภาพสังคมลุ่มน้ำสายบุรี ได้ทำการศึกษาข้อมูลทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างทางสังคม สถานที่สำคัญ ความเชื่อ บทบาทในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาห้องถิน เครื่องข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านการตั้งถิ่นฐานชุมชนดังเดิม ทุกภูมินิเวศมักไกลัจ្ត้านทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องอาศัยพึ่งพา แต่ก็มีความแตกต่างกันบ้างตามลักษณะภูมินิเวศ คือ ภูมินิเวศตอนบน ในยุคแรกได้มีการเข้ามาทำเหมืองทองที่บ้านโต๊ะโมะ อำเภอสุクリน จังหวัดนราธิวาส และเข้ามาทำไม้ในเขตสัมปทานป่าไม้ และการอพยพของคนแถบอีสาน ภาคกลางเข้ามาอยู่ในนิคมสร้างตนเองอำเภอสุクリน ภูมินิเวศตอนกลาง มีกลุ่มคนสองกลุ่ม กลุ่มแรกเป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำ พรุ ทุ่งนา เพื่อทำมาหากิน เลี้ยงชีพ กลุ่มที่สองเป็นชุมชนที่ยึดพื้นที่บริเวณติดกับภูเขาในการทำมาหากิน ส่วนภูมินิเวศตอนล่าง มีการเลือกตั้งถิ่นฐานรอบๆ แม่น้ำ พรุ ทุ่งหญ้า ภูเขา เป็นหลัก ต่อมามีการกระบวนการทำให้หันสมัยเกิดขึ้น ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไป มีการย้ายบ้านเรือนใหม่ เพราะบางพื้นที่น้ำท่วม มีการโค่นสะตอ ทุเรียน มังคุด และปลูกพืชเชิงเดียวจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งยางพาราและปาล์มน้ำมัน

ด้านโครงสร้างทางสังคมนั้นพบว่า ชุมชนลุ่มน้ำสายบุรีมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น โต๊ะครุ เจ๊ญ อุสตะศ์ โต๊ะอิหม่าม เป็นต้น อันเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เมื่อรู้เข้ามาพัฒนามากขึ้นทำให้อำนาจในชุมชนลดลง กลไกภายในอ่อนแอลง ผู้นำศาสนาและผู้นำธรรมชาติค่อยๆ ห่างไกลไปจากชาวบ้าน ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และโครงสร้างเดิมกำลังมีบทบาทน้อยลง นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมยังเห็นได้จากการกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมเวลาว่าง กิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม กิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นอย่างสำคัญว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างมาก และปรากฏสถานที่สำคัญทางความเชื่อ จำนวนมาก เช่น มัสยิด ภูบอร์ พื้นที่วากฟอุ วัด โรงเรียนตาดีกา สุหร่า สำนักสงฆ์ เมรุ เป็นต้น สถานที่สำคัญต่างๆ เหล่านี้เป็นที่รวมของกลุ่มคนหรือชุมชนในการทำกิจกรรมทางสังคม ส่วนใหญ่เนื่องจากมีประชาชนนับถืออิสลาม ทุกภูมินิเวศถือว่ามัสยิดเป็นสถานที่สำคัญของหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมา คือ ภูบอร์ พื้นที่วากฟอุ โรงเรียนปอเนาะ วัด โรงเรียนตาดีกา ศาลาอนุกประสงค์ สนามกีฬา และอื่นๆ ได้แก่ สุหร่า สำนักสงฆ์ เมรุ

สำหรับความเชื่อของประชาชนในลุ่มน้ำสายบุรีนั้น เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม นอกจากความยึดมั่นในอัลเลาะห์เพียงองค์เดียวแล้ว ประชากรทุกภูมินิเวศส่วนใหญ่มีความเชื่อในบอมกำปงหรือหมอพื้นบ้านมากที่สุด นอกจากนั้น ได้แก่ เมะนูยง มะโย่

ตือรี ทำดีได้ดี ทำช้าได้ช้า มโนราห์ หนังตะลุง ไหัวเจ้าที่ หมօไสยาสตร์ พิธีลาซัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ/และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติอีกจำนวนมากที่เกี่ยวกับแม่น้ำ ต้นไม้ ท้องฟ้า และอื่นๆ ได้แก่ เจ้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา, ผีบรรพบุรุษ, ภูเขา, มโนราห์, วิญญาณ, สถานที่, สัตว์ เป็นต้น ขณะที่โดยภาพรวมแล้วเห็นว่าธรรมชาติมีวิญญาณ/เจ้าของ/สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ในทางสังคมนั้น หากพิจารณา กันในระดับปัจเจก ประชาชนก็มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาในชุมชนหลายประการ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน และเรื่องทั่วไป ส่วนปัญหาที่มีบทบาทในการแก้ไขน้อย ได้แก่ ปัญหาน้ำท่วม สถานการณ์ไม่สงบ การทะเลาะวิวาท และ ปัญหาทรัพยากรถูกทำลาย และน่าสังเกตว่าในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่สร้างความกังวลมากกว่าปัญหาอื่นๆอย่างเห็นได้ชัด และยังเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่อีกหลายปัญหาพร้อมกันไปด้วย

ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งสามภูมินิเวศ มีการจัดการน้ำ ดิน พืช และสัตว์ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน โดยมีปราษฐ์ท้องถิ่นในทุกภูมินิเวศที่เข้าใจระบบชีวิตอย่างเป็นองค์รวม และมีความรู้ความเข้าใจด้านศาสนาธรรมอย่างลึกซึ้ง ผ่านประสบการณ์การต่อสู้ชีวิตและได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของลุ่มน้ำสายบุรีนั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักการทางศาสนาอิสลามที่ให้ความสำคัญกับการรักษาคุณค่า การไม่เบียดเบี้ยนธรรมชาติ ไม่เบียดเบี้ยนมนุษย์ การมีความรู้ความเข้าใจหลักการศาสนาอย่างถูกต้องลึกซึ้งก็สามารถทำให้เกิดปัญญาที่จะนำไปแก้ไขปัญหาอย่างสันติได้ไม่ยาก เช่น การรักษาโรค วังปลา ภูมิปัญญา เกี่ยวกับดันจาก การป้องกันตั้งพังและการกัดเซาะชายฝั่ง การจัดการน้ำ การดูแลป่า

ขณะเดียวกัน ในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีก็ปรากฏเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก ได้แก่ เครือข่ายป่า-พรุ-สันทราย-ชายเลน เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายพรุลาน ควาย เครือข่ายป่าเขตร้อนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเครือข่ายองค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี และจากการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มนักวิชาการต่างๆ ทำให้เกิดเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่สามจังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส อีก 19 กลุ่ม เช่น กลุ่มอนุรักษ์พรุແຜ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนกาลอ กลุ่มอนุรักษ์พรุบึงน้ำใส กลุ่มอนุรักษ์พรุลานควาย กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านนำตก กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก เป็นต้น และยังปรากฏเครือข่ายการจัดการทรัพยากร อีก 17 เครือข่าย เช่น ชมรมอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายบ้านจะรังดาดง บ้านท่ากำชា โรงเรียนบ้านกลาง โรงเรียนบ้านมะนังกาhey บ้านเทียรยา บ้านแหลม วัดโพธาราม กลุ่มแม่ค้าผักปลดสารพิษ เป็นต้น

6.3 สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนลุ่มน้ำสายบุรีเป็นเศรษฐกิจของเกษตรกรรมรายย่อย ส่วนมากเป็นสวนยางพารา สวนผลไม้ การเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเศรษฐกิจครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นเศรษฐกิจที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยภูมินิเวศตอนบน มีลักษณะเป็นป่าเข้า จึงมีการทำสวนยางพาราและทำสวนผลไม้มากกว่าอาชีพอื่น ลำดับรองลงมา ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย ทำนา เช่นเดียวกับภูมินิเวศตอนกลางที่ส่วนมากเป็นการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ซึ่งเดิมที่การทำนาเคยเป็นอาชีพหลักตามลักษณะภูมินิเวศของตอนกลางที่เป็นพรุ และที่ราบลุ่มหรือพื้นที่รองรับน้ำ แต่ปัจจุบันพื้นที่นาและพรุจำนวนมากเปลี่ยนไปเป็นสวนยางพาราจนมีอัตราสูงสุด แต่ทั้งนี้ ในภูมินิเวศตอนกลางก็มีการทำนาสูงสุดกว่าทุกภูมินิเวศ ส่วนอาชีพรับจ้างทั่วไปก็เป็นอาชีพที่มีความสำคัญในระดับต้นๆ นอกจากนี้ได้แก่ อาชีพค้าขาย และสวนผลไม้สมCESAN ส่วนภูมินิเวศตอนล่าง แม้ลักษณะเศรษฐกิจจะมีความคล้ายคลึงกับภูมินิเวศตอนบนและตอนกลาง คือ การทำสวนยางพาราและรับจ้างทั่วไป แต่การรับจ้างทั่วไปมีอัตราสูงสุด

อย่างไรก็ตาม อาชีพหลักลำดับต้นๆ ของลุ่มน้ำสายบุรี ก็คือ การทำสวนยางพารา รองลงมาได้แก่ รับจ้างทั่วไป การทำนา ค้าขาย สวนผลไม้สมCESAN ลูกจ้างรัฐ ที่หลอมรวมกันเป็นเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำสายบุรี ส่วนอาชีพเสริมที่พบเห็นได้ทั่วไปคือ การเลี้ยงปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ ทั้งเพื่อขาย บริโภค และประกอบพิธีกรรม

ทั้งนี้ สภาพเศรษฐกิจชุมชนดังกล่าวอยู่ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม ซึ่งเกิดความขัดแย้งอย่างกว้างขวาง ได้ทำให้เป็นปัญหาต่อการประกอบอาชีพ หรือระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

6.4 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ตอนบนของลุ่มน้ำสายบุรีเป็นเขตแดนจังหวัดราชบูรีสถาบันฯ ซึ่งเป็นสันปันน้ำที่ให้น้ำท่าลงแม่น้ำสายบุรี ลุ่มน้ำตอนบนส่วนใหญ่เป็นลำห้วย พื้นที่ส่วนมากเป็นพื้นที่ตอนบนและตอนกลาง ตอนล่างเป็นพื้นที่ชายฝั่ง และเนื่องจากลุ่มน้ำสายบุรีมีปริมาณน้ำฝนมาก มีปริมาณน้ำเพียงพอที่จะสนับสนุนอาชีพการเกษตร จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยระบบชลประทานขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม กรมชลประทานก็ยังคงมีแผนที่จะพัฒนาระบบชลประทานอีกมาก โดยเฉพาะประตูระบายน้ำบริเวณอำเภอรามันและอำเภอกระพ้อ

ในปีพ.ศ. 2530-2550 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรธรรมชาติมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพิ่มขึ้นทุกประเภท ได้แก่ พื้นที่การเกษตร พื้นที่ตัวเมืองที่อยู่อาศัย พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่ป่า และการใช้พื้นที่อื่นๆ ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลง 140.27 ตารางกิโลเมตร หรือ 87,668.75 ไร่ (4.37 %) และยังคงถูกบุกรุกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะป่าดันน้ำเริ่มลดน้อยลงอย่างน่ากังวล นอกจากนี้ ตลอดลุ่มน้ำจะมีสันทราย และมีตะกอนจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณตอนกลาง และเมื่อน้ำหลากมาแรงจะมีตะกอนเยอะมาก และตลึงพัง

สถานการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี แบ่งออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

1) ยุคการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย (สมัยรัชการที่ 5 ถึง พ.ศ.2519) ซึ่งเป็นช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดินบับที่ 1-3 ได้มีการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนามาก ในยุคนี้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ความสำคัญกับสิทธิทำกินของชุมชนและบุคคลมากกว่าการให้กรรมสิทธิ์ ประชาชนสามารถเข้าไปจับจองที่ดินป่าไม้และใช้ประโยชน์ป่าและทรัพยากรได้ค่อนข้างอิสระ แต่หลังจากระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีเข้ามาเป็นกระแสหลักการพัฒนา จึงทำให้ระบบสิทธิตามวัฒนธรรมประเพณีถูกมองข้าม เป็นจุดเริ่มต้นปัญหาความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรที่ดำเนินสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะของการจัดการทรัพยากรแบบเร่งรัด พัฒนา ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดินบับต่างๆ ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรเชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการให้สัมปทานป่าไม้ ที่ดินได้ถูกจัดสรรจำนวนมาก มีการตัดถนน ก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จัดทำนิคมสร้างตนเอง ส่งเสริมการปลูกพืชพานิชย์ ขณะเดียวกัน สังคมก็เริ่มให้ความสนใจต่อกระแสสิ่งแวดล้อมด้วย เกิดคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กฎหมายเกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การประกาศพื้นที่ป่าดุ้มครองและป่าสงวนที่ทำให้ไปทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของราษฎรจำนวนมาก

2) ยุคกระแสสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2539) เป็นยุคที่ผลกระทบจากการทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติเริ่มส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างกว้างขวาง ยุคนี้ภาครัฐได้เริ่งพัฒนาโครงการสร้างพื้นฐานจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ที่ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชาติ ขณะเดียวกันก็มีกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง แต่ก็ปรากฏว่ายังคงเกิดโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างกว้างขวาง เช่นประดูกันน้ำบางนารา หรือฝายญี่ปุ่น โครงการเขื่อนสายบุรี โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าลุ่มน้ำสายบุรี ประดูกันน้ำชลประทานพรุແแซ โครงการชลประทานขนาดเล็ก โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำ รพช. และประดูกันน้ำชลประทาน การจัดการน้ำ : โรงไฟฟ้าพลังงานน้ำที่บ้านไทร์กาเปาะ อำเภอสุคิริน จังหวัด Narathiwat และการประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

3) ยุคการมีส่วนร่วมของประชาชน (พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2550) เป็นยุคสมัยที่กระบวนการภาคประชาชน และภูมิปัญญาชาวบ้านได้รับการยอมรับมากขึ้น เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ที่

นักวิชาการพยายามแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้สำคัญในการใช้อุดมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกัน นโยบายการพัฒนาต่างๆ ก็ยังคงเกิดขึ้นท่ามกลางความคิดเห็นที่แตกต่าง และปรากฏว่า yang มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งมือิทธิพลท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ขบวนการภาคประชาชนไม่สามารถทำหน้าที่ปกป้องทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างปกติ โดยสามารถทำความเข้าใจผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โครงการชลประทานขนาดเล็ก โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรี โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยา การพัฒนาคลองไส้ไก่ การชุดลงคุคลอง การสร้างถนน การจัดการพื้นที่การเกษตร การจัดการป่า และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ได้ เช่น การค้าสัตว์ป่า ธุรกิจไม้วัด合法

6.5 ทัศนคติของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนา

1) การดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในอดีต-ปัจจุบัน : ป่า ที่ดิน พรุ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า สิ่งที่ชาวบ้านต้องการเห็นการดูแลหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้น ทุกภูมินิเวศมีความต้องการเห็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นโดยชุมชนดูแลรักษาด้วยการผสมผสานวิชาการสมัยใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือการใช้ภูมิปัญญาโดยไม่ต้องการให้ภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามายield เป็นผู้นำการพัฒนาแต่ต้องการให้เป็นผู้สนับสนุนมากกว่า และมีความต้องการให้รัฐ ท้องถิ่น และชุมชนร่วมกันดูแลและจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติของชาติมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการให้ชุมชนเป็นผู้จัดการโดยลำพัง ซึ่งเป็นการยืนยันว่าหากมีทางเลือกอื่นที่มากกว่าชุมชนดูแลเพียงลำพัง ชุมชนก็จะเลือกให้มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย นอกจากนี้ ยังมีความต้องการในการจัดการทรัพยากรลักษณะอื่นๆด้วย เช่น สร้างสำนักรักษาป่า จัดตั้งสภารชาม ให้ผู้นำเป็นผู้ดูแล เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันรัฐเองได้พยายามให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังไม่เกิดผลในทางปฏิบัติมากนัก

ในด้านการดูแลทรัพยากรในอดีตนั้นพบว่า มักเป็นการดูแลด้วยการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยหลักการศาสตร์ ความเชื่อ เพื่อให้เกิดการใช้สอยในชุมชนอย่างสันติถึงคุณค่า เพราะจะทำให้ป้าขึ้นปากคุณ ดิน พรุ มีความอุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำสะอาด สัตว์ป่าสามารถอาศัยได้อย่างปกติ ทำให้เกิดความสมดุลทางระบบภูมิเวศ แต่ในปัจจุบัน การดูแลได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาโดยเฉพาะปุ๋ยเคมี วิชาการสมัยใหม่ที่เน้นการควบคุมและเข้ามาระบบทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การชุด ทำถนน การกันดิน การค้า การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นการดูแลที่เน้นผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการมุ่งให้เกิดความสมดุลอย่างเป็นธรรมชาติที่เป็นการบำรุงรักษา ส่วนการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติอย่างในปัจจุบันส่วนมากเป็นการปล่อยให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ เพราะเห็นว่าไม่สามารถเข้าไปจัดการให้ดีขึ้นได้ การดูแลในปัจจุบันจึงเป็นการปล่อยปละละเลยและขาดจิตสำนึกเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก

ในด้านการใช้ประโยชน์ในอดีตและปัจจุบันก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ในอดีต การใช้ประโยชน์ทรัพยากรมักเน้นที่การนำมาริโ哥คหรือใช้สอยภายในครอบครัวและชุมชน แต่

ปัจจุบันเน้นการใช้ประโยชน์ที่มากขึ้นภายใต้ระบบเศรษฐกิจตลาดที่มืออิทธิพลต่อชาวบ้านอย่างกว้างขวาง จึงทำให้วิถีชีวิตประจำวันต้องแสวงหาเงินเป็นสำคัญ ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ จึงมุ่งเน้นให้ได้เงินตรามาเป็นอันดับแรก เช่น การใช้ประโยชน์ป่าในอดีต มุ่งหาอาหารแบบพอเพียง แต่ปัจจุบันมุ่งหารมาเพื่อค้าขาย การใช้ประโยชน์ในอดีต มักเป็นการทำมหาภิณและเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนปัจจุบันการใช้ประโยชน์ดังกล่าวมีอัตราเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ประโยชน์จากพรุที่อดีตเคยเป็นแหล่งทำมาหากิน เช่น การประมง เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หาของป่า แต่ปัจจุบัน พรุลายเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของโครงการพัฒนาต่างๆ ในสัดส่วนสูงสุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นที่แสวงหาผลประโยชน์จากเจ้าของโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การขุดสระ ขุดทางน้ำ ทำคันดินกันน้ำ ทำสะพาน ทำถนน ขุดลอก เป็นต้น ส่งผลให้การดูแลของชาวบ้านที่เป็นแบบธรรมชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง และแทนที่ด้วยการดูแลจัดการแบบสมัยใหม่ ผ่านโครงการพัฒนาแบบทันสมัยโดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับเปลี่ยนตามแผนการพัฒนาที่กำลังทยอยเข้ามายอย่างต่อเนื่อง จึงกระทบต่อพรุอย่างกว้างขวางและมีสภาพเสื่อมโทรมมาก สำหรับการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำในอดีต มักเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร การอุปโภค แหล่งน้ำคือวิถีชีวิตของชาวบ้าน ส่วนในปัจจุบัน นอกจากมีลักษณะคล้ายคลึงกับอดีตแล้ว การจัดการระบบชลประทานแบบทันสมัยหรือของรัฐมีสูงขึ้นมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบห้ามอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถบริโภคน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติได้ พื้นที่บึง พรุ แม่น้ำ ใช้สำหรับการ hacปลาเท่านั้น เพราะน้ำเสื่อมคุณภาพเกินไปที่จะนำมาบริโภค จึงมีการทำน้ำประปาหมู่บ้าน และชุดบ่อ เพื่อการบริโภค อุปโภค การใช้ประโยชน์สัตว์ป่าในอดีตก็เช่นกัน มักใช้เป็นอาหารมากที่สุด และจับสัตว์ป่าเพื่อขายในลำดับรองลงมา การใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ มีเพียงเล็กน้อย ส่วนปัจจุบันมักนำไปค้าขายขณะที่การบริโภคเป็นลำดับรองลงมา

อย่างไรก็ตาม การดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่า ในเรื่องการดูแลน้ำ ในอดีตทุกภูมิโนเวศมองเห็นว่ามักปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันมักเป็นการอาศัยเทคโนโลยีโดยภาครัฐเข้ามาดูแลซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างกว้างขวาง มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพทรัพยากรมีความเสื่อมโทรมลง ซึ่งประชากรตัวอย่างเห็นพ้องกันว่า การดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นรัฐกับชุมชนควรร่วมดำเนินการด้วยกัน หรือไม่ก็ให้ชุมชนดำเนินการเอง ด้วยแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู เพื่อให้ธรรมชาติคงอยู่ตลอดไป

2) ทัศนคติของประชาชนต่อแนวโน้มการพัฒนา

- เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ที่ผ่านมาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เกิดขึ้นจริงตามที่ทุกฝ่ายต้องการ และชุมชนเองก็ไม่แน่ใจในการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ และไม่เชื่อมั่นแม้แต่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตนเองว่าจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งนำไปสู่คำถามการพัฒนาหลักประการ คือ การพัฒนาทำให้ชุมชนหมดความเชื่อมั่นในตัวตน ชุมชนมี

การเปลี่ยนแปลงจนไม่เห็นตัวตน หรือชุมชนอย่างเปลี่ยนตัวเองจริงๆ สิ่งเหล่านี้ยังขาดคำอธิบายที่ชัดเจน ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนได้ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระ จึงควรให้มีการทบทวนประเด็นปัญหาต่างๆร่วมกัน

- การจัดการทรัพยากรโดยทั่วไป ประชากรตัวอย่างไม่มั่นใจว่า ภาครัฐมีความรู้ที่น่าเชื่อถือควรใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรได้ และความรู้สมัยใหม่จะช่วยเข้ามาจัดการชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

- การจัดการแหล่งน้ำในลุ่มน้ำสายบุรี ประชากรตัวอย่างไม่แน่ใจว่าที่ผ่านมา (1) รัฐได้ดำเนินการพัฒนาสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง (2) การจัดการแหล่งน้ำของรัฐที่ผ่านมา มีทั้งทำให้น้ำท่วม ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาน้ำท่วมได้ (3) การจัดการแหล่งน้ำแบบทันสมัย ไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ และส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งระดับชุมชน และระดับประเทศให้ดีขึ้น การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่มีความหลากหลาย มีความมั่นคงในการทำมาหากิน แต่สิ่งที่มั่นใจก็คือ การพัฒนาไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน เป็นอันดับแรก และ (2) การจัดการโครงการชุดลอกชุดคลอง ตาม กัน ทำประตูต้น้ำ ไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านดีขึ้น และไม่สามารถช่วยแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบได้

- พืชอาหารและพืชพลังงาน โดยเฉพาะในเรื่องของพืชพลังงาน ประชากรตัวอย่างไม่มั่นใจว่า การปลูกปาล์มน้ำมันทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และควรปลูกในพื้นที่นาหรือนา_r้าง และควรขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่องออกไป นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ปลูกปาล์มน้ำมันทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนหรือไม่ และควรสนับสนุนให้มีการปลูกเพื่อลดการนำเข้า เพิ่มการส่งออกดีหรือไม่ และสิ่งสำคัญก็คือ ประชากรตัวอย่างเห็นว่าความรู้ความเข้าใจของประชาชนในเรื่องปาล์มน้ำมันนั้นยังมีน้อย

ทัศนคติดังกล่าวมาข้างต้นน่าจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี เพื่อให้การพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยครั้นนี้เป็นเพียงการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์โดยทั่วไป การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีจึงควรให้มีการศึกษาถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไปก่อนที่จะทำการพัฒนา

6.6 ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะ

จากการประเมินผลการศึกษาเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและกระบวนการพัฒนาความร่วมมือของภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำสายบุรี มีสาระสำคัญเบื้องต้นพอสรุปได้ดังนี้

1) การลักษณะพื้นที่ตัวอย่าง ปัจจุบันยังมีการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อนำไปทำการค้าอย่างครบรอบ เช่น ไม้ใหญ่ใช้ก่อสร้าง ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำไม้ลัง ไม้ลังบรรจุปลา ไม้เล็กทำฟืนหรือป้อนโรงไฟฟ้าชีวมวล การลักลอบตัดไม้ได้ขยายตัวออกไปมากจากที่ทำในที่

สาธารณสุข บริเวณริมทาง ริมคุคลอง ขยายอุกมาถีงที่ส่วนบุคคล จึงควรจะต้องทบทวน มาตรการป้องกันการกระทำดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2) การอ้างโครงการปลูกป่า มีการอ้างโครงการปลูกป่าเพื่อตัดป่าและปลูกต้นไม้แทน ป่าพรุท่ากำช้ำ อำเภอหนองจิก ป่าไม้แม่เม็ด อำเภอไม้แก่น ตั้งแต่หลังมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นศrinทร์ถึงพรูบานเจาะ และยังมีการจับจองที่ป่าเพื่อการเก็บกำไรซื้อขายที่ดิน เพราะมีการ จำแนกป่าเป็นพื้นที่เสื่อมโกร姆 จึงต้องทบทวนหลักเกณฑ์การกำหนดป่าเสื่อมโกร姆และวิธีการ ปลูกป่าเสียใหม่ให้เหมาะสมกับระบบนิเวศเพื่อไม่ให้เสียป่าธรรมชาติเดิมไป

3) การล่าสัตว์ป่า มีการขยายตัวออกไปมาก โดยเฉพาะพื้นที่แถบควรากหลงซึ่งเป็น พื้นที่นิคม จากการล่าสัตว์ขายเป็นตัวซึ่งเป็นจำนวนไม่มากนัก มาเป็นการล่าแล้วชำแหละเนื้อไป ขาย เป็นธุรกิจเดือนขาดให้ญี่ปุ่นโคงกับตลาดค้าสัตว์ป่าที่กรุงเทพและประเทศไทยในแถบอินโด จีน จึงควรทำการป้องกันและปราบปรามอย่างเด็ดขาด

4) แผ่นดินถล่มในพื้นที่ป่าตันหน้า มีการเกิดแผ่นดินถล่ม (landslide) มากและ บ่อยครั้งขึ้น โดยเฉพาะในแถบสุクリิน ศรีสาร และขยายไปเกือบทุกพื้นที่ที่มีการขยายการปลูก ต้นยางพาราขึ้นไปบนพื้นที่ภูเขาซึ่งเป็นป่าตันหน้าชำรุดที่มีฝนตกมาก จึงควรทบทวนและวางแผน แผนการใช้ที่ดินบนพื้นที่ตันหน้าภูเขาสูงให้มีความเหมาะสมสมสอดคล้องกับระบบนิเวศ

5) การขุดลอกคดlong การขุดลอกคดlongแบบทุกแห่งขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และของหน่วยงานราชการ ตั้งแต่อำเภอศรีสารลงมาถึงปากน้ำสายบุรี ได้ขุดดินลงไปจนลึก มาก ทำให้เกิดผลกระทบกับระบบนิเวศ ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และวิถีการทำมาหากินของชาวบ้าน และชาวบ้านใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองชลประทานได้ยาก เป็นเหตุให้น่าล้ม หายไป เพราะไม่มีน้ำทำนา จึงเสนอให้หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบมีการปรึกษาหารือกับ ประชาชนอย่างใกล้ชิด เพื่อปรับวิธีการขุดลอกคดlongที่ไม่ทำลายธรรมชาติ และชาวบ้านใน ท้องถิ่นจะได้มีส่วนร่วมทำด้วย เป็นการช่วยจ้างแรงงานชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

6) การพัฒนาระบบชลประทานในเขตลุ่มน้ำสายบุรี ปัจจุบันมีโครงการชลประทาน ขนาดเล็กประมาณ 300 แห่งที่ทำไปแล้วแต่ยังไม่มีการประเมินผลอย่างจริงจังว่าได้ประโยชน์ คุ้มค่าหรือไม่ มีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแค่ไหน เพราะมีส่วนทำให้ ชาวบ้านมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของรัฐ ดังนั้นก่อนที่จะทำการพัฒนา แหล่งน้ำขึ้นมาใหม่ควรจะได้ทำการประเมินผลโครงการเดิมเสียก่อนเพื่อนำความคิดเห็นมา ปรับปรุงโครงการใหม่ๆ ให้ดีขึ้น

7) นารัง ชาวบ้านอยากรู้มีการส่งเสริมการฟื้นฟูนารังอย่างจริงจัง มีชาวบ้านที่ อยากรажาเยอະแต่มีเงินในปัจจัยหลายประการที่เป็นปัญหาอุปสรรคทำให้กลับไปทำงานไม่ได้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและการฟื้นฟูนารังอย่างเหมาะสม เช่น การลดต้นทุน การปรับปรุงพันธุ์ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจให้กลับมาทำงานกันใหม่

8) พื้นนาที่มีบึงหรือระบบจ่ายน้ำในนาแต่ถูกนำพื้นที่ไปปลูกปาล์ม ทำให้รูปแบบ การจัดการระบายน้ำแบบดั้งเดิมในพื้นที่ทำไม่ได้ อีกทั้งการทำคลองชลประทานระบายน้ำสูง

กว่าผืนนา ยังทำให้ระบบการไฟลของน้ำตามธรรมชาติถูกทำลาย ชาวนาที่ทำนาไม่ได้ เพราะระบบห้ามถูกทำลายมีมากในพื้นที่เป็นແຕบยาวกว่า 30 กิโลเมตรของพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีตันล่าง ແຕบอำเภอระ้ง ตำบลเมะมารี ถึงเขตอำเภอปะนาเระ ควรจะต้องทบทวนและหาทางปรับปรุง แก้ไขโดยด่วน

9) การสร้างเขื่อนป้องกันการกัดเซาะริมตลิ่ง ในปัจจุบันทำระบบกังปลา ทำพนังกันและเป็นแกนกังปลาอยู่นอกไป ทำให้เกิดการกัดเซาะในที่อื่นๆ ควรหาทางปรับปรุงแก้ไข ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุหานในแต่ละพื้นที่

10) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เกือบทุกแห่งทำงานผ่านสภากาชาด อำเภอ แมร์รูมีเจตนาดีอย่างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประชาคม แต่ที่ทำประชาคมจริงๆ มีไม่มาก ประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และขาดการตรวจสอบติดตามผลงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้โครงการพัฒนาส่วนหนึ่งมีความไม่โปร่งใส เกิดผลกระทบกับประชาชนหลายกลุ่ม จึงควรจะต้องส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงในงานพัฒนาทุกขั้นตอน

11) การคุกคามแก่น้ำชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งรวมทั้งนักวิจัยชาวบ้านอย่างเสนอความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ แต่เมื่อได้เสนอความคิดเห็นออกไป กลับถูกข่มขู่คุกคามจากผู้มีอิทธิพลในท้องที่ และผู้ที่คาดว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการทำโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ จึงควรมีฝ่ายวิชาการเข้ามาร่วมรับรู้รับฟังความเห็นร่วมกับฝ่ายรัฐและประชาชนด้วย รวมทั้งควรมีมาตรการคุ้มครองความปลอดภัยให้กับประชาชนที่ต้องการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วย

12) การแก้ปัญหายาเสพติด ยังมีปัญหายาเสพติดมากในชุมชน ส่งผลกระทบมากกว่าปัญหาอื่นๆ ทั้งมวล การแก้ปัญหานี้ปัจจุบันยังไม่คืบหน้า ควรดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

13) การศึกษา ไม่ตอบสนองการประกอบอาชีพในชุมชน คนแก่เฒ่าไม่อยากส่งลูกหลานไปเรียน เพราะกลัวลูกหลานเรียนจบแล้วไม่กลับไปประกอบอาชีพในพื้นที่ ควรจัดระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการประกอบอาชีพและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้อย่างกว้างขวาง

14) ความขัดแย้งในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐบางแห่งใช้วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่โดยวิธีการผลักดันโครงการโดยใช้นักการเมืองในท้องถิ่นเป็นฐาน เช่น สมาชิกสภาจังหวัด ทำให้ประชาชนมีความขัดแย้งกับนักการเมืองในท้องถิ่น ควรใช้วิธีการมีส่วนร่วมแบบประชาคม

15) ประชาชนมีทัศนคติลบต่อเจ้าหน้าที่รัฐในเรื่องการพัฒนาหลายประการ ประชาชนจึงไม่มั่นใจในวิธีการจัดการทรัพยากร่วมเข้ามาพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ จึงควรมีการpublคุย จัดเวทีสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

16) ประชาชนขาดความมั่นใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะคิดว่าความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษอาจจะไม่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือจัดการทรัพยากรได้ จึงควรมีการศึกษาค้นคว้า

รือฟื้นทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ลึกซึ้ง ตลอดทั้งให้การศึกษา สร้างความเชื่อมั่นในภูมิปัญญา และมีการนำไปปฏิบัติจริง เพื่อเป็นต้นแบบการใช้ความรู้ท้องถิ่นต่อการพัฒนา

ข้อคันபบทั้ง 16 ประเด็นข้างต้น มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและความคงอยู่อย่างสมดุลย์ยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี จึงควรที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันหาทางแก้ไขด้วยการนำข้อมูลความรู้ไปทำความเข้าใจกับประชาชน ในวงกว้าง สร้างกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อคลี่คลายปัญหาและเปลี่ยนความขัดแย้งที่รุนแรงให้เป็นการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ทั้งในด้านนโยบายและด้านปฏิบัติอย่างมีพลังต่อไป

6.7. ข้อเสนอในการทำวิจัยต่อไป

จากการวิจัยดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านซึ่งเป็นนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการได้เห็นข้อมูลและประโยชน์จากข้อมูลงานวิจัย รวมทั้งข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถศึกษาข้อมูลเจาะลึกในบางประเด็นที่สำคัญได้ จึงได้ร่วมกันเสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมดังรายละเอียดข้างล่างนี้ รวมทั้งการนำข้อมูลและความรู้จากการวิจัยระยะที่ 1 ไปสู่การรับรู้ในวงกว้างในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไปในการวิจัยระยะที่ 2 ดังต่อไปนี้

- 1) การสืบค้นความรู้และภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 2) การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาสร้างเครื่องมือติดตามชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศลุ่มน้ำสายบุรี ทั้งตัวชี้วัดด้านกายภาพและชีวภาพ
  - 3) ค้นหาภูมิปัญญาการจัดการน้ำเพิ่มเติมจากที่ได้ศึกษาในระยะแรก
  - 4) ศึกษาประเมินคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพิ่มขึ้น
  - 5) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะบางชุมชนที่สำคัญเพิ่มขึ้น
  - 6) ศึกษารูปแบบการวางแผนการใช้ที่ดินพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่เป็นภูเขาสูง
  - 7) ศึกษารูปแบบการจัดการป่าและทรัพยากรชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ
  - 8) การสร้างนักวิจัยท้องถิ่นเพิ่มขึ้นทั้งในระดับเยาวชน และระดับประชาชนทั่วไป
  - 9) การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สื่อสารของลุ่มน้ำสายบุรี

บรรณาธิการ

กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. “โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำบางนรา,”
 (อัดสำเนา)

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ข้อมูลพร寅ลุ่มน้ำสายบุรี. เอกสารประกอบการ

ประชุมสัมมนา “ยุทธศาสตร์การจัดการป่าพร寅ลุ่มน้ำสายบุรี,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2538

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์โครงการการศึกษาเพื่อจัดทำมาตรฐานและการแผนการจัดการเพื่อนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่วิกฤต พื้นที่ชั่วคราวลุ่มน้ำสายบุรี จังหวัดปัตตานี. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2540.

ครรชิต เบญจมปริญญาภูมิ และสุรศักดิ์ กุลฉาย. ชลชีววิทยาบางปะกงและทรัพยากรปะมงในแม่น้ำสายบุรี. ศูนย์พัฒนาประเมินน้ำจีดปัตตานี ตำบลบิฐุமุดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี, 2536.

คาปร้า, ฟริตจือฟ. โdyng ไยที่ช่องเร้น. วิศิษฐ์ วงศ์วิญญาณุ, ณัฐพส วงศ์วิญญาณุ และสรว่าง พงศ์ศิริพัฒน์, ผู้แปล. กรุงเทพฯ : สวนเงินเมือง, 2548.

คริส แอ็บบอต, พอล โรเจอร์ส และจอห์น โอลิโภดา. เผชิญภัยคุกคามโลก : ศตวรรษที่ 21 กับความมั่นคงที่ยั่งยืน. สุนทรีย์ เกียรติประจักษ์ ผู้แปล. กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2550.

จักรกฤษณ์ นรนิติพุ่งการ และคณะ. การปักครองท้องที่ต่างวัฒนธรรม : สถานการณ์ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้, 2530.

จังหวัดนราธิวาส. แผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนราธิวาส ปี พ.ศ. 2552-2554. (เอกสารอัดสำเนา)

ชัยวัฒน์ สถาอาณันท์. ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

ชุลีพร วิรุณะ. ความรู้ 3 จังหวัดภาคใต้ ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ชูวัส ฤกษ์ศิริสุข. นโยบายสาธารณะท้องถิ่น ฉบับชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ, 2548.

ณชพงศ์ จันจุพา. “กรณีศึกษา: การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ ตำบลกาเยะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

“ต้านເຂົ້ານະຄູນມືອບບົສຸທຶນກໍາວ່າໄໝ່ຂອງການພັນນາຫາປັກຜິດ,” ຜູ້ຈັດກາຣ 6, 320 (18-24 ມ.ຄ. 36) : 29, 35.

ตีพิมพ์ ๘๘๘. การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำคริซรามัน ตำบลตะโละหะลอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

ทิพย์อักษร มันปาติ. "ป้าลมนำ้มนักกิจการหายไปของป้าพรุ," กรุงเทพธุรกิจ (วันอังคารที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙)

นาวิก ดาวาพงษ์ และคณะ. แผนการใช้ที่ดินลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำสายบุรี แม่น้ำบางนรา แม่น้ำโก-ลก. กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๔.

นิติเดชา อิแตกแล และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง 'จากยาลอดสู่ยะลา การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษ' และ 'การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัตถุธรรมในเขตเชิงเขาน้ำโడ-สันกาลาคีรี กรณีศึกษาบริเวณบ้านตะโนนด อำเภอรือเสาะ และอำเภอศรีสาคร จังหวัดราชบุรี'. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.

นุกูล รัตน DAGUL และคณะ. "พื้นที่ชุมชนนำ้มน้ำสายบุรี: ปัญหาและทางรอด," เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา "ยุทธศาสตร์การจัดการป่าพรุในลุ่มน้ำสายบุรี," คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๘.

รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการส่งเสริมกิจกรรมและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรเชิงสมานฉันท์เพื่อการพื้นฟูอาชีพ วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม. พิพิธภัณฑ์ประวัติธรรมชาติและเครือข่ายเรียนรู้ท้องถิ่น คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, สนับสนุนโดย องค์การอีโคแฟม เกรท บริเทน, ๒๕๕๑.

โครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพื้นฟูและอนุรักษ์พรุлан��วย. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๗.

โครงการศึกษาการพัฒนาชุมชนโดยชุมชน (มีส่วนร่วม) กรณีบ้านกีอเมือง ตำบลอาช่อง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

บันทึก จากรูมา. "กรณีศึกษาระวัง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี," รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.

ปิยะ กิจจารว. "สิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับทิศทางการกระจายอำนาจใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้," การสร้างความสมานฉันท์และร่วมกันพื้นฟูท้องถิ่นภาคใต้, ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

แผนกวิชาชีววิทยา. โครงการเสริมสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายป่า พรุสันทราย-ชาญเลน เพื่อการอนุรักษ์และพื้นฟูกวมปัญญาการจัดการป่าให้เกิดความยั่งยืน. คณะ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2549.

มະดาມີງ ອາຮີຢູ່. “รายงานการประชุมสัมมนา ‘ຍຸທະສາສຕ່ຽກຮັດການຈັດການປ້າພຽງໃນລຸ່ມໜ້າສາຍບຸງ’,” ຄະນະວິທະຍາສາສຕ່ຽກຮັດເທິຣໂນໂລຢີ ມາຮວິທະຍາລັບສົງຂລານຄຣິນທີ່ ວິທະຍາເຊື່ອປັດຕານີ້, 2538.

_____ . ໂຄງການຝັກພື້ນບ້ານເສີມສ້າງຄວາມມັນຄອງໜຸ່ມໜຸ່ມ ຂອງອໍາເກອຣມັນ ຈັງຫວັດ ຍະລາ. ກອງປະສານງານກາງລາງງານວິຈັດເພື່ອທ້ອງຄື່ນ ເຄື່ອງຂ່າຍລຸ່ມໜ້າກາດໄຕ້, 2542. ມິ່ງສຣົພ໌ ຂາວສາດ ແລະຄະນະ. ນໂຍບາຍສາຮາຣະເພື່ອຄຸນກາພົວມືວິດທີ່ດີ: ກະບວນການພັ້ນນາ ອີ່ຢ່າງມີສ່ວນຮ່ວມ. ກຽມເທັນ: ມຸລິນິຫີສາຮາຣະສຸຂະແໜ່ງໜາດ ແລະ ມຸລິນິຫີສົດຕົກ-ສຸກະດີ ວັງໝ່ງ, 2551.

ມິ່ງສຣົພ໌ ຂາວສະອາດ. ປັບປຸງທາການຈັດການແລະຄວາມຂັດແຍ້ງເຈື້ອງໜ້າ. ກຽມເທັນ: ສຕາບັນວິຈັດເພື່ອ ການພັ້ນປະເທດໄທ, 2538.

ມື້ອລີ ເຈົ້າທຸລົງ. “รายงานการประชุมสัมมนา ‘ຍຸທະສາສຕ່ຽກຮັດການຈັດການປ້າພຽງໃນລຸ່ມໜ້າສາຍບຸງ’,” ຄະນະວິທະຍາສາສຕ່ຽກຮັດເທິຣໂນໂລຢີ ມາຮວິທະຍາລັບສົງຂລານຄຣິນທີ່ ວິທະຍາເຊື່ອປັດຕານີ້, 2538.

ຮັງງວະ ວັດນັກຕີ້. รายงานການວິຈັດ ສານດູ້ງ: ຮະບັບເກະທຽດການຍັ້ງຍື່ນໃນກວມມີເວລຸ່ມໜ້າສາຍບຸງ. ມຸລິນິຫີເກະທຽດການຍັ້ງຍື່ນ, 2547.

ວິຖຸລຸ ໄຊຍກັດີ ແລະ ວິໂຈຕີ ໄກຣເທັນ. “ກຣົດສຶກຂາ : ການວິຈັດເຊີງສາරົຄດີ (Documentary Research),” (ວິດີທັນ). รายงานວິຈັດຈົບສົນບຸນບຸນໂຄງການວິຈັດການພັ້ນນາການມີສ່ວນຮ່ວມຂອງປະຊາຊົນໃນການຈັດການລຸ່ມໜ້າສາຍບຸງ. ກຽມເທັນ : ສ້ານກັງການກອງທຸນ ສັນບັນດານຸການວິຈັດ, 2552.

ວິຄາ ນໍາເຈົ້າຢືນສົມບັດີ (ບຣຣາທີການບໍລິຫານ). ຄັກທອຄວາມຮູ້ຈາກແຜ່ນດີນແມ່, (ໂຄງການຕິດຕາມ ແລະສັນບັນດານຸກ່າຍ້າທ້ອງຄື່ນ: ການຈັດການຄວາມຮູ້ແລະພັ້ນນາການຈັດການປ້າໂດຍ ຢ່າມ່ານ). ສັນບັນດານຸການແພນງານສັນບັນດານຸກໂຄງການຂ່າດເລີກຂອງໜຸ່ມໜຸ່ມໃນການ ຈັດການປ້າ, 2548.

ວິວະວັນນີ້ ທີ່ຮະປະສານນີ້. “รายงานการประชุมสัมมนา ‘ຍຸທະສາສຕ່ຽກຮັດການຈັດການປ້າພຽງໃນລຸ່ມໜ້າສາຍ ບຸງ’,” ຄະນະວິທະຍາສາສຕ່ຽກຮັດເທິຣໂນໂລຢີ ມາຮວິທະຍາລັບສົງຂລານຄຣິນທີ່ ວິທະຍາ ເຊື່ອປັດຕານີ້, 2538.

ສົງລັກສົງ ວັດລິໂກດມ ແລະຄະນະ. ເລ່າຂານຕໍານານໄດ້. ນະຄຣປະໝົນ : ສູນຍົກຂາແລະພັ້ນນາສັນຕິວິທີ ມາຮວິທະຍາລັບມືດລ, 2550.

ສູກຖາກໜີ້ ສມຕືລືຈຳຕັດຕິ. ຮາຍງານ 10 ປີ ສາມາຄມຍຸວມໝຸ່ມສລິມແໜ່ງປະເທດໄທ ‘ວິກຖາກການົ່ວຍໝາຍ ປັດຕານີ້’, ມີນາຄມ ພ.ສ. 2519.

ສົມພຣ ຈັນທເດັ່ນ. “รายงานการประชุมสัมมนา ‘ຍຸທະສາສຕ່ຽກຮັດການຈັດການປ້າພຽງໃນລຸ່ມໜ້າສາຍບຸງ’,” ຄະນະວິທະຍາສາສຕ່ຽກຮັດເທິຣໂນໂລຢີ ມາຮວິທະຍາລັບສົງຂລານຄຣິນທີ່ ວິທະຍາເຊື່ອປັດຕານີ້, 2538.

สมศักดิ์ สุขวงศ์ และคณะ. รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การจัดการป่าและทรัพยากรชีวภาพโดยชุมชน: กระบวนการ กลไกการตัดสินใจ และระบบข้อมูล. ศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีวศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการป่าชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2550.

สมศักดิ์ สุขวงศ์ และ เพิ่มศักดิ์ mgravimy. รวมบทความป่าชุมชน. กรุงเทพฯ : คณะผู้จัดงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ, 2542.

สมาคมนักประชากรไทย. “การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2547,” กรุงเทพฯ : สมาคมนักประชากรไทย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.

“สิทธิชุมชน กรณีโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำพญา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา,” คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550. (อัดสำเนา)

สุธีรา แสงเจริญตระกูล. “ต้านเขื่อนปัตตานี! ลำน้ำสายบุรียังคงทະง,” สยามอารย 2, 8 (เม.ย. 36) : 100-106.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. ป่าชุมชนของคนชาวหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามทองกิจ จำกัด, 2547.

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16. รายงานการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำลุ่มน้ำสายบุรี ปี 2547. สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

สำนักชลประทานที่ 17 กรมชลประทาน. “โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี,” (อัดสำเนา)

องค์กรชาวบ้านพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี. รายงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรมย่อยภูมิชนิเวศลุ่มน้ำสายบุรี. คณะกรรมการโครงการนำร่องภูมิชนิเวศลุ่มน้ำสายบุรี, 2546.

อนุสรณ์ อุณโณ. ขบวนการสิทธิเห็นอثرพัฒนาการส่วนรวมในสังคมไทย เกษตรกรรมยั่งยืนในบริบทระบบท่อบกรรณสิทธิ์เห็นอثرพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานมหกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน, 2547.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. “ทฤษฎีข่ายชีวิต (The Web of Life) : การศึกษาชนบทและการพัฒนาในระดับกระบวนการทัศน์,” เอกสารการสอน สำนักบันทึกอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547. (อัดสำเนา)

อัมมาր สยามวาลา. ความขัดแย้งระหว่างการพัฒนา กับ สภาพสังคม ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : โนเวลส์ พลัส, 2550.

อาทิตย์ โสวณา. “การประเมินผลกระทบจากการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำสายบุรี,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

_____. “กรณีศึกษา: การปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นราธิวาส,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

อาแซ. “รายงานการประชุมสัมมนา ‘ยุทธศาสตร์การจัดการป่าพรุในลุ่มน้ำสายบุรี’,” คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2538.

อันันท์ กาญจนพันธุ์. “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์,” เอกสารประกอบการสัมมนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.

อายิ อาเ瓦 และคณะ. โครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ พรุลันด้วย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

อายิ อาเ瓦. รายงานการประชุมสัมมนา ‘ยุทธศาสตร์การจัดการป่าพรุในลุ่มน้ำสายบุรี,’ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2538.

อิسمาร์ล เบญจสมิทธิ์. “กรณีศึกษา : ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี,” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

เว็บไซต์

กรมชลประทาน.

<http://kromchol.rid.go.th/lproject/con_project/preparation%20project/13saiburi/saiburi.html> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 8 ตุลาคม 2551)

กรมส่งเสริมสหกรณ์, “โครงการเพิ่มพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในเขตนิคมสหกรณ์,”

<<http://www.geocities.com/Plancpd/index1.htm>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 9 ตุลาคม 2551)

“การจัดการทรัพยากรป่าไม้,” <<http://board.dserver.org/p/papa/00000121.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 19 ตุลาคม 2551)

เขตราชอาณาจักรป่าฯ ป่าสาลา-บาลা,

<<http://www.gosouththai.com/travel/detailtrav.asp?key=58&pageno=1&direct=Next>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 16 ตุลาคม 2551)

คณะทำงานวาระทางสังคม, “ข้อเสนอเชิงระบบเพื่อสุขภาวะที่ยั่งยืน,” สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

<http://www.southwatch.org/special_report.php?id=13> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2 ตุลาคม 2551)

“โตีะอีหม่ำกับชุมชน,” <http://www.southwatch.org/special_report.php?id=9> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 2 ตุลาคม 2551)

ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี, <<http://www.ryt9.com/s/cabt/155304>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 29 มีนาคม 2552)

“แนวทางการพื้นฟุกการทำนาในพื้นที่พรุป่าอย,”

<<http://www.budutani.com/payo/report/04.html>> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2 ตุลาคม 2551)

ป่าดิบชื้น, <http://www.swu.ac.th/royal/book2/b2c3t2_1_1.html> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 20 ตุลาคม 2551)

ป่าบึงหรือป่าพรุ (Fresh water swamp forests),

<http://guru.sanook.com/search/_{Fresh_water_swamp_forests}> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 16 ตุลาคม 2551)

ป่าประเภทไม่ผลัดใบ เว็บไซต์สำหรับพีชที่มีพิษและไม่มีพิษ,

<<http://www.geocities.com/pootthirin/Foreststhai/Content5.htm>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 21 ตุลาคม 2551)

ปียะ กิตาوار, “มลายูสลิมภายใต้นโยบายการพัฒนาของไทย,”

<<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95126.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 20 มิถุนายน 2552)

บริษัทฯ อุดมทรัพย์ และคณะ, พัฒนาการนโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี ยะลา

นราธิวาส, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545)

<<http://www.budutani.com/policysbp/report/section4.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 30 มีนาคม 2552)

“พรุланด่วย,” <http://www.southwatch.org/special_report.php?id=6> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2 ตุลาคม 2551)

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของ

เกษตรกรรายย่อย, “ภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำสายบุรี,”

<<http://www.sathai.org/aboutus/pilotproj/South/Saiburi.htm>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 22 ตุลาคม 2551)

มูลนิธิป่าเขตร้อน, <<http://www.tropicalforest.or.th/p69.htm>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 9 ตุลาคม 2551)

มูลนิธิสีบนาคະເສດීර. <http://www.seub.or.th/libraryindex/forest/forest_007.html> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 22 ตุลาคม 2551)

มະປອສີ ມາອື່ຈາ, “ລຸ່ມນໍ້າສາຍບຸຮີ ສາຍນໍ້າທີ່ບອກຂານຕໍ່ານາຜູ້ຄົນແລະວິຖີ່ວິວິດ,” <<http://www.southwatch.org>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 10 มกราคม 2552)

ຮ້ານີ ກໍລຢາຕຸຄຸນາວຸດີ. “ພັດນາການໂຍບາຍຮູບາລເກື່ອງກັບຈັງຫວັດປັດຕານີ ຍະລາ ນາຮັກວິສາ,”

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545.

<<http://www.budutani.com/policysbp/report/section4.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 30 มีนาคม 2552)

รายงาน หัสดสังสี, การทำงานและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะกรรมการตรวจสอบ กรณี 3
 จังหวัดภาคใต้ ระหว่างปี 2548-2550, (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย) <southwatch.org> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 5 ตุลาคม 2551)
 “รายงานพื้นที่ป่าไม้” ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัดปัตตานี
 <http://poc.pattani.go.th/report.php?report_id=114> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 21 ตุลาคม
 2551)
 “ลุ่มน้ำสายบุรี,” <http://www.southwatch.org/special_report.php?id=4> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2
 ตุลาคม 2551)
 ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (ศช. หรือ ไบโอเทค),
 <<http://www.biotec.or.th/halabala/forest.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 9 ตุลาคม
 2551)
 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,
 <http://www.ldd.go.th/web_study_center/pikulthong/1i/index02989.asp>
 (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 22 พฤศจิกายน 2551)
 “สวนดุสช,” <http://www.southwatch.org/special_report.php?id=3> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2
 ตุลาคม 2551)
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
 <http://www.vijai.org/research/project_content.asp?projID=PDG46S0011>
 (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 8 ตุลาคม 2551)
 อรจินดา บุรสมบูรณ์ (ผู้รายงาน), “ศอ.บต. เตรียมทุ่มงบฯ เกือบ 50 ล้านบาท พื้นฟูหารังใน
 พื้นที่ จ.ชายแดนใต้,” สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์,
 <http://thainews.prd.go.th/previewnews.php?tb=NEWS&m_newsid=255102290069> (เข้าถึงข้อมูล 8 ตุลาคม 2551)
 หน่วยปฏิบัติการวิจัยร่วมทางธรรมชาติวิทยา, “ป่าพรุและป่าดิบชืนสาลา-บาล่า จ.
 นราธิวาส”<<http://www.biotec.or.th/halabala/history.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่
 19 ตุลาคม 2551)
 อาไว ตีเย้า และคณะ, “แนวทางพื้นฟุกการทำงานในพื้นที่พรุปายอ,”
 <<http://www.budutani.com/payo/index.html>> (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 15 ตุลาคม
 2551)
 อาภิ อาไว, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์พรุลานคaway,”
 <http://www.vijai.org/research/project_content.asp?projID=RDG44S0001>
 (เข้าถึงข้อมูล วันที่ 3 ตุลาคม 2551)
 “อิสลามกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม,”
 <http://www.yiu.ac.th/yiu/index.php?option=com_content&task=view&id=66>
 (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2 ตุลาคม 2551)

เอกสารประกอบเวทีสานเสวนา งานมหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 3, “ประสบการณ์การแก้ไขปัญหา
ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ กรณีลุ่มน้ำสายบุรี,” (วันศุกร์ที่ 29 สิงหาคม
2551 เวลา 13.00-16.30 น. ณ ห้องเล็กที่ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา อำเภอเมือง
จังหวัดยะลา, 2551)

ภาคผนวก

พื้นที่ลุ่มน้ำสายบูรีของสำนักชลประทานที่ 17

พื้นที่ลุ่มน้ำสายบูรีแบ่งตามขอบเขตการศึกษาของกรมชลประทาน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส จำนวน 84 ตำบล ดังนี้

จังหวัด	อำเภอ	ตำบล
นราธิวาส	อำเภอสคิริน	สคิริน, ร่มไทร, เกียร์, มาโมง, ภูเขากหง
	ศรีสารค	ศรีสารค, สากอ, เชิงคีรี, ตะมะยุง, ชาガอ, กាងลง, ศรีบรรพต
	อำเภอบาเจาะ	บาระเนื้อ, บาระได, ปะลูกาสาเมะ, บاجาเจาะ, กะยาจะมาตี, ลาโบะสาวอ
	ยื่งอ	ตะปอเยะ, ลุโนะบายะ, จอบะ
	รือเสาะ	สาอ, สุวารี, สามัคคี, รือเสาะออก, เรียง, ลาโอล, นาตง, โคกสะตอ
	เมืองนราธิวาส	โคกเคียน
	ระแวง	มะรือโบตก, เฉลิม, กะลิชา
	จะแนะ	ดุชงญอ, จะแนะ, ช้างเผือก
	สุไหงปาดี	สากอ
	แวง	เอราวัณ, แวง, แม่คง, โละจุด
ปัตตานี	กะพ้อ	กะลูบี, ตะโล๊ดีอรามัน, ปล่องหอย
	สายบูรี	บางเก่า, แป้น, ทุ่งคล้า, บีอเร, ตะลุบัน, ตะบึง, เตราะบอน, ละหาร, มะนังดาลำ, กะดุนง, กะลาพอ, ละหาร, กะดุนง
	ทุ่งยางแดง	ปากุ, น้ำคำ, ตะโล๊ดแมะนา, พิเทน
	ไม้แก่น	ไทรทอง, ตะโล๊ดไกรทอง, ไม้แก่น, ตอนทราย
	นายอ	ลางา, ลุโนะยิไร
	ยะรัง	เข้าดูม
<u>ยะลา</u>	รามัน	ท่าชง, เกรอ, โภดาบารู, ไม้แก่น, วังพญา, จักกวะ, กอตอตีอร็ะ, ก้ายบอเกะ, ตะโล๊ดหลอ, นาโงย, กາລູປັງ, บาลอ, ยะตีะ, บีอมัง, กາລອ, ເນີນກາມ, ອາຊ່ອງ
	เมืองยะลา	สะเตงนอก

ภูมินิเวศลุ่มน้ำสายบุรีตามการศึกษาของโครงการวิจัยฯลุ่มน้ำสายบุรี

ภูมินิเวศต่อนบน (จำนวน 144 หมู่บ้าน)

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
1.	บ้านตอแล	กาญบองເກະ	รามัณ	ยะลา
2.	บ้านบีอันบารู	กาลูปัง	รามัณ	ยะลา
3.	บ้านตาโล๊ะ	ยะดี๊ะ	รามัณ	ยะลา
4.	บ้านตะโละเลา	บีอ้มัง	รามัณ	ยะลา
5.	บ้านบีอ้มัง	บีอ้มัง	รามัณ	ยะลา
6.	บ้านมาแอย่าໂຕ๊ะ	บีอ้มัง	รามัณ	ยะลา
7.	บ้านແບ່ໂຫ	กาลอ	รามัณ	ยะลา
8.	บ้านເກະເຕາະ	กาลอ	รามัณ	ยะลา
9.	บ้านທຳນນ (ທາ เนາ)	กาลอ	รามัณ	ยะลา
10.	บ้านตะໂລມືແຍ	กาลอ	รามัณ	ยะลา
11.	บ้านເຕຣະປິລິງ	ຖຸງຄັ້າ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
12.	บ้านຈະໄບ	ແບ່ນ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
13.	บ้านຈະເຊ່ວ	ແບ່ນ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
14.	บ้านຈະເຊ່ວຕົກ	ແບ່ນ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
15.	บ้านແປ່ນ	ແບ່ນ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
16.	บ้านຊ່ອງໜູ້	ແບ່ນ	ສາຍບຸຮີ	ปัตตานี
17.	บ้านຂ່າລິງ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
18.	บ้านນີ້ຈະ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
19.	บ้านບາແນະ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
20.	บ้านໂຕ້ະຫຼຸດ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
21.	บ้านພິເທັນ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
22.	บ้านປໍາມະພຽງ	ພິເທັນ	ຖຸງຍາງແດງ	ปัตตานี
23.	บ้านຈະກະພ້ອໃນ	ກະຮຸນີ່	ກະພ້ອ	ปัตตานี
24.	บ้านນາໂງ	ກະຮຸນີ່	ກະພ້ອ	ปัตตานี
25.	บ้านໂລກູ	ປລ່ອງໂຫຍ	ກະພ້ອ	ปัตตานี
26.	บ้านວັງພລາ	ປລ່ອງໂຫຍ	ກະພ້ອ	ปัตตานี
27.	บ้านຕະໂລະດື່ອຮາມັນ	ຕະໂລະດື່ອຮາມັນ	ກະພ້ອ	ปัตตานี
28.	บ้านຕະໂລະບາໂຮະ	ປລ່ອງໂຫຍ	ກະພ້ອ	ปัตตานี

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
29.	ป่าเชญ្ញ์เตี๊ยะ	โคงเดียน	เมืองนราธิวาส	นราธิวาส
30.	ดาวะ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
31.	ปือแรง	ลาโอล	รือเสาะ	นราธิวาส
32.	ลาโอล	ลาโอล	รือเสาะ	นราธิวาส
33.	ไอรุ่นโอล	ลาโอล	รือเสาะ	นราธิวาส
34.	ไทยสุข	ลาโอล	รือเสาะ	นราธิวาส
35.	มะนังปันยัง(ปุโป)	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
	สามัคคี(มะนังบันยัง)			
36.	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส	นราธิวาส
37.	สโล์ว	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
38.	ละหาร	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
39.	โต๊ะແນປາ	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
40.	ยาเบาะ	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
41.	เจาะกือเยิง	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
42.	จือแร	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
43.	สาวอชีเล	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
44.	ปูໂປະ(ปลายนา)	รือเสาะออก	รือเสาะ	นราธิวาส
45.	ลาเมาะนอก	รือเสาะออก	รือเสาะ	นราธิวาส
46.	ละเมาะใน	รือเสาะออก	รือเสาะ	นราธิวาส
47.	ปือเลึงไต้	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
48.	ตาเปาะ	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
49.	บัน	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
50.	ธรรมเจริญ	โคงสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
51.	หารนำทิพย์	โคงสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
52.	บุเกะ	บากอ	รือเสาะ	นราธิวาส
53.	กูໂບຮ	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
54.	ไอร์สาเมาะ	โคงสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
55.	บาโงปูโอล	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
56.	บือเจาะบօขอ	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
57.	บีโละ	ชาກอ	ครีสัคร	นราธิวาส
58.	ก Slutี	ชาກอ	ครีสัคร	นราธิวาส
59.	ไอร์เจี้ยะ	ชาກอ	ครีสัคร	นราธิวาส
60.	ไอร์กากอ	ชาກอ	ครีสัคร	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
61.	ลูกปีบะบາตุ	ตะมะยูง	ศรีสาร	นราธิวาส
62.	ไอล์แยง	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
63.	ป่าแน	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
64.	ไอล์ก้าแซช	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
65.	ไอล์จูโจ๊ะ	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
66.	สกป่า	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
67.	ไอล์บีอแก	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
68.	กำปงบารู	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
69.	กะดี	เชิงคีรี	ศรีสาร	นราธิวาส
70.	ลาเวง	เชิงคีรี	ศรีสาร	นราธิวาส
71.	ดาหง	เชิงคีรี	ศรีสาร	นราธิวาส
72.	กาหลง	กาหลง	ศรีสาร	นราธิวาส
73.	ป่าไฝ	กาหลง	ศรีสาร	นราธิวาส
74.	สายบน	กาหลง	ศรีสาร	นราธิวาส
75.	ประชานิมิต	กาหลง	ศรีสาร	นราธิวาส
76.	ไอล์ตุย	ศรีบรรพต	ศรีสาร	นราธิวาส
77.	ละโอย	ศรีบรรพต	ศรีสาร	นราธิวาส
78.	ตีองอ	ศรีบรรพต	ศรีสาร	นราธิวาส
79.	ไอล์กีอเด	ศรีบรรพต	ศรีสาร	นราธิวาส
80.	ไอล์กีอเนาะ	ศรีบรรพต	ศรีสาร	นราธิวาส
81.	ไอล์ตีองอ	ศรีสาร	ศรีสาร	นราธิวาส
82.	กม.17	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
83.	娑วอนอก	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
84.	กม.3	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
85.	นำดก	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
86.	ลีนานนท์	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
87.	สันติ	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
88.	ราชภูร์ผดุง	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
89.	ราชภูร์ปราสาท	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
90.	รักธรรม	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
91.	ช้อยปราจีน	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
92.	น้อมเกล้า	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
93.	จุพารณ์พัฒนา	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
94.	เกียร์	เกียร์	สุคิริน	นราธิวาส
95.	ไอล์ยาม	เกียร์	สุคิริน	นราธิวาส
96.	นำใส	เกียร์	สุคิริน	นราธิวาส
97.	ทรงเครื่อง	เกียร์	สุคิริน	นราธิวาส
98.	สายบริษัท	เกียร์	สุคิริน	นราธิวาส
99.	กะลูบี	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
100.	ยาเดี๋ยว	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
101.	สายปารี	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
102.	ไอตีมุง	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
103.	ไอจือเราจะ	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
104.	ไอบีรอง	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
105.	สองอ่อน	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
106.	ราชภูรพัฒนา	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
107.	สามซอย	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
108.	ไอปาโจ	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
109.	ภูเขากอง	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
110.	เตี้ยโนะ	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
111.	ไอกาเปาะ	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
112.	โนนสมบูรณ์	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
113.	ชุมทอง	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
114.	ตันทุเรียน	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
115.	วังนำเย็น	ภูเขากอง	สุคิริน	นราธิวาส
116.	ป่าลูกายาร้อง	ร่มไทร	สุคิริน	นราธิวาส
117.	ไอดีแย	ร่มไทร	สุคิริน	นราธิวาส
118.	ไฝ่งาม	ร่มไทร	สุคิริน	นราธิวาส
119.	ราชภูรสามัคคี	สุคิริน	สุคิริน	นราธิวาส
120.	สายเอก	มาโนง	สุคิริน	นราธิวาส
121.	ไอล์มือเช	จะแนะ	จะแนะ	นราธิวาส
122.	กาแยก	ดุซงญอ	จะแนะ	นราธิวาส
123.	กาเตี้ยว	ดุซงญอ	จะแนะ	นราธิวาส
124.	นำห้อม	ดุซงญอ	จะแนะ	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
125.	ไอปราดะ	ช้างเผือก	จะแนะ	นราธิวาส
126.	กูมุง	ช้างเผือก	จะแนะ	นราธิวาส
127.	ไอซีอิรีะ	ช้างเผือก	จะแนะ	นราธิวาส
128.	ไอบีอแต	ช้างเผือก	จะแนะ	นราธิวาส
129.	ไอโซ	ช้างเผือก	จะแนะ	นราธิวาส
130.	กาเยะมาตี	กาเยะมาตี	นาเจาะ	นราธิวาส
131.	ตะโลละตา(กาบุ)	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
132.	เชิงเข่า	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
133.	แป๊ะบุญ	นาเจาะ	นาเจาะ	นราธิวาส
134.	กาบู	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
135.	นาแซ	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
136.	ยะลุตง	กาเยะมาตี	นาเจาะ	นราธิวาส
137.	มะยุง	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
138.	บีอันบีแย	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
139.	ปะลุกาสามاء	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
140.	นาดู	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
141.	ปะลุกาแป่เราะ	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
142.	กีอดายีอิง	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
143.	ซะมูแวง	ปะลุกาสามاء	นาเจาะ	นราธิวาส
144.	กูยิ	ตาปอยะ	ยิ่งอ	นราธิวาส

ภูมินิเวศตอนกลาง (จำนวน 242 หมู่บ้าน)

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
1.	บ้านนิบงบารู (ปรมะ)	สะเตงนอก	เมืองยะลา	ยะลา
2.	รามัน	กาญบอเกะ	รามัน	ยะลา
3.	บ้านรามัน (กบู)	กาญบอเกะ	รามัน	ยะลา
4.	บ้านพงยีอเร	กาญบอเกะ	รามัน	ยะลา
5.	บ้านกาลูปัง	กาลูปัง	รามัน	ยะลา
6.	บ้านนาลูกา	กาลูปัง	รามัน	ยะลา
7.	บ้านบำตะตึ่ง	กาตอตีอะระ	รามัน	ยะลา
8.	บ้านโกต้าบารู	โกต้าบารู	รามัน	ยะลา
9.	บ้านมะดีอลง	โกต้าบารู	รามัน	ยะลา
10.	บ้านຈາລງອີເລ	โกต้าบารู	รามัน	ยะลา
11.	บ้านແຍະ	อาซ่อง	รามัน	ยะลา
12.	บ้านเจาะລືມສ	อาซ่อง	รามัน	ยะลา
13.	บ้านກູເກະລາໂມ້ນ	อาซ่อง	รามัน	ยะลา
14.	บ้านປາແຕຮາຍອ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
15.	บ้านພຽງ	ท่าชง	รามัน	ยะลา
16.	บ้านສາເມາະ	ท่าชง	รามัน	ยะลา
17.	บ้านຈະກວະ	ຈະກວະ	รามัน	ยะลา
18.	บ้านກຳປັງບື່ອແນ	ຈະກວະ	รามัน	ยะลา
19.	บ้านປາລະສະນອ	ຈະກວະ	รามัน	ยะลา
20.	บ้านໄມ້ແກ່ນ	ເນີນງາມ	รามัน	ยะลา
21.	บ้านຫຼຸງ	ยะດີ້ະ	รามัน	ยะลา
22.	บ้านອຸແປ	ยะດີ້ະ	รามัน	ยะลา
23.	บ้านຕື່ບຸ (ຫຼຸງ)	ยะດີ້ະ	รามัน	ยะลา
24.	บ้านປາລູກາປາລັສ	ປາລອ	รามัน	ยะลา
25.	บ้านຕະໂລະເກີຍະ	ບື່ອມັງ	รามัน	ยะลา
26.	บ้านປົກ	ບື່ອມັງ	รามัน	ยะลา
27.	บ้านເກີຍະ	ບື່ອມັງ	รามัน	ยะลา
28.	บ้านກະສະແມ (ປາກາລາແມ)	ວັງພູາ	รามัน	ยะลา
29.	บ้านອູເປາະ	ວັງພູາ	รามัน	ยะลา
30.	บ้านບື່ອເລັງ	ຕະໂລະໜະລອ	รามัน	ยะลา
31.	บ้านບືໍດິງ	ເນີນງາມ	รามัน	ยะลา

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
32.	บ้านพอเมือง	กาญบองເກະ	รามัน	ยะลา
33.	บ้านมาอาສนิแล	กาญบองເກະ	รามัน	ยะลา
34.	บ้านตลาดล่าง	กาญบองເກະ	รามัน	ยะลา
35.	บ้านเลสุ	กาลูปัง	รามัน	ยะลา
36.	บ้านอาทະคุວອ	กาตอตีօระ	รามัน	ยะลา
37.	บ้านจือแร	กาตอตีօระ	รามัน	ยะลา
38.	บ้านกะตีօແບ	กาตอตีօระ	รามัน	ยะลา
39.	บ้านบູນເກີ້ມາແງ	ອາຊ່ອງ	รามัน	ยะลา
40.	บ้านຕາເນະປຸໂຍະ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
41.	บ้านພະປຸງເກະ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
42.	บ้านປຸລາມາງ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
43.	บ้านໂຕໍ່ພຣານ	ທ່າສງ	รามัน	ยะลา
44.	บ้านເກະ	ທ່າສງ	รามัน	ยะลา
45.	บ້ານລື້ອື້ງ	ຈະກວະ	รามัน	ยะลา
46.	บ້ານກື້ອແລ	ເນີນງາມ	รามัน	ยะลา
47.	บ້ານບາລອ	ບາລອ	รามัน	ยะลา
48.	บ້ານສຸເປີບື້ອແນ	ບາລອ	รามัน	ยะลา
49.	บ້ານປຸລັຍ	ບາລອ	รามัน	ยะลา
50.	บ້ານກອຕອຕື່ອຮະ	กาຕອຕື່ອຮະ	รามัน	ยะลา
51.	บ້ານກຳປົງປຸເກີ້	ໂກຕາບາຮູ	รามัน	ยะลา
52.	บ້ານກື້ອເມົງ	ອາຊ່ອງ	รามัน	ยะลา
53.	บ້ານສະໂດ	ອາຊ່ອງ	รามัน	ยะลา
54.	บ້ານເກະຮອ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
55.	บ້ານແອແກງ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
56.	บ້ານອຸແຕບາໄງຍ	ເກະຮອ	รามัน	ยะลา
57.	บ້ານຈາຮັງຕາດງ	ທ່າສງ	รามัน	ยะลา
58.	บ້ານນິ້ອດອງ	ເນີນງາມ	รามัน	ยะลา
59.	บ້ານຕາໄງຍ	ເນີນງາມ	รามัน	ยะลา
60.	บ້ານລູໂບ້ລາບີ	ບາໄງຍ	รามัน	ยะลา
61.	บ້ານປາໂລະ	ບາໄງຍ	รามัน	ยะลา
62.	บ້ານບາໄງຍ	ບາໄງຍ	รามัน	ยะลา
63.	บ້ານຍິ່ນຕື້ະ	ຍະດື້ະ	รามัน	ยะลา

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
64.	บ้านป่าโขะ	บาลอ	รามัน	ยะลา
65.	บ้านบือแนบากอ	บาลอ	รามัน	ยะลา
66.	บ้านละแอล	บาลอ	รามัน	ยะลา
67.	บ้านໂຕປາເກີ້ວ	ວັພ່າ	รามัน	ยะลา
68.	บ้านตลาดແນ	ວັພ່າ	รามัน	ยะลา
69.	บ้านປຸງເກຈືອໜາ (ຕາໂງງ)	ວັພ່າ	รามัน	ยะลา
70.	บ้านບື້ອແນກຸຈີ	ຕະໂລືະຫະລວ	รามัน	ยะลา
71.	บ้านບື້ອແນນຸເກີ້ວ	ຕະໂລືະຫະລວ	รามัน	ยะลา
72.	บ้านບົ່ງນໍ້າໄສ	ຕະໂລືະຫະລວ	รามัน	ยะลา
73.	บ้านຍື່ອໂຮ	ບາໂງຍ	รามัน	ยะลา
74.	บ้านຕະໂລະຫະລວ	ຕະໂລືະຫະລວ	รามัน	ยะลา
75.	บ้านປາລັສ (ໂຕແນ)	គຽນ	ປະນາເຮ	ปัตตานี
76.	บ้านຈາເຮາບອອນ	ເຂາດຸມ	ยะรັງ	ปัตตานี
77.	บ้านຕາແບ້ວ	ລາງາ	ມາຍອ	ปัตตานี
78.	บ้านປາລັສ	ລາງາ	ມາຍອ	ปัตตานี
79.	บ້ານຈຸໂງນ	ລາງາ	ມາຍອ	ปัตตานี
80.	บ້ານເປະຊື້	ລາງາ	ມາຍອ	ปัตตานี
81.	บ້ານເຈາະບາແນ	ລຸໂບະຍີໄຣ	ມາຍອ	ปัตตานี
82.	ສາຍບຸງ	ນາປະດູ່	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
83.	บ້ານເຕຣະບອນ	ເຕຣະບອນ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
84.	บ້ານກະລຸແປ	ເຕຣະບອນ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
85.	บ້ານຫຼຸແຕກອແລ	ເຕຣະບອນ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
86.	บ້ານຫັວນາ (ຖຸງຄລ້າ)	ຖຸງຄລ້າ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
87.	บ້ານປະລຸກາດືອແຮ	ຖຸງຄລ້າ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
88.	บ້ານນາທວ້າ	ຖຸງຄລ້າ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
89.	บ້ານບື້ອເຮ	ບື້ອເຮ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
90.	บ້ານກອຕອ	ບື້ອເຮ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
91.	บ້ານບາໂງຍື່ອຮິງ	ບື້ອເຮ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
92.	บ້ານຖຸງນ້ອຍ	ລະຫວາ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
93.	บ້ານລາລອ	ລະຫວາ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
94.	บ້ານເຂາ	ລະຫວາ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี
95.	บ້ານຊ່ອງແມວ	ລະຫວາ	ສາຍບຸງ	ปัตตานี

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
96.	บ้านพอเหมาะ	ทุ่งคล้า	สายบุรี	ปัตตานี
97.	บ้านด่าน	แป้น	สายบุรี	ปัตตานี
98.	บ้านเตตราะแก่น	แป้น	สายบุรี	ปัตตานี
99.	บ้านละหาร	แป้น	สายบุรี	ปัตตานี
100.	บ้านสูatemaj	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
101.	บ้านกุแวง	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
102.	บ้านปายอ	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
103.	บ้านกะดุนง	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
104.	บ้านโต๊ะบาล่า	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
105.	บ้านละอาร์	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
106.	บ้านมือแนบแดด	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
107.	บ้านปายอนอก	กะดุนง	สายบุรี	ปัตตานี
108.	บ้านตะบึง	นาประดู่	สายบุรี	ปัตตานี
109.	บ้านกุแบบนาเดาะ	นาประดู่	สายบุรี	ปัตตานี
110.	บ้านเจาะกือแยก	นาประดู่	สายบุรี	ปัตตานี
111.	บ้านแซะโนะ	นาประดู่	สายบุรี	ปัตตานี
112.	บ้านลานช้าง (สะลงกาเยาะ)	นาประดู่	สายบุรี	ปัตตานี
113.	บ้านมะนังดาลำ (ปะโล้ะ)	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
114.	บ้านกาแระ	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
115.	บ้านกีอบง	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
116.	บ้านป่าเม่วง (ป่าโอะ)	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
117.	บ้านกาหงษ์	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
118.	บ้านจลาโก	มะนังดาลำ	สายบุรี	ปัตตานี
119.	บ้านละหาร	ละหาร	สายบุรี	ปัตตานี
120.	บ้านปาเดปลาส์	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
121.	บ้านปากู	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
122.	บ้านจะวีอขา	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
123.	บ้านปาแซบูเตะ	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
124.	บ้านเขาดิน	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
125.	บ้านมะนังยง	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
126.	บ้านตะโละโต๊ะโน	ปากู	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
127.	บ้านลูกไม้ไผ่	ตะโละแมะนา	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
128.	บ้านตะโละแมะนา	ตะโละแมะนา	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
129.	บ้านแลแวง	ตะโละแมะนา	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
130.	ทุ่งยางแดง	ตะโละแมะนา	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
131.	บ้านตีอเบาะ (ตะแบก)	พิเทน	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
132.	บ้านตะโละนิบง	ตะโละแมะนา	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
133.	บ้านบาลูกาลูวะ	นำคำ	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
134.	บ้านบีอราเเง	นำคำ	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
135.	บ้านชะเม่า	นำคำ	ทุ่งยางแดง	ปัตตานี
136.	บ้านมะกอ	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
137.	บ้านมะแนดาแล	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
138.	บ้านนาโงสาเมะ	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
139.	บ้านกาหยี	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
140.	บ้านกำปงบารู	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
141.	กะพ้อ	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
142.	บ้านเจาะกะพ้อ	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
143.	บ้านบาลูกา	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
144.	บ้านปาಡเก้อมูติง	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
145.	บ้านอุแตบีอราเเง	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
146.	บ้านนาโงยือแมึง	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
147.	บ้านคอลอกาປะ	กะรุบี	กะพ้อ	ปัตตานี
148.	บ้านมอแซง	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
149.	บ้านมีอลอ	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
150.	บ้านบีอโนแนวดาแล	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
151.	บ้านบีอแต	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
152.	บ้านบีติง	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
153.	บ้านคอลอกาลี	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
154.	บ้านໂຕແນ	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
155.	บ้านคอกกวัว (ปล่องหอย)	ปล่องหอย	กะพ้อ	ปัตตานี
156.	บ้านตะโละໂຕແລະ	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
157.	บ้านกอลี	ตะโละดีอรามัน	กะพ้อ	ปัตตานี
158.	บลูกาสะโน	ตาปอยะ	ยึงอ	นราธิวาส
159.	ตะปอยะ(ตะโละมีญอ)	ตาปอยะ	ยึงอ	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
160.	บุกิตจีอแร	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
161.	ล้อ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
162.	อื่นอ	ลาโอละ	รือเสาะ	นราธิวาส
163.	กุยิ	ลาโอละ	รือเสาะ	นราธิวาส
164.	ลูโบะบูโละ	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
165.	นาโงกีอเด็ง	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
166.	สาวอ	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
167.	ปือเจาะ	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
168.	กาໂಡະ	รือเสาะออก	รือเสาะ	นราธิวาส
169.	ต้ายา	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
170.	ยือลาແປ	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
171.	ปօเนาะ(ตาເປາະ)	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
172.	ท่าเรือ	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
173.	ยะบะ	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
174.	รือเสาะ	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
175.	ยาແລບເບາະ	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
176.	บาง	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
177.	นาໂອນ	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
178.	ปราลี	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
179.	ຕະແມັງ	บادง	รือเสาะ	นราธิวาส
180.	ສັນຕິສູງ	บادง	รือเสาะ	นราธิวาส
181.	บຸລຸກາຂີ່ເລ	บادง	รือเสาะ	นราธิวาส
182.	ສະແນະ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
183.	ສຸເປະ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
184.	ຫື້ອເລາະ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
185.	ຕື່ອໂລະ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
186.	ກຳປັງບາຽ	เรียง	รือเสาะ	นราธิวาส
187.	ບຸລຸກາ	สามัคคี	รือเสาะ	นราธิวาส
188.	ນົວແລະທີ	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
189.	ດື່ອແຍ	สาวอ	รือเสาะ	นราธิวาส
190.	ຕະໂທນັດ	สุวารี	รือเสาะ	นราธิวาส
191.	นาໂພປະແຕ	ໂຄກສະຕອ	รือเสาะ	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
192.	ไอร์กลูแป๊	โคกสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
193.	ไอร์จือนะ	โคกสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
194.	ตะบิงชูโต๊ะ	โคกสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
195.	บุลกาภีเลตตะวันออก	บាតง	รือเสาะ	นราธิวาส
196.	นาดา	รือเสาะ	รือเสาะ	นราธิวาส
197.	บាតง	บាតง	รือเสาะ	นราธิวาส
198.	บลูกากูลู	บាតง	รือเสาะ	นราธิวาส
199.	ตันหยง	บាតง	รือเสาะ	นราธิวาส
200.	กำปงปีแซ(บุเก嫩ากอ)	ลาโอลະ	รือเสาะ	นราธิวาส
201.	บริจี๊	ลาโอลະ	รือเสาะ	นราธิวาส
202.	นาลูก้า(ตลาดรือเสาะ)	รือเสาะออก	รือเสาะ	นราธิวาส
203.	บ้านสวนพลุ (กำปงซีเระ)	โคกสะตอ	รือเสาะ	นราธิวาส
204.	ชาກอ	ชาກอ	ศรีสัคร	นราธิวาส
205.	ตะโละ	ชาກอ	ศรีสัคร	นราธิวาส
206.	ตะมะยุง	ตะมะยุง	ศรีสัคร	นราธิวาส
207.	คลองหงษ์	ตะมะยุง	ศรีสัคร	นราธิวาส
208.	จือแรง	ตะมะยุง	ศรีสัคร	นราธิวาส
209.	คอลอกกาเว	ศรีสัคร	ศรีสัคร	นราธิวาส
210.	อินอ	ศรีสัคร	ศรีสัคร	นราธิวาส
211.	ตามุง	เชิงคีรี	ศรีสัคร	นราธิวาส
212.	ตอหลัง	ตะมะยุง	ศรีสัคร	นราธิวาส
213.	ปือแนนากอ	ตะมะยุง	ศรีสัคร	นราธิวาส
214.	บุเก็นสูดอ	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส
215.	จำปา กอ	บ่าระเหนือ	บ่าเจาะ	นราธิวาส
216.	ယามูแรແນ(บือราແງ)	บ่าระเหนือ	บ่าเจาะ	นราธิวาส
217.	ตะโล๊ะมาเน็าะ	ลุ๊โปะสาวอ	บ่าเจาะ	นราธิวาส
218.	ประปา	บ่าเจาะ	บ่าเจาะ	นราธิวาส
219.	ปือเระ	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส
220.	คลอแระ	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส
221.	ตันหยง	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส
222.	ชูโว	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส
223.	ชูແຕແຍລອ	บ่าระใต้	บ่าเจาะ	นราธิวาส

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
224.	ชาตាបีอเร	บาระเหนือ	บاجะ	นราธิวาส
225.	ยีอลอ	บาระเหนือ	บاجะ	นราธิวาส
226.	ลุโภะสาวอ	ลุโภะสาวอ	บاجะ	นราธิวาส
227.	กะทุ	ลุโภะสาวอ	บاجะ	นราธิวาส
228.	บีอระແງ	ลุโภะสาวอ	บاجะ	นราธิวาส
229.	สุไหงบາຕູ	ลุโภะสาวอ	บاجะ	นราธิวาส
230.	บاجะ	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
231.	ดูกູ	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
232.	สะಡຕ	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
233.	ເປ່າເບາະ	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
234.	ປຶ້ອເຈົ້າ 2	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
235.	ອືໂຍະ	บาระเหนือ	บاجะ	นราธิวาส
236.	ດາໂຕີະ	บาระเหนือ	บاجะ	นราธิวาส
237.	บากง	ลุโภะสาวอ	บاجะ	นราธิวาส
238.	ຈຳປາກອ	กายะมะดີ	บاجะ	นราธิวาส
239.	ສັນປ່ອຍ	กายะมะดີ	บاجะ	นราธิวาส
240.	ບລຸກາ	กายะมะດີ	บاجะ	นราธิวาส
241.	ດູກສຸເຫລ່າ	บاجะ	บاجะ	นราธิวาส
242.	ทอนອີເລ	ໂຄກເຄີນ	เมือง นราธิวาส	นราธิวาส

ภูมินิเวศตอนปลาย (จำนวน 48 หมู่บ้าน)

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
1.	บ้านควนกลาง	ควน	ปะนา雔	ปัตตานี
2.	บ้านพิกุล	ควน	ปะนา雔	ปัตตานี
3.	บ้านไต้	ควน	ปะนา雔	ปัตตานี
4.	บ้านด่าน	ควน	ปะนา雔	ปัตตานี
5.	บ้านบ่ออิฐ	บ้านกลาง	ปะนา雔	ปัตตานี
6.	บ้านแม่แฉ	บ้านนำบ่อ	ปะนา雔	ปัตตานี
7.	บ้านเคียน	พ่อมึง	ปะนา雔	ปัตตานี
8.	บ้านนาจาก	พ่อมึง	ปะนา雔	ปัตตานี
9.	บ้านพ่อมึง	พ่อมึง	ปะนา雔	ปัตตานี
10.	บ้านใหม่	พ่อมึง	ปะนา雔	ปัตตานี
11.	บ้านบางหมู	บ้านนำบ่อ	ปะนา雔	ปัตตานี
12.	บ้านนำบ่อ	บ้านนำบ่อ	ปะนา雔	ปัตตานี
13.	บ้านท่าสู	บ้านนำบ่อ	ปะนา雔	ปัตตานี
14.	บ้านสือดัง	เตระบอน	สายบุรี	ปัตตานี
15.	บ้านชะเมามสามตัน	เตระบอน	สายบุรี	ปัตตานี
16.	บ้านนาโงมูลง	เตระบอน	สายบุรี	ปัตตานี
17.	บ้านกะลาพօอก	เตระบอน	สายบุรี	ปัตตานี
18.	บ้านกะลาพօตก	เตระบอน	สายบุรี	ปัตตานี
19.	บ้านบางเก่าได้	บางเก่า	สายบุรี	ปัตตานี
20.	บ้านป่าทุ่ง	บางเก่า	สายบุรี	ปัตตานี
21.	บ้านสะบែែរ	บីែរោ	สายบุรี	ปัตตานี
22.	บ้านปาตาបาระ	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
23.	บ้านบน	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
24.	บ้านปะเสยะវោ	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
25.	บ้านทុកគេច	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
26.	บ้านบำເຈារ	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
27.	บ้านຈោកង	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
28.	บ้านតុំម	ปะเสยะវោ	สายบุรี	ปัตตานี
29.	ໄມ៉ແກំន	ໄទរកង	ໄມ៉ແກំន	ปัตตานี
30.	บ้านໂគកនិបង	ໄទរកង	ໄມ៉ແກំន	ปัตตานี
31.	บ้านសរវណ	ໄទរកង	ໄມ៉ແກំន	ปัตตานี

ลำดับ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
32.	บ้านกุวง	ไทรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
33.	บ้านปลักแตน	ไทรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
34.	บ้านท่าช้าง	ไทรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
35.	บ้านไม้แก่น	ไม้แก่น	ไม้แก่น	ปัตตานี
36.	บ้านปาเส	ไม้แก่น	ไม้แก่น	ปัตตานี
37.	บ้านใหญ่	ไม้แก่น	ไม้แก่น	ปัตตานี
38.	บ้านกระจุด	ไม้แก่น	ไม้แก่น	ปัตตานี
39.	บ้านรังมดแดง	ดอนทราย	ไม้แก่น	ปัตตานี
40.	บ้านป่าใหม่	ดอนทราย	ไม้แก่น	ปัตตานี
41.	บ้านละเวง	ดอนทราย	ไม้แก่น	ปัตตานี
42.	บ้านดอนทราย	ดอนทราย	ไม้แก่น	ปัตตานี
43.	บ้านดินเสมอ	ตะโลละไกรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
44.	บ้านทะเล	ตะโลละไกรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
45.	บ้านตะโละไกรทอง	ตะโลละไกรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
46.	บ้านบิลยา	ตะโลละไกรทอง	ไม้แก่น	ปัตตานี
47.	สูเตตุวอ	โคกเดียน	เมืองนราธิวาส	นราธิวาส
48.	ทอน	โคกเดียน	เมืองนราธิวาส	นราธิวาส